

2019
31 ҚАЗАН
ОКТАБРЬ
OCTOBER
NUR-SULTAN

Халықаралық білім және ғылым академиясы
Международная академия образования и науки
International Academy of Education and Science

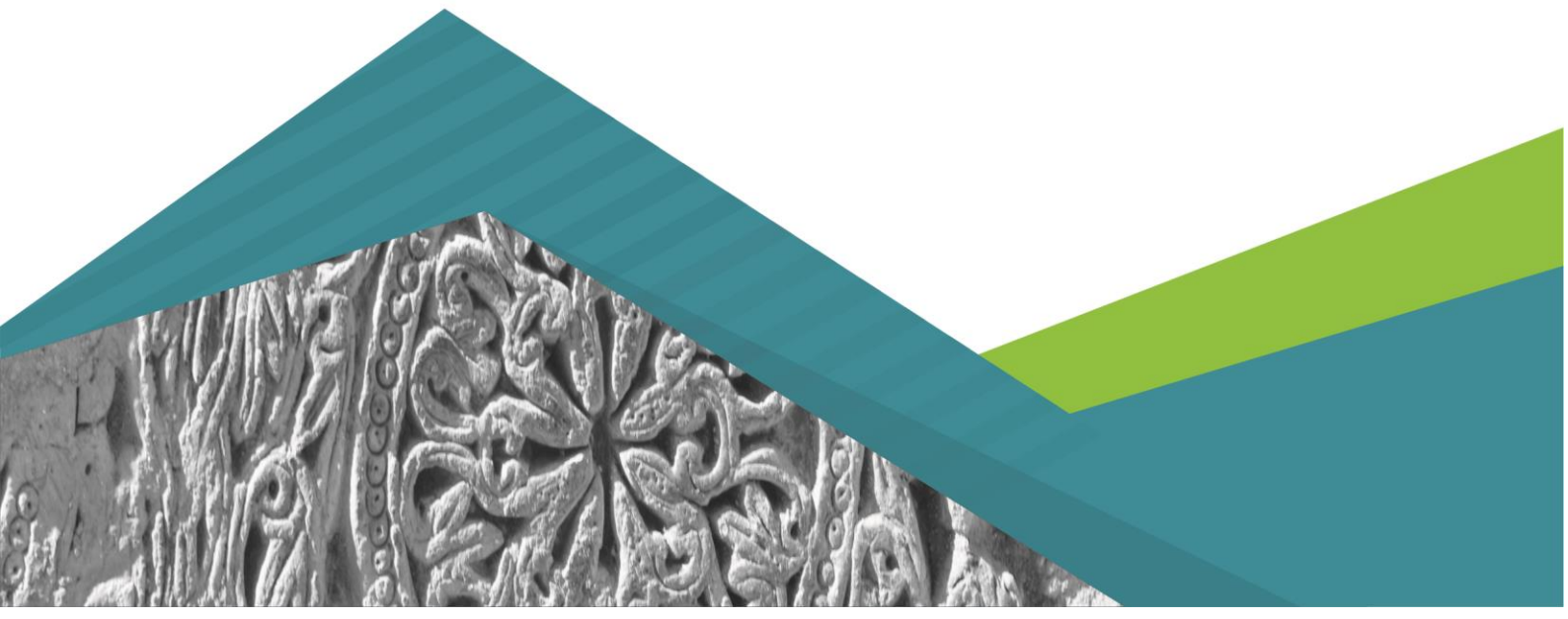
ЖИНАҚ

«БІЛІМ, ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТ ДАМУЫН ҚОҒАМНЫҢ ИНДИКАТОРЛАРЫ»

Халықаралық ғылыми-практикалық интернет конференция

СБОРНИК

Международная научно-практическая интернет конференция
«ОБРАЗОВАНИЕ, НАУКА И КУЛЬТУРА ИНДИКАТОРЫ
РАЗВИТОГО ОБЩЕСТВА»

ӨЖ 37.0 (063)
КБЖ 74.00
Б94

+008+001(063)

Редакциялық кеңес:
Алибаев Е.А.,
Конференция өткізуге жауаптылар:
Джуасбаев Б. Д.
Хасанжода Насрулло
Алибаев Е.А.

Б94 БІЛІМ, ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТ ДАМУЫН ҚОҒАМНЫҢ ИНДИКАТОРЛАРЫ:
Халықаралық ғылыми-тәжірибелік интернет-конференциясы-Нұр-Сұлтан: «Халықаралық
Білім және Ғылым Академиясы», 2019.-...б.

ISBN

Бұл ғылыми басылым 2019 жылдың 31 қазан айында өткен «БІЛІМ, ҒЫЛЫМ
ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТ ДАМУЫН ҚОҒАМНЫҢ ИНДИКАТОРЛАРЫ» атты
Халықаралық ғылыми-тәжірибелік интернет-конференциясының жинағы болып
табылады.

Жинақ ұстаздар, мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының педагог қызметкерлері,
мектеп мұғалімдері, ғылыми қызметкерлер, студенттер, магистранттар, PhD
докторанттарының (аспиранттар) ғылыми тәжірибесі, зерттеулерінің нәтижесі болып
табылады.

Жас ғалымдарға арналған.

УДК 37.0+008+001(063)
ББК 74.00

ISBN 978-601-332-462-3

© «Халықаралық Білім және Ғылым Академиясы», 2019

ACTION RESEARCH AS A METHOD FOR ENHANCING TEACHER PROFESSIONAL DEVELOPMENT AND STUDENT ACADEMIC ACHIEVEMENT

DUISSEBAYEVA Lyazat Talgatovna

Nazarbayev Intellectual school of Physics and Mathematics

Kazakhstan, Taldykorgan

duysebayeva_1@tk.nis.edu.kz

Аннотация

«Action Research мұғалімнің кәсіби дамуы мен оқытушының академиялық үлгерімін көтеру әдісі ретінде» тақырыбындағы мақаласында мұғалімнің жеке тәжірибесінің рефлексиясы арқылы Action Research зерттеу әдісі шеңберінде кәсіби деңгейін көтеру проблемасы қарастырылады. Мақала авторы теория мен практиканы зерттеуші мамандардың ұқсас ойларын салыстыра отырып, өз тәжірибені зерттеу арқылы оқыту барысында күтілетін нәтижеге қалай жетуге болатыны туралы баяндайды.

Аннотация

В статье «Action Research как метод повышения профессионального развития учителя и академической успеваемости учащихся» будет рассматриваться проблема профессионального развития через рефлексию собственного опыта учителя в рамках внедрения практики Action Research. Автор статьи приводит примеры теоретиков и практиков по исследованию похожей проблемы и делится собственным опытом использования исследования практики для достижения ожидаемых результатов в обучении учащихся.

Аннотация

The article “Action Research as a Method for Enhancing Teacher Professional Development and Student Academic Achievement” will address the problem of professional development through reflection on the teacher’s own experience as part of the implementation of Action Research practice. The author of the article gives examples of theorists and practitioners on the study of a similar problem and shares his own experience of using practice research to achieve the expected results in student learning.

Keywords: Action research, professional development, expected result, writing skills, pedagogical skills, experience, practice

The updated curriculum of education in secondary schools makes most of the teachers in Kazakhstan struggle with its content and approaches to implement it. In the current situation teachers have to understand that we should update the way we teach through personal research of our teaching practice, which helps us reflect on what has been changed. Action research is known as a process in which teachers investigate teaching and learning to improve their own and their students' learning [7]. Due to the process, we can solve the problem of professional development because reflection of teacher’s own experience is the point from which we start to improve learners’ performance.

The studies of some scientists and practitioners strengthened my view on the choice of this method as a key to develop my teaching proficiency. An article by Kenneth M. Zeichner (2003) teaches research as professional development for P – 12 educators in the USA [1], Educational Action Research notes the value of John Elliott's pioneering work in the UK, which played an important role in shaping teacher's research practice as an accessible form of professional development in many countries of the world. There were fears that teachers would not be able to conduct research due to the fact that they need to devote time to students (Hodgkinson, 1957). However, for many years the position was affirmed that teachers working from kindergarten level to high school graduation should conduct research on their own practice as a form of professional development. One of the convincing statements is the improvement in the quality of student learning, the stimulation of positive changes in school culture and teacher status in society, the emergence of new useful knowledge about teaching and learning.

In the article “The Role of Action Research in Improving the Quality of the Educational Process”, Kazakh teachers Aitzhanova AM and Emkulova G.R. [2] note that the basic principle of the approach they use is that only in the context of their own practice, the researcher is able to identify

problems considered in the course of his teaching activity and realize the need for further professional development. Their article describes the analysis of a single study in the form of a teacher reflection, which ultimately contributed to the formation of leadership skills, the improvement of methodological practice, and the development of professional skills of a young teacher.

At the present stage, the study of the lesson becomes an integral part of the teacher's self-education in Kazakhstan, as it is a universal tool for improving pedagogical skills. The “Development Strategy of Nazarbayev Intellectual Schools for 2030” Development Strategy in Chapter 3. “Strategic Directions” [3] shows the context of schools' policies to create a favorable educational space, where one of the areas is the teacher’s pedagogical skills, including his knowledge, teaching methods, competencies and beliefs. The implementation of the Action Research approach provides a teacher or group of teachers to think independently, analyze their own methods and principles, which also creates a favorable space for self-education and planning areas for further development raising the level of pedagogical skills. [4] To be more reliable, here I will share my experience of interrelated researches based on which the problems of dealing with new challenges in teaching have contributed to further self-education and improvement of professional skills.

The first stage of my Action Research experience was held in collaboration with NIS Kokshetau teachers in an affiliate school in Bottisham, Cambridge, UK. Teachers of various subjects (Biology, Chemistry, Computer science, Geography, Mathematics and English) studied the problem of written feedback and its influence on the progress of students in classes with students of different learning styles. According to the results of the research in the school of Bottisham, the team learnt that criteria-based feedback affects learners’ progress as it stimulates learners to plan their learning themselves. The similar study was conducted in Taldykorgan Nazarbayev Intellectual School. Grade 9 students were determined as a focus group for action research. The problem of the study was to identify how detailed written feedback influences learners’ progress in grade 9. We collected quantitative and qualitative data through lesson observations, interviews of students and teachers, student questionnaires, reviews of teacher’s written comments and monitoring of student progress. Then we compared all responses and figures to reflect on the process of teaching from different perspectives, such as methods and forms we use, tasks and criteria we suggest to learners, assessment forms of learners’ works. The research outcomes showed that usually teachers of English language used written comments for assessment in writing tasks, but they were not given in details. In addition, writing comments on written papers with Math tasks and ICT tasks had not been in practice before. Contribution to giving a detailed feedback to learners had a motivational effect on learners’ academic needs and professional growth of teachers as it improved their teaching and self-evaluation.

The following stage of using the Action research method was planned to deal with the problem of teaching students in grade 10. Annually 10-grade-learners of NIS pass External Summative Assessment and in most cases, they struggle with writing tasks of various genres. Therefore, the study was focused on the progress of students’ academic outcomes and experiencing methods of practicing writing skills on the specifications of External Summative Assessment (ESA) standards, developed by the Center for Pedagogical Measurements of AEO Nazarbayev Intellectual Schools [5]. The process of continuous reflection and formative evaluation during the lessons, followed by adjustments in the lesson plans, led to positive results (in the focus group of the research two learners achieved A*, three learners with A, two learners with B, one learner with C level of ESA standards) in the performance of both individual students and entire focus group. Due to the process of the action research, we collected useful tasks and recommendations for students and teachers. Moreover, the acquired skills in developing writing literacy among students convinced us of the effectiveness in criteria-based teaching in primary school. Teachers started to apply the similar criteria of recommendations in assessment of writing essays, stories and articles.

In conclusion, it is worth saying that there has been a significant impact on the professional development of teachers who update the skills of analysis, synthesis and evaluation through the possibilities of the approach used because of planning the process of new activities and reflections in collaboration with a group of colleagues continuously. Sharing this experience through publications

of studies, conducting master classes and open lessons in the framework of our experience among colleagues, participating in poster sessions at school and regional levels, identifying gifted children and planning work with them, receiving feedback from students, parents and colleagues we were able to achieve expected results in students' performance. Thus, an independent and result-oriented study of one's own practice can fully become an objective rationale for the teacher's professional development and testify his professional development [6].

Bibliography

1. Zeichner, K. M. (2003). Teaching research as professional development for P – 12 educators in the USA [1]. Educational action research, 11 (2), 301-326.
2. Aytzhanova A.M. THE ROLE OF ACTION RESEARCH IN IMPROVING THE QUALITY OF THE EDUCATIONAL PROCESS // Youth Scientific Forum: The Humanities: electr. Sat Art. according to mat. XII international stud scientific-practical conf. Number 5 (12).
3. Development Strategy of AEO Nazarbayev Intellectual Schools until 2030
<https://cyberleninka.ru/article/v/action-research-kak-strategiya-povysheniya-effektivnosti-sobstvennoy-deyatelnosti-sovremennogo-pedagoga>
4. McNiff, J. (2013). Action research: Principles and practice. Routledge.
5. Kohaeva E.N. Formative (formative) assessment: a handbook / E.N. Kohaeva. - Astana: "Nazarbayev Intellectual Schools" JSC Center for Teaching Excellence, 2014. - 66 p.
6. Richard Winter (1993) Action Research, Practice and Theory, Educational Action Research, 1: 2, 315-316, DOI: 10.1080 / 0965079930010210
7. <https://www.teachingenglish.org.uk/article/action-research>

ҒЫЛЫМДЫ ДАМУ МӘСЕЛЕСІ

ХАЛИБЕКОВА Айнур Халибековна

Радиотехника және байланыс колледжі

Қазақстан, Семей

halibekovna@mail.ru

Қай заманда болмасын, білім халықтың қазынасы. Білімді ұрпақ – халықтың қазынасы. Білімді ұрпақ – жарқын болашақ кепілі. Еліміз сонау КСРО дәуірінен бері білім алу мәселесін бірінші орынға қойған. Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев 2006 жылғы Қазақстан 2050 стратегиясында ғылымды дамыту мәселесіне нақты тоқталады. Қазіргі кезде бір мемлекеттен екінші мемлекеттің артықшылығын оның білімділігі мен халқының сауаттылығына қарай біле аламыз. Әлемде дамыған он елі мен артта қалған он елін салыстырсақ, арасындағы айырмашылықты байқаймыз. Дамыған он елде білім арқылы елдегі ішкі өнім өссе, ал артта қалған елдерде тіпті білімге мән берілгеніне көзіміз жетеді. Екі мемлекетті салыстырар болсақ бірінші білім – ғылымына назар аударамыз. Себебі, табиғи ресурстар, алтын, мұнай таусылады және қазіргі кезде мұнайға тәуелсіз техникаларды пайдалану жолға қойылуда. Сол себепті ғылымның дамуы әр кезде де өзекті мәселелердің бірі. ХХІ ғасыр ғылыми прогресстің қарқынды даму ошағы болып табылады. Сол себепті ғылым мен білімнің дамуы әр мемлекеттің даму қарқынын тудетеді. Біздің Қазақстанымызда білім бірінші орынға қойылған және білім деңгейі дамыған елдермен бірдей дәрежеде екені анық және қазіргі заман бой жарыстыратын заман емес, ой жарыстыратын заман екенін ұмытпағанымыз жөн. Сол себепті білімімізді әрқашан да жетілдіріп, дамытуымыз қажет!

Кеңеске Мемлекеттік хатшы, Премьер-Министр, Президент Әкімшілігінің Басшысы, Үкімет мүшелері, Парламент депутаттары, еліміздің жетекші ғылыми және жоғары оқу орындарының басшылары қатысты.

Отырысты аша отырып, Президент ғылым әрдайым басымдыққа ие екенін атап өтті. Соңғы 5 жылда ғылымға бөлінген шығыс 3,5 есе өскен. Ғылыми-технологиялық даму басымдықтары анықталынған, Ғылымды дамытудың 2007-2010 жылдарға арналған

Мемлекеттік бағдарламасы бекітілген. Оны орындау барысында нанотехнология және биотехнология жөніндегі 5 ірі ұлттық зертхана құрылды. Еліміздің жетекші жоғары оқу орындарының жанынан инженерлік мамандыққа бейімдейтін 15 зертхана құрылды.

Мемлекет басшысы атқарылған жұмыстар халықаралық сарапшылар тарапынан лайықты бағаланғанын атап өтті.

Қазақстанның жеделдетілген индустриалдық-инновациялық даму бағдарламасын жүзеге асырудың басталуымен ғылыми саланы дамыту мәселесі негізгі мәнге ие болып отыр.

- Біздің мақсатымыз – ғылымның дамуына жаңа қарқын беру, оның дамуы үшін дұрыс бағыттар беру және қазақстандық бизнестің ғылыммен тығыз байланыста болуына ықпал ету, - деп мәлімдеді Н. Назарбаев.

Отырыс барысында ғылымды басқару жүйесін реформалау мәселесі, Астанада жаңа университет ашу жөнінде пікірлер алмасылды.

Отырысты қорытындылай келе, Президент Қазақстан тиімді ғылыми жүйені өте қажетсініп отырғанын, қазақстандық қоғам мен экономикадағы идеялар, білім, ғылыми ашылымдар, технологиялық серпінді жүзеге асыру үшін тәсілдерді басшылыққа алу қажеттігіне тоқталды.

- Ғылымы мен инновациясы екінші орындағы басымдыққа ие ел еш салада да бірінші бола алмайды, - деп атап өтті Мемлекет басшысы.

Елордадағы жаңа университетті ашу мәселесіне қатысты, Нұрсұлтан Назарбаев бұл жоғары оқу орны ең үздік әлемдік білім беру және ғылыми практикаға пара-пар қазақстандық өзіндік ерекшелікті байланыстыратын ұлттық брэнд болуы тиіс екендігіне тоқталды.

Мемлекет басшысы Үкіметке кеңесте қаралған барлық мәселені бақылауда ұстауды тапсырды.

Елбасы Жолдауына Түркістандағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің оқытушы құрамы да үн қосты. «Елбасы елді озық отыздыққа жетелейтін 10 бағытты айқындап берді. Енді оны жүйелі жүзеге асырып, жоғары оқу орындарына артылған міндеттің үдесінен шығу маңызды, - дейді білікті ғалым педагогтар.

Президент екшеген міндеттердің сапында әсіресе, жоғары оқу орындарына тиесілі тапсырма көп. Жолдау ең алдымен, *білім берудің жаңа сапасын қалыптастыруды жүктеді*. Барлық жастағы азаматтарды қамтып, білім беру ісінде өзіміздің озық жүйені жедел құру қажеттігін көрсетті.

Білім беру бағдарламаларының негізгі басымдығы, өзгерістерге үнемі бейім болу, жаңа білімді меңгеру қабілетін дамыту екені даусыз. Бұл тұрғыдан алғанда, Түркістандағы іргелі оқу орнының жоспарлары ауқымды.

Еліміздің университеттеріндегі педагогикалық кафедралар мен факультеттерді дамыту қажет, - деді Елбасы. Жыл санап, әлеуеті артқан оқу орны бұл міндетті әрі қарай дамытуға бек дайын. Білім берудің барлық деңгейінде математика және жаратылыстану ғылымдарын оқыту сапасын күшейтуге де ден қойып отыр. Бұл әлбетте, жастарды жаңа технологиялық қалыпқа дайындаудың маңызды шарты болмақ.

Премьер-Министр Бақытжан Сағынтаевтың төрағалығымен өткен ҚР Үкіметінің отырысында білім беру мен ғылымды дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасының іске асырылу барысы туралы білім және ғылым министрі Ерлан Сағадиев баяндады. Министрдің айтуынша, 2017 жылы білім беру мен ғылымды дамытудың 2016–2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасының 8 индикаторын, 51 көрсеткішін, 168 шарасын орындау жоспарланғанын айтып берді. 2017 жылы барлығы іске асыруға 418 562,9 млн теңге бөлінген. БҒДМБ іске асырып бастаған уақыттан бері 1 309 мектепке дейінгі мекеме ашылып, 155 мектеп салынды. Мектепке дейінгі ұйымдардың арнайы білімі бар педқызметкерлерінің сапалы құрамы 1 500 педагогқа артты. Жоғары және бірінші санатты педқызметкерлердің саны 145 мың адамды құрайды. Мектепке дейінгі және мектепте білі беру мазмұны ЭБДҰ стандарттарына сәйкес жаңартылды, колледждер мен ЖОО-ларда халықаралық сарапшылар мен жұмыс берушілердің қатысуымен әзірленген 92 жаңа бағдарлама енгізілуде. Балаларды балабақшаға бөлу процесі пилоттық режимде

автоматтандырылып жатыр. 2018 жылы жүйені тұтастай енгізу көзделіп отыр. Балабақша ашу рәсім жеңілдету мақсатында жаңа санитарлық нормалар мен ережелер қабылданды. Жыл соңына дейін үш ауысымды және апатты мектептердің орнына 76 мектепті пайдалануға беру жоспарда бар. 1 қыркүйекте 52 мектеп пайдалануға берілді. 318 колледжде «Баршаға арналған тегін кәсіптік-техникалық білім беру» жобасы іске асырылып жатыр. 421 колледжде 80 мамандықтың 160 біліктілігі бойынша 27 193 студент қамту арқылы, 2 433 кәсіпорынның қатысуымен қосарлы білім беру жүйесі енгізілуде. ЖОО-ларда бақылау кеңестері арқылы ректорды таңдау тетігі енгізілген, корпоративтік хатшылар мен ішкі аудит қызметтері құрылуда. Қазақстанның сегіз ЖОО-сы 2017 жылы QS WUR әлемнің үздік университеттерінің рейтингінде аталып өткен.

Қазіргі заманғы әлемдік экономикада материалдық құндылықтардан гөрі зияткерлік әлеуетке көбірек назар аударылады. Ұлттың қазіргі заманғы және тиімді білім беру жүйесін қолдау, оқыту арқылы жұмыс күшінің зияткерлік әлеуетін арттыру бәсекеге қабілеттілікті қамтамасыз ету үшін аса маңызды факторға айналууда.

Қазақстан қазіргі кезде экономиканы дамытудың индустриялық–инновациялық сатысына аяқ басты. Бұл кезең нарықтық шарттар талаптарына ғылым жүйесін қазіргі заманғы экономикалық талаптарға қайта бағдарлануымен сипатталады, сөйтіп, тиісті нормативтік құқықтық базамен реттелетін ғылымды дамытуды құрылымдық, ұйымдастырушылық, кадрлық, инфрақұрылымдық және қаржылық қамтамасыз етуде түбегейлі өзгерістерге алып келуге тиіс.

Ғылыми–техникалық әлеуетті дамыту экономиканың дәстүрлі секторларына тән болып табылмайтын ілеспелі фактор ретінде қарастырылмауға тиіс. Ғылым саласы – бұл да басқа секторлар үшін ортақ барлық ерекшеліктерге, ережелер мен реттеу тетіктеріне ие экономиканың бір секторы.

Қазақстан экономикасының 80%–тен астамы жеке сектордың қолында болып отырған жағдайда нарықтық талаптарға әлсіз бағдарлануды мұраланған ғылым жүйесін реттеу принциптері ескірген әрі барабар болып табылмайды.

Қазақстан Республикасының Президенті өзінің 2006 жылғы халыққа Жолдауында бәсекелестікке қабілетті әлемнің елу еліне қатарына кіру Стратегиясын жариялады. Аталған стратегияның мақсаттары мен міндеттеріне жетуде ғылымның атқарар рөлі өте жоғары. Себебі, XXI ғасырда мұнаймен немесе басқа да табиғи байлықпен әлем елдерімен бәсекелестікке түсу қиын. Біріншіден, табиғи байлық қоры шексіз емес, екіншіден, ғылымы дамыған елдер мұнайға тәуелсіз техникаларды көптеп шығаруды бастап кетті. Демек, қай жағынан алып қарасақ, болашақта табиғи байлық мемлекеттің даму көрсеткіші бола алмайды.

Әлемнің ең дамыған он елі мен артта қалған жүз елді салыстыратын болсақ, ең бірінші айырмашылық сол елдердегі ғылымның даму деңгейі болып табылады. Егер де бірінші аталған мемлекеттерде ғылымнан, инновациядан түсетін табыс ЖІӨ-нің негізгі бөлігін құраса, дамуы жағынан артта қалған елдерде, ғылым тұрмақ, халықты сауаттандыру мәселесі де дұрыс жолға қойылмаған. Қуанышқа орай, Қазақстандағы халықтың сауаттылығы 100 пайыз деп мақтанышпен айта аламыз. Бұл жақсы нәтиже Қазақстанның КСРО-дан мұра қылған өте керемет дәстүрі. Керек болса, Қазақстандағы білім сапасы АҚШ-тан да, Жапониядан да кем емес деп айтуға болады. Себебі, біздің елдегі оқушы, географияны да, физиканы, математиканы да, химия мен биологияны да жақсы біледі. Алайда, осыған қарамастан жоғарыда аталған елдерде ғылымның даму деңгейі бізге қарағанда жоғары. Міне сол себепті Қазақстандағы ғылымды дамыту саясаты, оны тиімді жүзеге асыру мәселесі өте өзекті болып табылады.

«Біз білім беруді жаңғыртуды одан әрі жалғастыруға тиіспіз... Біз университеттік білім беру мен ғылымды дамытудың жаңа деңгейін қамтамасыз етуге міндеттіміз... Сапалы білім беру Қазақстанның индустрияландырылуының және инновациялық дамуының негізіне айналуы тиіс». Елбасы Н. Назарбаев аталмыш Жолдауда «Өмір бойы білім алу әрбір қазақстандықтың жеке кредосына айналуы тиіс» деп бекер айтпаған да болар. Қазіргі таңдағы нәтижеге бағытталған білім оқу процесінде студентті бірінші орынға шығаруды талап етеді. Ал бұл ұстаным әрбір оқытушыға студенттерді белсенділендіретін оқыту әдістемелерін

қолдануды міндеттейді. Бүгінгі күні оқу процесі бұрынғыдай «үйрету», «оқыту» емес, «ұйымдастыру», «жағдай жасау», «бағыт-бағдар беру», «басқару» сияқты ұғымдардан тұрады.

Тіл пәнін үйретудің, оқытудың, сол тілде сөйлеуді қалыптастырудың, дамытудың негізгі құралдары-оқу жоспары, оқыту бағдарламасы және оқытушының ізденімпаздығы, шеберлігі, жаңашылдығы. Тіл үйрену үшін студенттердің жеке ерекшеліктерін, зейінін, ойлау және қабылдау қасиеттерін жақсы білу қажет.

Тілдік фактілер-қазақ тілін оқыту әдістемесінің негізгі нысаны. Адамның ойлауы тіл арқылы шындықты көрсетеді. Өмірде, қоршаған ортада болған нәрсенің, танылғанның бәрі де тілде белгіленеді. Студенттерге қазақ тілінен тиянақты да берік білім беруде оқытушылардың ескеретін жұмыстары көп-ақ. Қазақ тіліне байланысты таңдалған материалдардың көлемі мен жүйесіне қарай білім беруде оқытушы білім беру әдістерінің ең құнды, ең тиімді түрлерін пайдаланады. Қай педагогикалық технологиялар болмасын, ол – іскерліктің жаңа түрі. Инновациялық қызмет пәндердің мазмұнын тереңдетуге, ұстаздың кәсіптік шеберлігін арттыруға, оқу ісін дамытуға бағытталған, ол оқушының өздігінен жұмыс істеуіне, өздігінен ізденіп білім алуына итермелейді.

Қазіргі кезде интернет, мобильді байланыс көздері, белсенді тақта, цифрлы технологиялар сияқты жаңа ақпараттық технологиялар кеңінен пайдаланылуда. Психологтар В. Давыдов, В. Рубцов жаңа ақпараттық технология адамның жас ерекшелігінің даму аспектісін ескере отырып, компьютерлік оқыту бағдарламасының әртүрлі формалық мазмұнында адамның жас ерекшелігіне сәйкес келуі керек деген. Студенттерді технологиялық прогрестің барлық жаңалықтары өте қызықтырып отырады. Сондықтан да тұлғаны дамыту мақсатында оқушылардың қызығушылығы мен танымдық белсенділігін пайдалану өте маңызды рөл атқарады.

Бұл технологияның қазақ тілі пәнін оқытуда да қолдану мүмкіндіктері мол. Сабақта қолдану кезінде оның мынандай мүмкіндіктерін пайдалануға болады:

- сабақтың, тақырыптың моделін құру;
- материалды толығымен жинақтау;
- қосымша мәліметтермен толықтыру;
- сабақты компьютер арқылы өткізу;
- уақыт үнемдеуге болады; Материалды безендіру;
- оқытудың ғылыми дәлелдерін арттыру; Сабақтың белгілі бір кезеңіне назар аудару;
- керек кезінде материалға қайта оралу, еске түсіру, қайталап, жаңғырту;
- оқушылардың өз бетімен материалды пайдалана алуы, т.б.

Белсенді тақтаның мүмкіндіктері АКТ-ты жақсы меңгерген оқытушыға сабақ үрдісінде таптырмас құрал деуге болады. Қазақ тілінен тіл ұстарту жұмыстары, сөз таптары, т.б тақырыптарды өткенде оқушы қызығушылығы мен белсенділігін арттырады. Қазақ тілі сабағында оқытудың мұндай тәсілдері мен құралдарын қолдануда даралай және деңгейлеп оқыту әдістерін қолданған жөн. Инновациялық әдіс-тәсілдерді ретімен ендіру арқылы оқытушы студенттің қызығушылығын күшейтіп, белсенділігін арттыру арқылы сабақтың сапасын көтереді. Осындай жұмыстар өз нәтижесін береді:

- оқушының ауызша, жазбаша сөйлеу тілдері дамиды;
- лексикалық сөздік қоры байиды;
- тілді үйренуге деген қызығушылығы, өз күшіне деген сенімі артады;

Студенттердің білім сапасын жетілдіруде озық технологияларды пайдалану үшін оқытушының білімі жеткілікті, жаңалықты білуге, меңгеруге құштар болуы қажет.

ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ ЕТ ТАҒАМДАРЫНЫҢ ЖАСАЛУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ

АЛИМАНОВА Гүлзакира Збанқызы
«Кәсіптік-техникалық колледжі» КММ
Нұр-Сұлтан, Қазақстан
alimanova97@bk.ru

Колледж студенттерімен жұмыс істеу барысында, қазақтың ас мәзірінде ұмыт болса бастаған ет тағамдарын зерттей, жасалу технологиясы өзгешілігі адам ағзасына пайдасы, көптеген ауруларға ем екенін кейінгі ұрпақтың яғни жастардың бұндай тағамдардың қолданбауы алаңдатады. Қазіргі таңда шет елдің фастфуттың орнына өзіміздің қазақтың ұлттық ет тағамдарымыз енсе екен.

Халқымыз асты өте жоғары бағалаған. «Ас – адамның арқауы» деген сөзді әрбір қазақ жақсы біледі. Қазақ халқы адам өмірінде тамақтың орынын тіршілікке қажетті құндылықтардың бәрінен де жоғары қойған. Асты құрметтеу мен бағалаудың жолын да, оны дәмді етіп дайындауды да жақсы білген. Сол ата – бабамыздың сол ет тағамдардың көне аттарымен еттерді баптаудың қыр – сырына тоқталамын.

Ет белоктарға, майларға, минералдық және экстративтік заттарға бай. Белоктарға ағза ұлпаларын жасауға және қалпына келтіру үшін қызмет етеді, ал майлар – энергия көзі. Экстративтік заттар ет тағамдарына хош иіс береді. Сол себепті олар ас қорыту сөлін бөлуге және астың жақсы сіңуіне көмектеседі. Көмір сулар мен витаминдер өте аз. Ет тағамдарын көмірсулармен витаминдер және минералдық заттармен байыту үшін оларды көкөністен, жармалардан және жұмыр кеспелерден дайындалған гарнирлермен қосып береді. Қазы – қарта айналдыру, шұжық жасау әдістері қазақ халқында ертеден қалыптасқан ғой.

Қазы-қарта дайындау технологиясы: жылқының екі сүбе қабырғасын екі бөлек алып, бес сағаттай іліп сорғытып, ал айналдыратын ішектер күні бұрын тұзды суға салынады. Ағаш жаңқаларына немесе тобылғыдан ісіктер әзірленеді. Енді тобарсыған қазылардың қалыңдығына қарай одан неше қазы шығатындығын мөлшерлеп алып, сарымсақ, бұрыш қосып тұздалады. Айналдырмаған қазы айналдырған қазыдан дәмсіз болады және көп сақтауға келмиді. Қазы тілетін пышақ өткір болғаны жөн, сонда қазы біркелкі әдемі болып тілінеді. Өте семіз қабырғалардың еті, майы тым қалың болып ішекке сыймайтындай болса, етімен майын бірдей етіп тілу керек. Кесінді ет, майларды жеке қазы немесе шұжық жасауға пайдалануға болады. Ішекті қазының етінен бастап айналдырады. Айналдырылған қазы мен шұжықтың екі басы істікпен бүрмеленеді де қосақтап байланып, кептіруге, сүрлеуге қойылады. Қазы айналдырып, шұжық жасауға көбіне бүйенді де қолданады.

Қазы – жылқы етінің ең кәделі мүшелерінің бірі. Оны екі бұғана, екі тілше қабырғалардан басқа қабырғалардан жасайды. Әр қос қабырғаның ішкі жағындағы шеміршегін кесіп алып тастайды. Ішекке тығу үшін қабырғылардың арасын тіледі де олардың әр қайсына май мен етін тең етіп бөледі, бірақ ет қабырғадан бөлініп қалмауы керек. Қазыны ішекке тығар алдында тұздап, 2/3 тәулік тұзын сіңіріп қояды.

Содан соң 1-2 сағ. суық суға салады. Ішекті кеңейту мақсатында қазіргі таңда қолданылып жүрген әдісіміз кішілеу пиязды аршып дөңгелек күйінде ішекке салып аламыз. Сосын ішекке тығып, екі басын байлайды. Одан әрі оны сырыққа не кесілген жіпке іліп, желге қақтырды. (8-9 сағ.)

Өте семіз қазылардан қабырға жетпей қалса, етек қазы, үлдірік қазы деп аталатын қабырғасыз қазылар жасалады. *Қазы түрлерінің мынадай атаулары бар «сере қазы» - қалыңдағы бармақ пен шынашақ аралығында; «Табан қазы» аса қалың; «би қазы» - бүйенге тығылатын жуан қазы; «дөңбек қазы» - ішекке сыймағандықтан тілім күйде сақталған қазы.*

Кесінді ет, майларды жеке қазы немесе шұжық жасауға пайдалануға болады. Шұжық жасайтын етті тұздап, бұрыш сеуіп салқын жерге 1-2 күн сақтайды. **Шұжық жасауға** сан, қол, жон еттерін алады, мойын еті жарамайды. Содан кейін майды да, етті де ұсақтап тұрап, қара бұрыш, сарымсақ қосып, бәрін араластырады. Бір жылқының ішегінен шұжық дайындау үшін 5 кг ет, 5 кг іш май, 10 г қара бұрыш 50 г сарымсақ салады. Барлығын туралған ет пен майға араластырып, содан кейін ішекке салып толтырады. Ішектің екі ұшын істіктеп түйрейді де, жіппен біріктіріп байлайды. Дайындалған шұжықты сырыққа немесе керілген градус температурада 3-4 күн ұстап дегдітеді. Содан кейін түтінге 12-18 сағат ыстайды. Шұжыққа пиязды дөңгелектеп кесіп қосуға болады.

Шыртылдақ – жылқы етінің сорпасынан қалқып алатын, қатпайтын май. Көп жерлерде тортасы айрылған сары майды да осылай атайды.

Сірне – бағланның, кепенің етін қазанға жілік – жілігімен қуырып даярлайтын өте дәмді ас. Ол көбінесе сыйлы қонақтарға арналып әзірленеді. Үйітілген бас- сирақ, ішек-қарны, мүшеленіп бұзылған еті түгелдей қазанға салынып, малдың өз іш майына және еттің өз сөліне бұқтырылып пісіріледі. Ол үшін қазаның бетіне бу шықпайтындай ғып ыдыс төңкеріп, от мейілінше баяу жағылады. Қазаның түбі күймес үшін аздап ғана су құюға болады.

Сүр – ыстап кептірілген ет. Етті ұзақ уақыт сақтау үшін ыс салып сүрлеу дағдыға айналған тәсіл. Ол әсіресе соғым етін сақтау үшін кең пайдаландылады. Соғымның етін ұшалап, жіліктеп бұзғаннан кейін аударылған қазы, қарта, шұжық қатарлы кәделі мүшелердің бәрін арса ағашқа іледі де, астына жанба, отынды (табылса тобылғы) жалындатпай жағып түгін салады. Түгін етке молырақ тию үшін ет ысталатын үйдің есік- терезесі түгел жабылады. Арсаға ілінген жас еттің ел алдымен сөлі ағып, біртіндеп құрғайды. Түгін сіңген сайын еттің сырты қарайып тотығып, қатая бастайды. Түгін көп салынса, семіз еттің майы еріп тама бастайды. Сондықтан алдымен еттің сөлі құрғағанша ғана түгін салып біраз уақыт ыстауды тоқтатып қояды. Одан соң еттің екінші бетін төңкере іледі де, қайта түгін салады. Бұл жолы түгінді ұзақ салудың қажеті болмайды. Өйткені, сөлінен ажыраған ет тез тобарсиды. Жазғытұры тоң жібіген кезде арсадағы ет те жіби бастайды. Осы кезде екінші рет қайта ысталады. Бұл ең соңғы ыстау. Осыдан кейін соғым еті мейіздей сары боп сүрленеді. Мұндай сүрді қанша уақыт сақтаса да бұзылмайды. Ыс сіңген еттің хош иісі, жағымды кермек дәмі болады. Бырақ, оның сорпасы жайсыздау келеді. Сүрдің сорпасы ішуге жарамды болу үшін жас ет қосып асады. Сүр ет пен жас ет араласқанда сорпа дәмді болады.

Жаубүйрек – ұлттық тағамның бір түрі. Жаубүйректі малшылар, жолаушылар көп пайдаланады. Қойдың терісін сыпырған соң құйрық майын білемдеп кесіп алады. Ішін жарып, өкпе-бауырын суырып алып бауыр мен құйрықты жұқалап жапырақтап, істікке бір май, бір бауыр етіп кезектеп шаншып, үстіне майда тұз, бұрыш сеуіп отқа қақтап пісіреді. Бауыр қосылған май жүрекке тимейді, әрі бұл аса тоқ болады. Жаубүйректі мал сойған кезде үйде пісіреді. Оны кәдімгі кәуәптің (шашлык) бір түрі деуге болады. Жаубүйректі дайындағанда татымына қарай тұз, бұрыш, жуа, дөңгелектеп туралған пияз қосады. Оны асқан етпен қосып жеуге болады.

Жаужүрек – бұл тағам қой бауырынан жасалады. «Жаужүрек» деп аталуының себебі – оның құрамында қорқынышшы гормонға әсер ететін элемент бар. Сондықтан оларды ер адамдар мен жас балаларға береді. Сондай – ақ қойдың бауырында миокард инфарктының алатын гепарин бар, көптеген ауруларға ем. Жаужүректі ыстық тіске басар ретінде ұсынуға болады.

Борша – көбінесе ірі қара етінен дайындалады. Кәуәптің бір түрі. Санның, қолдың, жауырынның қара кесек еттерін ұзыншалап кесіп алады. Әрбәр еттің бөлігін пышақты көп батырмай жұқалап тіліп, тұз, бұрыш себеді. Етті темір тордың үстіне салып, жалындатпай шоққа қақтап пісіреді. Пісірген кезде аудармалап отырады. Шоққа қақталып, қызыл – күрең тартқан борша өте дәмді болады. Оны әсіресе қымыз, шұбат ішкенде жеген жөн.

Борша – кісе – оны тауықтың, қаздың, үйректің, бұзаудың, лақ пен қозы еттеріне күріш, сарымсақ, пияз, бұрыш, шикі жұмыртқа, сары май қосып дайындайды. Дайындалу үшін ет ұсақталынып туралады, еттартқыштан өткізіледі. Оған күріш, пияз қосып, шикі жұмыртқаны жарып, уыздарын құйып, сары май қосып, тұз бен бұрыш себеді. Жақсылап араластырып, бүйенге салады. Пісіру уақыты пайдаланылған етке байланысты 0.5 – 1.5 сағат.

Қарын бөртпе – ел арасында сирек дайындалатын өте сирек тағам. Көбінесе жаңа сойылған малдың етінен, майынан, бауырынан қосып, ұнмен араластырып, қарынға салып пісіреді. Сойылған қойдың іш майын, етін, бауырын өте ұсақ қылдырып турады. Фарштың үстіне бидай ұнын, сарымсақ, бұрыш, тұз салып жақсылап араластырады. Дайын болған фаршты қарынға не бүйенге салады. Бүйенге салса бір шеті тұйық болады да, екінші ашық ұшын жіңішкертіп жонылған ағаш істікпен түйреп байлайды. Бұжы қайнап жатқанда оны аудармалап, әр жерінен істікпен шаншып, желін шығарып отырады. Ол қазандағы суға толық батып, баяу жанған оттың табында 1.5 -2 сағат қайнауы керек. Бұл тағамды дастарханға жылыдай немесе суықтай қоя беруге болады. Қасына пияз, басқа да көкөністер салады. 300 гр бауыр, 300 гр бидай ұны, 3 бас сарымсақ, 1 шай қасық бұрыш, 1 ас қасық тұз керек.

Әсін – қойдың жуан шегін айналдырып, жақсылап жуып тазалайды. Ет, жүрек және бауырды ұсақтап турады. Оған 1 бас пияз турап, бұрыш, тұз, күріш салып, аздап су құйып араластырады. Сосын барлығын ішекке тығып, аузын байлайды да, қайнаған суға салып, 50 – 60 минут қайнатады. Қайнап жатқан әсіпті істікпен түйрелеп, желін шығарып отырады. Әсіпке: 2 ас қасық күріш, 100 гр бауыр, 100 гр жүрек, 20 гр қой майы, 1 бас пияз керек. Бұрышты қалауынша қосады. Әсіпті дастарханға дөңгелектеп кесіп, ыстықтай қояды. Ішек болмаса қойдың бүйенін пайдаланады.

Қимай – соғымға сойылған сиыр етінен дайындалатын кәделі тағам. Сиырдың тоқ ішегін тұздап, айналдырып, оның ішіне кесек етіп туралған төстік пен төстіктің етегін бұрыш, тұз, жуа қосылған етті салады. Қимайға төс етінен басқа сан, қол еттері де пайдаланылады. Шұжық сияқты қимай салынған ішектің екі ұшы істікпен түйреліп, ыстап кептіріледі. Қимайды асып жеуге де, жазғұтырым ет таусылған кезде қуырып жеуге болады. Оның ерекшелігі, оның майы мен қара кесек еті тең болады. Оны кейде «сиырдың қазысы» деп те атайды. Қимайды салқындатып асқан етке қосып береді. Майлы ет 500 гр, 1 шәй қасық тұз, екі түйір жуа, жарты шай қасық қара бұрыш керек.

Қуырдақ – жаңа сойылған малдың өкпе – баурынан, мойын, төстік етінен, жүрек бүйрегінен, сондай – ақ ішек – қарынынан ұсақтап әзірлейді. Ол үшін қазанға іш майды немесе құйрық майды турап салып, шыжғырып алады да, алдымен үстіне туралған өкпе, жүректі, ішек – қарынды, мойын, төстік еттерін салып, қазанның отын қатты жағып, 15 – 20 минут қуырады. Содан кейін бауырды салып, үстіне бұрыш, пияз қосып, әбден піскенше қуырады. Тұзды татымына қарай салады. Әбден піскен қуырдақты табакқа салып, дастарханға қояды. Қуырдаққа: 1 кг ет, 500 гр өкпе, 500 гр бауыр, 300 гр жүрек, 200 гр бүйрек, 300 гр құйрық май, 2 бас пияз, 1 ас қасық тұз қажет.

Бал қуырдақ – көбінесе жас малдың жұмсақ етінен даярланады. Басқа қуырдақтардан ерекшелігі – етті майға емес пісірілген сүттің бетінен түскен қаймаққа ғана қуырылуында. Өте жұғымды, жүрекке көп тимейтін қуырдақтың бұл түрін көбіне қарт кісілерге, сыйлы қонақтарға берілетін болған.

Жоңқа қуырдақ – тоңазып, қатып тұрған соғым етінен дайындалатын қуырақ. Мұның бұлай аталу себебі, пышақпен не балтамен қырнап жонғанда ет ағаштың жоңқасы сияқты жұп жұқа болып туралады. Қуырдақтың бұл түрін де суға қайнатпай – ақ майға қуырып әзірлеуге болады.

Қара қуырдақ – кілең өкпе мен бауырдан, жүрек пен бүйректен әзірленеді. Бауыр тез пісетін болғандықтан, кешірек салынады. Мұның қара қуырдақ деп аталу себебі, бауырдың қаны майға қурылғанда қуырдақтың өңін қарайтып жібереді.

Соғым қуырдағы – ет піскенге дейін соғым сойған, ішек – қарны аршылғанадамдарды тамақтандыру үшін дайындалады. Қуырдаққа көбінесе ірі қараның мойын еті, мүшеленген кезде түсетін ойынды, қиынды еті, аздап өкпесі мен бауыры қосылады. Соғым қуырдағы соғымға сойған малдың өз майына қуырылады. Оны дәмдендіре түсу үшін оған татымына қарай тұз, бұрыш, дөңгелектеп пияз турап салынады. Оны дастарханға шаймен бірге қояды.

Үкпе қуырдақ – етті өте майдалап турап қуырады. Оның еті өте майда болғандықтан, оны суға бөктіріп қайнатпай – ақ, майға қуырып пісіруге болады.

Бүйенге салып асып қойған қой етін «бұжы» деп те атайды.

Бұжы – жаңа сойылған малдың денесін мүшелегенде түскен кесінді еттерін, не жұмсақ еттерін, іш майын, өкпе бауырын өте ұсақтап турап, ұн қосып араластырады. Оған майдаланып туралған сарымсақ, тұз, бұрыш ұнтағын, ұсақ қосып әбден араластырады. Дайын болған қоспа массаны суық су құйылған қазанға салып қайнатады. Сосын отты басыңқырап қойып, баяу қайнатып, даяр болғанша пісіреді. Пісіру кезінде бұжының әр жерінен аспаз инесімен пісіп – пісіп теседі. Бұл оның ішіндегі артық ауаны шығару үшін жасалады. Әйтпесе ол жарылып кетеді.

Түймеш – келіге түйіп, тоқпақпен жаңғырыққа салып жаншыған ет. Оны қарынға салып немесе сол күйінде қатырып сақтаған. Ішекке тығып, майға қарып алып, суға қайнатып пісірген.

Қойдың құйрығы, қамыр, өсімдік майы, тұз, бұрыш салынып, қарынға салып пешке пісіретін дәмі келісті тағамды – «ет хошан» диміз.

Ми палау – бұл ұлттық тағамдардың ішіндегі ең дәмдісі әрі сүйкімдісі. Оны дайындау үшін піскен бастың миын, желке шүйдесін, екі көзін бастың құйқасын алып, ұсақтап турайды да үстіне аздап сорпа қосып, барлығын араластырады. Содан соң бұрыш, ұсақтап туралған пияз қосып, тұз татымына қарай салады. Оған құйрық майды да, бауырды да қосуға болады.

Ұлпершек – құрамында түрлі дәрумендері бар өте пайдалы тағам. Оны үйінен ұзатылып кеткен қыз төркіндеп келгенде пісіріп беретін болған. Ол «қайда жүрсеңде біздің жүрегіміздесін» деген мағынада ұсынылады.

Ұлпершек – жылқы немесе сиырдың жүрегінен жасалады. Жүректі кітап сияқты ашылатындай етіп тіліп, қанын тазалайды да ішіне тұз бен бұрыш себеді. Сосын ұсақталып туралған етпен және маймен толтырады. Бір ай бойы ұн арасына салып қояды. Уақыты келгенде жұқалтыр қағазға немесе арнайы целлофанға салып пісіреді.

Өрметөс – күйеу бала қонаққа келгенде ұсынылатын бұл тағам қазір қарапайымданып кеткен. Ол қой төсінен жасалатын тағам. Оны екіге айырып, екі шетін өру арқылы құс қанатына ұқсас қылып жасайды. Бұл күйеу балаға «қанатың талмасын!» деген тілектестікті білдіреді.

Қорытынды

Қазақтың ұлттық тағамдарын дайындауда бірінші орында ет және оның өнімдері тұрады. Осында кең байтақ өлкені мекендеген қазақтар өзінің тіршілік әрекеттері үшін мал өсірумен айналысқан. Десекте, қазақтардың өмір сүрген жеріне қарай тағамдарына пайдаланатын өнімдері де әртүрлі болып келген. Мал өнімдері яғни етті орталық аудандарда көп пайдаланылған. Халық арасында тараған мына әңгіме осының дәлелі бола алады. Теңіз жағасын жайлаған балықшының қызы алыстағы малды ауылдың жігітіне тұрмысқа шығады. Балық етіне үйренген ол қасындағы құрбыларына былай депті: - Бекіренің бал кеспесін жемейтін басым, қойдың құйқалы етіне қор болдым – ау? – деген екен. Ата-бабамыздың сан ғасырлық келе жатқан еттерді баптаудағы қыр сыры, тағам әзірлеуі, ет тағамдарының сақтауы осы ұрпаққа дейін жеткен. Көшпелі қазақтар ет тағамдарына жасалуына денсаулыққа пайдылысы, аса мән берген қазы қарта айналдыруда әдіс тәсілдерін жақсы меңгерген. Олардың жасалуына қарай ат берген. Жылқы етінің адам денсаулығына жеңіл тиетін, құнарлығын білген. Оларды жілекке бөлуді, сан түрлі тағамдар жасауды, ұзақ сақтауды технологиясын осы уақытқа дейін ұрпақтан ұрпаққа жалғап келе жатыр.

Қорыта келсек Абай атамыз «Еңбек – қуаныш, жалқаулық арылмас азап» деген. **Байлық уақыт өте келе жоғалуы мүмкін, ал ұлттық тағамымыз ешқашан жоғалмайды.** Осы қазақтың ет тағамдарын әлі зерттей түсермін. Білім алушы студенттерге қазіргі заманда қойылатын талаптар көп болғанымен, оларға осы қиын да, қызық жолда талмай еңбек етуде қол ұшымды беруге, рухани қанаттандыруға мен әрқашан дайынмын. Қазақтың ұлттық тағамдары ғасырдан ғасырға жалғасып, жасай беретініне үлкен сеніммен қараймын.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақтың дарқан дастарханы – Алматы «Алматыкітап ЖШС, 2005»
2. Күзембаев Қ., Күзембаева Г. Тамақ өнімдерін тану – Астана: Фолиант
3. Шаңырақ үй-тұрмыс энциклопедиясы.
4. Бесімбаева Г.Е., Бесімбаев Е.Б. Аспаздық: Оқулық – Астана: Фолиант, 2007

МҰРАЖАЙ - ӨМІРДІҢ АЙНАСЫ

**АЛМАБАЕВА Нургайша Махаметшариевна, АДИБАЕВ Берикхан Мукатович,
АБДРАСИЛОВА Венера Оналбаевна**

С.Ж.Асфендияров атындағы Қазақ Ұлттық медицина университеті КЕАҚ

Алматы, Қазақстан
anmnuri@mail.ru

Аннотация

В данной статье рассматривается роль воспитательной работы среди студентов. Направление воспитательной работы – формирование у студентов гуманизма, патриотизма, культуры и т.д. через посещения музеев и исторических мест города, роль которых неопределима.

In this article, the role of educational work among students is considered. The direction of educational work is the formation among students of humanism, patriotism, culture, etc. through visits to museums and historical places of the city, whose role is invaluable.

«Өткеннің даналығы –қазіргінің база жетпес байлығы»

Н.Ә.Назарбаев

Жоғары білімді, әрекетшіл, бәсекеге араласуға икемді, танымы кең, әртүрлі мәселелерді ғылыми негізде тез, өз мезгілінде шеше алатын жас буын мамандарды даярлау уақыт талабы. «Ғылым бар жерде білім мен тәрбие бар. Ұлттық сана мен азаматтық сананың жетілуі осы екеуіне байланысты» деп академик И.Қ.Қарақұлов айтқандай болашақ мамандарды даярлауда оқу жұмысымен қатар тәрбие жұмыстары бірге жүргізіліп отырады. С.Ж.Асфендияров атындағы ҚазҰМУ КЕАҚ бұл жұмыстардан сырт қалмайды. Тәрбие жұмысының гуманизм, отансүйгіштік, жоғары мәдениет, көшбасшылық және т.б. бағыттары бойынша жұмыстар жүргізіліп келеді. Жастардың бойына ізгілік, имандылық қасиеттерді әдебиет, тарих арқылы сіңірудің қажеттілігі артып отыр. Осы қажеттіліктерді іске асыруда әсіресе, мұражайлардың маңызы зор.

Мұражайда көрсетілген мәліметтер мен заттар - тарих куәсі, оқу-тәрбие орталығы екендігін дәлелдейді. Қазіргі заманғы кез келген түрдегі және бағыттағы мұражайлардың басым аудиториясы болып барлық жастағы азаматтар болуы қажет. Мұражай заттық және рухани құндылықтарды танытуда, ғылыми тұрғыда зерттеп, оның нәтижелерін насихаттауда, осы негізде тәлім-тәрбие беруде маңызды рөл атқарады. Ол ғылымның, білімнің, мәдениеттің қалыптасуына ықпал ететін ғылыми мекеме ретінде өскелең ұрпақтың тәрбиесіне, тарихи сананың қалыптасуына ықпал етеді.

Университет жанында екі мұражай жұмыс жасайды: тарихи және анатомиялық. Біреуі ғылымның, білімнің және екіншісі мәдениеттің қалыптасуына ықпал ететін ғылым-танымдық бағытта қызмет атқарады. Студенттер тарихи жәдігерлер мен материалдармен, тақырыптық фильмдермен танысады. Себебі өткен мен болашақты жалғастырушы көпір – мұражай. Университет табалдырығынан бастап студенттер мұражайдан көп мәліметтер алады: медицинаның даму тарихы, осы салада еңбек сіңірген қайраткерлер туралы, тақырыптық және кураторлық сағаттар өткізіледі.

Қазақ халқының болмыс-бітімін, асыл мұраларын, ұмыт болған тарихын қазіргі ұрпақтың жадында жаңғыртатын, санасына сіңіретін, сонымен қатар, ел тарихын барша әлемге паш ететін, шет елден келген қонақтарды өзінің әсемдігі мен жүйелілігі арқылы таңқалдыратын механизмнің бірі-мұражай болып табылады. Осындай мұражайлар қалада көптеп саналады. Жастар бойында қажеттілікті сіңіру аға ұрпақ өкілдерінің міндеті мен борышы деп ойлаймын.

АҚПАРАТТЫҚ ҚОҒАМДА БІЛІМ БЕРУДІҢ НЕГІЗГІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

АМАНИЯЗОВА Бағдагүл Айтбайқызы

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті

Ақтөбе, Қазақстан

baqdaqul-1977@mail.ru

Аннотация

Мақаланың мақсаты – қоғамдық және гуманитарлық пәндердің дамуындағы инновациялық технологиялардың рөлін зерттеу болып табылады. Баршамыз білетіндей, заманауи шарттардағы әлемдегі басымдықтар мен әлеуметтік құндылықтар өзгерістеріне

байланысты оқу процесі үздіксіз жетілдіруді талап етеді. Ғылыми-техникалық прогресс үнемі артып отыратын мұқтаждықтар мен тұлғаның рухани байлығын дамытуды қанағаттандыратын өндіріс деңгейі жетістігінің құралы ретінде түсіндіріледі.

Түйін сөздер: инновациялық білім беру технологиялары, білім беру, білім беру философиясы

Summary

The purpose of the article is to study the role of innovative technologies in the development of social and humanitarian disciplines. As we all know, the educational process, due to changes in the world of priorities and social values, demands continuous improvement. Scientific and technological progress is understood as a means of achievement of production which satisfies the needs of the ever-increasing needs and the spiritual wealth of a person.

Key words: innovative educational technologies, education, philosophy of education

Білім беру әлемнің барлық өркениетті елдерінде дамудың негізгі басым бағыты мен негізгі индикаторы болып табылады. Шын мәнінде, елдер тауар мен қызмет көрсетумен бәсекеге түспейді, сонымен қатар қоғамдық құндылықтар жүйесі мен білім беру жүйесімен де бәсекеге түседі. ҚР бәсекеге қабілетті 50 елдің қатарына ену міндеті келесі жағдайларда шешіледі. Егер елде нарықтық экономикада бағдар жасай алатын басқарушылық дағдылары, ғылыми технологиялық білімді, жоғары білікті мамандары болса және әлемдік нарықтық экономика қажеттіліктерін қанағаттандыратын білім берудің тиімді жүйесі жасалса Қазақстанның білім беру жүйесі стратегиялық сипаттағы мынадай бағдарламада бекітілген. Модернизацияның негізгі мақсаты- жаһандануды ескере отырып, нарықтық экономика талабында Қазақстанның білім беру жүйесін сапалы өзгертуді қамтамасыз ету болып табылады. Қазақстандық білім беру жүйесі білім берудің әлемдік білім беру кеңістігіне кезең кезеңмен ену үшін жеткіліксіз ескірген методологиялық қор талабында даму үстінде. Соңғы бес жылдағы жалпы білім беру мектептерінің түлектерін тестілеу нәтижелері мен ЮНЕСКО зерттеулері көрсеткендей білім беру сапасының төмендеуінің тұрақты тенденциясы байқалады. Орта білімнің жоғары сатысындағы жеткіліксіз профилизация кесірінен мектеп түлектері еңбек нарығында сұранысқа ие болмай қалады. Бастапқы және орта кәсіби білім беру тұлға мен қоғам қажеттіліктерін толық қанағаттандырмайды, сондықтан техникалық жұмысшылармен, орта буынды техникалық, қызмет көрсету мен басқару еңбегінің мамандарының біліктілік деңгейінің жаңа талаптарына сай кадрлар даярлау мәселесін шеше алмайды. Жаңа жүзжылдық басында елдегі экономикалық жағдайдың жасқаруы тұтас алғанда білім беру жүйесіне оң әсер етті: жаңа мектептер салына бастады, білім беру мекемелерінің материалдық техникалық қорын бекітуге қаржы бөліне бастады. Алайда бұл білім беру жүйесінің жағдайын түбегейлі өзгерту үшін жеткіліксіз. Білім беру жүйесі нарықтық экономика мен ашық азаматтық қоғам қажеттілігіне жауап бере алмай жатыр. Білім беру жүйесіндегі мұндай жағдайдың негізгі себептері мыналар: білім беру сапасын түпкі бағалауда субъективтіліктің басымдылығы оның барлық деңгейлерінде жеке негативті сәттерді тудырды; білім беру жүйелерінің жаңа енгізулерді жеткіліксіз қабылдауы және оқыту сапасы жүйесінің енгізілуіне тиісті мотивацияның жоқтығы, өскелең ұрпақтың мемлекет тарихын, мемлекеттік тілді, Қазақстан халықтарының ұлттық мәдени құндылықтарын білуге негізделген этномәдени және азаматтық бірегейлігін қалыптастыру механизмдерінің тиісті тиімділігінің жеткіліксіздігі; материалдық техникалық базаның, оқу зертханалық жабдықтарының, оқу және методологиялық әдебиеттердің қазіргі талаптарға сәйкес келмеуі; кадрлар даярлау жүйесінде білім берудің жоғары сапасын қамтамасыз ету. Білім беру саласындағы қалыптасқан жағдай негативті құбылыстарды жеңу, түбегейлі ұйымдастырушылық, құрылымдық өзгерістерді, республика дамуының қазіргі әлеуметтік экономикалық және саяси талаптары мен жоғары дамыған елдердің прогрессивті тәжірибесіне сәйкес мамандар даярлау сапасын жетілдіру мен білім беру мазмұнын жаңарту қажеттілігін көрестіп отыр. ЖОО жүйесін модернизациялау бойынша шаралар жүргізіліп жатыр. Оның басты атрибуты Болон процесіне қосылу болып табылады. Әлемдік экономиканың жаһандануы объективтік шындыққа айналды. Бұл Еуропа елдерінде айқын байқалады.

Еуропалық одақ экономикасының құрылымында жоғары білікті мамандардың келуін талап ететін, еңбек нарығының қажеттілігіне ықпал ететін ғылыми саланың өсуі байқалады.

Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев әлеуметтік саланың ары қарайғы модернизациялаудың басты бағыттарының бірі ретінде қазіргі білім беру жүйесін дамыту және жоғары білікті кадрларды даярлауды анықтады. Оның пікірі бойынша соңғы жылдары елімізде елеулі өзгерістер жүзеге асты. Қазақстан әлемде кең таралған және мойындалған мамандар даярлаудың бакалавр магистр үлгісін табысты енгізді және оқытудың үш деңгейлі жүйесіне өтті: бакалавриат, магистратура және PhD докторантура. Отандық ЖООдарының университеттік білім берудің жалпы қабылдаған қағидаларын ұстануы туралы олардың университеттердің Ұлы Хартиясына қол қою дерегі көрсетеді. Қазақстанның он сегіз ЖОО осы Хартияға қол қойды. 2007 жылдан бастап екі дипломдық білім беру бағдарламасын енгізу бойынша мақсатты бағытталған жұмыстар жүргізілуде. Бұл жаңа бастама Елбасы бастамасымен Халықаралық «Болашақ» бағдарламасы бойынша үш мың студент жыл сайын шетелде білім алады. 2004 жылдан бастап республиканың қырық ЖООдарында академиялық қоғамдастықтан оң баға алған оқытудың несиелік жүйесі бойынша эксперимент жүргізілді. Осыған байланысты 2008 жылдың бірінші қаңтарынан бастап барлық ЖОО дары оқытудың несиелік технологиясына өтті. Ол студенттер мен оқытушылардың академиялық мобилділігін қамтамасыз етуге және отандық білім беру бағдарламалары мен академиялық пәндерді шетелдің мойындауын қамтамасыз етуге арналған. Білім сапасын бағалау ашық сипатқа ие және академиялық қоғамдастық өкілдерімен жүргізіледі. Қазақстанда халықаралық стандарттарды ескеретін аккредитациялаудың ұлттық жүйесі жасалды.

Білім беру үдерісінде адам білім мен дағдының жаңа деңгейіне өтуге мүмкіндік беретін белгілі сатылардан өтеді. Бірінші саты: бастауыш білім беруден бес, жеті жастан басталады және жеті жасқа дейін созылады. Ол білім берудің келесі сатылары мен мамандануына негіз болып табылады және басқалардан сонысымен ерекшеленеді. Жоғарыда айтылғандарды түсіндіру үшін бірқатар қарапайым мысалдар келтірейік: Орташа мамандандырылған білім (шаштараз) басқа мамандану бойынша (өнертану бойынша) жоғары білім алу үшін негіз бола алмайды. Өз кезегінде жоғары маманданған білім, атап айтсақ гуманитарлық аспирантурада техникалық ғылымдармен байланысты мамандықтар бойынша оқуға негіз бола алмайды. Сондықтан бастапқы білім жалпы дәлірек айтсақ арнайы емес болып табылады. Бірқатар дамыған елдерде білім берудің екінші сатысы жалпы және міндетті болып есептеледі. Ол орта білім деп аталады. Оны аяқтау жасы әдетте кәмелеттік жасқа жетуге жақын, одан кейін білім алу не аяқталады, не ЖООдарында жалғасады. Білім беру үдерісінің үшінші сатысы индустриалдық елдермен стратегиялық тұрғыдан қарастырылады. Себебі, ЖОО жүйесі экономикалық сала үшін мәнді ғылыми білім көзі және басқа салалар үшін білікті жұмысшылар үшін маңызды болып табылады. Мемлекеттің экономикалық жағдайы білім беру жүйесімен, модернизациялаумен басыланыстырып Шығыс Азия елдері соңғы он бес жылдықта өнеркәсібі дамыған елдер деңгейіне жақындады. 1996 жылы Токио университетінің президенті Х.Охаси инженерлік білім беру туралы Халықаралық конференциядағы баяндамасында былай деген болатын: «ғылым мен техника өнеркәсіп салаларының бәсекеге қабілеттілігін бекіту мен қалыпты дамуы үшін басты факторлар» Осының салдарында жапон үкіметі университеттік білім беру сапасын жақсартуды, университеттердің зерттеу қызметін бекітуді, жас ұрпақты ғылым мен техникаға тартуды бастады. [1.1046.] Азаматтарға білім алу мүмкіндігіне кепіл болады, ол үшін мемлекет әлеуметтік экономикалық жағдай жасайды. Міндетті әлеуметтік қаржыландырудан басқа соңғы объект білім беру қажеттілігін анықтауда маңызды рол атқаратын бұқаралық ақпарат құралдарының қолдауына мұқтаж. Біздің уақытымызда білім беру адам дамуының маңызды факторларының арасында маңызды орын алады. Бұл өркениеттің кей кездері ақпараттық технологиялық қоғам деп анықталатын постиндустриалдық сатыға өтуімен байланысты. Ол онда барлық салада қолданылатын, әсіресе білім беру саласындағы технологияның жаңа формаларының басымдылығымен ерекшеленеді. Бұл келесі себептермен түсіндіріледі: біріншіден, жүйеленуі, өңделуі, меңгерілуі қазіргі компьютерлік техникасыз мүмкін емес ақпараттың көлемі; екіншіден, бұл қазіргі жұмысшының қоғам алдында тұрған білім берудің көптүрлі формаларын қолдану

арқылы өмір бойы оқу қажеттілігі; үшіншіден, адамға интерактивтік тәртіпте оқу, білім беруге, қолдануға мүмкіндік берген және трансшектік білім беру құбылысының пайда болуына әсер еткен техникалық прогресс. Бағдарламалар шет елдердің білім беру жүйесіне тиесілі болуы мүмкін немесе білім берудің қандай да бір ұлттық жүйесінен тәуелсіз жүзеге асуы мүмкін. Траншекаралық білім беру бағдарламаларымен 2025 жылға қарай 7,2-7,3 млн адам оқытылады деп күтілуде. [113] Траншекаралық білім беру түрлі формада жүзеге асуы мүмкін. Гленн Р. Джонс трансшекаралық білім берудің халықаралық одағының негізін салушылардың бірі, трансұлттық білім берудің келесі үлгілерін көрсетті:

- Онлайндық және қашықтан оқыту бағдарламалары: Интернет арқылы, желілер бойынша, жерсерік, компьютерлер, почта мен басқа да технологиялар көмегімен ұсынылатын қашықтан оқыту бағдарламалары;
- Кампус филиалдар: оқу орнымен басқа елде өз бағдарламалары бойынша шетел студенттерін оқыту үшін ашылады.
- Лицензиялар бойынша;
- Түрлі елдердің оқу орындарымен біріккен бағдарламаларыды жүзеге асыру үшін келісім;

1999 жылы 29 батыс елдерінің өкілдері Болонда ЖББ жүйелерін жақындату және үйлестіру мақсатында жоғары жалпы еуропалық білім беруді қайта құрудың міндеттері мен қағидаларын қалыптастырған декларацияға қол қойды. Болон процесіне қатысушы елдер ЖББ еуропалық кеңістігінің бәсекеге қабілеттілігін жоғарылатумен қатар барлық жоғары оқу орындарының тәуелсіздігі мен еркіндігін сақтап қалу қажеттілігін көрсете отырып, Болон декларациясының барлық тараулары қатаң заңнамалық міндеттемелер ретінде емес, келісудің ерікті үдерісінің шаралары ретінде бекітілген болатын. Болон декларациясында: «Әр өркениеттің өмір қабілеттілігі мен тиімділігі басқа елдерге ықпал ететін оның мәдени жетістігінің тартымдылығымен анықталады. Біз жоғары білім берудің еуропалық жүйелері әлемде еуропалық мәдени және ғылыми дәстүрлер жеткен тартымдылыққа ие боларына сенуіміз қажет» деп көрсетілген. [117] Декларация мәні жақын жылдарда онда қалыптасқан өзгерістердің нақты міндеттерін дәл бейнелейді. Олардың негізгілерін ата өтейік:

- маңызды бөлігі дипломға ортақ қосымша болып табылатын жоғары білім туралы жалпыға түсінікті және жеңіл теңестірілетін құжаттар жүйесін қабылдау;
- негізінде даярлаудың екі циклдік деңгейі жататын жоғары білім берудің көп деңгейлі жүйесіне өту;
- оқу, сынақ несиелерінің ортақ жүйесін енгізу;
- теңестірілген критерийлер мен әдістер шеңберінде жоғары білім беру сапасын қамтамасыз ету саласында еуропалық серіктестікті дамыту, оқу мекемелері мен бағдарламаларын аккредитациялаудың орталықтандырылмаған механизмдерін енгізу; [118]

Сонымен, білім беруді модернизациялау- уақыт талабы. Оның өзектілігі нарықтық экономикаға өткен және қоғамда жаңа талап жағдайында білім берудің мәнін, міндеттерін, мазмұны мен функцияларын қайта мағыналау мен қайта бағалауды тудырған жаһандану үдерістерінің өсуімен айқындала түсті. Қазіргі контексте білім беруді модернизациялау үдерістері аяқталмаған сипатта, олардың соңғы нәтижесі барлық білім беру жүйелерінің жоғарғы сапасын қамтамасыз ету болуы тиіс. Білім беру жүйесінің модернизациясы болашақта мемлекеттің халықаралық қатынастардағы рөлі мен орнын анықтайды, өйткені мемлекеттің тәуелсіздігінің дәрежесі жаһандану әлемінде білім берудің дәстүрлі жүйесінің үлгісі ретінде инновацияларды қабылдай отырып, өзінің ұлттық дәстүрін сақтап қалу қабілеттілігімен анықталады. Басқаша айтқанда модернизацияны- локализация жолымен, яғни мәдени дәстүрлер мен инновациялардың синтезі арқылы жүзеге асыру. Бұл жөнінен Жапония мен Сингапур үлгі алуға болатын елдер. [115] Жоғары білім беру сапасын тікелей бағалау қиын. Талдаушылар білім беру сапасын анықтау үшін түрлі әдістер қолданады, алайда олардың ешқайсысы бұл бағыттағы жұмыстарды толық суреттей алмайды. Тәсілдердің бірі жоғары оқу орындарының студенттері мен түлектерін тестілеу тұрақты жүргізілмейді, онда түрлі әдістердің қолданылуы нәтижелерді салыстыруды қиындатады және бұл жұмыстардың сенімділігі мен риясыздығына күмән бар. Жоғары оқу орындарының ресурстық қамтамасыз

етілу индикаторлары (қаржыландыру деңгейі, ғылыми дәрежелері бар оқытушылар саны, кітапхана қоры, компьютерлермен қамтамасыз етілуі, Интернет желілеріне қосылуы) объективті. Жоғары кәсіби білім беру сапасын бағалау жоғары оқу орындарының рейтингтер жүйесі арқылы жүзеге асырылуы мүмкін. Белгілі критерийлер бойынша түрлі деңгейлі оқу орындарының рейтингтерін жүйелі құрастыру білім беру жүйесінде бәсекелестік орта қалыптастырады. Оқу орындары қоғам, тұлға және еңбек нарығы сұраныстарына жауап беретін сапаны басқарудың ішкі жүйесін жасап, оны тұрақты түрде жетілдіріп тұру керек. Алайда бұл жағдайда рейтингтерді құру технологиясын дұрыс жасау керек, өйткені оқу орындарының қызметін әділетсіз бағалауды болдырмау қажет. Жоғары білім беру сапасы туралы белгілі дәрежеде жоғары оқу орнының дипломының нарықтық бағалауымен де сипаттауға болады. Қабілетті, білікті жұмысшыларға мүдделі бола отырып, өз бағдарламаларының жоғары деңгейімен, студенттерге білім беру сапасымен және олардың оқу жоспарын орындауын талап ету қатынасымен белгілі жоғары оқу орын дипломын бағалауы тиіс. Мұндай диплом, біріншіден, оның иесінің кәсіби біліктілігінің куәлігі, екіншіден, диплом иесінің күрделі академиялық бағдарламаны табысты игере алғаны туралы қабілеттілігін көрсетеді. Мұндай диплом иегерлері жақсы жоғары табысты жұмысқа тұруға мүмкіндік алады, ал абыройлы және тартымды оқу орнына айналады. Осылай білім сапасын жоғарылатуға деген нарықтық стимулдар еңбек нарығында пайда болады.

Қазақстандағы жоғары білім беру дамуының негізі бағыттары академиялық несиелер жүйесіне негізделген кәсіби кадрларды- бакалавр-магистр-докторантура (PhD) даярлаудың үш деңгейлі жүйесін қамтамасыз ету, жоғары оқу орындарын аттестациялау, жоғары білім сапасын бағалаудың ұлттық жүйесін жасау, жоғары білімге Қазақстанның әрбір азаматының қол жетімділігі, жоғары оқу орындарында сыбайлас жемқорлықты азайту. 2008 жылғы экономикалық дамудың бәсекеге қабілеттілік индексі бағалау бойынша ҚР жоғары білім беру мен мамандарды даярлау деңгейі бойынша 59 орын алып отыр. Осы барлық мақсаттарға жету үшін өзінің жеке табиғи және еңбек ресурстарын қолдану керек. Әлемдік білім беру кеңістігіне толықтай бірігу білім беру жүйесін жаңа халықаралық деңгейге көтеруді талап етеді. Қазақстан Республикасы қазіргі уақытта жоғары білім беретін білім беру мекемелері нарығының көбеюіне байланысты қиыншылықтарды бастан өткеруде. Қазақстандағы тұрғындар санына 151 ЖОО-нан келеді, оның 51-і мемлекеттік болып саналады. Білім беру саласындағы әлемнің көшбасшысы елдерінде, Ұлыбританияда 60,4 млн адамға 89 ЖОО, Финляндияда 5,2 млн адамға 20 ЖОО, Чехияда 10,2 млн адамға 66 ЖОО және т.б. Орташа алғанда Шығыс Азия, Еуропа, Ресей және Батыс елдерінде 150 мыңнан 700 мың тұрғындар санына 1 ЖОО-нан келеді. Көшбасшылықты мақсат еткен елдердегі білім беруге кеткен шығыстар жоғары қарқынмен өсуде. ХХІ ғасырға арналған жоғары білім туралы бүкіл әлемдік декларацияда былай деп көрсетілген: білікті және білімді адамдардың сыншыл бұқарасын құратын баламалы жоғары білім мен қазіргі ғылыми зерттеу мекемелерінсіз ешбір ел шынайы тұрақты дамуды қамтамасыз ете алмайды. Жоғары білім бұқаралық сипат алуда. Дамыған елдерде мектеп түлектерінің ЖОО-на түсу деңгейі орташа есеппен 68%, ал Солтүстік Америкада -84% құрайды. Студенттер саны екпіндеп өсуде. Егер 1997 жылы жеті есе өсіп, 88,2 млн-ды құрады. Қазіргі кезде 100 млн адам 14 мыңнан астам ЖОО-дарында білім алуда. Ең жақсы 100 жоғары оқу орындары арасында 33 Америка университеті, 15-Британ, 7 – Австралия және Жаңа Зеландия, 5 - Швейцария мен Франция, 3- Гонконг, Жапония, Канада және Германия. Әлемнің жоғары оқу орындарының көшбасшылары – Гарвард, Кембридж және Оксфорд.

Жоғарғы білім берудің маңызды мәселелерінің бірі оның қол жетімсіздігі, дәлірек айтсақ қымбаттығы. Жоғары білім алғысы келетіндер саны көп. Мысалы, ауылдық жерлерде қаржы мәселесіне байланысты жоғары білім алуға мүмкіндігі жоқ қаншама талантты жастар бар. Білімдер сабақтастығы мен білім алуға еркін қолжетімділік әр өркениет дамуының талабы болып табылады. Мемлекет білімді саналы түрде пайда табу көзіне айналдырса, бұл тек білім беру сапасына ғана емес, мемлекеттің құлдырауына әкеледі. Білім берудің дамуының маңызды бағыттарының бірі басты міндеті Қазақстанның білім беру жүйесінің әлемдік білім беру кеңістігіне біріктіретін халықаралық серіктестік сұрақтары болып табылады. Білім беру

саласындағы халықаралық серіктестік ҚР заңнамасымен реттеледі және халықаралық келісімшарттар, келісімдер мен конвенциялар негізінде жүзеге асырылады. Білім берудің әлемдік стандарттарын өзгеруін негізге ала отырып, білім берудің мемлекеттік дамуындағы рөлін сезінген индустриалды дамыған елдер тәжірибесін қолдану қажет. Қазақстанда білім саласының жаңаруымен бірге тұрғындардың білім деңгейінің тез төмендеуі байқалуда. Бұл екі фактормен байланысты біріншісі, посткеңестік қоғам маргинализациясы, бұл оқу орындарына өз әсерін тигізді, екіншісі халықтың материалдық жағдайы, бұл жартылай сауаттылық негізі болып отыр. Жоғары кәсіби білім беру жүйесінде ЖОО ғылым, өндіріс және эксперимент қорларымен өзара әрекетінің болмауы байқалады. Бұл болашақ мамандарды практикалық даярлау мен оқу процесінің сапасының төмендеуіне әкеледі. Қазақстан ЖОО-ның рейтингін анықтау методикасы да көп сұрақтар туғызады. Негізінен ол сандық көрсеткіштерге негізделеді. Рейтингтерді анықтау әдіснамасында негізгі категория ретінде оқылатын бағдарламалар мен студенттер білімнің сапасы қарастырылмаған. Рейтинг мазмұны айқын түсіндірілмеген. Жоғары оқу орындарының рейтингтерін анықтау әдістемесінде мәліметтерді жинау әдістерінің көрсеткіштері мен сандарының шекті жиынтығы қолданылады. Қазақстан жоғары оқу орнының рейтингтерін анықтау әдістемесін басқа шетел әдістемелерімен салыстырмалы талдаған кезде көрсеткіштер мен критерийлер мазмұнындағы айырмашылықтарды анықтауға көмектеседі. Тұтас алғанда рейтинг критерийлерін талдау Қазақстан жоғары оқу орындарының рейтингтерін анықтау әдістемесі мәнді өңдеулерді және бірқатар индикаторларға өзгерістер мен толықтырулар енгізуді талап етеді. Елбасы Н.Ә.Назарбаев айтқандай, жоғары білім беру саласына білім сапасын отандық және халықаралық бағалауды енгізу қажет. Бұл үшін Қазақстанның жоғары оқу орындары халықаралық рейтингтерге қатысуы қажет. Қазақстанда мамандардың көпшілігі көп деңгейлі жоғары білім берудің алғашқы сатысынан кейін білім алуларын тоқтатады, бұл республикадағы жоғары білім берудің жалпы деңгейін төмендетеді. Кәсіби білім беру жүйесінде еңбек дағдыларын үйрету мен оларды жетілдіруге қажетті көңіл бөлінбей келеді. Бұл мәселе жеткілікті зерттелмеген, сол себепті оқу үдерісінің икемділігін, жаңаруын және өнімділігін, өзгермелі еңбек нарығының талаптарын ескеретін қажетті білімдер мен дағдыларды беруді қамтамасыз ететін талаптар жасай алуымыз қажет.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Аветисян П. С. Образование в контексте национальной безопасности Рос- сийской Федерации и Республики Армения // Вестник РАУ (гуманитарные и общественные науки). – 2008. – № 1. – С. 104.
2. Кочетов И. А. Роль системы высших учебных заведений страны в обеспече- нии национальной безопасности // Известия Пензенского государственного педагогического университета им. В. Г. Белинского. Общественные науки. – 2009. – № 12. – С. 63.
3. Седунова С. Ю. Трансграничное образование: теория и практика, возмож- ность и реальность. – С. 207. URL: <http://pskgu.ru>
4. Лукичев Г. А. Болонский процесс – императив современного развития евро- пейского высшего образования // Высшее образование сегодня. – М., 2004. – № 2. – С. 42–48. URL:

ЕЛДІ МЕКЕНДЕРДІҢ ШЕКАРАЛАРЫН БЕКІТУ ЖОБАСЫ
БЕГАЙДАРОВА Калампыр Дуйсенбаевна, ҚҰРМАНАЕВА Құндызай Аманбайқызы,
САГЫНГАЛИЕВ Азамат Арматович

Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті

Орал, Қазақстан
kalampyr78@mail.ru

Аннотация

Мақалада елді-мекендердің аумақтарының жер-шаруашылық құрылысының жобаларын бекіту және олардың шекараларын нақты (шегін) белгіленуі қарастырылған.

Аннотация

В статье рассматривается утверждение проектов земельно-хозяйственного устройства территорий населенных пунктов и четкое определение их границ.

Summary

The article discusses the approval of projects of land and economic structure of the territories of settlements and a clear definition of their boundaries.

Зерттеу нысаны болып - Ақжайық ауданындағы Бударин ауылдық округіне қарасты Бударин ауылы табылады. Бударин ауылы аудан орталығынан 40 шақырым облыс орталығы Орал қаласынан 86 шақырым қашықтыққа орналасқан [2].

2018 жылғы 1- шілдедегі есеп бойынша тұрғындар саны - 2020 адам, отбасы саны- 473 құраған. Ауыл бас жоспар бойынша салынған, көгалдандырылған. Ауыз сумен жабдықтау жаңадан жүргізілген су құбыры және бірнеше құдықтар есебінен атқарылады.

Өндірістік қажеттіліктерге және мал суаруға Ескі Бударин аңғарының суы пайдаланылады.

Ауылда қоғамдық құрылыс құрайтын әлеуметтік маңызды нысандар бар. Оларға ауылдық 3 дүкен, мәдениет үйі, фельдшерлік акушерлік пункт, пошта үйі, балалар бақшасы, 2 кафе, орта мектеп, 2 әкімшілік үйі, кітапхана жатады. Ауылда 192 тұрғын үй газдандырылған, 215 үйге телефон жүргізілген. Ауылда «Белес» ЖШС орналасқан.

2018 жылдың 1- қыркүйекке мал басының жалпы саны – МІҚ -2001, қой, ешкілер- 6053, жылқы, түйе- 361 және 1127 құс бар.

Ескерту: Жобаны жасаған кезде ауылдың ауыл шаруашылық мақсатындағы жерлердің түгенделуі, аэрофото түсірілімі, елді- мекендердің шегінің жобасы, топырақтың және геоботаникалық материалдар пайдаланылды.

«МемжерҒОО» Батыс Қазақстан еншілес мемлекеттік кәсіпорынының 1992 жылы орындалған елді - мекеннің шегін белгілеудің жұмыс жобасына сәйкес, Бударин ауылына 3900,4 га жер бөлінген. Оның 3680,0 га жайылым, 40,0 га бақша, 120,4 га аула жерлері, 60,0 га құрылыс алып жатырған жерлер.

Жерлердің нақты аумағы 2012 ж. 01.11 жер есебімен салыстырғанда ауыл жерінде өзгеріс аз, сол өзгерістер төменде көрініс тапқан.

Кестені талдау ауылдағы болып жатқан өзгерістерді айқын бейнелейді. Ауыл тұрғындарының көп бөлігі өз орнында. Сондықтан аула жерлері, құрылыс, бақша бөлінген жерлер ұлғайып, ауылға құрылысқа бөлінген жерлер көбейе түскен.

Далалық зерттеулердің нәтижесінде Бударин ауылының шекаралары елді- мекендердің шегін бұрын бөлгендегідей екендігі анықталған.

Ауылдың оңтүстік шығыс бөлігі Ескі Бударин аңғарымен шектесіп жатыр. Ал батыс бөлігі Орал- Атырау тас жолы шектесе, ауылдың қалған жерлері ауылға бөлінген жайылым жерлері. Ауылға кірер жол ауылдың батыс жағында.

Жерлердің қазіргі кездегі құрылысын сипаттай келе, негізінен бес аймақты бөліп көрсетуге болады:

1. Тұрғын аймақ.
2. Қоғамдық-іскерлік аймақ.
3. Өндірістік аймақ.
4. Арнайы бағыттағы аймақ.
5. Ауыл шаруашылығы өсімдіктерінің аймағы.

Тұрғын аймақта бір қабатты тұрғын үйлер салынған. Олар оңтүстіктен солтүстікке қарай созылған 4 көшеден, шығыстан батысқа қарай созылған 5 көшеден тұрады.

Өндірістік аймақ тұрғын аймақтан бөлінген және ауылдың батыс бөлігінде орналасқан. Қазіргі кезде өндірістік ғимараттардың көпшілік бөлігі жұмыс істемейді немесе бұзылған.

Жоба бойынша 15,9 га жер бұрынғы өндірістік аймақ орнынан құлаған қора, қоймалары қайтадан жөндеп қалпына келтіру арқылы жүзеге асыру қарастырылған. [3]

Ауыл шаруашылық аймағында 2015 ж. нақты есеп бойынша 2981,0 га жайылым бар. Көктем- жаз –күз айларында жайылымдар жеке малдарды жаю үшін пайдаланылады. Қазіргі кезде жайылымдарды 2001 бас ірі қара мал, 6053 бас қой, ешкілер және 361 бас жылқы жайылады, 1127 бас құс өсіруде.

Жайылымдар Ескі Бударин аңғары суынан суландырылған.

Бұзылған және ластанған жерлер, пайдаланылмайтын және резервтегі аумақтар. Бұзылған және ыластанған жерлерге бұзылған үйлер мен аулалар, иесіз қалған мал қоралары (сиыр қорасы), қоймалар және басқа да нысандар жатады. Бұл аумақтар нағыз күл-қоқыс төгетін жерлерге айналған. Онда құрылыс қалдықтары мен бірге (сынған кірпіш, шифер, т.б.) үй заттары және тағы да басқа заттар. Ол жерлерді тазартып, ондағы қалдықтарды жолдар мен бөгеттерді жөндеуге пайдалану қажет. Ондай жерлерге Бударин ауылында 6 бұзылған үй орны, 3 қойма және 4 мал қорасы жатады.

Елді- мекендердің аумақтарын аймақтандырудың негізгі міндеті әрбір ауыл шаруашылық кәсіпорындарына өндірістік қызмет атқаруға қолайлы жағдай және тұрғындардың өміріне жақсы санитарлық- гигиеналық жағдай жасау болып табылады. Аймақтардың аумақтық орналасуы өндірістік - экономикалық, зоотехникалық және инженерлік - құрылыстық талаптар бойынша анықталады. Ауылдың аумақтарын аймақтандыруға қазіргі бар құрылыстарды, бос аумақтарды игеру және табиғи - климаттық факторларды ескере отырып шешім қабылдайды.

Әкімшілік- аумақтық құрылысына, әлеуметтік- экономикалық жағдайы және өндірістік - шаруашылық мамандандырылуына байланысты ауыл аумағында мынандай қызметтік аймақтар қарастырылған.

- А) Тұрғын аймақ
  - Б) Қоғамдық-іскерлік аймақ
  - В) Рекреациялық аймақ
  - Г) Инженерлік және көліктік инфрақұрылым аймағы
  - Д) Өндірістік аймақ
  - Е) Ауыл шаруашылық пайдалану аймағы
  - Ж) Арнайы бағыттағы аймақ
- З) Резервтік аймақтар

Тұрғын аймақ оңтүстікке қарай кеңею үшін ауылдың орталық бөлігін алып жатыр, қазіргі кезде 54,2 га жерді қамтиды (далалық зерттеу актісі) жоба бойынша 72,2 га жерге дейін кеңейеді.

Қоғамдық – іскерлік аймақ – өзіне тұрғын жай құрылыстарын, қоғамдық ғимараттар телімдерін, көшелер, спорт алаңдарын, қосып ала отырып, ауыл аумағының орталық бөлігін алып жатыр. Қазіргі кезде 12,5 га, жерге орналасқан жобасы бойынша 15,0 га жерге дейін кеңейеді.

Өндірістік аймақ ауылдың батыс жағына қарай кеңейеді және қазіргі бар және бұзылғанды қайта қалпына келтіру мен жаңа нысандар салу базасында ұйымдастырылады. Далалық зерттеу нәтижесі бойынша 15,9 га жерге орналасқан, ауылдық бас жоспары бойынша 31,8 жерге дейін кеңейтіледі.

Тұрғын жай аймағында аула телімдері және үй жайындағы аумақтары бар бір пәтерлік және екі пәтерлік үйлер салу қажет.

Нарық экономикасының дамуына байланысты жеке сектордың дамуы қарастырылып, сол себептен аула телімдерін 0,12-ден 0,15 гектарға дейін ұлғайтқан жөн. Егер үй жанына аула телімдерін бөлуге мүмкіндік болмаса, онда оны қосымша ауыл сыртынан бөлу керек. Осыған орай жобада 24,0 га бақшаға жер бөлу көзделген.

Көше жүйелері – жергілікті жер бедері бар жолдарды орналастыру, алқаптарды ауыл аумағының конфигурациясын, бағалы құрылыстар мен өсімдіктерді ескере отырып, телімнің ерекшелігіне қарай жобаланады. Көшелердің орналасуы ауылдың барлық бөліктерін және ішкі шаруашылық жолдарды байланыстыруға ыңғайлы болуын қамтамасыз ету қажет. Көше жүйелерін қалыптастырылғанда бағалы құрылыстар мен өсімдіктер, қондырғыларын сақтаған жөн. [4]

Қоғамдық – іскерлік аймақ ауыл аумағын әкімшілік ағарту, мәдени – тұрмыстық, тұрғын-үй ғимараттары орналасқан бөлігін қамтуға тиіс. Қоғамдық –іскерлік аймаққа Бударин ауылының спорттық алаңы, орта мектеп ғимараты, 2 кафе, әкімшілік кеңсесі, мәдениет үйі, пошта, кітапхана, балабақша, 3 дүкен және тұрғын ғимараттардың бір бөлігі кіреді. Жобалау жүйесінде қоғамдық орталықтың өндірістік аймақпен ауылға негізі кіре берістермен, тұрғын жай құрылыстарымен байланысы ерекшеленеді, оның арасында қоғамдық орталық ахуалға ие болуы керек. Бас көшелер ауылдың қоғамдық орталығы арқылы өтуі тиіс.

Кесте 1

Батыс Қазақстан облысы Ақжайық ауданы Бударин ауылдық округінің Бударин ауылы жерлерінің экспликациясы (теңгерім)

№	Жерлердің атауы	Жер аумағы, га	
		Нақтысы	Жоба бойынша
1	Тұрғын жай және қоғамдық құрылыстар	66,7	87,2
2	Өндірістік құрылыстар	15,9	31,8
3	Жалпы пайдаланудағы жерлер	12,0	21,0
4	Резервтік және пайдаланылмаған жерлер	20,0	30,0
5	Ауыл шаруашылық алқаптары	4782,0	7976,0
	Соның ішінде: Бақшалар	19,0	24,0
	Жайылымдар	2981,0	6170,0
	Шабындықтар	1782,0	1782,0
6	Басқа жерлер	167,0	167,0
7	Елді мекендердің шекарасындағы қорытынды	5063,6	8313,0

Өндірістік аймақтарды орналастыру өндірістің негізгі қорлары - жерлер, машиналар еңбек ресурстарын тиімді орналастыруға қолайлы жағдай жасауға тиіс. Жер телімдеріне құрылыстарды орналастырған кезде өндірістік ғимараттар мен құрылыстар, өндірістік кешендер мен әртүрлі секторлар арасында белгілейтін өртке қарсы және санитарлық нормаларға сай бөліктер қатаң сақталуға тиісті. Санитарлық ретте тұрғын жай құрылыстарының өндірістік үрдістерге орай санитарлық зиянды элементтері бар өндірістік кешендер барынша алыста болған өте мағызды болмақ.

Тұрғын жай және өндірістік аймақтары арада қолайлы алшақтық бөліктерді жасау барысында тұрғын жай аймағына санитарлық зияны жоқ және өрт қаупін туғызбайтын ең аз бөлікті қажет ететін нысандар орналастырылуы тиіс. Тұрғын жай аймағы мен көп алшақтықты қажет ететін өндірістік аймақ немесе мал шаруашылығы құрылыстарының да қашықтығын есепке алу қажет [7].

Өндірістік орталық аумақтарын санитарлық аймақтандырудың схемасы

1. Тұрғын үйлер.
2. Пәтераралық телімдер.
3. Қорғаныс жер алабы.
4. Автокөлік және ауыл шаруашылық машиналары қозғалыс үшін көше.
5. Тұрғын жай және мәдени – тұрмыстық ғимараттардың 100-200 метрге дейінгі ара қашықтық бөлікті қажет ететін өндірістік ғимараттар құрылысы аймағы.

6. Сондай ақ – 300-500 метрге дейінгі ара –қашықтық.

7. Сондай ақ – 1000-5000 метрге дейінгі ара –қашықтық.

8. Тұрғын жай ғимараттары мен өндірістік орындар арасында болатын ең аз бөлігі.

9. Желдің басым бөлігі.

Бұл міндеттерді шешуге мына жағдайларда қол жетеді:

1. Ауылдың тұрғын жай аймағының аула телімдерінің сыртқы жағы (арты) өндірістік аймаққа қарай, яғни солтүстікке қарай жобалануы, олардың аралық бөлігі аула телімі есебінен ұлғайтылады.

2. Ені 20-30 метрлік жер қорғаныс аймағы орналастырылады.

3. Тұрғын жай аймағы өндірістік аймақтан екі жағы көгалдандырылған ені 20-25 метрлік көлік жүретін көше арқылы бөлінеді [5,6].

4. Тұрғын жай аймағына жақын өндірістік аймақтың құрамына 50-75 метрлік аралық бөлік қажет болатын кәсіпорындар немесе өндірістік кешендер орналастырылады (астық қоймасы, көкініс қоймасы, сүт өндірісі т.с.с.).

5. Аталған құрылыстар мн ғимараттардың арғы жақтарында 100-150-200 м. қашықтықта машина трактор шеберханасы әртүрлі фирмалардың мал шаруашылық құрылыстары орналастырылады.

6. Одан әрі тұрғын жай және әкімшілік ғимараттарынан аралық бөлігі 300-500 метрді қажет ететін кәсіпорындар мен құрылыстар орналастырылалы. Ал одан да әрі аралық бөлігі 1000-5000 метрді қажет ететін санитарлық жағынанзиянды, әрі өрт қаупін туғызатын кәсіпорындар мен құрылғылар орналасқан жөн. Өндірістік аймақта өндірістік құрылыстар мен құрылғылардың бірі немесе басқа да секторға кіретін топтарын телімнің бір жеріне шоғырландыра орналастыру міндетті емес екенін ескерген де жөн. Олар ауылдың бірнеше бөліктерінде, ал кейбіреулері ауыл аумағының сыртында да орналасуы мүмкін. Алайда бәрінде де мал шаруашылығы фермаларының шекараларынан аз да болса қашықтықта болуы тиіс. кесте 2 өндірістік ғимараттар және олардың кешендерінен, сондай – ақ , тұрғын жай және қоғамдық ғимараттар мен мал шаруашылығы құрылыстарынан санитарлық қорғаныс зоналары көрсетілген.

Сурет 1. Ақжайық ауданы Бударин ауылдық округі Бударин ауылы елді мекендердің шекараларын бекіту жобасы

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Жер кодексі. Алматы: ЮРИСТ, 2006. – 116
2. Амельченко В.И. и др. География Западно-Казахстанской области. Уральск. ЗКГУ. Электронды оқулық. 2006.
3. Батыс Қазақстан облысының ауыл шаруашылығы саласының экономикалық көрсеткіштері жылнамасы. Орал, 2015 ж. 198 б.
4. «Жер учаскесіне құқығын куәландыратын құжаттардың нысандарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2003 жылғы 22 тамыздағы №851 қаулысы;
5. «Қазақстан Республикасында жерге орналастыруды жүргізудің ережесі» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 1997 жылғы 5 маусымдағы № 931 қаулысы;
6. «Қазақстан Республикасында мемлекеттік жер кадастрын жүргізудің ережесін бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2003 жылғы 20 қыркүйектегі.№ 958 қаулысы;
7. Гендельман, М.А. Қырықбаев Ж.К., Жерге орналастырудың және кадастрдың ғылыми негіздері / М.А. Гендельман, Ж.К. Қырықбаев., Астана: Фолиант, 2004.- 154 б.

КАК РАЗВИВАТЬ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЕ НАВЫКИ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ?

БЕКЕНОВА Людмила Леонидовна, ШВАЙБОВИЧ Татьяна Николаевна

Назарбаев Интеллектуальная школа физико-математического направления

Кокшетау, Казахстан

bekanova_1@kt.nis.edu.kz, shvaibonich_t@kt.nis.edu.kz

Аннотация

Мақалада оқушылардың ғылыми-зерттеу дағдыларын қалыптастырудың негізгі тәсілдері берілген. Авторлар сабақта жүйелі түрде қолдануға болатын ең тиімді әдістерді көрсеткен. Оқу процесінің мұндай ұйымдастырылуы оқушыларды қазіргі заманның қиыншылықтарына дайындап, ойлаудың жоғары деңгейінің дағдыларын қалыптастырады.

Summary

The basic approaches to develop research skills are presented in this article. The authors identify the most effective strategies which can be systematically used at the lessons. Such an educational process organization prepares students for real life and build higher order thinking skills.

Динамичность происходящих в современном мире перемен обусловила необходимость переосмысления основополагающих принципов функционирования мировых систем образования. В условиях стремительно меняющегося мира первым, ключевым вопросом и для политиков в сфере образования, и для школ в целом, и для учителей в частности, является вопрос: «Что подлежит изучению учащимся в 21-м веке?» и вторым, не менее значимым – «Каким образом учителя подготовят учащихся к 21-му веку?» [1].

На решении второго вопроса сконцентрировано обновлённое содержание образования, согласно которому учащиеся должны «научиться учиться» и стать самостоятельными, мотивированными, заинтересованными, уверенными, ответственными и интеллектуально развитыми личностями. Развитие перечисленных качеств будет осуществляться через использование стратегий преподавания и обучения, которые будут направлены на развитие навыков мышления высокого уровня. Такие навыки необходимо развивать и совершенствовать на всех ступенях школьного образования и в рамках всех учебных предметов.

Мышление высокого уровня - это использование когнитивных техник или стратегий, построение логических умозаключений, создание согласованных между собой логических моделей и принятие обоснованных решений, которые увеличивают вероятность получения желаемого конечного результата [2].

В арсенале инновационных педагогических стратегий и методов особое место занимает исследовательская деятельность учащихся на уроке. Подобная деятельность, ставящая учащихся в позицию «исследователя», занимает ведущее место в современных системах развивающего обучения. Учебная исследовательская деятельность – это специально организованная, познавательная творческая деятельность учащихся, характеризующаяся целенаправленностью, активностью, предметностью, мотивированностью и сознательностью, результатом которой является формирование познавательных мотивов, исследовательских умений, субъективно новых для учащихся знаний и способов деятельности.

Для развития у учащихся исследовательских навыков, учителю необходимо создание таких условий, которые бы отвечали поставленной цели.

Основной путь для формирования исследовательских навыков на уроках – это использование проблемного подхода к обучению. Система методов и средств обучения, основой которого выступает моделирование реального творческого процесса за счет создания проблемной ситуации и управления поиском решения проблемы составляет суть технологии проблемного обучения. По И.Я. Лернеру, это такое обучение, при котором учащиеся систематически включаются в процесс решения проблем и проблемных задач, построенных на содержании программного материала. Из этого определения следуют два вывода: 1) проблемное обучение предполагает самостоятельное полное или частичное решение посильных для учащихся проблем; 2) для решения этих проблем учащимися необходимо

создавать ситуацию, побуждающую их к решению проблем. Если обучение ведет к развитию творческих способностей, то его можно считать развивающим обучением, то есть такое обучение, при котором учитель, опираясь на знание закономерностей развития мышления, специальными педагогическими средствами ведет целенаправленную работу по формированию мыслительных способностей и познавательных потребностей своих учеников в процессе изучения цели основ наук. Такое обучение является проблемным [3].

Что представляют собой проблемные вопросы учебной темы? Проблемные вопросы учебной темы направляют работу учащихся над созданием учебного проекта и включают так называемые «основополагающие вопросы». Эти вопросы не имеют очевидного «правильного» ответа, должны вызвать интерес у учащихся, требуют творческого подхода к изучаемому материалу.

Примеры проблемных вопросов на уроках: «Распад» или «развал» СССР?», «Обогащает или обедняет жизнь героя любовь?», «Почему при стирке белья, пилке дров больше всего работают руки, а устаёт спина?», «Почему врачу важно знать, кем является человек- правшой или левшой?».

Примеры проблемных задач на уроках:

1) Бактерии могут питаться по – разному: автотрофно и гетеротрофно. Установлено, что гетеротрофные бактерии «едят» почти всё: нефть, парафин, мыло, стиральный порошок и многое другое. Как объяснить тот факт, что у гетеротрофных бактерий не наблюдается такой способ питания как фагоцитоз?

2) Можно ли утверждать, что сидя за партой, вы совершаете движение? Или находитесь в состоянии покоя?

Используя проблемный метод, необходимо учитывать готовность учащихся каждого класса к восприятию проблемного материала: общий уровень знаний, настроенность на урок, опыт применения проблемного обучения в данном классе. Для оптимизации проблемного обучения необходима вариативность, то есть выбор такого варианта проблемного подхода к изучению материала, который в наибольшей мере отвечает уровню данного класса.

Нестандартные ситуации исследования активизируют деятельность учащихся, формируют такие творческие качества личности, как самостоятельность, системность мышления, независимость суждений, гибкость, критичность. Вовлечение в исследование дает наибольший эффект в классах, где преобладают ученики с неустойчивым вниманием, пониженным интересом к предмету. Исследовательская деятельность вносит разнообразие и эмоциональную окраску в учебную работу, снимает утомление, развивает внимание, сообразительность, взаимопомощь; способствует становлению мировоззренческой позиции учащихся. Для решения на уроке проблемных задач необходима деятельность, в которой участники общаются друг с другом, и процесс обучения осуществляется посредством общения друг с другом. Такая коллаборация создаётся путём использования интерактивного обучения.

Интерактивное обучение — это специальная форма организации познавательной деятельности. Цель такого обучения состоит в создании комфортных условий обучения, при которых учащиеся чувствуют свою успешность, интеллектуальную состоятельность, что делает продуктивным сам процесс обучения, помогает решать проблемные вопросы, а также создаёт модель поведения для решения проблем после того, как обучение закончится.

Другими словами, интерактивное обучение – это, прежде всего, диалоговое обучение, в ходе которого осуществляется взаимодействие между учащимися и учителем, между самими учениками

Наиболее эффективными для систематического развития исследовательских навыков учащихся считаются следующие методы: групповая дискуссия, диспут, спарринг-партнёрство, просмотр и обсуждение учебных фильмов и видеороликов.

Для проведения групповой дискуссии все учащиеся, присутствующие на уроке, разбиваются на небольшие подгруппы, которые обсуждают те или иные вопросы, входящие в тему занятия. Обсуждение может организовываться двояко: либо все подгруппы анализируют один и тот же вопрос, либо какая-то крупная тема разбивается на отдельные задания.

Традиционные материальные результаты обсуждения таковы: составление списка интересных мыслей, выступление одного или двух спикеров.

В тех ситуациях, когда речь идет о диспуте, имеется в виду коллективное обсуждение нравственных, политических, литературных, научных, профессиональных и других проблем, которые не имеют общепринятого, однозначного решения. В процессе диспута его участники высказывают различные суждения, точки зрения, оценки на те или иные события, проблемы. Важной особенностью диспута является строгое соблюдение заранее принятого регламента и темы. [4]

Применение спарринг-партнерства как формы организации самостоятельной работы представляет собой разновидность парной работы, в которой обучающиеся, исполняя роль соперников в состязании, выполняют задания по заранее заданному педагогом алгоритму.

Учебные и научно-познавательные видеофильмы соответствующего содержания можно использовать на любом из этапов урока в соответствии с их темой, целями обучения. Перед показом фильма преподавателю необходимо поставить перед учащимися несколько ключевых вопросов. Это будет основой для последующего обсуждения. Можно останавливать фильм на заранее отобранных кадрах (моментах) и проводить дискуссию. В конце занятия необходимо обязательно совместно с учащимися подвести итоги и озвучить полученные выводы.

Решение проблемных задач и применение интерактивных методов обучения призваны решать главную задачу обновлённой системы образования –

научить ребенка учиться. То есть истина не должна преподноситься "на блюдечке". Гораздо важнее развивать критическое мышление, основанное на анализе ситуации, самостоятельном поиске информации, построению логической цепочки и принятию взвешенного и аргументированного решения.

Список литературы:

1. Руководство для учителя. Второй основной уровень.
2. Дайана Халпер, Психология критического мышления.
3. Педагогические технологии обучения: опыт, инновации, внедрение. Методическое пособие. Часть 1. – Астана: НАО имени И. Алтынсарина, 2015. – 375 с.
4. Интерактивные методы, формы и средства обучения (методические рекомендации). – Ростов-на-Дону, 2013

«АКТИВИЗАЦИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ И ИНФОРМАТИКИ»

ДЖУНКАБАЕВА Замира Арапбаевна

ГККП «Индустриально-технический колледж, город Степногорск»

Степногорск, Казахстан

zamira_su@mail.ru

Аннотация

В статье рассматривается применение эффективных технологий и методик обучения по активизации познавательной деятельности на уроках математики и информатики. В работе описано применения инновационных технологий обучения на уроках математики как средство активизации мышления, организации самостоятельной деятельности обучающихся, также, как поддержать интерес к изучаемому материалу у учащихся, их активность на протяжении всего урока.

Аннотация

Мақалада математика және информатика сабақтарында танымдық қызметті белсендіру бойынша оқытудың тиімді технологиялары мен әдістемелерін қолдану қарастырылады. Жұмыста математика сабақтарында оқытудың инновациялық технологияларын қолдану, оқушылардың өзіндік қызметін ұйымдастыру, ойлау белсенділігін арттыру құралы ретінде

сипатталған, сонымен қатар оқушылардың оқылатын материалға деген қызығушылығын, олардың сабақ бойы белсенділігін қалай қолдау қарастырылды.

Abstract

The article deals with the application of effective technologies and teaching methods to enhance cognitive activity in the lessons of mathematics and computer science. The paper describes the application of innovative learning technologies in mathematics lessons as a means of activating thinking, organization of independent activity of students, also, how to maintain interest in the studied material in students, their activity throughout the lesson.

Нынешнее время диктует, что наши выпускники должны обладать необходимым набором знаний, умений и качеств, позволяющих им уверенно чувствовать себя в современном высокотехнологичном, конкурентном мире. Для этого учебному заведению необходимо не просто вооружить выпускника набором знаний, но и сформировать такие качества личности как инициативность, способность творчески мыслить и находить нестандартные решения. Этот процесс сопровождается существенными изменениями в педагогической теории и практике учебно-воспитательного процесса. Традиционные способы передачи информации уступают место использованию информационно-коммуникативным технологиям. В этих условиях учителю необходимо ориентироваться в широком спектре инновационных технологий, идей, школ, направлений. Увеличение умственной нагрузки на уроках математики заставляет задуматься над тем, как поддержать интерес к изучаемому материалу у учащихся, их активность на протяжении всего урока. В связи с этим ведутся поиски новых эффективных методов обучения и таких методических приёмов, которые бы активизировали мысль учащихся, стимулировали бы их к самостоятельному приобретению знаний. Возникновение интереса к математике у значительного числа учащихся зависит в большей степени от методики её преподавания, от того, насколько умело будет построена учебная работа. Необходимо позаботиться о том, чтобы на уроке включать каждого учащегося в деятельность, обеспечивающую формирование и развитие познавательных потребностей – познавательные мотивы. Это особенно важно в подростковом возрасте, когда ещё формируются, а иногда и только определяются постоянные интересы и склонности к тому или иному предмету. К тому же в современных условиях важное значение приобрела проблема профессиональной подготовки специалистов, способных мыслить и действовать творчески, самостоятельно, нетрадиционно.

Немаловажная роль отводится информационным и телекоммуникационным технологиям, так как они позволяют решить проблему перехода от традиционной формы обучения, направленной на усвоение учащимся фиксированной суммы знаний, к новой, где основной упор сделан на освоение способов деятельности. В понятие же “новое качество” образования вкладывается, прежде всего, способность самостоятельно учиться и добывать знания, ведь перед учебным заведением встала непростая задача: подготовить новых граждан к жизни в новом информационном обществе, подготовить их к продуктивной деятельности в новых экономических условиях [1]. В своей педагогической деятельности я ставлю цель,

чтобы с помощью средств новых педагогических и информационных технологий увеличивать свой дидактический потенциал, позволяющий оперативно осуществлять обратную связь, открывать учащемуся возможность продвигаться в адекватно его способностям в темпе. Это способствует и выдвигаемой сегодня концепции образования, провозгласившей личностно-ориентированный принцип главным, в которой особая роль отводится дифференцированному обучению. Современное информационное общество ставит перед учителем задачу подготовки выпускников, способных:

- ориентироваться в меняющихся жизненных ситуациях, самостоятельно приобретая необходимые знания, применяя их на практике для решения разнообразных возникающих проблем, чтобы на протяжении всей жизни иметь возможность найти в ней свое место;

- самостоятельно критически мыслить, видеть возникающие проблемы и искать пути рационального их решения, используя современные технологии;

- четко осознавать, где и каким образом приобретаемые ими знания могут быть применены; быть способными генерировать новые идеи, творчески мыслить;

- грамотно работать с информацией (собирать необходимые для решения определенной проблемы факты, анализировать их, делать необходимые обобщения, сопоставления с аналогичными или альтернативными вариантами решения, устанавливать статистические и логические закономерности, делать аргументированные выводы, применять полученный опыт для выявления и решения новых проблем);

- быть коммуникабельными, контактными в различных социальных группах, уметь работать сообща в различных областях, в различных ситуациях, предотвращая или умело выходя из любых конфликтных ситуаций;

- самостоятельно работать над развитием собственной нравственности, интеллекта, культурного уровня.

Личность каждого человека наделена только ей присущим сочетанием черт и особенностей, образующих ее индивидуальность. Под влиянием возрастающих требований жизни увеличивается объем и усложняется содержание знаний, подлежащих усвоению в школе, в колледже, в вузах [2]. Но при традиционной системе обучения не каждый учащийся способен освоить программу. По своим природным способностям, темпу работы и т.д. учащиеся сильно отличаются друг от друга (тем более в колледж собираются дети из разных школ). Нередко в одном классе или в группе можно наблюдать учащихся как с очень высоким, так и с очень низким уровнем развития. Учитель обычно выбирает методы, формы обучения, ориентированные на среднего учащегося. При этом слабым и сильным учащимся уделяется мало внимания. В этих условиях учащиеся с хорошими способностями работают без особого напряжения, а слабые испытывают возрастающие затруднения.

Как заинтересовать математикой? Много зависит от того, как поставить даже очевидный вопрос, и от того, как вовлечь всех учащихся в обсуждение сложившейся ситуации.

Творческая активность учащихся, успех урока целиком зависит от методических приемов, которые выбирает учитель. Как сформировать интерес к предмету у ребенка? Через самостоятельность и активность, через поисковую деятельность на уроке и дома, создание проблемной ситуации, разнообразие методов обучения, через новизну материала, эмоциональную окраску урока. Для повышения эффективности обучения и активизации познавательной деятельности учащихся я использую разные средства и приемы обучения. Некоторые из них (не все, представленное вашему вниманию, является моим “изобретением”, многое есть результат перенятого опыта у коллег, а также из источников полезной информации):

1. Метод тестирования позволяет объективно определить результаты обучения, выявить проблемы и недостатки обучения как целого класса, группы так и каждого учащегося в отдельности. Тестирование позволяет:

- учитывать индивидуальные особенности учащихся;
- проверять качество усвоения материала;
- разнообразить процесс обучения;
- сэкономить время на опрос;
- использовать тесты для компьютеризации обучения.

С помощью тестов можно проверить большой объем изученного материала, быстро “диагностировать” овладение учебным материалом большого количества учащихся. Тем более, если тестовые вопросы составляют сами учащиеся. На домашнее задание мною часто дается составление 5 тестовых вопросов по пройденной теме. Пока они составляют тестовые вопросы, учащиеся повторно изучают материал урока. Это позволяет учащимся самостоятельно оценить свой уровень подготовки и стимулирует к расширению кругозора. На уроке мы разбираем эти вопросы, и в итоге результаты оцениваются коллективно. Содержание тестовых задач и многократное тестирование позволяет даже слабым учащимся выполнить часть работы, минуя психологический стресс, получить удовлетворительную оценку и овладеть объемом знаний, достаточным для этого.

2. Оживляет урок и использование различных форм ИКТ, но наиболее простой из них является презентация, когда компьютер выполняет роль и доски, и учебника, и дидактического пособия. Использование этой формы дает ряд преимуществ:

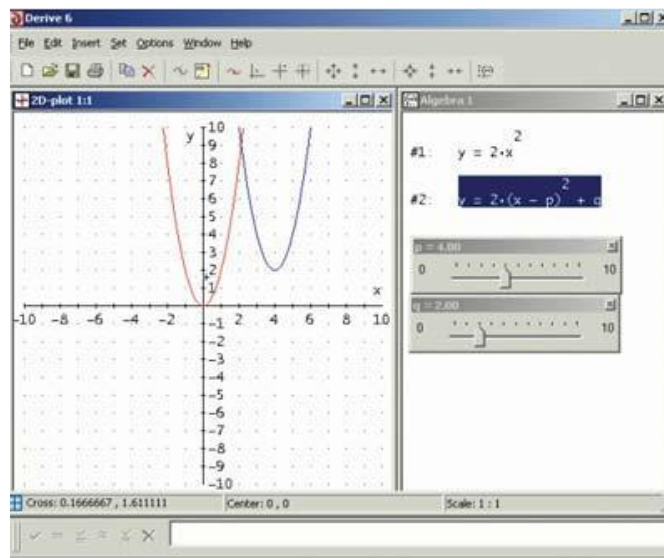
- возможность обеспечить обучающему индивидуальный режим работы.
- ещё одним преимуществом является возможность предоставить разную информацию каждому учащемуся в различном виде;
- большие возможности оформления информации: использование широкой цветовой гаммы при оформлении слайдов, различного рода шрифтов и, конечно, эффекты анимации.
- оптимизация работы учителя при подготовке урока (организация уроков, требующих использование большого количества дидактического материала – иллюстраций, схем, диаграмм), при проведении контроля знаний (одновременно позволяет использовать различные виды контроля и проверки знаний – тесты, задания на соотнесения, найти ошибку в тексте, продолжить фразу и т. д.).

На уроках информатики, учащиеся работают большими объемами информации. В целях структурирования работы с информацией и активизации познавательной деятельности учащихся часто на уроках провожу игры "Что? Где? Когда?", "Морской бой" и т.д. В своей практике заметила неподдельный интерес у учащихся к работе на компьютере и повышенный интерес к решению различных математических задач. Ведь обычно урок математики, часто сводится лишь к “прохождению” программы, причём преимущественно с использованием объяснительно-иллюстративного метода: делай как я (посмотри – повтори – запомни). Поэтому в этих случаях при объяснении нового материала большинство учащихся являются пассивными слушателями. Если объяснение подробное и доступное, то учащиеся попадают в благоприятную среду, которая не требует самостоятельного поиска решений, лишает возможности каждого ученика достигать поставленных целей.

Круг методических и педагогических задач, которые можно решить с помощью компьютера, разнообразен. Компьютер – универсальное средство, его можно применить в

качестве калькулятора, тренажёра, средства контроля и оценки знаний, ко всему прочему – это идеальная электронная доска. Важной методической задачей, в плане применения компьютера, является обучение решению задач, а также некоторым основным способам математических действий, алгоритмам. Я опубликовала на сайтах Казахстана и России методический доклад на тему "Инновационные методы в обучении математики", где четко указано применения программных средств в изучении конкретных тем предмета. Это прикладные программные средства, как «Master Function» для тем "Графики функций", "Преобразование графиков функций", "Тригонометрические функций", "Производная" и т.д.

Огромные возможности компьютерной техники, гигантское многообразие культурной информации, которое предоставляют мульти библиотеки, и всемирная сеть Интернет становятся доступны учащимся. Компьютерный урок характеризуется, прежде всего, интенсивностью использования компьютера, которая может быть оценена процентом времени общения учащихся с компьютером по отношению ко всему времени урока. Изменение технологии получения знаний на основе таких важных дидактических свойств компьютера, как индивидуализация и дифференциация учебного процесса при сохранении его целостности; ведёт к коренному изменению роли педагога. Главной его компетенцией становится роль помощника, консультанта, навигатора, как в мире знаний, так и в становлении у учащегося целостного качества быть личностью.

Компьютер практически решает проблему индивидуализации обучения. Обычно учащиеся, медленнее своих товарищей усваивающие объяснения учителя, стесняются поднимать руку, задавать вопросы. Имея, в качестве партнёра компьютер, они могут многократно повторять материал в удобном для себя темпе и контролировать степень его усвоения. Компьютер значительно расширяет возможности представления информации. Главная методическая проблема преподавания смещается от того, “как лучше рассказать материал”, к тому, “как лучше показать”. Применение цвета, графики, мультипликации, звука, всех современных средств видеотехники позволяет воссоздать реальную обстановку деятельности.

С помощью обучающих программ учащийся может моделировать реальные процессы, а значит – видеть причины и следствия, понимать их смысл. Компьютер позволяет устранить одну из важнейших причин отрицательного отношения к учёбе – неуспех, обусловленный непониманием сути проблемы, значительными пробелами в знаниях и т. д. На компьютере учащийся получает возможность довести решение любой проблемы до конца, опираясь на необходимую помощь.

Включение в ход урока информационно-компьютерных технологий делает процесс обучения математике интересным и занимательным, создаёт у детей бодрое, рабочее настроение, облегчает преодоление трудностей в усвоении учебного материала. Особенно, образовательные игры предлагают перспективную модель для повышения качества обучения

студентов в STEM образование, не только улучшение содержания знаний, но и мотивация и мышление, и творческие способности [3].

В образовательных играх учащиеся взаимодействуют с видеоиграми, симуляторами или виртуальными мирами основанные на воображаемых или реальных мирах, также рассматриваемых как высокоинтерактивные виртуальные среды. Образовательные игры также включают в себя совместные проекты на основе опыта обучения, где студенты сами станут дизайнерами игр и производителями контента.

Как перспективная модель для различных дисциплин и уровней образования, образовательные игры могут способствовать:

- Обучение на практике. Интерактивный, реактивный и часто совместный характер образования игры позволяют студентам узнать о сложных темах, позволяя им (неоднократно) делать ошибки и учиться на них. В реальной жизни на основе игр позволяют себе провести эксперименты, в противном случае это было бы слишком дорого или опасно. Игра может быть особенно полезна, когда обучение специалистов, которые нуждаются в способности думать и работать одновременно, в то время как опираясь на молчаливые знания, такие как архитекторы, инженеры, химики, физики, врачи, медсестры, или плотники т.п.

- Обучение студентов. Образовательная игра, которая охватывает конкретные темы или предметные области и проходит в рамках набора правил, может увеличить достижения студентов и предметные знания. Создание развивающих игр, похоже, увеличивает глубокое обучение больше, чем просто использование существующих игр.

- Вовлеченность и мотивация студентов. Образовательные игры, основанные на игре и растущих проблемах, могут способствовать вовлечению и мотивации учащихся по различным предметам и уровням образования. Студенты с низкими достижениями могут найти образовательный игровой опыт более привлекательным, чем студенты с высокими достижениями. Мотивация студентов может увеличиться больше, когда они сами создают игры, а не просто играют в существующую игру.

Навыки мышления студентов. Игры могут помочь студентам найти новые способы преодолевать трудности, использовать знания по-новому и «думать, как профессионал». Образовательные игры также могут улучшить навыки студентов, такие как решение проблем.

3. Самым эффективным методом обучения, является обучение детей в малых группах. В группе вырабатываются навыки социального и делового общения. Использование методики групповых занятий помогает мне продвигаться от развития познавательного интереса учащихся к развитию их познавательной активности. Групповым способом обучения является такая организация, при которой обучение осуществляется путём общения в группах, когда сильный учащийся учит слабого учащегося. Работа организуется так, чтобы в группе каждый выполнял какое-то, посильное ему задание, научился выполнять с помощью одноклассников более сложное, чувствовал частичку своего труда в команде, радовался успехам команды и своим. Поэтому на своих уроках я часто использую групповой метод работы.

Например, на уроках математики часто применяла деловую игру "Умники и умницы в банковской сфере", где группа разделена на 4 подгруппы, каждая группа - это один из известных банков нашей страны, где все члены команды - банковские работники соревнуются за большее накопление денег и за титул "Лучший банк". Деловая игра – урок тендер: студенты почувствуют себя специалистами своей выбранной профессии и соревнуются в подгруппах, как сотрудники фирмы за победу в тендерах.

Ну, а самое главное, это то, что учащиеся должны уметь работать в команде слаженно, добиваясь нужного результата, в этой группе будет всегда царить доброжелательная атмосфера сотрудничества.

4. Обучение талантливых и одаренных детей. Идеи модуля лежат в дифференцированном подходе в преподавании и обучении, работая со своей группой одарённых учащихся, я повышаю познавательный интерес учащихся к предмету; развиваю творческую инициативу, исследовательскую активность и интеллектуальные способности студентов; учу принимать нестандартные решения и прогнозировать результат; развиваю коммуникативные возможности учащихся для формирования их речевой компетентности на

уроках математики, информатики. Позиция учащихся при этом следующая: они активны, у них замечено наличие мотива к самосовершенствованию, а также наличие интереса к своей учебной деятельности. Так, у ребят развивается не только мышление, память, воля, мыслительные и речевые способности, но и личностные качества: ответственность, самостоятельность, нравственность. Имеются достижения в различных олимпиадах, конкурсах научных проектов.

5. В мою методическую копилку еще вошли "Формативное задание", "Формативное оценивание", где учащиеся относятся к оцениванию с серьезностью, объективно дают оценку, точно обосновывая свой ответ: почему, какие недочеты, где неправильность результата. Учащиеся применяют оценочные листы, проводят оценивание по маршрутной карте, проверяют своих одноклассников и себя (хотя мы этим методом активно пользовались и ранее). Причем критерии оценивания иногда составляются совместно с учащимися. При оценивании результата работы в группе они конкретно пишут, какие ребята вообще не участвовали в обсуждении. Ожидаемые результаты уроков нового формата заключаются в том, чтобы учащиеся научились тому, как учиться, и, в результате, могли стать независимыми, самомотивированными, увлеченными, уверенными, ответственными учащимися с развитым критическим мышлением, умеющими свободно общаться на русском, казахском и английском языках и проявляющими компетентность в цифровых технологиях.

Все идеи, представленные выше, очень тесно взаимосвязаны, так как без них урок математики был бы сухим и неинтересным. Не было бы никакой мотивации у детей к знанию предмета. Ведь, составляя план урока, каждый учитель стремится к тому, чтобы все его действия, направления, задания были поняты и осмыслены учащимися. В нашей педагогической деятельности именно через достижения учащегося определяется компетентность учителя. Настоящий учитель учит своего ученика учиться.

Итак, первое, что мне удалось изменить в своей практике преподавания, – это то, что я прекратила много говорить на уроке, чтобы произвести впечатление. Это путь плохого, реализовавшего себя наполовину учителя, который наставляет, но не учит учиться.

Я стремлюсь к тому, чтобы действительно сложное математическое понятие передать очень просто. Простоты трудно достичь. И это второй пункт, который я постараюсь воплотить в своей дальнейшей практике.

Теперь я знаю, что знания пропущенные через себя, и то, что дети узнали самостоятельно, те знания, которые они применили на практике и могут передать другому учащемуся, усваиваются прочно и качественно. Считаю, что правильное и систематическое применение данных технологий помогают мне в повышении не только интереса к моим урокам, но и качества знаний учащихся.

Высокая познавательная активность возможна только на интересном для учащегося уроке, когда ему интересен предмет изучения. И наоборот, "воспитать у детей глубокий интерес к знаниям и потребность в самообразовании – это означает пробудить познавательную активность и самостоятельность мысли, укрепить веру в свои силы".

Любой педагог, пробуждая интерес к своему предмету, не просто осуществляет передачу опыта, но и укрепляет веру в свои силы у каждого ребенка независимо от его способностей. Следует развивать творческие возможности у слабых учеников, не давать остановиться в своем развитии более способным детям, учить всех воспитывать у себя силу воли, твердый характер и целеустремленность при решении сложных заданий. Все это и есть воспитание творческой личности в самом широком и глубоком понимании этого слова. Но для создания глубокого интереса учащихся к предмету, для развития их познавательной активности необходим поиск дополнительных средств, стимулирующих развитие общей активности, самостоятельности, личной инициативы и творчества учащихся разного возраста.

Использованная литература

1. <https://infourok.ru/metodicheskij-doklad-aktivizaciya-poznavatelnoy-deyatelnosti-na-urokah-matematiki-1500617.html>
2. <http://noni-pei.ru/innovatsii-v-professionalnoy-deyatelnosti-11497.php>

3. ОЭСР (2016), инновационного образования и образование для инноваций: мощь цифровых технологий и навыков, издание ОЭСР, Париж
4. Цай, Ю. (2007). Что такое эффективное обучение математике?
5. Кай, Джей, Перри, Б., Вонг, Н.-Й., & Ван, Т. (2009). Что такое эффективное обучение? Изучение опытной математики преподаватели из Австралии, материкового Китая, Гонконга-Китая и США. В Х. Кай, Кайзер Г.
6. Кайзер Г. И Вольстед, М. (2007). Взгляды учителей на эффективное преподавание математики: комментарии от А. Европейская перспектива. Международный журнал по математическому образованию, 39(4), 341-348. <https://doi.org/10.1007/s11858-007-0036-1>
7. Кейн, Р. Г., И Пасть, Н. (2005). Осмысление обучения в средней школе-привлечение учащихся к совершенствованию педагогическая практика. Кембриджский журнал образования, 35(3), 311-322. <https://doi.org/10.1080/03057640500319024>
8. Каур, Б. (2009). Характеристики хорошего преподавания математики в Сингапуре, 8 классы: сопоставление практика преподавателей и восприятие студентов. Международный журнал по математическому образованию, 41(3), 333-347. <https://doi.org/10.1007/s11858-009-0170-z>

О ТРАНСФОРМАЦИЯХ В СИСТЕМЕ РОССИЙСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

ДУСЕНКО Светлана Викторовна

ФГБОУ ВО «Российский государственный университет физической культуры, спорта, молодежи и туризма (ГЦОЛИФК)»

Москва, Россия

svd337@list.ru

Аннотация

В настоящее время российское образование переживает сложный период поиска своего места в глобальном образовательном пространстве, образование сталкивается с количественными параметрами спроса на образовательные услуги в связи с демографическим кризисом и потребностями на качественные образовательные услуги. Одной из проблем получения образования является «уменьшение количества бюджетных мест в вузы, а стоимость за обучение только увеличивается в геометрической прогрессии».

Annotation
Currently, education is going through a difficult period of finding its place in the global educational space, education is faced with quantitative parameters of demand for educational services in connection with the demographic crisis and the need for quality educational services. One of the problems of education is "reducing the number of budget places in universities, and the cost of training only increases exponentially."

Аңдатпа

Қазіргі уақытта кәсіптік білім беру жаһандық білім беру кеңістігіндегі өз орнын іздестірудің күрделі кезеңін бастан кешіруде, білім беру демографиялық дағдарыс пен сапалы білім беру қызметтеріне қажеттіліктерге байланысты білім беру қызметтеріне сұраныстың сандық параметрлеріне тап болып отыр. Білім алу проблемаларының бірі "жоғары оқу орындарына бюджеттік орындар санының азаюы, ал оқу құны тек геометриялық прогрессияда ғана артады" болып табылады.

В условиях глобализации значительно возрастает роль человеческого капитала. Мы привыкли отождествлять понятия «обучение» и «образование», тогда как в действительности, речь идет о принципиально разных вещах. Обучение давно вышло за рамки университетских аудиторий, мы больше не разделяем жизнь на «время учиться» и «время работать». Сегодня мы все постоянно чему-то учимся, и процесс нашего обучения не ограничивается получением образования. Специфика новой реальности - это глобализация,

дикая скорость изменений и огромный прогресс технологий. Суть будущей конкурентоспособности основана на новом качестве знаний и наборе навыков, которыми должен обладать человек. В самых прогрессивных отраслях через 1,5-2 года половина знаний устаревают и теряют свою конкурентоспособность, поэтому нужно генерировать новые знания, а значит, постоянно обучаться и приобретать компетенции.

Человеческий капитал, согласно теории Г. Беккера, представляет собой накопленный запас знаний, навыков, мотиваций [2]. И если ранее теории управления человеческими ресурсами были направлены в большей степени на использование трудовых ресурсов, то в настоящее время, в связи с растущим осознанием ценности человеческого фактора и его роли в повышении конкурентоспособности организации, особо актуальной темой становится развитие человеческого капитала [3]. Развитие качественных характеристик персонала, таких как: уровень образованности, развитие интеллекта, развитие творческого потенциала, системы ценностей и мотивирующих установок, а также физическое и психическое здоровье - требуют инвестиций в данный процесс. Инвестициями в человеческий капитал считаются любые формы вложений в вышеизложенные качественные характеристики персонала, которые приведут к повышению качества обслуживания клиентов, производительности труда. По мнению Г. Беккера, Л. Туроу, Т. Шульца, к инвестициям, развивающим созидательные способности индивидов, относятся формальное и неформальное образование, подготовка на производстве, медицинские услуги и исследования в области здравоохранения, расходы на оптимизацию миграции, поиск информации о состоянии экономики [4].

Инвестирование в образование и развитие персонала определяется непрерывностью обучения. Существует множество разнообразных программ послевузовского образования (переподготовка, повышение квалификации). Молодые перспективные сотрудники стремятся быть конкурентоспособными, что предполагает постоянное их развитие, т.е. непрерывное обучение. Инвестиции в проведение систематических тренингов, мастер-классов, курсов повышения квалификации являются не только фактором развития человеческого капитала, но и одним из факторов мотивации сотрудников, а также повышения уровня лояльности [5].

Одной из главных проблем на рынке, сопряженных с недостаточным инвестированием в человеческий капитал, ученые и эксперты выделяют дефицит специалистов. По данным доклада ООН об Индексе человеческого развития Российская Федерация в 2018 году занимает 49 место (из 189 стран) [6]. Причинами низкой позиции является недостаточное инвестирование в образование населения, в развитие науки, сохранность и развитие культуры, а также системы здравоохранения граждан страны.

С другой стороны, следует заметить, что мы входим в эпоху, когда наличие сертификата будет гораздо более важно, чем наличие диплома о высшем образовании. Современным трендом является повышение значимости сертификатов как гарантии полученных навыков и знаний по сравнению с наличием диплома о высшем образовании. Современные компании ищут специалистов с конкретными навыками, а многие из них вообще пренебрегают системой высшего образования. Например, индийским стартапам в настоящее время нужны программисты на Android. Их не волнует вопрос о том, имеет ли кандидат высшее образование в сфере информатики, тем более, ученую степень или звание. Любой, у кого есть сертификат о прохождении курсов программирования на Android от платформы онлайн-курсов Udacity, сможет рассчитывать на престижную работу. Мы вступаем в неопределенную эпоху, не понимая, как будет выглядеть экономика в 2025, тем более в 2030 году. Еще 10 лет назад никто не слышал о программировании в сфере Android. Поэтому то, что сейчас преподается в университетах, может просто стать невостребованным, потому что будущее неизвестно. Но мы знаем, что все больше и больше рабочих мест автоматизируются и что в будущем конкретные прикладные знания и навыки будут играть более значительную роль, чем мы наблюдаем сегодня.

На выставке ISTE в 2019 году стало очевидно: IT-корпорации, прежде всего, Microsoft и Google стремительно захватывают рынок образования, у них есть инфраструктура, сервисы, актуальное содержание. Microsoft и Google расширяются за счёт партнёрств: так они могут разнообразить содержание своих программ и включить в них новые инструменты. Эти

преимущества позволяют IT-компаниям легко конкурировать с издательствами, выпускающими учебную литературу.

Сегодня на выставку в США учителя и преподаватели приезжают для реального обмена опытом. И это главное отличие американской ISTE от российских ММСО, EdCrunch и «Города образования». Отечественные мероприятия с каждым годом становятся всё лучше, а в последнее время даже выигрывают у крупнейшей британской выставки Bett Show. В эту сторону России только предстоит развиваться в ближайшие годы: перед образовательными выставками стоит задача сделать информацию реально полезной и применимой в повседневной жизни. Тогда учителя и преподаватели смогут внедрять то, что они слышат в докладах на выставках в свою ежедневную практику.

Время требует нового подхода к процессу обучения. Понимание этого вызова приводит к глобальному вопросу: каким образом и чему обучать детей в школе и в вузе. Современная школа не успевает за изменениями, происходящими в мире, о чем говорил генеральный директор LEGO Foundation Джон Гудвин на последнем форуме в Давосе. Дж. Гудвин напомнил миру о том, что обучение начинается не тогда, когда вы читаете первую книгу, а тогда, когда берете в руку первую игрушку. «Скорость, с которой происходят процессы эволюции мира, в разы превышает скорость изменений в системе образования», - считает Дж. Гудвин. Поэтому необходимо, чтобы и общество, и образовательная система начали менять свой подход к обозначению тех навыков, которые они развивают у детей. Надо черпать из самых разных источников самые разные знания, которые потом уникальным образом синтезируются в мозгу человека.

Актуальным трендом в образовании является - освоение новых технологий. Современные дети осваивают новые знания быстрее с помощью новых технологий и с легкостью обучают этому более старшее поколение.

Когнитивная гибкость становится исключительно востребованным навыком, который позволяет человеку поддерживать индивидуальную конкурентоспособность.

Искусственный интеллект (ИИ) сам ставит перед собой задачи и способен создавать начало алгоритма. Игра ГО гораздо сложнее шахмат, она бесконечна. Алгоритм придумал человек, а машина на основании механизма machine learning играет сама с собой и даже обыграла Чемпиона мира. Но программа, которая обыграла Чемпиона мира в ГО, не может научиться играть в шахматы. Пока машина не будет осуществлять самостоятельное целеполагание, мы можем не бояться ИИ. Наша задача - понять, в каких случаях человека следует заменять машиной, а в каких нет. Например, нужно ли менять официанта в ресторане, ресепшюниста и горничную в отеле на робота и пр.

Следующий тренд - межличностные навыки, что остается серьезной проблемой для современной молодежи. Молодежь лучше разбирается в цифровых навыках, но у нее снижаются навыки социализации, затрудняется урегулирование конфликтных ситуаций. А этому нужно учить, учить воспринимать трудности не как неприятности, а как возможности для совершенствования. Единственный способ научиться выступать - заставлять себя выступать в разных аудиториях, преодолевая страх.

По мнению Александра Аузан: «В начальной школе наши дети отличаются умом и сообразительностью и по международным рейтингам входят в первую пятерку. В средней школе мы оказываемся сразу на 26–32-ом месте. С высшей школой еще сложнее. Наши команды побеждают на олимпиадах, но по уровню образования мы стоим ниже лидирующих стран мира, иногда дотягиваясь лишь до Испании и Южной Кореи. Эта ситуация означает, что реализовать свой потенциал мы не можем и, более того, – растрачиваем. В советское время говорили, что образование – это борьба системы с природной одаренностью человека. Так вот, наша система образования выиграла эту борьбу, одолела. Я считаю, что мы имеем дело с модельным, системным кризисом» [1]. Этот кризис образования наблюдают все, и граждане, и родители, и студенты, и преподаватели. Идея привлечь работодателей, которые разработают профессиональные стандарты была предложена пять-семь лет назад, но не сработала, потому что не все работодатели понимают систему образования. Написать профессиональный

стандарт способны не все преподаватели, а работодателю следует сначала получить педагогическое образование, чтобы разобраться в вопросах методики преподавания.

Долгое время глобальный кризис в образовании никто не замечал. Напротив, статистика указывала на положительную динамику: уровень грамотности растет, все больше людей заканчивает школу и поступает в вузы, а цифровые навыки становятся нормой. «Новые технологии и инструменты помогли нам выявить кризисную ситуацию», - по мнению директора по образованию из Всемирного банка Хайме Сааведра. Сааведра Х. сослался исследование Всемирного банка, которое показало, что более 60% учеников начальной школы в развивающихся странах не обладают даже минимальными навыками.

Аналитики выяснили, что проблема заключается не столько в самом подходе к образованию, сколько в глубинных политических предпосылках. Как отметил Сааведра Х., устранить кризис поможет равный доступ к обучению для всех без исключения. При этом важно, чтобы перед учениками открывались новые возможности для совершенствования и развития профмастерства, о чем упомянула эксперт Африканского союза по HR, науке и технологиям Сара Аньянг Агбор.

На основе вышесказанного, можно сделать выводы о факторах, которые вызвали данную трансформацию в системе российского образования:

ФАКТОР 1 - Четвертая промышленная революция и переход к новому экономическому укладу. С развитием технологий, ускорением производственных процессов в экономике все больше возрастает роль знаний и образования. Развитие «экономики знаний» тесно связано с революцией в информационных и телекоммуникационных технологиях. Большая часть специфичных профессиональных навыков (так называемые твердые навыки — *Hard skills*) устаревают каждые 3–5 лет. Отсюда новые требования к образованию. Существенно возрос запрос на специалистов с высшим образованием. По мнению эксперта по инновационной политике и стратегиям развития Жан-Эрик Обер, - «общеобразовательные школы были драйверами индустриальной революции, высшее образование - драйвер цифровой революции». Выросли требования к уровню подготовки специалистов. Требуются не просто сотрудники с высшим образованием, а сотрудники, способные соединять знания и навыки из разных областей и быстро осваивать новые сферы деятельности. Главным результатом процесса вторичного и третичного образования становится навык непрерывного самостоятельного обучения, развитое системное мышление и эрудированность.

ФАКТОР 2 - Демографический. Наибольший рост численности населения произошел в развивающихся странах Африки, Латинской Америки и Ближнего Востока, где базовой грамотностью овладели всего 45–50% населения - это серьезный вызов. Сегодня остро стоит проблема масштабирования образования: как обеспечить доступ к качественному современному образованию максимально большому количеству людей. Каждые 15 лет в мире удваивается количество людей, которые приходят учиться в вузы. По предварительным прогнозам, к 2025 году планируется приток в вузы дополнительно 95 тысяч студентов в год, в то время как пропускная способность существующих образовательных учреждений существенно ограничена.

ФАКТОР 3 - В мире наблюдается тенденция к региональной специализации. С большой долей вероятности можно предсказать, что вторая половина 21 века - это эра арабской культуры, азиатской инженерии и американско-европейской прикладной науки. Китай, Сингапур, Южная Корея и другие азиатские страны концентрируются на инжиниринговом образовании. В Азии готовят инженеров, которые смогут обеспечить в режиме цифрового автоматизированного производства быстрые циклы разработки, тестирования и выпуска на рынок новых продуктов, например, автомобилей. В автомобилестроении период разработки нового продукта сократился в 10 раз. В середине 20 века на разработку новой модели автомобиля уходило 5–7 лет, сегодня - несколько месяцев. Страны Ближнего Востока и Северной Африки, накопившие ресурсы за счет сырьевых экономик (Кувейт, Саудовская Аравия, Арабские Эмираты), активно финансируют инновационные направления, но в отличие от европейских государств делают это за счет импорта специалистов из других

регионов. Коренные жители богатых арабских регионов сейчас получают преимущественно гуманитарное образование.

США и европейские страны фокусируются на прикладных и фундаментальных исследованиях. При этом в отдельных странах образуются локальные кластеры. Так, Франция специализируется на исследованиях в сфере биотехнологии энергетики, а лаборатории по AI, Bid Data (большие данные) и Machine Learning (машинное обучение) считаются лучшими в мире. Германия специализируется на исследованиях в сфере нанотехнологий и «зеленой энергетики», Норвегия - на возобновляемых источниках энергии и исследованиях арктического шельфа, Финляндия - на ИСТ (информационно-коммуникационные технологии).

Следует отметить, что в Финляндии одна из лучших в мире систем школьного образования, из которой многое перенимают другие европейские страны. Таким образом, финны закладывают основу системы формирования качественного человеческого капитала для всей Европы. В свою очередь, все британские дети обучаются по гениальным учебникам Розенталя, Ландау и Колмогорова. В то время, когда Россия отмечает 10 лет с момента введения ЕГЭ, Великобритания полностью завершает процесс перехода на «советскую» систему образования. Британцы оценили все преимущества советской системы еще в 80-х годах прошлого века, когда начался постепенный процесс падения «железного занавеса». Министр образования Англии Джастина Гриннинг рассказала, что все британские средние школы вслед за самыми престижными и современными образовательными учреждениями страны окончательно перешли на систему образования СССР. По мнению Министерства, после перевода советских учебников с сохранением их содержания, уровень знаний британских школьников стал значительно лучше. Следует заметить, что дети самых влиятельных людей со всего мира, проходящие обучение в школах Итона, учатся по советской системе образования. Кроме того, Великобритания на этом останавливаться не собирается, планируя перейти к подобным изменениям и в высшей школе, например, появится звание кандидата наук (до этого оно было присуще только СССР).

Отметим, что разные страны в развитии образования ориентируются на различные модели ключевых компетенций. К сожалению, на сегодняшний день в России не сформировано понимание, какой будет экономика России через 20–30 лет, при том, что управление человеческим капиталом требует способности к видению на горизонте 100–200 лет. Нам необходимо как можно быстрее выработать видение развития страны и собственную стратегию развития человеческого капитала как основного фактора успеха, реформировать систему образования и управления, чтобы сохранить целостность страны в будущем.

Список использованных источников:

1. Аузан А. Экономика всего. Как институты определяют нашу жизнь. –М.: Манн, Иванов и Фербер, 2014.
2. Becker, Gary S. Human capital: theoretical and empirical analysis, with special reference to education. N.Y., 1964
3. Беккер Г.С. Человеческое поведение: экономический подход. Избранные труды по экономической теории: Пер. с англ./ Сост., науч. ред., послес. Р.И. Капелюшников; предисл. М.И. Левин – М.: ГУ ВШЭ, 2003. – 672 с
4. Туроу Лестер. Будущее капитализма. Как сегодняшние экономические силы формируют завтрашний мир. /Пер. с англ. А. И. Федорова. – Новосибирск: Сибирский хронометр, 1999. – 430 с.
5. Дусенко С.В. О современных практико-ориентированных подходах в организации переподготовки и повышении квалификации кадров в профильном туристском вузе //Дусенко С.В.// Туризм: право и экономика 2013. № 1. С. 14-18.
6. Индексы и индикаторы человеческого развития. / Электронный ресурс: http://hdr.undp.org/sites/default/files/2018_human_development_statistical_update_ru.pdf (Дата обращения: 11.10.2019)

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ОБРАЗОВАНИИ
ЕРЖАНОВА Бакыт Ержановна, РСМАГАМБЕТОВА Шнара Шаяхметовна,
КОКШИБАЕВА Жанат Сагидуллаевна
Общеобразовательная средняя школа №60
Актобе, Казахстан
kokshibaeva1901@mail.ru

Аннотация

Бұл мақалада білім беру саласындағы заманға сай технологиялар қарастырылған. Барлық заманауи технологиялар білім беру кезінде ақпараттың сақтаушысы және насихаттаушысы, мониторинг пен көрнекіліктің құралы болу мүмкін. Біздің ойымыз бойынша олар оқыту процессін жақсартып үлкен нәтижеге жетуге себеп болады.

Summary

All modern technologies, including multimedia, can become in education and a simulator, and a means of control, a means of mobile visibility and monitoring, the keeper and distributor of information. With the competent application of information and communication technology significantly increases the effectiveness of training, the culture of the lesson, formed interest in the subject, and, therefore, the education of younger students becomes high-quality, meeting the requirements of new educational standards.

Цели всеобщего казахстанского образования определяются модернизацией образования, которые обуславливаются актуальностью формирования у учащегося общеобразовательной школы целостной системы универсальных знаний, умений и навыков самостоятельной деятельности, гражданской ответственности и правового самосознания, духовности и культуры, инициативности, толерантности, способности к успешной социализации в обществе.

Основные задачи общего образования: развитие личности школьника, его творческих способностей, интереса к учению, формирование желания и умения учиться; воспитание нравственных и эстетических чувств, эмоционально-ценностного отношения к себе и окружающим. Решение этих задач возможно, если исходить из гуманистического убеждения, опирающегося на данные педагогической психологии: все дети способны успешно учиться в начальной школе, если создать для них необходимые условия. И одно из этих условий – личностно-ориентированный подход к ребёнку с опорой на его жизненный опыт, опыт самостоятельной деятельности и личной ответственности, то есть ключевые компетентности, определяющие современное качество содержания образования[1].

Таким образом, современным педагогам, исходя из поставленных задач, следует не только давать учащимся образование в виде системы знаний, умений и навыков, но и развивать их познавательные и креативные возможности, воспитывать творческую личность, которая в будущем сможет успешно реализовать свои возможности. В связи с этим возникает необходимость перестройки хода занятия, содержания учебного материала, в целом всей традиционной методики преподавания. У учащихся должна быть возможность самостоятельно получать необходимые знания, а не только получать их в готовом виде.

В свете подобного изложения, значимым становится необходимость внедрения в педагогическую практику инновационных технологий, таких как:

1. Педагогические технологии на основе личностной ориентации педагогического процесса:

- Педагогика сотрудничества
- Гуманно-личностная технология Ш. А. Амонашвили

2. Педагогические технологии на основе активизации и интенсификации деятельности учащихся:

- Игровые технологии
- Проблемное обучение
- Проектно-исследовательская технология

3. Педагогические технологии на основе эффективности управления и организации учебного процесса:

- Технология уровневой дифференциации обучения
- Групповые технологии
- Информационно-компьютерные технологии

4. Технология развивающего обучения:

- Система развивающего обучения Л. В. Занкова
- Общие основы технологий развивающего обучения

5. Здоровьесберегающая технология [2].

Краткосрочный план урока может содержать элементы различных современных образовательных технологий.

Огромную положительную роль в современной образовательной системе играет использование информационно-компьютерной технологии. Широкое применение информационных компьютерных технологий в нашей школе существенно улучшает положительную динамику в обучении детей, их качественную составляющую. Конечно же, происходит это при условии грамотного использования компьютерной и мультимедийной техники.

Практическая деятельность педагога позволяет сформировать основные направления применения ИКТ:

- подготовка дидактического материала для учебно-воспитательного процесса (печатные материалы, электронные книги, обучающие аудио и видео материалы, собственные презентации к урокам и уроки с применением интерактивной доски);
- создание собственного классного блога и персонального сайта для общения с коллегами, родителями и учащимися;
- ведение электронного журнала, документации учителя и классного руководителя;
- «портфолио» учителя и ученика даёт прекрасную возможность проследить индивидуальную динамику каждого в отдельности и классного коллектива в частности, позволяет судить о формировании универсальных учебных действий, метапредметных и коммуникативных достижениях;
- участие в дистанционных конкурсах, олимпиадах учителя и учеников;
- электронная почта;
- изучение основ информатики и вычислительной техники;
- составление отчётов, графиков, диаграмм;
- тестирование по предметам, проверка техники чтения;
- поиск и использование информации из Интернета для подготовки уроков, проектно-исследовательских работ, практических работ по окружающему миру, для внеклассной и воспитательной работы;
- проведение родительских собраний и лекториев;
- воспитательные события и социальные проекты;
- музейные уроки, виртуальные путешествия, посещения музеев;
- тренажёры по предметам, тестирования;
- развивающие игры по предметам;

Применение различных технологий и информационно-компьютерной, в особенности, необходимо, на наш взгляд, обязательно сочетать в комплексе со здоровьесберегающей технологией (физминутки, гимнастики для глаз, слуха, упражнения на релаксацию, танцевально-ритмические паузы под музыку, оздоровительные игры на переменах, рефлексии), так как формирование ответственного отношения к здоровью подрастающего поколения – важнейшее и необходимое условие успешности современного человека. Данная технология проходит красной линией через все этапы урока [3].

Общеизвестно, что здоровый ребёнок – это комплекс физического, психического и социального благополучия. Для укрепления психического здоровья учащихся используются

аутогенная тренировка (самовнушение), упражнения на снятие нервного напряжения, на развитие эмоциональной сферы.

Технология внеклассной работы – метод коллективных творческих дел – сплачивает ребят, даёт им ощущение «классной семьи», где каждый чувствует себя нужным и важным звеном в коллективном или социальном проекте: выпуск газет, сборников собственных литературных произведений, рисунков и поделок, проектно – исследовательских работ [4] .

Мы считаем, что процесс обучения должен строиться с применением современных образовательных технологий и сочетаться с процессом воспитания, ведь безнравственная бездушная личность, вооружённая знаниями, может оказаться опасной для общества.

В нашей педагогической деятельности применение современных образовательных технологий и методов педагогической диагностики подняло учащихся на более качественную ступень формирования индивидуальной личности, об этом свидетельствуют результаты:

- административных контрольных работ;
  - областного мониторинга – выше средних показателей района и области;
  - стабильно высокое качество знаний по предметам (89 – 93%), 100% уровень обученности учащихся в классе;
  - преобладание учебно-познавательных мотивов;
  - систематическое участие и победы в конкурсах и олимпиадах всех уровней;
  - участие и победы в научно-практических конференциях и социальных проектах
- [6].

Таким образом, все современные технологии, в том числе мультимедийная, может стать в образовании и тренажёром, и средством контроля, средством подвижной наглядности и мониторинга, хранителем и распространителем информации. При грамотном применении информационно-коммуникативной технологии существенно повышается эффективность обучения, культура урока, формируются интерес к предмету, а, значит, образование младших школьников становится качественным, отвечающим требованиям новых образовательных стандартов.

Литература:

1. Полат Е.С. Метод проектов.
2. Библиотека журнала «Вестник образования» № 4 (2003 год). Лучшие образовательные ресурсы сети Интернет.
3. Педагогические Интернет-ресурсы.
4. Сборник информационно-методических материалов о проекте «Информатизация системы образования».
5. Программа «Перспективная начальная школа». Москва, Академкнига/Учебник, 2007 год.
6. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии: Учебное пособие. – М.: Народное образование, 1998.
7. Гузеев В.В. Образовательная технология: от приема до философии / М.: Сентябрь, 1996.

КОЛЛЕДЖ ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫҚ КҮЙЛЕРІН ӨЗІН-ӨЗІ БАҒАЛАУЫ

ЖАЛМАХАНОВА Ляззат Абдинабиевна
Ғылыми жетекшісі - Иргалиев А.С. - п.ғ.к., доцент
М. Өтемісов ат. БҚМУ
Орал, Қазақстан
lyazzat.zhalmaxanova@bk.ru

Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Сындарлы қоғамдық диалог-Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізгі» атты Қазақстан халқына жолдауында «Отбасы және бала институтын қолдау, инклюзивті қоғам құру» тармағында: «Бала құғын қорғау және тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл мәселесіне басымдық беруіміз қажет. Жасөспірімдер арасында көбейіп кеткен суицид мәселесімен мақсатты түрде айналысу керек. Біз зорлық-зомбылықтан зардап шеккен балалар мен олардың отбасын қорғау жөнінде толыққанды бағдарлама әзірлеуіміз қажет» [1, 4 б.]. Сонымен қатар, жастарды жан-жақты қолдау көрсету мақсатында 2020 жыл «Волонтер жылы» деп жариялады. «Еріктілер қызметіне азаматтардың, әсіресе жастардың, студенттер мен оқушылардың қатысу аясын кеңейту, олардың бойында белсенді өмірлік ұстанымдарға қатысты дағды қалыптастыру-маңызды міндет. Бұл-азаматтық қоғамды нығайту жөніндегі жұмысымыздың маңызды құрамдас бөлігі» деп атап көрсетті [1, 4 б.].

Қазіргі уақытта психологияда «өзін-өзі реттеу» түсінігінің көптеген тәсілдері мен анықтамалары бар. Осы әртүрлі түсінікті түсіну үшін, алдымен Е.И.Евгеньева «Орыс тілінің сөздігі» «реттеу» сөзіне келесі түсінік береді: [2, 695 б.].

1) белгілі бір тәртіпке, ережелерге бағыну, жөнге келтіру;

2) механизмнің және оның бөліктерінің жұмысына әсер ету, кез-келген процестің қажетті ағымына қол жеткізу. Айта кету керек, «өзін-өзі реттеу» сөзі «өзін-өзі басқару» сөзімен ұқсастығы бар. Сонымен қатар, бұл екі тұжырымдама бірдей емес.

Өзін-өзі басқару субъектінің толықтай құрылған қызметі мен қарым-қатынасына байланысты, яғни алдын-ала қашықтан байқалған қызметі мен қарым-қатынас нәтижелері. Ол қызмет субъектісін оған қатысты кейбір сыртқы әрекеттің мақсаттары контекстінде өзінің мінез-құлқын басқаруды қамтамасыз етіп, басқа мүдделі тараптармен немесе коммуникациямен байланысты.

Өзін-өзі реттеу тұлғаның өзі бағыттаған әрекетінің бағытын білдіреді. Мұндағы адамға арналған реттеу нысаны іс - оның өзіне тән іс-әрекеттері мен әрекеттері яғни оған психикалық құбылыстары (процестер, жағдайлар, қасиеттер). Дәл сол кезде адам өзінің психикалық саласын реттейді және өзін-өзі реттеумен айналысады [2, 695 б.].

Ф.В. Березиннің зерттеуіндегі эмоциялық реттелу тұғыры келесі ережелерге негізделген: бейімделу адамның барлық мүшелерінде, психикалық саланы қоса алғанда, психикалық бейімделу тұтастай жалпы бейімделудегі негізгі элемент болып табылады.

Ф.В. Березиннің есептеуінше, ойлау бейімделу механизмі болып табылады, сондықтан психикалық жай-күйді реттеу механизмі интрапсихикалық салада жатыр [3, 464-465 бб.].

А. Бандура зерттеу нәтижесінде өзін-өзі реттеудің өзара ықпал ететін факторларының екі тобын-сыртқы және ішкі бөліп алды. А. Бандура өзін-өзі реттеудің сыртқы факторлары ретінде өз мінез-құлқын бағалай алатын стандарттарды бөледі.

А. Бандура «Мен» жүйесінің концепциясы аясында өзін-өзі реттеудің ішкі немесе жеке факторларын үш қажетті шарттарды бөліп, анағұрлым толық қарастырады: өзін-өзі бақылау (self-observation), пікір шығару процесі (judgmentalprocess), өзіне белсенді реакция (activeself-reaction) [4, 364 б.].

Шетелдік зерттеуші Jude Cassidy эмоционалды реттеудің үш негізгі сипатын көрсетті: біріншіден, эмоционалды реттеу эмоцияларды басу мен күшейтуді қамтиды; екіншіден, эмоционалды реттеу назарды реттеуді қамтиды; үшіншіден, эмоционалды реттеу ішкі факторларды (мысалы темперамент) және сыртқы (нақты ата-ана-бала қарым-қатынастарын) қамтиды [5, 228-249 бб.].

Эмоциялық реттеу – күрделі үрдісі, оған бастамашылық ету, тыйым салу, мемлекет модуляциясы немесе дәл сол кездегі мінез-құлық жатады - мысалы, субъективті тәжірибе (сезім), танымдық жауап (ойлар), эмоциямен байланысты физиологиялық жауаптар (мысалы жүрек қағысы, немесе гормондық әрекет) және эмоциямен байланысты мінез-құлық (қимыл, әрекет) жатады. Эмоциялық реттеу, негізінен, қандайда бір мәселеге назарды аудару үрдісі және теріс мінез-құлықты нұсқауға сай баса алу қабілеті сияқты үрдістерге де жата алады [6, 583 б.].

Жасөспірімдік кезеңдегі маңызды психологиялық үрдіс - өзіндік санасының және тұрақты «Мен» бейнесінің дамуы, өзінің ішкі әлемінің ашылуы. Сәйкестілік табу үрдісі бозбалалық кезең аяқталғанша жүреді және өзіндік санада, атап айтқанда оның когнитивті және эмоциялық жақтарындағы және тұлғаның өзін реттеу жүйесіндегі айтарлықтай өзгерістермен байланысты [7, 374 б.].

Г.С. Абрамова жасөспірімдік кезеңдегі келесі негізгі даму міндеттерін бөліп көрсетті:

- тұлғалық ұқсастық және тұтастық (сәйкестілік) сезіміне ие болу;
- психосексуалдық сәйкестіліктікке ие болу - өзін белгілі бір жыныстың лайықты өкілі ретінде сезіну, сондай-ақ болашақ неке серігін таңдауға кірісу;
- кәсіби өзін-өзі анықтау-өмірлік мақсаттарды өз бетімен және дербес анықтау және болашақ мамандықты таңдау.

-өмірлік өзін-өзі анықтауға әзірлікті дамыту дегеніміз құндылық туралы көзқарастардың, ерік күшінің, дербестілігі мен жауапкершілігінің даму деңгейінің жеткілікті болуын қарастырады. Осының бәрі ересектер әлеміне «қосылуға» мүмкіндік береді [8, 430 б.].

А. К. Осницкий қызметтің өзін-өзі реттеуді дамыту кезеңдерін сипаттай отырып, қызметтің саналы түрде өсуі, оны басқару сәттерін саналы талдау, қызметті реттеуге өзінің қатысуыда тиімді жасөспірімдік әрекет ету жасөспірім жасында пайда болатынын атап өтті. Осы уақытқа қарай, оқушылардың санасында төмендегідей мүмкіндіктер туралы түсінік жүйесі қалыптасқан: [9, 124 б.].

1) мақсатқа жету және мақсатты ұстауда (ұсынылған мақсаттарды түсініп қана қоймай, оларды өзіне қалыптастыра білу керек, сонымен қатар оларды іске асырғанға дейін мақсаттарды ұстап тұру керек);

2) модельдеуде (мақсаттың өзін-өзі жүзеге асыруы үшін маңызды жағдайларды анықтай білу керек, өз тәжірибесінде қажеттілік мәні туралы түсінік табу керек, ал қоршаған жағдайда осы пәнге сәйкес келетін объектіні табу керек);

3) бағдарламалауда (қызметтің тиісті мақсаттары мен оның шарттарына сәйкес берілген шарттарды өзгерту тәсілін таңдай білу керек, осы түрлендіруді жүзеге асырудың тиісті құралдарын таңдау, жекелеген әрекеттердің бірізділігін анықтау керек);

4) бағалауда (өз іс-әрекетінің соңғы және аралық нәтижелерін бағалай білу керек);

5) түзетуде (егер қандай да бір іс қойылатын талаптарға сәйкес келмесе, нәтижеге қандай өзгерістер енгізуге болатынын көрсету керек).

Жасөспірімділердегі сипатталған теориялық зерттеу нәтижелерін қорытындылай келе, эксперименттің мақсатына сай келесі психодиагностикалық әдістер іріктелді:

1. «Эмоционалдық күйлерін өзін-өзі бағалау» (А.Уэссман, Д.Рикс)

2. «Мінез-құлық ерекшеліктерін өзін-өзі реттеу стилі»-ССП-98» сауалнамасы (В.И.Моросанов)

3 «Эмоционалдық интеллектіні зерттеу» әдістемесі (Н.Холл)

4. «Эмоционалды тұрақтылық деңгейін анықтау» тесті

Колледж оқушыларының эмоциялық өзін-өзі реттеу қабілеттерін зерттеу барысы Құрманғазы атындағы саз колледжінің 1-курс оқушылар арасында өткізілді.

1-кесте

«Эмоционалдық күйлерін өзін-өзі бағалау» (А.Уэссман, Д.Рикс) әдістеменің нәтижелері

«Эмоционалдық күйлерін өзін-өзі бағалау» (А.Уэссман, Д.Рикс) әдістеме		Эксперименталды топ оқушылары (n=58)	Бақылау тобы оқушылары (n=20)
«Тыныштық-мазасыздық» шкаласы			
И2	5-6 баллдан жоғары	21, 36%	7, 35%
	5-6 балл	19, 33%	7, 35%
	1-4 балл	18, 31%	6, 30%
«Құлшыныс – Шаршау»			
И2	5-6 баллдан жоғары	26, 45%	8, 40%
	5-6 балл	17, 29%	6, 30%

	1-4 балл	15, 26%	6, 30%
«Көтеріңкі көңіл күй – Күйзеліс»			
ИЗ	5-6 баллдан жоғары	29, 50%	9, 45%
	5-6 балл	23, 40%	9, 45%
	1-4 балл	6, 10%	2, 10%
«Сенімділік – Дәрменсіздік» шкаласы			
И4	5-6 баллдан жоғары	17, 29%	8, 40%
	5-6 балл	27, 47%	8, 40%
	1-4 балл	14, 24%	4, 20%
Жалпы ұпайы		17	16

Эксперименталды және бақылау тобының нәтижелері арасындағы айырмашылықтың сенімділігі туралы статистикалық болжам тұжырымдалды. Нәтижесінде $t_{\text{тпр}}=1,87 < t_{\text{кр}}=2,94$ ($p \leq 0,05$) $\Rightarrow H_0$ (эксперименталды және бақылау тобы арасында өзгеріс жоқ).

2-кесте

Экспериментке дейінгі және кейінгі көрсеткіштері

«Эмоционалды күйлерін өзін-өзі бағалау» (А.Уэссман, Д.Рикс) әдістеме		Бақылау тобы оқушылары (n=20)	
		Экспериментке дейін	Эксперименттен кейін
«Тыныштық-мазасыздық» шкаласы			
И2	5-6 баллдан жоғары	7	9
	5-6 балл	7	8
	1-4 балл	6	3
«Құлшыныс – Шаршау»			
И2	5-6 баллдан жоғары	8	9
	5-6 балл	6	9
	1-4 балл	6	2
«Көтеріңкі көңіл күй- Күйзеліс»			
ИЗ	5-6 баллдан жоғары	9	11
	5-6 балл	9	9
	1-4 балл	2	-
«Сенімділік – Дәрменсіздік»			
И4	5-6 баллдан жоғары	8	13
	5-6 балл	8	7
	1-4 балл	4	-
Жалпы ұпайы		16	24

Эксперименттің қалыптастыру кезеңінде колледж оқушылар арасында шығармашылық тапсырмалар, жаттығулар, арнайы сабақтар, іскерлік ойындар және тренингтер жүйесі жинақталды. Олардың барысында оқушылар арасында түрлі жағдаяттар сомдалып, қоғамда тәртіпке келтіруде мінез-құлық нормалары мен белгілі бір өзіндік әлеуметтік қаңқа қалыптасуға мүмкіндік жасалды.

«Эмоциямызды басқарып үйренейік!» тренингі.

Мақсаты: оқушыны тұлға ретінде қалыптастыру, өзін-өзі бағалауға, эмоциясын басқара білу, ерік жігерін ояту, бейімделу, сенімділік беру, үрей, қорқыныш, стресс, депрессия, агрессиядан арылту.

Психо-гимнастика - топтық психокоррекцияның вербалды емес әдістеріне жатады. Тәжірибе, эмоционалды күйлер, қозғалыс көмегімен проблемалар, мимика, пантомима көріністерін қамтиды [10, 11 б.].

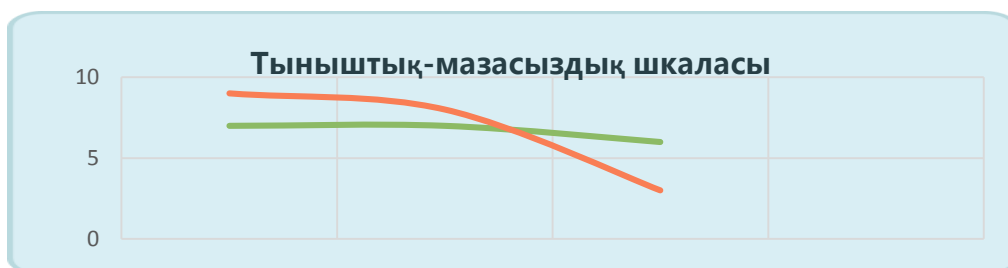
Жобалық сурет - қатысушылардың қиын проблемалары мен тәжірибелерін анықтауға және білуге ықпал етеді. Сурет салу үшін ұсынылған тақырыптар әр түрлі болуы мүмкін және жеке және топтық мәселелерді қамтуы мүмкін [10,11 б.].

Музыкалық терапия - эмоционалды ауытқуларды, қорқыныштарды, қозғалыс және сөйлеу бұзылыстарын, психосоматикалық ауруларды, мінез-құлық ауытқуларын, коммуникативті қиындықтармен түзетуде қолданылады [10, 11 б.].

Рөлдік ойын - бұл сахна тобының қатысушыларының өмірлік жағдайлардың белгілі бір мінез-құлық немесе эмоционалды жағын игеру мүдделері үшін алдын-ала үлестірілген рөлдермен ойнауы [11, 52 б.].

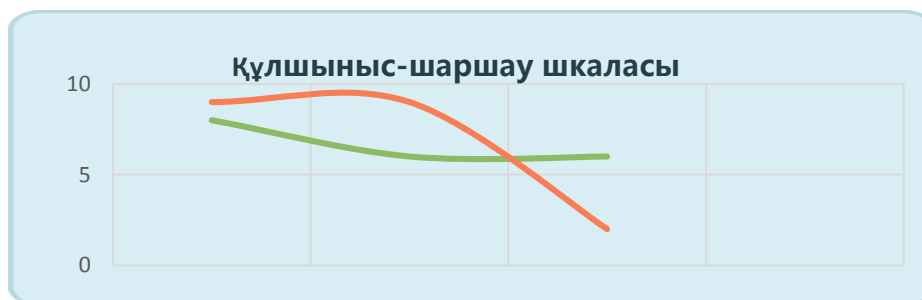
Кестеден экспериментке дейін және эксперименттен кейінгі нәтижелердің өзгергенін байқауға болады. Мұнда бақылау тобының 20 оқушысынан алынған нәтиже қорытындысында «тыныштық-мазасыздық», «құлшыныс-шаршау», «көтеріңкі көңіл күй-күйзеліс», «сенімділік-дәрменсіздік» шкаласы нәтижелердің 5-6 балдан жоғарыға өскенін байқауға (Сурет -1, 2, 3,4) болады.

1-ші сурет

«Тыныштық-мазасыздық» шкаласында бақылау тобының оқушылар арасында экспериментке дейін 5-6 балдан жоғары 35%-ды құраса, эксперименттен кейінгі нәтиже суретте байқағанымыздай 45%-ға өсті. Бұл оқушылар үшін төзімділік, ұстамдылық, шыдамдылық, өзін-өзі ұстау, парасаттылық, тепе-теңдікті сақтай білу секілді тұлғалық қасиеттердің жоғары екенін байқатты.

2-ші сурет

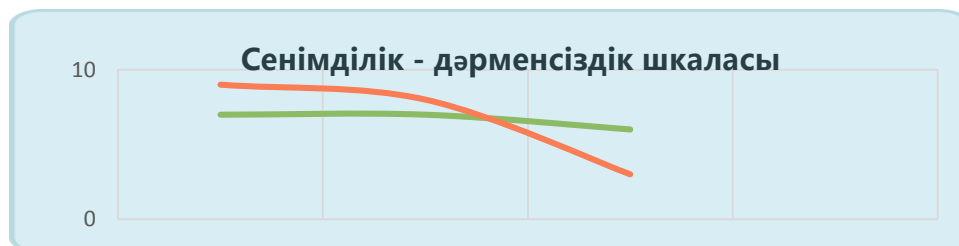
«Құлшыныс- шаршау» шкаласы экспериментке дейін 5-6 балдан жоғары 40%-ды құраса, эксперименттен кейінгі нәтиже суретте байқағанымыздай 45%-ға өсті. Бұл санаттағы оқушылар үшін таусылмас күш, өмірлік күштің жоғары болуы тән, әрекет етуге дайындығын көрсетеді.

3-ші сурет

«Көтеріңкі көңіл күй-күйзеліс» шкаласы бойынша көңіл күйлері жоғары, өздерін жақсы сезінетін, үнемі көңілді жүретін оқушылар экспериментке дейінгі нәтиже 45% -ға бағаланса, эксперименттен кейін 55%-ға жоғарылады. Бұл оқушылар үшін жігер қасиеттері, еркіндік, белсенділік, өмірге күштарлық сапалары тән.

4-ші сурет

«Сенімділік-дәрменсіздік» шкаласы бойынша экспериментке дейінгі оқушылар өздерін жауынгер, шыныққан, батыл, батыр, жұмысқа қабілетті, күшті, ерікті, тәуелсіз деп бағалайтындардың пайызды үлесі 35%-ды көрсетсе, эксперименттен кейін 45%-ға жоғарылады.

Осылайша колледж оқушыларының эксперименттік зерттеу нәтижесін қорытындылай келе, біз оқушылардың эмоциялық қабілетін қалыптастыру мақсатында төмендегі педагогикалық ұсыныстар береміз:

- өз сезімдеріңізді жасырмаңыз. Сіздің эмоцияңызды танытыңыз және достарыңызға оларды өзіңізбен бірге талқылаңыз күйзелістегі ауыр жағдай өздігінен кетеді деп күтпеңіз. Сізге көмек қажет;

- ұйқыға, демалуға, ойлауға жеткілікті уақыт бөліңіз;
- сіздің қалауыңызды тікелей, анық және адал танытыңыз, олар туралы отбасы, достарыңыз және оқуда айтыңыз;
- сіздің өміріңіздің қолайлы тәртібін сақтауға тырысыңыз;
- заттарға оптимистік қарауға тырысыңыз;
- өзіңізбен оңаша болу үшін уақытты табыңыз;
- айналаңыздағыларға сізден көп нәрсені талап етуге жол бермеңіз;
- сізге ұнатпайтын нәрсені ұнатпаңыз;
- сирек сөйлеуге тырысыңыз «мен мұны істей алмаймын»;
- сөз сөйлеу мүмкіндігін пайдалану;
- сіз әдемі екеніңізді ұмытпаңыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Егемен Қазақстан №169 (29648) 3қыркүйек, Сейсенбі 2019жыл 4бет
2. Словарь русского языка: в 4 т. / под ред. Е. И. Евгеньевой. М.: Русский язык, 1987. Т. 3. С. 695.
3. Учебник нового века А.Г.Маклаков. Общая психология ПИТЕР 2006-464-465С.
4. Кондратьев М. Ю., Ильин В. А. Азбука социального психолога - практика. - М.: ПЕР СЭ, 2007 -464с., доклад Н. И. Повякель. «Социальнокогнитивная теория (А. Бандура)».
5. Jude Cassidy (1994). Emotion Regulation: Influences of Attachment Relationships. Monographs of the Society for Research in Child Development, Vol. 59, No. 2/3, The Development of Emotion Regulation: Biological and Behavioral Considerations (1994), pp. 228-249.
6. Маклаков А.Г. Общая психология: Учебник для вузов/А.Г. Маклаков. - СПб.:Питер,2013 583 с.
7. Обухова Л.Ф. Детская возрастная психология / Л.Ф.Обухова.-М.1996.-374с
8. Абрамова Г.С. Практикум по возрастной психологии. - М., 1998.- 430 б.
9. Осницкий А.К. Психология самостоятельности. Методы исследования и диагностики. М.; Нальчик: Эль-Фа, 1996. -124 с

10. Макарычева Г.И. Коррекция девиантного поведения. Тренинги для подростков и их родителей. -Спб.:Речь, 2007.- 368 с. С.11

11. Эксакусто Т.В. Групповая психокоррекция: тренинги и ролевые игры, упражнения для личностного и профессионального развития. – Ростов н/Д: Феникс, 2015-254 с. – (Психологический практикум)

ИНТЕРНЕТ ВЕЩЕЙ И ЕГО РОЛЬ В ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ НЕФТЕГАЗОВОЙ ОТРАСЛИ

**ЖАНДОНГАРОВА Нурсауле Утеукалиевна, ТУЛЕПБЕРГЕНОВА Динара Армановна,
ЖУБАНДЫКОВА Женискуль Умиртаевна**

Актюбинский региональный государственный университет им. К. Жубанова

Актобе, Казахстан

laila_n98@mail.ru, tulepbergenova99@bk.ru, tima2001@inbox.ru

Аннотация

Интернет вещей является важным элементом создания цифрового нефтепромысла. Технология Интернета вещей позволяет нефтегазовым предприятиям отслеживать ситуацию на месторождениях и контролировать состояние основных ресурсов в режиме реального времени, обеспечивая безопасную работу оборудования и охрану окружающей среды. Возможность оптимизации организационной структуры и процессов управления нефте- и газодобычей позволит повысить эффективность работы, сократит трудозатраты, обеспечит поддержку принятия решений и ускорит переход нефтегазовых месторождений на цифровые технологии.

Аннотация

Ғаламтор заттары цифрлық мұнай кәсіпшілігін құрудың маңызды элементі болып табылады. Ғаламтор заттарының технологиясы мұнай-газ кәсіпорындарына кен орындарындағы жағдайды бақылауға және жабдықтардың қауіпсіз жұмысын және қоршаған ортаны қорғауды қамтамасыз ете отырып, нақты уақыт режимінде негізгі ресурстардың жай-күйін бақылауға мүмкіндік береді. Мұнай және газ өндіруді басқарудың ұйымдық құрылымы мен процестерін оңтайландыру мүмкіндігі жұмыс тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді, еңбек шығындарын қысқартады, шешімдер қабылдауды қолдауды қамтамасыз етеді және мұнай - газ кен орындарының цифрлық технологияларға көшуін жеделдетеді.

Summary

The Internet of things is an important element in creating a digital oilfield. Internet of things technology allows oil and gas companies to monitor the situation in the fields and monitor the status of key resources in real time, ensuring the safe operation of equipment and environmental protection. The ability to optimize the organizational structure and management processes of oil and gas production will increase efficiency, reduce labor costs, provide decision support and accelerate the transition of oil and gas fields to digital technologies.

Интернет вещей (IoT) предопределяет высокие темпы внедрения цифровых технологий во многих отраслях. Нефтегазовая отрасль начинает свою собственную трансформацию, все больше ориентируясь на решения, основанные на данных, для повышения производительности и эффективности и, в конечном счете, сокращения расходов.

Интернет вещей – это концепция, объединяющая множество технологий, подразумевающая оснащенность датчиками и подключение к интернету всех приборов (и вообще вещей), что позволяет реализовать удаленный мониторинг, контроль и управление процессами в реальном времени (в том числе в автоматическом режиме).

Сегодня сформировано два крупных направления: Интернет вещей (IoT - Internet of Things) и промышленный Интернет вещей (IIoT - Industrial Internet of Things). Инструментально данные технологии очень похожи, ключевая разница в предназначении: если основная задача Интернета вещей - это сбор всевозможных данных (которые будут

приоритетно использоваться для построения моделей и прогнозов), то предназначение промышленного Интернета вещей состоит в автоматизации производства (за счет удаленного управления ресурсами и мощностями по показаниям датчиков). [1]

Под «Интернетом вещей» в нефтегазовой отрасли понимают внедрение передового оборудования и программного обеспечения на объектах добычи нефти и нефтепереработки для того, чтобы обеспечить их конкурентоспособность, гибкость и эффективность. Чтобы собрать всю необходимую информацию, цифровизация затрагивает каждый элемент предприятия, но важнее всего понимать, что нужно делать с этими данными для осознания сути процессов на объекте. В нефтегазовой промышленности данных всегда достаточно. Автоматизация в этой отрасли началась довольно давно, и накопленный опыт позволяет нам глубоко понимать потребности рынка и предлагать заказчикам все более эффективные решения. [2]

Реализация IoT-решений позволяет минимизировать влияние проблем:

- Предиктивная аналитика позволяет сократить объемы возможных внеплановых ремонтов, снизить объемы эксплуатационных затрат;
- Адаптивная диагностика направлена на улучшение работоспособности оборудования, сокращения стоимости обслуживания агрегатов;
- Техническое обслуживание при необходимости позволяет повысить эффективность и снизить затраты на обслуживание;
- Оптимизация активов: улучшение производительности активов и их эффективность.

Концепция Интернета вещей очаровала мир. Объем глобального рынка решений Интернета вещей на нефтяном и газовом рынке составит к 2025 году \$30,57 млрд.

Согласно исследованию Vsquare, 86% заказчиков из сферы добычи, транспортировки и переработки ископаемого топлива (нефти и газа) IoT-решений в настоящее время развертывают решения IoT. 84% респондентов считают, что эти решения очень или чрезвычайно эффективны. 95% опрошенных полагают, что IoT оказывает значительное или огромное влияние на их отрасль.

Большинство инвестиций в IoT сосредоточены на connectivity (78%) и визуализации данных (83%). Кроме того, только 48% компаний занимаются продвинутой аналитикой этих данных.

Почти две трети (73%) предприятий планируют увеличить свои инвестиции в IoT в течение следующих 12 месяцев. Но почти каждый респондент признает, что развертывание IoT является сложным.

Промышленные предприятия чаще всего используют IoT для подключения устройств и обмена данными между устройствами (78%), мониторинга в режиме реального времени (56%) и расширенной аналитики данных (48%).

Более 90% компаний внедрили IIoT, чтобы отслеживать состояние оборудования. Также среди основных причин: оперативное получение информации о логистике (67%), сокращение эксплуатационных расходов (24%); увеличение объема производства (18%).

Опрос проходил в августе 2017 года в США. В нем приняли участие более 300 респондентов, представлявших компании с годовым доходом более \$250 млн. Средний стаж респондентов в компаниях на руководящих должностях, составил шесть лет. [3]

Современное «цифровое» общество появилось в результате широкого развития мобильных сервисов, Интернета и «цифрового» телевидения, которые, в свою очередь, стали результатом достижений в сфере полупроводников, телекоммуникаций, дисплеев и других разновидностей информационных технологий. Предыдущая промышленная революция (Индустрия 3.0) была основана на автоматизации лишь отдельных производственных процессов [4], в то время как Индустрия 4.0 уже базируется на сквозной «цифровизации» всех имеющихся физических активов предприятия и их интеграции в единую «цифровую» экосистему [5]. При этом, концепция Индустрии 4.0 предусматривает «цифровизацию» и интеграцию всех процессов жизненного цикла производимых продуктов [5]: начиная от процесса разработки и заканчивая процессами их логистики и сервиса. В соответствии с

концепцией Индустрии 4.0 каждый выпускаемый продукт должен иметь свой «цифровой» образ, т. е. вся информация о нем – чертежи и технология производства, правила эксплуатации, техобслуживания и утилизации – должна быть «оцифрована» и доступна для считывания устройствами и людьми [5]. Необходимо отметить, что данные обо всех протекающих процессах, этапах производства, деталях, сборочных узлах и получаемых на производстве продуктах должны быть доступны авторизованным пользователям в режиме реального времени в рамках единой «цифровой» сети [4]. В частности, Индустрия 4.0 предполагает обязательный обмен данными между всеми участниками, которые задействованы в производственной цепочке [5]: специалистами предприятия, оборудованием, ERP-системами, роботами, продуктами и т. д.

Почти 2 года назад в Казахстане стартовала государственная программа «Цифровой Казахстан». Фундаментом программы «Цифровой Казахстан» стала госпрограмма «Информационный Казахстан-2020», утвержденная в 2013 году. По результатам трех лет реализации «Информационный Казахстан-2020» было достигнуто ее исполнение на 40%. Однако стремительное развитие информационных технологий в глобальных масштабах потребовало адекватной и своевременной реакции со стороны правительства. Поэтому необходимо было сделать следующий шаг – вовремя инициировать процесс преобразования ключевых отраслей национальной экономики, образования, здравоохранения, а также сферы взаимодействия государства с обществом и бизнесом.

По прогнозам ведущих мировых экспертов, к 2020 году 25% мировой экономики будет цифровой, и внедрение технологий цифровизации экономики, позволяющих государству, бизнесу и обществу эффективно взаимодействовать, становится все более масштабным и динамичным процессом. Расширение роли информационных технологий в работе частного и государственного секторов является основой для перехода к цифровому государству. [6]

Программа включает внедрение технологии интеллектуального месторождения в крупных добывающих компаниях Казахстана. Появление новых инструментов анализа данных и повышение скорости их передачи позволят значительно повысить гибкость в принятии решений и производительность труда. Кроме того, новые технологии позволят снизить затраты на разведку и добычу благодаря получению более качественной и полной информации, что, в свою очередь, повысит эффективность управления запасами, добычей и переработкой.

Также для обеспечения прозрачности и снижения уровня теневого оборота будет внедрена система для учета добычи товарной нефти с применением контрольных приборов учета.

Для улучшения и обеспечения прозрачности в сфере распределения социального газа для населения в Программе запланировано мероприятие по развитию системы, предназначенной для сбора информации по поставкам, отслеживанию и обороту сжиженного нефтяного газа для статистического анализа данных на основе обязательной отчетности и прогнозирования баланса, с интеграцией с автоматизированными площадками онлайн-торгов по закупу социального газа.

В целях обеспечения эффективности и прозрачности процессов предоставления права недропользования по углеводородному сырью, будет реализовано мероприятие по доработке действующей интегрированной информационной системы, предназначенной для проведения онлайн аукциона на предоставление права недропользования и онлайн внесения изменений в контракты и дополнения к ним.

Для обеспечения бесперебойной поставки топлива внутри страны в рамках программы будут проведены модернизация ремонтной деятельности и переход на увеличенный межремонтный период на НПЗ РК путем оснащения системами контроля, замены оборудования и внедрения автоматизированной системы управления техническим обслуживанием и ремонтом. [7]

Проект «Цифровое месторождение» является 1^м из ключевых для нефтегазовой отрасли Казахстана и включен в список мероприятий госпрограммы «Цифровой Казахстан». Анализ мирового опыта функционирования нефтяных промыслов с системой интеллектуальных

месторождений показывает, что с ее внедрением скорость принятия управленческих решений возрастает на 20-40%; эксплуатационные затраты снижаются на 30-50%; прибыль увеличивается на 10-35%. Прогноз использования системы интеллектуального месторождения на фоне возрастающей потребности в использовании инноваций и спада добычи предусматривает прирост производительности и поддержание добычи нефти. [8]

Цифровое нефтегазовое месторождение

Реализация государственной программы «Цифровой Казахстан» является первоочередной задачей и основным стратегическим направлением развития страны. Пилотный проект цифровизации месторождения «Уаз» АО «Эмбаунайгаз» был запущен в феврале 2016 года в производственном структурном подразделении НГДУ «Кайнармунайгаз». Концепция цифрового месторождения обеспечивает непрерывную обработку данных по работе месторождения для оперативного контроля и быстрого принятия решений. При этом повышается безопасность, уменьшаются производственные риски. Сегодня параметры скважин месторождения Уаз в онлайн-режиме передаются в диспетчерскую НГДУ. Параллельно вся информация поступает в Центр визуализации производственных процессов, где она также анализируется и на ее основе осуществляется долгосрочное планирование. При этом в процесс удаленного мониторинга и управления объектами нефтедобычи вовлечены специалисты всех ветвей управления компании.

С момента внедрения проекта на месторождении были оптимизированы затраты на потребляемые энергоресурсы: снижено потребление электроэнергии, за счет оптимизации скважинного оборудования увеличился коэффициент эксплуатации фонда скважин и межремонтный период, соответственно, сокращено количество подземных ремонтов. Упорядочен учет добываемой нефти по каждой скважине. Все это позволит окупить инвестиции в течение 2-3 лет с момента внедрения концепции цифрового месторождения. В сентябре 2017 года концепция цифрового месторождения АО «Эмбаунайгаз» признана лучшей на IX Всероссийском конкурсе «Лучшие 10 IT-проектов для нефтегазовой отрасли», а проект вошел в государственную программу «Цифровой Казахстан». [9]

Цифровая трансформация нефтегазового комплекса – стратегическое направление развития отрасли, без которого невозможно представить её будущее.

Список использованных источников

1. Введение в «Цифровую» экономику/ А.В. Кешелава В.Г. Буданов, В.Ю. Румянцев и др.; под общ. ред. А.В. Кешелава; гл. «цифр.» конс. И.А. Зимненко. – ВНИИГеосистем, 2017. – 28 с.
2. Журнал «Control Engineering Россия II ОТ» май 2018 – 84 с.
3. «Как Интернет вещей минимизирует убытки нефтяников?»
//<https://iot.ru/promyshlennost/kak-internet-veshchey-minimiziruet-ubytki-neftyanikov>
4. Воробьев А.Е., Ляшенко В.И. Автоматизированная система обработки и анализа изображений и сигналов управления горными работами //Материалы XI Международной

конференции «Ресурсовоспроизводящие, малоотходные и природоохранные технологии освоения недр», 18-21 сент. 2012 г. – УстьКаменогорск: ВКГТУ, 2012. – Т. II. – 164 с.

5. Индустрия 4.0: практические аспекты реализации в российских условиях // Модели, системы, сети в экономике, технике, природе и обществе. – 2017. – № 1 (21). – С. 75-84.

6. «Как экономика Казахстана превратится в цифровую?» // <https://lira-audit.kz/ru/news/834>

7. Постановление Правительства Республики Казахстан от 12 декабря 2017 года № 827 «Об утверждении Государственной программы «Цифровой Казахстан» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 29.07.2019 г.)

8. «Умные месторождения. Спасут ли IT-технологии нефтепромысел от падения цен?» // https://kazakh-tv.kz/ru/view/hi-tech/page_195815_umnye-mestorozhdeniya-spasut-li-it-tehnologii-neftepro

9. «Переход к цифровизации – шаг на пути к процветанию нефтяной отрасли» // <https://www.proektant.kz/content/3727.html>

ЖАНАНДЫҚ ӘЛЕМДЕГІ ИННОВАЦИЯЛЫҚ БІЛІМНІҢ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ.

ЖУНУСОВА Айнур Бактияровна

«Сәтбаев қаласы №1 мектеп-гимназиясы» КММ

Сәтбаев, Қазақстан

aynur.zhunusova.77@mail.ru

«Ғылыммен айналыссам деген адамның ақыл-ойы-айқын, ерік-жігері-зор, тілек-мақсаты-ақиқат пен адалдыққа қызмет етуге талап жолында болуы шарт»
Әбу Насыр әл-Фараби

Жаңа жаңалық, жаңартау, жаһандану, жаңа мазмұнды ұйымдастырып оны енгізу әрі қарай қалыптастырып ондағы әдіс-тәсілі мен технологиясын қамтитын құбылыстарды білім беру мекемесіндегі жаңалықтарды жасау-қазіргі таңда педагогикалық жүйедегі жаңашылдық.

Бүгінгі білім, ғылым және мәдениеттің дамуындағы инновациялық қызметтің қарқындылығы мектептегі педагог білімі мен экономикадағы ғылымның даму деңгейінен көрінеді: жаһандық бәсекеде иновациялар үшін қолайлы жағдайда қамтамасыз ететін елдер жеңіске жетеді. Жалпы алғанда, инновациялық процестер-бүкіл әлемнің білім беру жүйесі дамуының негізгі және қажетті тенденцияларының бірі болып табылады. Қазіргі таңда, жан-жақты, талантты, зерделі, алғыр рухани адмгершілігі мол жеке тұлғаны қалыптастыру маңызды дүние. Елімізде әрбір саналы мәдениетті ұрпағымызды келешекте барлық жер шарының, дүниенің төрт түпкірінде бәсекеге қабілетті, құзыреттілігі жоғары маман болуы шарт екендігін Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев айтып кеткен болатын.

Сондықтан білім беруді, мәдениетті тұлғаның ғылыммен санасын ашып демократияландыру, оқыту жүйесін заман талабына сай жаңартып отырып, оны бір-бірімен үйлестіре алу да басты мақсат.

Жүсіпбек Аймауытов: «Сабақ беру-үйреншікті жай ғана нәрсе емес, ол жаңадан жаңаны табатын өнер», -қазіргі таңда білім беру мазмұнын, тенденцияларын, білім беру маделдері барлығы өзгеріске түсіп, жаңаша бағытта өрбиде. Қазіргі білім беру ошақтарында қолданылып келе жатқан технологиялардың қатарына «Дамыта оқыту технологиясы», «Модульдік оқыту технологиясы», «Сын тұрғысынан ойлауды дамыту», «Проблемалық оқыту», «Білім беруді ізгілендіру» технологияларын жатқызуға болады.

Мысалы осы технолологиялардың ішінен бірнешеуіне талдау жасап кетсек. Проблемалық оқыту-ғылыми таным нәтижелерін, білімдер жүйесін ғана меңгеріп қоймай, сонымен бірге нәтижелерге жету жолдарын, баланың таным дербестігін қалыптастырып, оның шығармашылық қабілеттерін дамыту. Қазір оқушылардың ең басты проблемасы мәтінмен

жұмыс. Себебі оқулықтағы мәтінді немесе сөз есепті (математикалық, географиялық, биологиялық, химиялық) шығару барысында мәтінге көп көңәл бөлгендері абзал. Осыған орай мектебімізде бірнеше мұғалімдерден тұратын жаратылыстану бағыты бойынша пән мұғалімдері бірлесе отырып, «Lesson Study» зерттеуін 7 А сыныбына жүргізудеміз.

Егеменді еліміздің өркениетті елдер қатарына көтерілуді міндет етсе. Білім мен мәдениет, ғылымның дамуындағы инновациялық тәсілдерді қолдану аясында, Қазақстан Республикасының 2020 жылға дейінгі инновациялық даму тұжырымдамасы аясында, ғылымның тиімділігін арттырып, инновациялық ортаны қалыптастырып өркениетке жету үшін жан-жақты дамыған, рухани бай тұлғаны өсіруде ұстаздар қауымының алдына жаңа міндеттер қойылып отыр. Сол міндеттерді жүзеге асыру әр мұғалімнің күнделікті ізденіс арқылы жаңалықтар мен өзгерістерді өз тәжірибемізге енгізіп жұмыс істедеміз. Сондай жоғарыда аталып өткен тәсілдердің қатарына білім кеңістігінде кеңінен танымал жапондық Lesson Study тәсілі. Бұл тәсіл сынпты зерттеу тәсілі болып табылады.

«Бірге жиналу-бұл бастама, бірге қалу-бұл алға жылжу, Ал бірге жұмыстану-бұл жетістік», - деп Генри Форд айтқандай мұғалімдер тәжірибесі саласындағы білімді жетілдіруге бағытталған ынтымақтастық педагогикалық тәсіл. Оқушыларды көшбасшылыққа жетелейді. Ғылымға бетбұрысын ашып, мәдениетін қалыптастырады.

Елбасы Жолдауынан айтсақ инновациялық білім, ұлт табысы, инновациялық әдіс-тәсілдер. Ғылым мен техниканың жедел дамыған, ақпараттық мәліметтер ағымы күшейген заманда ақыл-ой мүмкіндігін қалыптастырып, адамның қабілетін, талантын дамыту білім беру мекемелерінің басты міндеті.

Бүгінгі таңда тағы бір айта кететін көкейкесті дамудың төменгі сатысында тұрған үрдіс-кәсіпкерліктің төмендігі. Сол себепті еліміздің білім беру салаларында, жоғары оқу орындарында «Кәсіпкерлік және бизнес» пән сабақтары кіріктірілді. Елде дамыған кәсіпкерлік сектор мен қоғамның инновациялары қабылдау мәдениеті болған жағдайда ғана ұлттық инновациялық жүйе тиімді болып, жоғары кіріс әкелетіні туралы шетелдердің тәжірибесінен тұжырым жасауға болады.

Қазіргі таңдағы өзекті мәселелердің бірі «жастар арасындағы кәсіпкерлік іс». Егемен еліміздің болашағы жатар еншісінде. Еліміздің ойландырып отқан көкейлі проблема бұл жастардың жұмыссыздық деңгейін азайту, нарықтық экономикалық жүйеде ірбір жастың өз білімін, қабілетін, дағдысын орынды дұрыс пайдалана отырып, мектеп оқушыларының бос уақытында айналысып отыр, ан шағын кәсіпкерлік жұмыс нәтижесі жұмыссыз жастардың кәсіпкерлік іске қызығушылығын танытуы мүмкін. Жастардың әлеуметтік мәселесін шешу үшін, көзі қарақты белсенді жастардың пікірімен санасу керек. Сонда ғана, ұлттың рухани құндылықтарды бойына сіңірген жастардың қоғамдағы мәдени орны артады. Жастарды кәсіпкерлік іске баулу, жұмысқа орналастыру, оларға заманауи технологияны меңгерту күн тәртібінен түспей отырған өткір мәселелердің бірі.

Осы мәселелердің шешімін табу үшін «Жастар жылы» шеңберінің аясында өткен Сәтбаев қаласы әкімдігінің қолдауымен ұйымдастырылған «Жексенбілік бизнес мектеп» курсы бойынша 170 сағаттық оқытудан қала тұрғындары жастары, 16 жасқа толған оқушылары, студенттер, жұмыссыздар, көпбалалы аналар, бастаушы және әрекет етуші кәсіпкерлер, өзін-өзі жұмыспен қамтығандар қатысуға зор мүмкіндік алды.

Жексенбілік мектеп-қандай да бір білім берушілік өндіріс, мәдени, дәни ұйымдардың, қорлардың, мекемелердің балалармен ересектер үшін ұрған мектебі болды. Сабақтар тек жексенбі сайын жүргізілді. Олар ақысыз болды. Жастар-барлық прогрестің қозғаушы күші, еліміздің әлемдік аренада бәсекеге қабілеттілігін басты факторы, ұлы даланың дәстүрі мен салтын келер ұрпаққа жеткізер болашағы. Жастарымыз мәдениеті қалыптасып, білімді, ғылыми инновациялық бағытқа көшу барлық қазақстандық азаматтың мәселесі.

Ал ғылыми инновацияға келер болсақ:

- ақпаратты және есепті техника бойынша;
- Жаңа ғарыштық технологиялар бойынша ұлттық ғылыми орталықтары;
- Минералды шикізаттарды кешенді өңдеу;
- Экология;

-Электроника мен байланыс жүйесі бойынша;

-Биотехнология;

Қазіргі таңда осы бағыттар бойынша мектебімізде және қаламызда көптеген жобалар мен іс шаралар жүргізілуде.

Өз жергілікті жерімізге келер болсақ мәдени инновация саласы жылдан жылға артып келеді. Қасиетті Ұлытау жеріндегі ел қадір тұтатын, ұлтымыздың алтын мәдени бесігі, тарихымыздың куәсі, «үш жүздің басын қосқан Ұлытау» жыл сайын өткізілетін форумға жердің түпкір түпкірінен келетін турситер жыл сайын ағылуда. Бұл жерге шетелден келген туристер Жошы хан, Алаша хан, Домбауыл кесенелерін, Хан ордасын, «Азияның арыстаны» атанған атақты Ақсақ Темір де осы өңірге ат шалдырған.

Мінеки қазынасы мол, тарихы тереңде жатқан киелі жеріміздің мәдени құндылықтарын қастерлеп оны әрі қарай сақтап қалу келешек ұрпақтың мол қазынасының мойынында.

Білім беру жүйесі қоғаммен бірге дамып үнемі өзгеріс үстінде болады. Заман өзгерген сайын білім беру жүйесі, қоғамдағы мәдениеттің дамуы мен ғылым салаларына да қойылатын талаптар, ондағы оқыту және тәрбиелеу әдіс тәсілдері де өзгереді. Қазіргі таңда білім беру үрдісінде кеңінен қолданылып жүрген бірнеше инновациялық технологияларды әрі қарай жалғасытырп дамыту мына келешек ұрпақ қолында.

LINGUOCULTUROLOGICAL APPROACH IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES

ЖУНУСОВА Сауле Еркеновна

Кокшетауский Государственный университет имени Ш. Уалиханова

Кокшетау, Казахстан

zhunusova.1982@bk.ru

Annotation

Linguoculturological approach is one of the most effective approaches aimed at formation and improvement of skills and abilities of implementation of cross-cultural communication by a learning of foreign language as culture phenomenon. The ability to cross-cultural communication is result of formation of secondary cognitive consciousness by means of acquisition of a foreign language that enough representative fragments of culture can be reached through a linguoculturological research. At such approach along with language culture is the main content of training that answers psychological features of a learning of foreign language when language ceases to be realized as the main object of knowledge.

Linguoculturological approach gives the chance to avoid the simplified factual, fragmentary approach to acquaintance of trainees with certain aspects of culture and allows to create rather full picture of foreign-language reality by means of a research as language and extra language maintenance of the cultural spheres chosen for studying.

Аңдатпа

Ең тиімді лингва мәдени әдісінің мақсаты шет тілін оқыту процесінде ұлтаралық қарым - қатынасын қалыптастыру және жетілдіру. Лингва мәдени зерттеу шет тілін меңгеру мақсатында ұлтаралық қарым – қатынаста қайталама мәдениет туралы танымдылық түсініктерін қалыптастырады. Тілдің негізгі таным объектісі жойылса, қолайлы әдістің қолдануы оқытудың негізгі мазмұнын құрастырады, бұл шет тілін оқыту барысында психологиялық ерекшеліктерін анықтайды.

Мәдениет орталығы бойынша тақырыпқа байланысты Лингва мәдени әдіс нақты қарым-қатынас жағдайында қарапайым, дерек жолдарын қарастырмай, зерттеу арқылы тіл болмысын толық қалыптастырады.

Аннотация

Наметившаяся в последнее десятилетие общая тенденция гуманитаризации и гуманизации образования поставила вопрос о рассмотрении образования в контексте культуры. В области теории обучения иностранному языку данная тенденция проявляется в

признании того факта, что овладение иностранным языком есть, прежде всего, приобщение к иной культуре, овладение новым социокультурным содержанием.

С усилением роли иностранных языков в жизни современного общества возрастает потребность в специалистах, способных эффективно осуществлять процесс межкультурной коммуникации, что предполагает формирование не только языкового, но и когнитивного сознания обучаемых. Осознание необходимости включения иноязычной культуры в процесс обучения иностранному языку в большинстве случаев выражается либо во введении разрозненных фрагментов страноведческой информации на занятиях по практике языка, либо в разработке лекционных курсов по истории и культуре страны.

INTRODUCTION

The famous philosopher A. A. Brudny emphasizes the connection of existence and development of society in general and individual in particular with the growth of specifically human need for communication. According to him, the communicative need underlies the generation of cultural phenomena, as any cultural phenomenon is directed to people, becomes the property of their consciousness and affects their thoughts and actions. In other words, culture in its specific manifestations is included in the communicative process, its social existence becomes a fact of communication. It is the communicative aspect of the existence of culture that includes the concept of meaning, and therefore the understanding of that meaning and should be taught. However, we see that in the process of historical development education has gradually turned into a transfer of knowledge rather than a form of development of thinking. A. A. Brudny notes «in universities the development of spiritual forces of the individual takes place spontaneously. Special attention is paid to the ability to understand, to educate a culture of thinking. Education is not what a person was taught, but what he understood in it. If the educational process is clearly oriented to understanding rather than remembering the material, the efficiency of education will increase sharply and much». [1, 237] In his opinion, it is necessary to teach understanding of other people (primarily representatives of another culture), understanding of yourselves, understanding of texts (educational and scientific, political and literary), considering them as «bridges» connecting reality with consciousness of the person, as concrete manifestations of culture. Awareness of this problem in modern university pedagogy in recent years has led to a general trend towards humanization and humanization of education. This resulted in the consideration of education in the context of culture. Many lingvodidactic works on teaching foreign languages are based on M. M. Bahtin's concept of culture, which is very productive for language education, as it reveals the deep unity of language and culture. Considering the dialogue concept of culture as the methodological basis of language education, I. A. Tsaturov notes that in the educational process language and culture have a single target focus on the formation of humanitarian thinking, which is universal and directed from person to person, that is, dialogue [2, 349]. Dialogue relations are universal, they permeate all manifestations of human life. Based on the universality of dialogue relations, M. M. Bahtin overrides culture through dialogue. Culture, in his understanding, lives by dialogue of cultures, in dialogue - its meaning, its uniqueness. Other M. M. Bahtin's basic notions of dialogue concept, particularly valuable for humanitarian education, are personality and self-determination. M.M. Bahtin defines culture as « an anthropological phenomenon, the generation of unduly rich human subjectivity, the identification of all human nature in the whole variety of its high and low-lying detections» [3, 184]. Defining culture as an anthropological phenomenon, M. M. Bahtin understands it as a form of self-determination of the individual in the personality horizon, thus making a distinction between the personality and the individual. Namely - personality always manifests itself outside the individual, it is alive only in the appeal to others, in the perception of another, in communication with another, that is, in dialogue. Individual, communicating, is able to find himself in the horizon of personality, which according to Bahtin's means to engage in dialogue « on the last issues of being » in the context of the whole culture. That's the key to self-measurement. Climbing from individual to personality is the goal of humanitarian education. In this regard, it is interesting to see how M. M. Bahtin defines humanitarian thinking. He believes that humanitarian thinking has «singularity and universality», but that universality manifests itself in meaning, as it is turned from person-to-person and therefore interactive. Thus, the universal characteristic of humanitarian thinking is in the idea of dialogue, with

the setting not on knowledge of the object, things, but on communication and mutual understanding. Thus, the basic concepts of the Bahtin concept (culture, personality, self-determination, dialogue) are fundamental in the process of humanization and humanization of language education.

I. I. Haleeva introduces as working terms for solving the problems of teaching foreign language the concepts of «thesaurus-1» and «thesaurus-2», where thesaurus-1 will mean a way of forming language consciousness, going back to the language picture of the world, and thus directly connected with the association-verbal network of the language, in contrast to thesaurus-2, which relates to the knowledge about the world itself (not always directly correlated in the vocabulary fund), forming cognitive consciousness and thus a general picture of the world at the conceptual system level [4, 76]. At the same time, it is necessary to emphasize the relationship between the concepts of «language consciousness» and «cognitive consciousness». I.A. Zimnya defines language consciousness as a form of existence of individual cognitive consciousness of a person intelligent, a speaking person, a person as a person [5, 29). According to A.N. Leontiev, language consciousness in general and the meaning of the word as its fragment is a form of structuring and fixing public experience of knowledge about the world. Thus, the development of a secondary language personality, its language consciousness, requires reliance on meaning-oriented cognitive consciousness. Yu. N. Karaulov in this regard, especially notes, that semantics is content with identification, identification, «recognition» of a thing (the phenomena, process, a subject) whereas knowledge of the world is constructive and active [6, 216]. Consequently, the formation and development of cognitive consciousness needs to be given special attention in modern methodical theory. According to I. I. Khaleeva, the social order of the society to train a specialist in foreign languages, able to be an effective participant in intercultural communication, can be fulfilled only by developing in the learning feature of the secondary language personality, connecting within the framework of various spheres of communication to the understanding of the text activity of inophones on the basis of both language and cognitive consciousness. The cognitive level of language personality consciousness constitutes implicit (background) knowledge.

MAIN PART

A number of works have appeared in the methodology of teaching foreign languages, the authors of which give background knowledge a special role in the process of integrating culture into the system of language education. This was dictated by the recent sharp increase in cultural, scientific and economic contacts between countries and their peoples, which inevitably puts the topics «language and culture» and «linguistic personality» among the most important linguistic and sociolinguistic problems. Among the approaches that pay special attention to the study of culture, it is necessary to highlight the linguoculturous concept of V.P. Furmanova. In her concept, learning is seen as a type of intercultural communication. In this regard, linguo-cultural education is regarded as «an aspect and system of teaching foreign languages, revealing the specifics of linguo-cultural community and integrating linguistic, cultural and sociological aspects as a set of background knowledge aimed at the formation of intercultural communicative competence: cultural background and cultural modus of behavior in the context of a contrasting approach to the study of two or more cultures» [7,77). The main goal of linguistic culture is the formation of intercultural communicative competence.

Considering linguoculturalism as an aspect and a system of teaching a foreign language, the author identifies the following principles of teaching: cultural-oriented orientation, cognitive-activity orientation, situativeness, contrast, axiological orientation, interprandial and interspecific coordination. Thus, linguistic education can be considered as a system of teaching foreign language and culture, and it considers those aspects of competence related to the set of knowledge, skills and skills formed in the process of teaching the culture of the country of the language studied and the ability to perform certain activities - cultural communication. In recent years, a new research paradigm of the movement of scientific and cultural thought about language and culture - linguoculturology - has attracted attention. It originated at the «intersection» of a number of related sciences (cultural studies, linguistic studies, ethnolinguistics, sociolinguistics) and has its own specificity, its aspect of studying the problem «language and culture». Linguoculturological research corresponds to the general trend of modern linguistics - transition from linguistics «inherent»,

structural, to linguistics in close connection with man, his thinking, spiritual and practical activity [8, 8].

Linguoculturology is considered as a complex scientific discipline of synthesizing type, studying the interrelationship and interaction of culture and language in its functioning and reflecting this process as a holistic structure of units in unity of their linguistic and non-linguistic (cultural) content by means of systemic methods and oriented to modern priorities and cultural settings (system of norms and universal human values) [9, 36]. Agreeing fundamentally with linguistic studies as a system of guiding principles for solving general educational and humanistic problems, linguoculturology at the same time is characterized by a number of specific characteristics:

-linguoculturology is the scientific discipline of the synthesizing type, borderline between the sciences studying culture and philology rather than the aspect of teaching like linguistic studies. Language teaching issues are derived here;

- the main object of linguistic studies is the relationship between culture and language during its functioning and the study of the interpretation of this interaction. The main problems here are methodological (philosophical) and philological;

-provide the study of linguoculturology - the material and spiritual culture created by mankind, artifacts expressed in language, everything that constitutes a «linguistic picture of the world»;

-linguoculturology focuses on a new system of cultural values, put forward by new thinking, modern life of society, full, objective information about cultural life of the country [9, 32].

Linguoculturology is the direction of lingvodidactic description of the ratio of language to culture, where culture rather than language is the focus. Linguoculturology is aimed at analysis of non-linguistic content of culture at the level of sigmatics (according to the sign-value-subject model). «Deepening semantics to «subject sigmatics» provides the ability to analyze the object of culture expressed in language as unity of linguistic and non-linguistic essence, as a result of going beyond reality, as «immersion» in it - a fact of culture» [9, 45]. Thus, it can be seen that this approach is aimed at the transition from semantics, verbal-semantic level in the structure of language personality, to sigmatics, thesaurus level, from language to cognitive consciousness.

The unit of description in this approach is linguocultureme - a special unit, including segments not only of language (linguistic value), but also of culture (non-linguistic cultural meaning), represented by the corresponding sign. Unlike the word linguocultureme is both a linguistic representation itself and an inextricably related «non-linguistic, cultural environment» (situation, reality) - a stable network of associations. Therefore, the word-signal inevitably wakes up in the person who knows the language, not only the meaning (as a hint), but also the whole set of «cultural halo». Ignorance of the «cultural halo» of the word leaves the recipe at the language level, does not allow to penetrate the deep network of cultural associations, that is, the meaning of the statement of the text as a reflection of the cultural phenomenon [9, 48].

The study of systems of linguoculturological units is carried out by the field method. A linguoculturological field refers to the hierarchical structure of a plurality of linguocultures having a common (invariant) meaning, characterizing a certain cultural sphere. The field method is implemented methodically through consideration of crosscutting cultural topics. A cross-cutting cultural theme is a one-term educational material of a problematic nature, which relates to any of the most important spheres of human reality, which is constantly present in the language educational process, performs an organizing function in it, has a hierarchical structure and has a high linguistic, communicative and cultural value [9, 255]. The themes form a meaningful continuity that ensures the realization of the concentricity of language learning. Concentricity is realized in linguoculturological study of all stages of training with mandatory consideration of three criteria: cultural, linguistic, theoretical and educational. According to E.Y. Prokhorov, linguoculturology sets a higher and abstract level of description of the problem of language-culture ratio, as it is proposed to cover three interrelated, but fundamentally different in purpose and internal structure of description: interaction of culture and language in the process of 1) functioning of language, 2) description of language and 3) teaching of language. Although the author puts culture learning at the heart, he does point to the need for a comprehensive consideration of three criteria - language, which includes the frequency of

use of language units taking into account given boundaries; familiarization, implemented in the concept of educational and methodological expediency; Cultural, taking into account the degree of importance and primary sensitivity of information from the perspective of this branch of knowledge [9, 252].

CONCLUSION

Thus, it can be stated that at the moment society is aware of the need to humanize education with a focus on the needs of cultural and intellectual saturation of the human person, on the upbringing of a classically educated person. The result of this general trend was the emergence of new universities, the desire of many universities to switch to university model of study. In this regard, in a language university, the ultimate goal of education has come to be seen in the context of the education of a person capable of carrying out intercultural communication. The ability for intercultural communication is the result of the formation of secondary cognitive consciousness in students through the mastery of a foreign language, which I believe can be achieved through linguoculturological study of sufficiently representative fragments of culture. Thus, in the linguoculturological approach, culture becomes an object of knowledge, which corresponds to the psychological peculiarities of the process of learning a foreign language, when language ceases to be understood as an object of knowledge and itself becomes a means of obtaining new information about the surrounding world.

USED LITERATURE

1. Brudny A.A. Psychological hermeneutics: Tutorial. - M., 1998. -237 p.
2. Tsaturov I. A. Ideas of Dialogue Concept of Culture as Methodological Basis of Language Education//Russia and the West: Dialogue of Cultures: Proceedings of the 2nd International Conference on November 28-30, 1995 - M., 1996.
3. Bahtin M. M. Aesthetics of verbal creativity. -M.: Art, 1979. -184-423 p.
4. Haleeva I.I. Basics of the Theory of Learning to Understand Foreign Language Speech. - M.: Vossh. Sk., - 1989, 76 - 238 p.
5. Zimnya I.A. Understanding as a result of prescription types of speech activity//Psychology and methodology of teaching reading in a foreign language: Sat. Scientific works. - Moscow: MGPIA, 1978.
6. Karaulov Yu.N. Russian language and language personality. - Moscow: Science, 1987. 216 p.
7. Furmanova V. P. Intercultural Communication and Linguoculturalism in the Theory and Practice of Foreign Language Education. - Saransk, 1993. - 77- 124 p.
8. Postovalova V.I. Picture of the world in human life//Role of human factor in language. Language and picture of the world. - Moscow: Science, 1988. - p. 8-69
9. Vorobyov V. V. Linguoculturology (theory and methods): Monography. - M.: Rudn, 1997. 31- 331 p.

ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ И ВОСПИТАНИЯ: ИННОВАЦИИ И ТРАДИЦИИ

ЖУСИПАЛИЕВА Венера Оразалиевна

Городской художественный лицей

Актобе, Казахстан

ghl_aktobe_art@mail.ru

Аннотация

Одной из важнейших задач модернизации системы образования является формирование интеллектуальной нации, представители которой обладают не только конкурентоспособными знаниями, креативным мышлением, но и высокими гражданскими и нравственными принципами, чувством патриотизма и социальной ответственности.

Аннотация

Білім беру жүйесін модернизациялаудың бірден бір маңызды міндеттірінің біріне – бәсекеге қабілетті білімге ие, креативті ойлау қабілігіне ие, және де жоғары заматтық және адамгершілік принциптерге ие, ұлтжандылық рухында тәрбиеленген және қоғамдық жауапкершілігі дамыған зиялы ұлтты қалыптастыру болып табылады.

Summary

One of the most important tasks of the modernization of the education system is the formation of an intellectual nation, whose representatives have not only competitive knowledge, creative thinking, but also high civic and moral principles, a sense of patriotism and social responsibility.

Образование признано одним из важнейших приоритетов долгосрочной Стратегии «Казахстан – 2030». Общей целью образовательных реформ в Казахстане является адаптация системы образования к новой социально-экономической среде. Президентом Казахстана была также поставлена задача о вхождении республики в число 50-ти наиболее конкурентоспособных стран мира. Совершенствование системы образования играет важную роль в достижении этой цели.

Несомненно, что именно воспитательная составляющая сегодня необходима и затребована в современном обновляющемся образовании. В то же время само понятие «образование» предполагает формирование «образа жизни», фиксирующее наличие двух линий человеческого существования - смысло-целевую, духовно-нравственную, с одной стороны, и знаниево-практическую, с другой.

В последние годы, в связи с реформой системы образования в нашей стране, активно обсуждаются вопросы о соотношении инноваций и традиций в образовании. С одной стороны, необходимость и неизбежность взаимосвязи инноваций и традиций в развитии педагогики ни у кого не вызывает сомнения, с другой стороны, на практике, сбалансированность этих социокультурных феноменов нарушается или в одну, или в другую сторону. Несомненно, что инновации и традиции должны рассматриваться как два полюса мира образования.

Термин «традиция» в научной литературе достаточно разнопланов. Зачастую под традицией (от лат. *traditio* - передача) понимается лишь косное, отжившее, мешающее развитию наследие прошлого, бессмысленно воспроизводящееся в современности. Согласно другой точки зрения, традиции представляют из себя элементы социокультурного наследия, передающиеся от поколения к поколению и сохраняющиеся в обществе в течение длительного времени, которые выступают в роли регулятора внутрицивилизационных процессов. Традиции, формирующие образ цивилизации, наиболее ярко проявляются в культуре. Под традицией можно понимать веками и тысячелетиями выверенный и доказавший свою жизнеспособность согласованный образ сосуществования всего со всем, сложившийся оптимальный для данной географической, природно-климатической, культурно-исторической среды информационно-логический и чувственно-интуитивный способ адаптации, проявляемый в образе жизни или стиле жизни. Таким образом, возникшие в глубокой древности традиции играют определяющую роль в воспитании и образовании новых поколений.

Традиции в педагогике любого народа всегда были основой для построения национальной образовательной системы, т.к. только народные традиции, вышедшие из жизни и проверенные жизнью, могут быть аксиоматичны.

Понятие «инновация» вошло в обиход в XIX веке и первоначально обозначало внедрение элементов одной культуры в другую. К понятию инновация всегда относились с осторожностью, и чаще использовалось синонимичное понятие - «нововведение».

Существенной характеристикой инновационных процессов являются идеи, выведенные из богатого традициями прошлого. Как писал русский историк и философ П.Н. Савицкий, «медленно, веками усилий, создается традиция. Сияющих вершин самостоятельного, основополагающего творчества народ достигает нелегко. К ним ведёт долгий и трудный путь постепенного восхождения. Каждый шаг вперёд становится возможным только потому, что сделан предыдущий. Утрачивающий традиции скатывается вниз. Но горе тому, кто ограничивается только охранением традиции. Если поступать так, это

означает, что и традиции, которую охраняют, недолго осталось жить. Нет традиции вне непрерывного творчества, вне утверждения её в наиболее совершенных, наиболее отвечающих характеру именно данного времени формах...». Следовательно, традиции и инновации можно и необходимо рассматривать как особо значимый культурный и историко-педагогический феномен, т.к. именно благодаря их взаимодействию не только образование, но и все институты общественной жизни в эпоху социальных потрясений и реформ остаются способными к устойчивому саморазвитию.

Сегодня связь между современным, качественным образованием, духовно-нравственным, патриотическим воспитанием и перспективой построения гражданского общества, эффективной экономики и безопасного государства очевидна. Для страны, которая ориентируется на динамичный и устойчивый путь развития, жизненно важно создать и сохранить баланс традиции и инновации в образовании.

Использованная литература:

1. ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПРОГРАММА развития образования Республики Казахстан на 2011 – 2020 годы
2. Большая Советская Энциклопедия. Изд. 3-е. М., 1969.1. Т.1. С. 463-464
3. Болев К., Абдукасымов Р. Народная педагогика и проблемы воспитания. Джайлбул, 1992. С.20-22

МОДЕЛЬДЕУ ӘДІСІНІҢ ГЕОГРАФИЯДАҒЫ АРТЫҚШЫЛЫҒЫ

ИСИНА Нургуль Омирғалиевна

«№32 орта мектебі» КММ

Өскемен, Қазақстан

nur_is.85@mail.ru

Аннотация

Бұл мақалада модельдеу әдісі арқылы оқушылардың үлкен ақпаратты есте сақтауына ықпалы туралы жазылған. Модельдеу әдісінің түрлері көрсетілген. Модельдеу арқылы оқушылардың ұшқыр ойлауы мен шебер сөйлеуіне, танымдық құзыреттіліктерінің дамуына қол жеткізуге болады.

*«Мақсатқа жету мүмкін болмаса,
мақсатыңды емес, әдісіңді өзгерт».*

Конфуций

Ұлттық болмыс пен бірегейлікті сақтай отырып, сананы жаңғырту, білімділікке ұмтылу Елбасымыздың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты бағдарламасына арқау болғаны анық. Біздің, яғни ұстаздардың еңбегі жас ұрпақтың рухани жаңғыруына бастама бола алады. Білімділікке ұмтылу жолындағы ұстаздардың мақсаты – оқушыларға сапалы әрі бәсекеге қабілетті білім беру. Ал сапалы білімге әр түрлі заманауи ақпараттық технологиялар мен әдіс-тәсілдерді өзгерту арқылы, оқушының қабілеттері мен әлеуетін мүмкіндігінше толық аша алғанда ғана қол жеткіземіз. Оқушылар білімді механикалық түрде жаттап қана қоймай, толық меңгеріп, өмірде қолданған жағдайда ғана берілген білім сапалы болады. Ал осындай сапалы білімге жету үшін оқушылардың есте сақтау қабілеттерін дамыту керек. Есте сақтау қабілеттерін қалай дамытуға болады? Оқылған ақпараттың оқушылардың есінде жақсы сақтауына сурет, кесте, сызба, макет арқылы модельдеуі зор ықпалын тигізеді.

Модельдеу (үлгілеу) – нысандарды олардың модельдері арқылы зерттеу, шынайы заттар мен құбылыстардың модельдерін құру. Кез-келген құбылыстардың, үдерістің немесе нысанның қасиеттері мен сипаттамаларын зерттеу үшін олардың үлгісін құру (жасау) және талдау; бар немесе жаңадан құрастырылған нысанның сипатын анықтау немесе айқындау үшін олардың аналогтарында (моделінде) объектілердің әр түрлі табиғатын зерттеу әдісі.

Аталған тәсілдің көмегімен күрделіні қарапайымға, көрінбейтінді және түйсінілмейтінді көрінетінге, түйсінілетінге, белгісізді белгіліге келтіріп оқу, яғни, кез келген күрделі объектіні мұқият және жан-жақты оқып білу мүмкіндігі туады.

Үлгі ретінде таңдалынған объектілердің мәні жоқ. Ең қажеттісі олардың көмегімен оқылатын құбылыстармен олардың үдерістердің қажетті белгілерін анықтайды. Ешқандай модель құбылысты өзгерте алмайтыны шындық. Модель кейде пайдалы, ал кей кезде зерттеудің жалғыз құралы болып табылады. Модельдеудің маңыздылығы қандай?

1. Объект немесе үрдісті басқаруды үйрену және берілген мақсатта және критерийлерды ең жақсы басқару әдісі бойынша анықтауға болады.

2. Берілген әдістерде және объектіге әсер ететін формада тура және ауыспалы салдарын болжауға мүмкіндік береді.

3. География пәні бойынша уақыт өте келе нақты нысандарды жасанды сызбалардың, суреттердің, карталардың модельдік ерекшеліктері арқылы сипаттауға көмектеседі.

4. Оқушылардың белгілі бір тақырыпты сапалы меңгеруіне ықпал етеді.

5. Оқушының шығармашылығының артуына түрткі болады.

6. Ғылыми зерттеу жұмыстарына негіз бола алады.

Нақты қызметтердегі объект модельдері төмендегі жағдайларға пайдаланылады:

- материалдық заттарды бейнелеу кезінде;
- белгілі фактілерді түсіндіру керек болған жағдайда;
- болжамдар құруға;
- зерттелінетін нысан туралы жаңа білімдер алу уақытында;
- жорамал жасау барысында;
- басқару кезінде т.с.с.

Модельдеу - тақырыпты талдаудың жемісі. Өйткені, оқушы модельдеу арқылы тақырыпты жүйелеп реттейді, күрделі жазылған мәтінді немесе нысанды кесте түрінде, постер арқылы қарапайым етеді.

Бұл тәсілді оқушылар жекелей және топпен орындай алады. Модельдеудің немесе үлгілеудің сапалық орындалуы оқушының креативтілігіне, ойының ұшқырлығыны, визуалдық есте сақтау ерекшелігіне, аталған объектіні елестетуіне, ойлау жылдамдығына байланысты.

География сабағындағы модельдеудің қолданылуы

Модельдеуге оқушылар флипчарттарды, ватмандарды, фломастерлерді, түрлі-түсті қағаздар, желім, стикерлерді, қолда бар материалдардан жасалған макеттерді, фотосуреттерді пайдалана алады.

География сабағы болғандықтан белгілі бір нысанның түпнұсқасын жасау арқылы оқушы алыстағы нысанды жақындата алады. Нысанның басты ерекшеліктерін айқындай алады. Оқушы сабақтан түсінгенін қағазға кесте түрінде немесе графиктер арқылы түсіреді, талдайды, дәлелдейді. Яғни модельдеу тәсілі оқушының шығармашылығын, ой-өрісін, сөз саптауын дамытатын ең ұтымды тәсіл деп танылды.

Модельдеу әдісі-

1. Сыни тұрғыдан ойлау модулінде. Мысалы: «Ассоциациялық карта», «Инсерт», «Джигсо-1», «Джигсо-2», «Синквейн», «Фишбоун», «Кроссенс», «Фрайер», «Ақылды ұяшықтар» стратегияларында модельдеусіз сабақты жүргізу мүмкін емес.

2. Ақпараттық коммуникациялық технологияларды пайдалануда, Мысалы: географиядағы табиғи өзгерістер, тұжырымдаманы көрсететін бейнелерді беру (эмоцияны, сезімді модельдеу үшін дыбыс пен бейнені пайдалану).

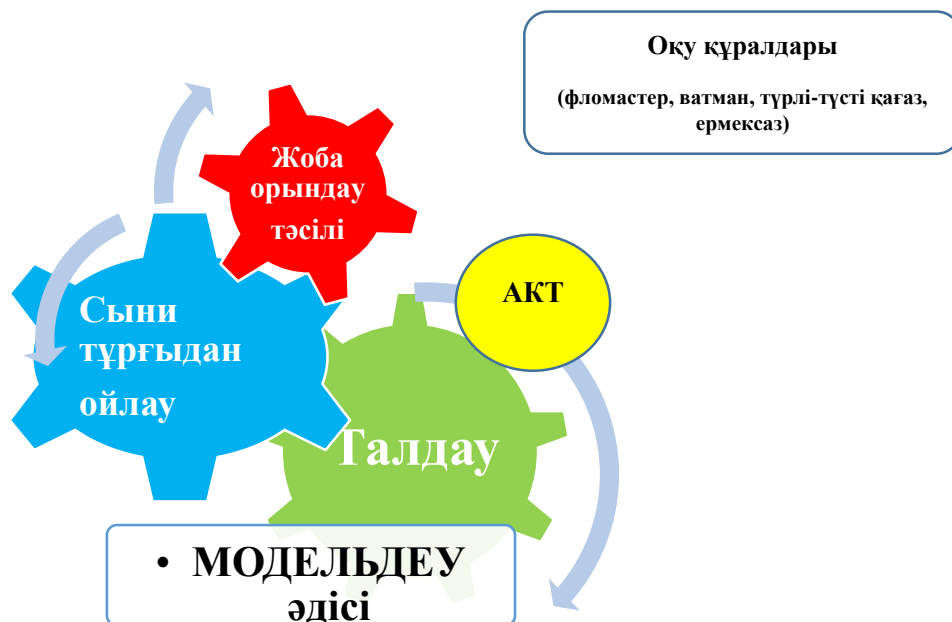
3. Оқыту мен оқудағы жаңа тәсілдерде.

4. Талантты және дарынды балаларды оқытуда, Мысалы: География сабағындағы тақырыптық зерттеу жұмыстарындағы макеттер.

5. Оқыту үшін бағалау және оқуды бағалаудағы стикерлер осының барлығында модельдеу қолданылатын ең тиімді тәсілдердің бірі деп санаймын.

Мұғалімдер модельдеу тәсілі арқылы сабақ өткізсе, оқушылардың алған ақпаратты сақтауының орташа пайызының артатыны анықталған. «Оқу пирамидасының» Көрсетілім - 30%, талқылау-50%, тәжірибе жасау- 75%, өзгелерді оқыту- 90% аспектілерін толық қамтитыны анықталған.

Модельдеу тәсілінің құрамдас бөліктері

Сыни тұрғыдан ойлау әдіс-тәсілдеріне кеңірек тоқталатын болсақ:

Ол – әлемнің түпкір-түпкірінен жиылған білім берушілердің бірлескен еңбегі саналады. Жобаның негізі Ж.Пиаже, Л.С.Выготский теорияларының негізінде жасалған. Мақсаты: Барлық жастағы оқушыларға кез-келген мазмұнға сыни тұрғыдан қарап, екі ұйғарым бір пікірдің біреуін таңдауға, саналы шешім қабылдауға үйрету.

Бұл әдіс-тәсілдер жаңа буын оқулықтарының талаптарын жүзеге асыруда, оқушылардың білім деңгейін көтеруде, балаларды шығармашылыққа баулуға, ойларын еркін айтуға, тез арада дұрыс шешім қабылдауға көмектесетін бірден-бір тиімді әдіс сыни ойлауға

үйрету болып отыр. Сыни тұрғыдан ойлауға бағытталған әдіс-тәсілдерді пайдаланатын әр ұстаз өз педагогикалық қызметінде, оқушы мен мұғалім арасындағы қарым- қатынасқа дегенде көзқарасының мүлдем өзгергенін байқайды. Бұл бағдарлама басқа әдістерден өзінің құрылымы мен ерекшеленеді.

Сол стратегияларды тиімді пайдалану арқылы сабақтың барлық кезеңдерінде модельдеуді пайдалануға болады. Сабақтың мазмұнына сай алынған стратегиялар арқылы оқушылардың ойы шындалып, ашылады. Оқушылардың сабаққа белсенділігі, ынта-жігері, пәнге деген қызығушылығы артады. Сыни ойлап үйренген бала кез келген үдерісті саралап, салмақтап ой елегінен өткізеді, алған білімін модельдеу арқылы бекітеді. Оқушылар осы кезеңде өз шығармашылықтарын көрсете алады. Тек шығармашыл оқушы өзіне және сыныптастарына сыни көзбен қарайды, өзін бағалайды, оқып-білгендерін таразылайды. Яғни, модельдеу – оқушылардың шығармашылық пен ғылыми зерттеу жұмысына толықтай негіз болғаны.

Біз, ұстаздар қауымы, ұлтымыз бойындағы тек жақсы қасиеттерді дамытсақ, озық білім мен үздік жаңалықтарды дарытсақ, шығармашылдығымызды шындап, ғылымға бетбұрыс алғанда ғана еліміз рухани жаңарады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы.
2. Мұғалімге арналған нұсқаулық. Екінші (негізгі деңгей) 2014,-115 бет.

ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЕ КАРТЫ БИС В КОНТЕКСТЕ ПРОБЛЕМЫ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ОБУЧЕНИЯ В УСЛОВИЯХ ОБНОВЛЕННОГО СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ

КАЙДАУЛОВА Галия Муртазиновна, КЕНЖЕБАЕВА Жанат Каржауовна, СЕЙТКАСЫМОВА Куралай Сейткасымовна

ГУ «Школа-лицей №2 отдела образования акимата города Костаная»

Костанай, Казахстан
galiya.kostanay@mail.ru

Андатпа

Бұл мақалада жалпы білім беру мектептерінде жаңартылған білім мазмұның жүзеге асыру барысында жаңа технологияларды қолдану керектігі қарастырылған. «БИС»-технологиясы-білім беру сапасын басқару технологиясы.Өткізілген зерттеу негізінде сабақта технологиялық кестелерді қолдануы ұсынады. Ең басты құндылығы- оқушылардың оқу үдерісіне қызығушылығын дамыту және білім сапасын арттыру.

Аннотация

В данной статье обоснована необходимость применения эффективных технологий в общеобразовательной школе в рамках реализации обновленного содержания образования. Технология «БИС»- технология управления качеством обучения. На основе проведенного исследования авторами предлагается практическое использование технологических карт на уроке. Главное достоинство технологии-повышение качества обучения, развитие мышления ребенка и его интереса к образовательному процессу.

Abstract

This article substantiates the need to apply effective technologies in a comprehensive school as part of the implementation of the updated content of education. Technology "BiS" – is a technology for managing the quality of education. Based on the study, the authors propose the practical use of technological maps in the lesson. The main advantage of technology is improving the quality of education, developing the child's thinking and his interest in the educational process.

Государственные образовательные стандарты нового поколения указывают на необходимость реформирования всех систем образования с тем, чтобы обучающиеся действительно стали центральными фигурами учебного процесса, чего не наблюдалось при традиционном обучении. Это веление времени, так как современное общество стало в большей степени заинтересовано в том, чтобы его граждане были способны самостоятельно, активно действовать, принимать решения, гибко адаптироваться к изменяющимся условиям жизни. Следовательно, современное информационное общество ставит перед всеми типами учебных заведений и прежде всего перед школой задачу подготовки выпускников, способных гибко адаптироваться в меняющихся жизненных ситуациях, самостоятельно критически мыслить, грамотно работать с информацией, быть коммуникабельными, контактными в различных социальных группах, уметь работать сообща в различных областях, в различных ситуациях, предотвращая или умело выходя из любых конфликтных ситуаций [1].

«Каждый казахстанец должен понимать, что образование-самый фундаментальный фактор успеха в будущем. В системе приоритетов молодежи образование должно стоять первым номером» [2].

Обновленное содержание образования Республики Казахстан -это программа образования, которая в будущем будет удовлетворять запросам будущих поколений. Обновленное образование важно по многим критериям: ученик в центре образования стоит как личность, которая умеет думать, исследовать, проводить опыты, умеет использовать функциональную грамотность, творчество в работе, работает индивидуально и в группе.

Научить всему невозможно. Куда важнее научить учащихся добывать эти знания, развивать средствами обучения их интеллектуальные, коммуникативные, творческие умения, формировать научное мировоззрение.

Поэтому так актуальны сегодня современные образовательные технологии, которые направлены на организацию деятельности учащихся, на развитие через эту деятельность их умений, качеств, компетенций. Это принципиально новые способы, методы взаимодействия преподавателей и учащихся, обеспечивающие эффективное достижение результата педагогической деятельности в сфере образования и воспитания. Поэтому невозможно представить современный процесс обучения без использования инновационных технологий. Одной из таких технологий является «БиС» -технология Ф.Я. Вассермана, казахстанского учёного, кандидата педагогических наук, президента Общественного Фонда «Качество и образование».

«Основным вкладом технологии “БиС” в развитие образования Казахстана является разработка объективных критериев, показателей и параметров измерения качества обучения, а также создание эффективных педагогических условий для формирования операциональной системы управления качеством обучения с учетом основных закономерностей теории самоорганизации» [3].

Условия технологии – это участие на уроке всех учеников, при этом требуются введение в урок технологических карт-специальных средств управления учебным процессом. Технологических карт - 11 штук (Карта разминок, Триада «Алгоритм», «Биоинтернет», «Тренажёр», «Логика», «Лидер», «Устный урок -1-2-3» и «Универсальная карта», «СРВ.+»).

Деятельность учащихся на уроках по технологическим картам означает, что каждый вносит свой особый индивидуальный вклад, идёт обмен знаниями, идеями, способами деятельности. Причем, происходит это в атмосфере доброжелательности и взаимной поддержки, что позволяет не, только получать новое знание, но и развивает саму познавательную деятельность, переводит ее на более высокие формы сотрудничества, развивает личные качества учеников.

Еще одним инструментом управления качеством является:

МПП-матрица посадочных мест. Она разработана для увеличения уровня охвата учащихся на уроке. Если на обычном уроке качество управления составляет не более 20-25%, то на уроке с применением МПП качество управления, по мнению автора, стремится к 100%. Уровень качества должно определяться нормативом. Качество считается достигнутым, если 63% учащихся выполняют норматив.

Так же для повышения качества обучения автором разработана методика развития словарного запаса. Учащиеся, у которых низкая скорость письменной речи, как правило, слабо владеет и устной речью, потому что не обладает достаточным словарным запасом и поэтому не может дать высокий результат качества на уроке. Даже если ученик, который умеет решать сложные задания, но не умеет их объяснить, то это считается низким показателем качества его обучения.

Для тренировки памяти и быстрого письма используется методика запоминания опорных слов. Данная методика помогает сделать краткое введение в новую тему, важно правильно нацелить учащихся на тот объем знаний, который должен быть изучен в рамках этой темы. Перед началом урока на доску заносятся опорные слова по изучаемой теме в количестве 7, 14 или 21 слова. 7 слов начальный этап. 14 слов, если 7 слов класс легко запоминает. 21 слово, если класс освоил 14 слов. Объясняется значение слов в теме.

Ещё к инструментам технологии относится критический и перекрёстный опрос, который содержит в себе: 10 правильных и 20 ошибочно построенных вопросов. Правила построения вопроса: первая часть вопроса строится при помощи отвлекающих вопросов: где, когда, почему, по какой причине, сколько, каким образом, откуда и т. д.; вторая часть вопроса заведомо должна быть ошибочной.

Перекрёстный опрос проводится для опроса домашнего задания и по результатам работы с опорными словами.

Инструменты технологии «БиС», направлены на повышение качества обучения и ставит своей целью развитие мышления ребенка и его интереса к образовательному процессу.

Педагоги школы-лицея №2 изучили технологию БиС, под руководством автора Ф.Я.Вассермана, была организована исследовательская группа по апробации данной технологии в течении учебного года. В состав исследовательской группы вошли 7 педагогов, реализующие обучение по программе обновленного содержания образования в 5-7 классах.

Исследовательская группа определила тему исследования:

«Как использование технологических карт урока (технология БиС) способствует повышению качества обучения в условиях обновления содержания образования».

Целью исследовательской группы стали:

- поиск методов улучшения качества преподавания и качества обучения
- апробация технологий БиС как инструмента реализации обновленного содержания образования

Задачи:

- обучить педагогов технологии БиС;
- исследование эффективности технологических карт при реализации обновленного содержания образования;
- осмысление результатов исследования, выпуск сборника.

Ожидаемые результаты :

- педагоги умеют анализировать учебно и учебно-педагогические ситуации;
- педагоги владеют инструментом реализации обновленного содержания образования;
- педагоги имеют технологическую культуру, рефлексивную позицию, умеют корректировать свою деятельность.

Согласно плана работы исследовательской группы с целью углубления теоретических знаний и обучения педагогов новой практике преподавания сертифицированными учителями школы-лицея Черняковой Е.П. и Чуб И.В. для участников группы был проведен коучинг по теме «Использование технологических карт на уроке в условиях обновленного содержания образования ».

Познакомившись со структурой технологического процесса теории и практики, назначением технологических карт, члены исследования в действии убедились, что их цели, а именно: развитие речи, внимания, скорости мышления, памяти и увеличения КПД усвоения предмета на уроке во многом решают поставленные учителем задачи.

В соответствии с планом работы группы в рамках исследования в 6 «Г» классе проведены уроки математики (учитель Лиопа Н.А.), уроки казахского языка (учителя

Кайдаулова Г.М., Байдилдина А. К., Агитаева А.К., Кенжебаева Ж.К. и Сейткасымова К.С.), урок русского языка и литературы (учитель Хомутовская Н.Н.)

Анализируя посещенные уроки, члены исследовательской группы отметили, что обучаемый становится полноправным участником процесса восприятия, его опыт служит основным источником учебного познания. По сравнению с традиционными формами ведения занятий, при обучении по данной технологии совершенно меняется учебное взаимодействие: активность педагога уступает место активности обучаемых, а задачей педагога становится создание условий для их инициативы.

Исследование в действии по технологии БиС показало, что только системный подход и грамотно выбираемые инструменты могут привести к реальному повышению качества знаний учащихся в условиях обновленного содержания образования.

Список литературы

1. ГОСО РК
2. Вассерман Ф.Я. Управление качеством обучения в общеобразовательной школе («Биоинформатика и синергетика»), - Алматы, 2008.-84с
3. Ф.Я.Вассерман. Технология управления качеством в общеобразовательной школе "Биоинформатика и синергетика". Алматы, ТОО НВЦ "Образовательный технопарк", 2013 г.

ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ АТМОСФЕРАСЫ ҚАЛЫПТАСУЫНЫҢ ОҚУШЫНЫҢ БІЛІМ ЖЕТІСТІГІНЕ ӘСЕРІ

КАЛИЕВА Зауре Сейтхановна, БЕКТАСОВА Гульназия Елубаевна

Физика-Математикалық бағытындағы Назарбаев Зияткерлік мектебі

Көкшетау, Қазақстан

kaliyeva_z@kt.nis.edu.kz, bektassova_g@kt.nis.edu.kz

Андатпа

Ынтымақтастық орта оқушылардың бір-бірімен қарым- қатынасын дамытып, өзара әрекеттесуге итермелейді. Ынтымақтастық орта құру мұғалімге оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оқушыларды оқу процесіне тартуға және уәждерін арттыруға көмектеседі.

Annotation

The cooperation contributes to the development and interaction between the students. Cooperation creates an environment that help the teacher to involve students in the learning process and increase motivation, taking into account the individual characteristics of students.

Ынтымақтастық атмосферасы білім сапасын арттыруға жақсы қолайлы жағдай туғызады. Ынтымақтастық (коллаборативті орта) - ортақ мақсаттарға қол жеткізу үшін бірлескен жұмыс, оқыту үдерісіне қатысушылар бірлесіп оқу, іздеу, талқылау, талдау немесе ақпаратты синтездеу арқылы білім алады. Бірлесіп оқыту - өзінің білім алу және өзара оқытуды іске асыру үшін оқушыларды бірлесіп жұмыс жасау мақсатымен шағын топтарға біріктіріп оқыту, әрбір оқушының қабілеттерін және оқыту үдерісіне қосқан үлесін ескеретін, білім алушылар және оқытушы арасындағы тығыз әрекеттесуге негізделген оқыту тәсілі [1]. Коллаборативті оқыту негізінде білім беру - бұл оқушылардың бір-бірімен қарым - қатынасқа түсіп, оқыту процесі өзара қатынасу әдісі негізінде жүзеге асырылатын және барлық топ мүшелерінің бір мақсатқа жету деген идея жатыр. Мұндай топтар бір мазмұнды зерттеу немесе сабақта бір ақпаратты талдау барысында құрылады. Бірлесіп оқудың негізгі элементтеріне оқушылардың оқу мақсатына жетудегі бір-біріне тәуелділігі, бір-бірімен «бетпе-бет» әрекеттесуі, жеке жауапкершілік, бір-бірімен және топ арасында еркін қарым-қатынас жасауы, топтық жұмысты қорытындылау, бағалау жатады.

Ынтымақтастық оқудың басты элементтерінің бірі өзара байланыс жасауға тоқталатын болсақ, оқушыларға екі міндет қойылады: ұсынылған материалды оқып түсіну және топтың барлық мүшелерінің түсінуін қамтамасыз ету. Әрбір оқушы топтың жетістікке жетуі үшін оның үлесі қажет екенін сезінуі тиіс. Ол үшін топқа ортақ мақсат қойылып, топтың барлық мүшелеріне ортақ баға немесе бірлескен сыйақы, әр топ мүшесі өзіне тиесілі ресурстармен қамтамасыз етілуі керек. Оқушыларды оқытуда ынтымақтастық ортаны құру барысында оқушылардың өзара бірлескен іс-әрекетін ұйымдастыру, соның нәтижесінде олардың бойында өзара көмек көрсету, еркін түрде өз ойларын көпшілік алдында қорғау, басқалармен өзін салыстырып түзеу, өз-өзіне сыни көзқараспен қарау, сыни ойлауды дамыту, еркін қарым-қатынас жасау, өзін-өзі жетілдіру міндеттері шешіледі.

Оқушылардың тапсырмалар шешімін табу әдісін қарастыру барысында, мұғалім оларды өзара әрекеттестіре алатындай етіп ыңғайластыруы тиіс. Ол үшін топтар 5-6 оқушыдан аспайтын шағын болу керек. Талдау жүргізу барысында диалогқа қажетті сөйлемдерді, сөз тіркестерін ұсынады. Ынтымақтастық ортадағы жұмыс соңғы нәтижеге немесе мақсатқа жетуге ықпал етуге бағытталған өзара әрекеттің құрылымы болып табылады.

Барлық жағдайларда топтарға бірлескен кезде топтың жекелеген мүшелерінің қабілеті мен үлесін құрметтей отырып жұмыс істеу тәсілі ұсынылады. Топтың жұмысы тиімді болуы үшін топ мүшелері арасында көшбасшылық пен жауапкершілікті бөлу маңызды орын алады. Ынтымақтастық оқудың мәні топ мүшелерінің ынтымақтастығы арқылы ымыраға, өзара келісімге келуге негізделген. Ынтымақтастық оқу оқуды табиғи әлеуметтік әрекет ретінде қабылдауға бағытталған, оған қатысушылар бір-бірімен әңгімелеседі және осы әңгімелесу арқылы оқуды жүзеге асырады.

Кез келген тапсырманы бірігіп істеуге болады. Бірақ, кез келген топтық жұмыс ынтымақтастықтағы оқытуға жата бермейді. Себебі, кей топта оқушылар тіл табыса алмай, немесе көшбасшылыққа талас болуы мүмкін. Басқа топта бір оқушы ашылмай, топтық жұмыстан тыс қалады. Топтағы барлық жұмысты бір өзі ғана істегісі келетін, өзінің ойын басқаларға қабылдатын оқушылар да болады. Немесе, бір топта бір-екі оқушы жұмыс жасап, қалғандары басқа іспен айналысып отыруы мүмкін. Бір-біріне ерегісіп ештеңе істемей отыратын топтар болады.

Оқушының бойында қарым-қатынас орнату дағдыларын дамыту үшін топтық жұмыс жасау алдында ереже құрып алған тиімді. Оқушылар бір-бірін тыңдап, қолдап, бір-біріне сенім артуы тиіс. Бірлесіп отырып мәселенің шешу жолдарын ұсынады. Жеке жауапкершілікті қалыптастыру үшін топқа кері байланыс беру барысында әр оқушының қосқан үлесіне тоқталу керек. Яғни кері байланыс тек топқа ғана емес, жеке оқушыларға да беріліп, оның білімі бағаланады.

Ынтымақтастық ортаны қалыптастырудың әдіс-тәсілдері туралы тәжірибеге сүйенетін болсақ, оқушылардың өзара әрекеттесуіне ықпал ететін әдіс-тәсілдерді сабақтың барлық кезеңдерінде қолдануға болады. Мысалы, сабақтың басында оқушылардың қызығушылығын ояту, ойтүрткі жасау үшін «мұз жарғышты», «миға шабуыл» әдістерін пайдалануға болады. Нақты пәнге қатысты қарастыратын болсақ, мысалы 7 сыныпта Қазақстан тарихы пәні бойынша ерте ортағасырлардағы Қазақстан картасының кескінін қима түрінде таратып беріп, «мозаика» ойыны арқылы картаны жинастыруға тапсырма беріледі. Оқушылар топта картаны құрастырып, осы арқылы сабақтың тақырыбын ашуға мүмкіндік алады.

Әрбір сабақтың басында үй тапсырмасына назар аударылып, оқушылардың біліміне кері байланыс берілуі тиіс. Ол үшін оқушыларды 4 баладан тұратын топтарға бөліп, әр оқушы топта үй жұмысын талқылайды, сосын әр топта ең үздік жұмысты тандап алып, неге олай бағалағандарын дәлелдеу керектігі тапсырылады. Бұл әдіске үйренген соң, ең үздік жұмыстың орнына нашар жазылған жұмыста айқындауға тапсырма беруге болады. Оқушылар бір - біріне кері байланыс береді, соңында мұғалімнің кері байланысы маңызды.

Ынтымақтастық ортаны қалыптастыруда орын алатын маңызды әдіс- тәсілдердің бірі - «Үш ноян». Бұл әдістің басты мақсаты: сабақтың басында оқушыларды топтық жұмысқа жұмылдыру. Оқушыларға төмендегідей нұсқаулар беріледі.

1. Топтық жұмыста сіз үшін үш маңызды нәрсені атаңыз.

2. Топтық жұмыста сіз үшін маңызды емес үш нәрсені атаңыз.
3. Топтың мүшесі ретінде сіз үшін өте ерекше нәрсені атаңыз.
4. Топ атауын топ мүшелері үшін жағымды және жағымсыз болып көрінетін нәрселермен байланыстырыңыз.
5. Топ атауын постерге жазыңыз.

Сабақтың ортасында қолданатын тиімді әдістердің бірі «4 бұрыш – ойлан – жазып ал, жұбыңды тап, талқыла» әдісі, мақсаты – оқушылардың сынып бөлмесінде белгілі мақсатпен қозғалыс жасауына мүмкіндік беру және тез ақпарат жинау болып табылады. Тапсырманы орындау алгоритмі:

1. Тақырыпқа байланысты ақпараттар мен деректерді сынып бөлмесінің бұрыштарына ілінеді.
2. Оқушылар өз тақырыбына байланысты ақпарат жинайды.
3. Топ мүшелері жиналған ақпаратты талқылайды.
4. Сарапшылар топ мүшелерінің ойын ортаға салады/қорытынды шығарады.

«Картаны салу»- әдісі топ мүшелерін нәтижеге бағыттайтын тәсілдердің бірі болып табылады, тақырыпты зерттеу мен талдау кезеңінде қолдану өте тиімді. Мақсаты: әрбір топ мүшесінің жауапкершілігін арттыру, тапсырманы орындау стратегиясын құрастыруға итермелеу. Оқушыларды топқа бөледі және топ мүшелерінің арасынан суретшіні таңдайды. Суретшіні тарихи карта ілінген тақтаға арқасымен отырғызады. Топ мүшелері кезекпен тақтадағы картаны жарты минут аралығында оқып алып, топтағы суретшіге нені салуды түсіндіреді. Суретші топ мүшелерінің түсіндірумен картаны салуы тиіс. Тарихи картаны айнытпай салған топ жеңіске жетеді.

Келесі тиімді тәсілдердің бірі «жекпе- жек» деп аталады, бұл да сабақтың ортасында қолданады, мақсаты: ақпаратты бірлесе талқылау, қиын сұрақтарды құрастыру және оларды ажырата білу дағдыларын қалыптастыру. Тапсырманы орындау алгоритмі:

1. Оқушыларға мазмұны бірдей оқу мәтіні беріледі.
2. Мәтін мазмұнына байланысты әрбір оқушы бір күрделі сұрақ құрастырады.
3. Оқушылар екі немесе үш топқа бөлінеді және топтық талқылау арқылы үш жақсы күрделі сұрақ таңдап алады.
4. Әр топтан сайланған оқушы басқа топтарға сұрақ қояды.
5. Сұрақтың жауабын талқылауға уақыт беріледі.
6. Басқа топтан сұраққа жауап беретін оқушыға сөз беріліп, нақты жауап беруі қадағаланады.

Сабақтың соңында да ынтымақтастық атмосферасы өте маңызды, өйткені бұл кезеңде оқушылар өз жұмысын бағалап, жеткен жетістіктері мен кемшіліктерін айқындайды. Соның негізінде болашақта нені өзгерту керек, қандай іс-әрекет жасау керек екенін шешеді. Бұл оқушының танымдық дамуын метакогнитивті деңгейге көтерілуіне ықпал етеді. Балаларда өз іс-әрекетіне есеп беру қабілеті, өзін – өзі реттеу дағдылары дамиды. Бұл кезеңде рефлексия жасау арқылы оқушы өз іс-әрекетін, көңіл-күйін, оқу нәтижелерін бағалайды. Мысалы, «бүгін сабақта мен не білдім?» әдісінде оқушылар сынып бөлмесінің қабырғаларында ілінген қағаздарға өздерінің сабақта не білгенін, қандай білім алғандарын жазады. Оқушылардың рефлексия жазған қағаздарын постер ретінде пайдалауға болады.

«Дөңгелек үстел» әдісі де оқушыларға тиімді рефлексия жасауға көмектеседі. Мақсаты: оқушылардың алған білімдерін еске түсіруге, қорытындылауға және ой- елегінен өткізуге жағдай жасау. Қысқаша нұсқаулығы:

1. Тақырыпты немесе мәселені анықтаңыз.
2. Әрбір топқа бірнеше бөліктерге бөлінген бір парақ қағаз беріңіз.
3. Оқушыларға уақыт беріп, жазуды бастауды сұраңыз.

Топта отырған әрбір оқушы парақтың бір бөлігіне сабақта білген маңызды ақпаратты жазады.

Ынтымақтастық оқудың тиімділігін қорыта айтқанда, «оқушылар әр адамдардың көзқарасымен танысудан пайда алады, және бірнеше көзқарас болатынын түсінеді, салыстыра отырып дұрыс шешімін табады. Осылайша ынтымақтастық оқу жағдайында оқушылар құрбы-құрдастарымен қарым-қатынас жасауға, идеяларды ұсынуға және қорғауға, әртүрлі ұстанымдармен алмасуға, басқа тұжырымдамаларға күмәнмен қарауға және оған белсенді қатысуға мүмкіндік алады [2].

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Johnson, D. W., Johnson, R. T., & Holubec, E. J. (1993). Cooperation in the Classroom (6th ed.). Edina, MN: Interaction Book Company.
2. Smith, B.L. and MacGregor, J.T. (1992) What Is Collaborative Learning? 1-11. <http://www.google.com>

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫ БОЙЫНША ГЕОГРАФИЯ ПӘНІН ОҚИТУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ МЕН ҚОЛДАНЫЛАТЫН ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ

КИЗАТУЛЛИНА Алуа Сеилхановна

«Зәки Ахметов атындағы № 16 орта мектебі» КММ

Өскемен, Қазақстан

alua1972@mail.ru

Аннотация

Жаңа талаптарға сай оқытудың заманауи әдіс-тәсілдерін мүмкіндігіне қарай сабақ үрдісінде түрлі қолдану қажет It is necessary to maximize the use of modern teaching methods in accordance with the new requirements in the classroom

Білім беру мазмұның жаңарту білім берудің қазіргі заманғы үрдістерін және қазақстандық білім берудің үздік практикасын кіріктіруге бағытталған. Білім беру мазмұның жаңарту шеңберінде оқу бағдарламаларын әзірлеу кезінде қазақстандық педагог практиктердің және ғылымдардың ұсыныстары ескеріліп жасалды.

Оқушы оқу процесінің басты өзегі, сондықтан назардың барлығы оқушының дамуына, оның ойлау стилінің тәуелсіздігіне аударылады. Педагогикалық инновацияның мұғалімдер алдында қоятын талаптарының бірі оқушылардың өз бетінше жұмыс жасап үйренуін қалыптастыру. Жаңа білім игеру мақсатында оқушының өз бетімен жасаған жұмыстарына үнемі көңіл бөлуге керек. География пәнінің ерекшелігі сарамандық жұмыстар мен өзіндік жұмыстар әр қашан бір-бірін толықтырып отырады. Оқушының өз бетінше орындалуына берілетін әр бір тапсырма олардың күші келетіндей, түсінікті, көлемі жағынан бағдарламаларға сай, мазмұны оқушыларды қызықтыратындай әр түрлі болуы тиіс. Өз бетімен жұмыс істеу оқушыларды тиянақтылыққа, төзімділікке, бастаған ісін жемісті аяқтауға тәрбиелейді. Мысалы, оқушылардың өз бетімен жүргізілетін жұмыстарының бірнеше түрлерін сабақ барысында әр кезеңінде ұйымдастырған жөн. Олар мыналар:

1. Оқулықпен жұмыс істеу – әсіресе жоғарғы сынып оқушыларымен жүргізілетін негізгі жұмыс түрі. Оқушылар статистикалық материалды, кесте, сызба-нұсқаларды талдау арқылы оқулықтағы білімдерін кеңейтіп, негізгі білімдерін жүйелейді (Бұл жұмысты жаңа сабақты түсіндіру кезеңінде пайдаланған тиімді.)

2. Атласпен, картамен жұмыс істеу: география пәнінде атласпен, картамен жұмыс барлық сыныптарда жүйелі жүргізілуі тиіс. Географиялық нысандарды ажырату, олардың ерекшеліктерін, жату бағыттарын, орналасуын тек карта арқылы түсіндіруге болады. Сондай-ақ өнеркәсіп орталықтарын, олардың мамандану салаларын карта арқылы білуге болады. Сондықтан да бұл жұмысты да жүйеге келтіру керек деп есептеймін. Атласпен картамен жұмыс жасай алмайтын оқушы география пәнін меңгермеген оқушы деп санаймын.

3. Кескін картамен жұмыс: бұл жұмысты 6-шы сыныптан бастап үйрете беру керек. Себебі 7 сыныптағы материктер картасын кескін картаға салу кезінде оқушылар қатты киналады. Ал бастапқы курсты оқу барысында оқушыларға түрлі-түсті бояу арқылы арқылы жер бедерінің азғантай бөліктерін салғыза отырып, олардың биіктіктерді ажырату, ойпаттардың, қырат-үстірттердің, таулардың бояуларын қалыптастыру дағдыларын дамытуға болады. Сондай-ақ өзен-көлдерді картаға түсіру дағдылары дамиды.

4. Географиялық есептер шығару, жаттығулар орындау: географияның бастапқы курсына географиялық есептер шығару арқылы оқушылардың қисынды ойлау дағдыларын дамытып, пәнаралық байланысты қалыптастыруға мүмкіндік болады. Мысалы қысым мен температура арасындағы байланысқа арналған есептер, географиялық градус торы арқылы жер бетіндегі қашықтықты анықтауға арналған есептер құрастыруға болады. т.с.с

5. Географиялық сөздік, анықтамалық материалдармен жұмыс. Оқулықтардың соңында географиялық терминдер мен ұғымдардың түсіндірме сөздігімен жұмыс жүргізіп отыру керек. Сондай – ақ онда кездеспейтін ұғымдарды күнделікті жұмыс дәптерлерінің соңындағы бірнеше бетке жазып отыруды тапсырып отыру керек. Бұл жұмыстың жүйелі жүргізілуін қадағалап отыру қажет, себебі ол – оқушылардың есте сақтау қабілетін дамытуға мүмкіндік береді.

6. Кестелерді толтыру. Кесте толтыру арқылы оқушылардың салыстыру, нақтылау, ойлау қабілеттерін дамытады.

7. График, профиль, диаграммалар сызу: 6 –ші сыныптан бастап температура графигін салу, бағандық диаграмма арқылы жылдық жауын – шашынның айлар бойынша таралуын сыздыру – оқушыларды төзімділікке, ыждаһаттылыққа тәрбиелейді. Сондай – ақ 9 – ші сыныпта статистикалық материалдарды пайдалана отырып, шеңберлік диаграмма сызу арқылы білім, білік дағдыларын дамытуға мүмкіндік болады.

8. Топпен жұмыс. Қосымша әдебиеттердің ішінде саяхатшылардың өмір – тарихы, зерттеулері, қызықты әңгімелер оқу арқылы оқушылардың жан – жақты дамуына, дүниетанымының артуына мүмкіндік туындайды.

9. Табиғатқа бақылау. (топсеруендегі бақылаулар мен ауа райына күнделікті бақылау жүргізу)

Карта – сызба нұсқауларды қарау.

10. Әңгіме құра білу. Оқушылардың өз бетімен жасаған нәтижесі білім ұстанының тұрақты болуына әсерін тигізеді. Ұлы ойшыл қытай философы Конфуций: «Естігенімді ұмытамын, көргенімді есте сақтаймын, а өз ақыл ойыммен істеген ісімді түсінемін» дегендей оқушылардың негізгі білім және білік дағдыларын қалыптастырады. Қазіргі кезде білім беру технологияларының негізгі бағыттарының бірі саралап оқытуға көп көңіл бөлінуде. Оқушыларды саралап оқыту (деңгейлік тапсырмалар беру арқылы) Америкада бастауыш сыныптардан, ал Жапония мен Франция елдерін ортаңғы және жоғарғы сыныптарда жүзеге асырылуда.

Күнделікті сабақтардың әсіресе 5-7 сынып оқушыларымен деңгейлік тапсырмалар беру арқылы саралап оқыту технологиясын пайдаланған өте тиімді. Себебі бұл сынып оқушыларының жас ерекшелігіндегі психологиялық жағдайларын пайдаланып, олардың бір-біріне деген қызығушылығын, еліктеу қасиеттерін ескере отырып дамытуға мүмкіндік туындайды. Айта кететін жағдай: бұл технологияны пайдаланғанда сынып оқушыларын білім, білік, дағдыларының қалыптасуына, зейіні мен есте сақтау қабілеттеріне қарай бірнеше топқа бөлу қажет. Оны «А», «Б», «С» тобы деп немесе I, II және III-топ деп бөлуге болады. Тағы бір ескеретін жағдай білім алу барысында оқушылар бір топтан екінші топқа даму қабілетіне қарай көшіп отырады. Мысал ретінде 7 сыныпта өткізілген «Еуразияның ішкі сулары» атты ашық сабақтан панорамалық сабақ көрсетуге болады.

Сабақты дәстүрлі емес сабақ ретінде, яғни саяхат сабақ ретінде өткізуге болады. Сабақ үш аялдамадан тұрады. Олар: «Білемін» «Білгім келеді» «Білдім». Саяхатқа шықпас бұрын оқушылар жан-жақтан межелі орынға жиналып шуылдасып жатпай ма? Сол мезгілді елестеп миға шабуыл ойын ойнаймыз. Тақтаға ішкі су дегенді қалай түсінеді, соны тез-тез жазып

шығады. Соның ішінен негізгі ұғымды «Көл, өзен, жер аты сулары, мұздықтар, батпақтар, бөгендер т.б. бөліп аламыз».

«Білемін» аялдамасында әр топқа деңгейлік тапсырма беріледі.

Мысалы мынадай:

III топқа 1) Өзен деген не? Арна, саға, сала, бастау.

II топқа: Көл – қазаншұңқырына қарай қалай бөлінеді? Ағынды, ағынсыз көл деген не?

I топқа: Жер асты сулары, түрлері қандай? Мұздықтар пайда болуына қарай қалай бөлінеді?

Бұл аялдамада оқушылардың 6-шы сыныпта алған білімдерін еске түсіреміз де енді деңгейлік тапсырманы күрделендіре түсеміз.

III топқа: өзен жүйесі, өзен алабы, өзеннің қоректенуі деген не? Бұл топ оқушыларына үлестірмелі дидактикалық материал бірге беріледі.

II топқа: Ең ірі тау мұздығы қалай аталады?

I топқа: Жер асты суының деңгейіне не әсер етеді? Батпақтардың пайда болуы себебі неде?

Осы сұрақтарға жауап алсақ 2-ші аялдамаға жетеміз.

«Білгім келеді» аялдамасына жаңа тақырып бойынша тапсырмалар беріледі.

I деңгейде: III-ші топқа картадан (оқулық картасы) өзен алаптарын тауып, өзендерді көрсету тапсырылады.

II-топқа: осы өзендерді қабырғада ілулі тұрған картадан көрсету тапсырылады.

I-топқа: климаттық белдеулердің өзен рижіміне қандай әсері барын анықтау тапсырылады. Сонымен қатар диаграмма бойынша өзен режимін айлар бойынша өзгерісін анықтау тапсырылады.

II деңгейде: III-топқа: Арасан деген не? Оның маңызы қандай деген сұрақтар беріледі.

II-топқа: Каспий, Байкал, Арал, Балқаш, Онега, Ладога көлдері туралы не білесіңдер? (оқулықпен жұмыс)

I-топқа: 87 беттен (өтіп кеткен тақырып мұз басу, көп жылдық тоң қабаты) (Кола түбегі, Таймыр түбегінде 150 метр онң 40-150 см беті ғана жазда ериді)

Батпақтар қайда орналасқан? (Палосье, Мещера, Батыс Сібір т.б.) пайда болу себебі не деп ойлайсыңдар?

III деңгейде: (шығармашылық)

III-топқа: «Өзен» сөзіне сөзжұмбақ жасау тапсырылады.

II-топқа: Анықтамалық материалдардан кейбір өзен-көл аттарының аталу себебін анықтау, (Каспий-тайпа аты, Балқаш-монгол тілінен «батпақты» т.б.) экологиялық жағдайын сипаттау.

«**Білдім**» аялдамасында барлық топтар бірлесе отырып тест тапсырмасын орындайды. Мұғалім қорытынды жасайды. Үйге тапсырма беріліп, әрбір топ оқушылары жеке бағаланады.

Деңгейлік тапсырмаларды орындау барысында әрбір оқушы өз шамасына қарай тапсырма орындау арқылы оқулықпен, картамен, дәптермен жұмыс жасайды. Сонымен бірге оқушылар топпен жұмыс жасау барысында бір-біріне көмектесіп отырады. Оқушылардың пәнге деген қызығушылығы артып, пән бойынша білім сапасының артуына мүмкіндік береді.

Сонымен саралап оқыту дегеніміз - оқушының туа біткен ақыл – ой қабілетінің жеке дамуының жан-жақтығына негізделген білім беру жүйесі. География пәнінің өзіндік ерекшелігіне байланысты мен өз тәжірибемде сөз әдісін, наменклатуралық білім беруде сұрақ-жауап әдісін, тестік жүйенің әр түрін қолданамын.

Оқушылармен қабілетіне қарай жеке жұысты қайталау арқылы, білім негіздеріне қарай карточка жасап келіп сұрау арқылы, кескін картамен жұмыс істеу арқылы және тестік тапсырмалар арқылы жүзеге асырып отырдым.

Ал оқушылармен оқу-білім беру жұмыстарын ұйымдастырғанда оқытудың жеке, ұжымдық түрлерін көбірек пайдаланамын. Жоғарғы сыныптарда оқушылардың шығармашылық қабілеттерін шыңдауға негізделген Web-технологияны көбірек пайдаланамын. Соның нәтижесінде оқушылардың іздену, зерттеу қабілеттері дамиды.

Пәннің ерекшелігіне байланысты Шаталовтың тірек-сызба технологиясын, Давыдовтың оқушыларды дамыта оқыту технологияларын пайдалану арқылы білім беру тиімді деп ойлаймын.

Әдебиеттер тізімі

1. Мұғалімдерге арналған нұсқаулық
2. Портал материалдары.
3. Қазақстан Республикасы педагог қызметкерлерінің біліктілігін арттыру курстарының бағдарламасы.
4. К. Дайырбаев., А. Дайырбаева Педагогика негіздері.
5. Интербелсенді әдістемені ЖОО-да қолдану мәселелері. А. Әлімов., Алматы қ.
6. С. Мирсеитова Сын тұрғысынан ойлау технологиясы

«РАЗВИТИЕ МЕЛКОЙ МОТОРИКИ РУК НА УРОКАХ ТРУДОВОГО ОБУЧЕНИЯ»

КИРИЧЕНКО Ольга Юрьевна

КГУ «Специальная школа-интернат №2»

Атбасар, Казахстан

atb_1981@mail.ru

Аннотация

В статье рассматривается значение развития мелкой моторики у детей с отклонениями в развитии на уроках трудового обучения; актуальность совершенствования приемов обучения, направленных на формирование интеллектуальных трудовых умений, двигательных трудовых навыков.

«Истоки способностей и дарования детей – на кончиках их пальцев. От пальцев, образно говоря, идут тончайшие ручейки, которые питают источник творческой мысли. Чем больше мастерства в детской руке, тем ребёнок умнее».

Одной из особенностей обучения обучающихся швейному делу на начальном этапе, является низкая самостоятельность в труде и ограниченная двигательная сфера трудовых навыков. А это значит, неумение самостоятельно ориентироваться в задании, неумение планировать выполнение своей работы, затруднение в выполнении однотипного задания. На всех этапах обучения обучающиеся показывают трудности в речевом общении, так как у них малый словарный запас активного словаря. Они затрудняются провести речевой анализ своего изделия, описать его сложные операции или указать существенные признаки. Мешает усвоению трудовых навыков и двигательная недостаточность, которая проявляется в неумении синхронно работать руками на швейной машине, а также регулировать силу ручного или ножного нажима.

Процесс развития ребёнка, в значительной степени - процесс развития движения. На уроках швейного дела обучающиеся овладевают элементарными приёмами работы с различными материалами и инструментами. Изготовление изделий требует от ребёнка ловких движений, а в процессе систематического труда, рука приобретает уверенность, точность, пальцы становятся гибкими, появляется согласованность в работе глаза и руки, совершенствуется координация движений, точность в выполнении действий. В процессе обучения швейному делу образуется система специальных навыков и умений у обучающихся.

Работая с детьми, испытывающими трудности в обучении, приоритетной целью своей деятельности я определила развитие и совершенствование мелкой моторики кисти и пальцев рук в коррекционной работе.

Для реализации цели определила следующие задачи: выявить индивидуальные способности обучающихся в развитии мелкой моторики; развивать тактильную чувствительность рук обучающихся; сочетать игры и упражнения для тренировки пальцев с

речью; подготовить руку ребёнка к шитью. Для решения задач использую следующие средства:

- использование физкультминуток, где движения обучающихся сочетаются с речью, такие физкультминутки способствуют переключению на другой вид деятельности, повышению работоспособности, снятию нагрузки, тренируют психические процессы (память, внимание);

- пальчиковые упражнения в сочетании с самомассажем кистей и пальцев рук способствуют освоению детьми элементов самомассажа, оказывают оздоровительное воздействие на организм ребёнка, улучшают функции рецепторов проводящих путей, в сочетании со звуковой гимнастикой стимулируют умственную деятельность, способствуют хорошему эмоциональному настрою, улучшению произношения многих звуков, а значит - развивают речь.

- игры (дидактические, театрализованные, сюжетно-ролевые), которые позволяют повысить общий тонус, развивают внимание, память, снижают психоэмоциональное напряжение, развивают воображение.

Чтобы развитие мелкой моторики пальцев рук стало увлекательной игрой, использую разнообразные приёмы, при помощи «Волшебного цветка».

В «Волшебном цветке» я использовала различные приёмы для развития мелкой моторики рук; шнуровку на различных предметах; завязывание и развязывание бантов, узлов; застёгивание пуговиц, молний, крючков; заплетание косичек, тактильное восприятие фурнитуры.

В работе по развитию мелкой моторики задания подбираю с учётом их постепенно возрастающей сложности, учитываю индивидуальные особенности ребёнка, темп его развития, возможности, настроение. Работу провожу регулярно, систематически, соблюдаю временной регламент, чтобы не вызвать переутомления ребёнка. Повышаю у обучающихся интерес к упражнениям и заданиям, превратив их в занимательную игру. Забочусь о том, чтобы деятельность ребёнка была успешной, тогда подкрепляется его интерес к урокам и процесс обучения и развития формирует у обучающихся положительную мотивацию.

Очень важно вовремя подбодрить ребёнка, укрепляя его веру в собственные силы. В коррекционной школе особенно важен индивидуальный подход, в связи с большой неоднородностью детей по способности к обучению. Обучающиеся различаются по характеру и темпераменту, по темпу работы и мотивации учения. Непосредственно в учебном процессе оптимальные условия создаются с помощью методов и приёмов дифференцированного подхода.

Опыт работы показывает, что планомерная работа по развитию мелкой моторики рук на уроках швейного дела способствует: развитию у детей произвольного внимания, наблюдательности, памяти, сообразительности, чувства ритма; развитию глазомера и координации движения пальцев; правильному использованию материалов, инструментов. Дети приобретают практические навыки и умения. У них развивается речь, воображение, фантазия, воспитывается аккуратность, терпение, настойчивость, стремление преодолевать трудности и доводить начатое дело до конца.

Литература

1. Занков Л.В. Психология умственно отсталого ребенка.-М., 1988.
2. Кащенко В.П. Совершенствование урока трудового обучения. Начальная школа, [Текст]№2, 2001.
3. Кольцова М.М. Двигательная активность и развитие функций мозга ребенка[Текст].-М., 1973.

ҚАЗАҚСТАН КОМПОЗИТОРЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫНДАҒЫ ОРАТОРИЯ ЖАНРЫ, ОНЫҢ ҚАЗАҚ ХОР МӘДЕНИЕТІНЕ ӘСЕРІ ҚАРЕКЕНОВА Дилара Талғатқызы

Ғылыми жетекшісі – өнертану докторы, профессор У.Р.Джумакова

Қазақ ұлттық өнер университеті

Нұр-Сұлтан, Қазақстан

dilarakarekenova@gmail.com

Аннотация

Мақаланың негізгі мақсаты - қазақ композиторлары шығармашылығындағы оратория жанрының маңызын ашу. Вокалдық-хор музыкасындағы ең күрделі және көлемді форма саналатын ораторияның отандық музыка тарихындағы қалыптасу кезеңдері басты бағытты құрайды. Зерттеудің өзектілігі-бұл жанрдың практикалық деградациялануы және заманауи музыкатану ғылымдарында жете игерілмеуінде болып табылады.

Summary

The main goal of the article is to reveal the essence of the oratorio genre in the works of Kazakh composers. The formation of an oratorio in the history of Kazakh music is the main focus. The relevance of the study lies in the fact that the genre at a given moment is undergoing a period of degradation and is not adequately covered in modern music science .

Оратория – классикалық музыка мәдениетінде монументті жаппай бірігу идеологиясын ұстанушы жанр ретінде белгілі. Оратория жанрының XVI ғасырда алғаш пайда болған қалпы мен қазіргі заманауи формасы көптеген өзгерістерге ұшыраған. Өзгерістердің пайда болу

табиғаты мен оның композиторлық қордағы басымдылық деңгейі оратория жанрының қоғамдық өмірдегі қаншалықты маңызды жанр екендігін көрсетеді. Белгілі кезеңдерде осы жанрдың кеңінен пайдаланылуы мен уақытша құлдырауы заман заңдылығы немесе адамзат санасының талабы деп түсіндіріледі.

Музыка зерттеушілері арасында түп нұсқа саналатын Гендель, Бах, Моцарттың ораториялары діни мәтінді насихаттауды мақсат етіп, библия мәтініне жазылған[1.66]. Бірақ уақыт өте келе С.Прокофьев, Д.Шостакович және Г.Свиридов бастаған орыс классиктерінің ораториялары басқа бағытты ұстанды. Олардың тақырыбы демократия мен шынайы ұлтшылдық, әлеуметтік маңызы бар мазмұн және массалардың рөлін күшейту арқылы ерекшеленді[1.68]. Сол себептен ХХ ғасырдың екінші жартысында қалыптасқан жаңа ораториялық бағытты зерттеуге арналған Э.Розенов, Ю.Келдыш сынды музыкатанушылардың еңбектері өте маңызды ғылыми дерек көзін құрап, қазіргі таңға дейін осы жанрға арналған негізгі мағлұматтар жүйесі болып саналады.

Қазақстан композиторларының ораториялық шығармашылығы басқа кәсіби музыка жанрларынан әлдеқайда кеш қалыптасқан. Оның пайда болуы опера және симфониялық музыка саласындағы жетістіктер мен жалпы қазақ қоғамының кәсіби музыкалық мәдениетіне тәуелді болды. 60-жылдардың басында жарық көрген алғышқы қазақ ораториялары тақырыптық өзектілігі, идеологиялық тиімділігі және үйлесімді құрылымының арқасында уақыт талабын қанағаттандыра алды[2.292].

1950 жылдардың аяғынан 1980 жылдардың басына дейінгі кезеңдегі белсенді қоғамдық көзқарастар Кеңестік музыка тарихындағы оратория жанрының алдыңғы орындарға шығуына түрткі болды. М. Эликтің «Совесткая музыка» басылымында шыққан «Что волнует сегодня?» мақаласында «оратория - заманымыздың ең маңызды мәселелерін көрсетуге қабілетті» деген музыкатанушылар арасында қалыптасқан түсінікті анықтау арқылы, опера мен симфония жанрларын шеттету тенденциясы байқалады. Сол замандағы Одақтас мемлекеттермен бір бағытта дамыған музыкалық мәдениет Литва, Эстония және Әзірбайжан композиторларының қаламынан шыққан «Навеки вместе», «Поступь мира» ораториялары идеологиялық бірлестіктің дәлелі болады.

Сыдық Мұхамеджановтың «Ғасырлар үні» (1960) тарихи ораториясы мен Ғазиза Жұбанованың «Арайлап атқан таң» (1960) ораториясы қазақ кәсіби музыка мәдениетіндегі жаңа оратория жанрының бастауы болып табылады. Және бұл үлгілер қазақ хор мәдениетінің жетілген кәсіпқойлылыққа деген сапалы секірісі болып саналып, ұлттық хор ерекшеліктерін анықтайды[2.298].

Өз еңбектерінде қазақ халқының түп нұсқалық, дәстүрлі музыкасының ерекшеліктерін толықтай жеткізе білетін, ұлттық композитор-Сыдық Мұхамеджанов оратория жанрына келмес бұрын қажырлы шығармашылық жолын жүріп өткен болатын. Қазақстанның музыка мәдениетіне сан қилы көркемдік бейнелер арқылы жаңашылдық енгізуге талпынған композитор қаламынан бірінші опера буффа «Айсұлу» және дауыс пен оркестрге арналған концерт жарық көрген еді. Көптеген опералар, кантаталар және хорға арналған шығармалар жазу арқылы шеберлігін толық шыңдаған С.Мухамеджанов «Ғасырлар үні» ораториясының арқасында қазақ музыкасының жаңа кезеңіне бастау қойды [3.486].

«Ғасырлар үні» ораториясы солистке, аралас хорға және симфониялық оркестрге арнап жазылған ірі тарихи шығарма. Жалпы ораториялар белгілі бір саяси, тарихи оқиғаға арнап жазылатын болған, және ол сол тарихи кезеңді насихаттайтын белгілі бір тақырыпты ұстанған. Кеңес одағының бар күш-қайратын, бар салтанатын суреттеу мақсатында жазылған мерейтойлық оратория Москва, Ленинград, Украина, Қырғызстан, Тәжікстан, Өзбекстан, Түркіменстан және Кавказ елдерінің мәдениет өкілдерінің алдында орындалды.

Қ.Шаңғытбаев пен С.Мухамеджановтың тыңдарманға жеткізбекші болған негізгі ойы қазақ халқының басынан өткен қиын-қыстау заманның ауыртпашылығын көрсету арқылы, бүгінгі күнді, жарқын болашаққа деген сенімді ұялату болды. ХVІІІ ғасырдағы жоңғар шапқыншылығының зардабы, Қазан төңкерілісі мен Ұлы Отан соғыс жылдарының қасіреті бір шығармада керемет үйлесім тауып, қазақ халқының көп ғасырлық тарихын суреттейтін ұлттық мұраға айналды[4.475].

Эстониялық композитор Арво Пяртаның 1961 жылғы жазылған «Поступь мира» ораториясында суреттелген Нагасаки трагедиясы, Сібір тарихи оқиғасы тәрізді әлемдік сюжеттерді сипаттауға деген талпыныстан киномотографияның оратория жанрына енгізген әсерін көреміз. Осы тұрғыда ораторияның опера мен кантатаға ұқсас қырлары ашылады. Кантатаға қарағанда көлемді және драматургиялық сюжетке ие оратория, опера тәрізді театрланған қойылымды талап етпей, тек концерттік сахнада орындалатынын еске алған жөн.

Жалпы қазақ композиторларының ораториялық шығармашылығы орыс композиторлық мектептен негіз алған. Бірақ ұлттық фольклор үлгілеріне деген ерекше зейіннің арқасында ұлттық оратория атануға лайықты, дәстүрлі нақыштағы қарапайым халықтың жүрегінен орын алып қана қоймай, терең түсінуіне мүмкіндік алған шығармалар жарық көрген. Халқымыздың өміріндегі түрлі кезеңдерде орын алған тарихи оқиғалар мен ұлы тұлғалардың тағдырын негіз еткен сюжеттер түрлі композиторлардың қаламында жаңа реңге ие болды. Мысалы Қ.Қожамьяровтың «Партия Ленин» және Ғ.Жұбанованың «Ленин», «Письмо Ленину» патриоттық ораториялары жеке Лениннің тұлғалық қырына ғана бағытталмай, қоғам санасыныңдағы атқарылған ұлы істерге деген мақтаныш сезімі мен халық өміріндегі өзгерістердің қаншалықты маңызды екендігін насихаттайды[8.86].

Заман талабына сай оратория жанры адамгершілік идеология мен әлеуметтік құндылықтарды алға тартады, ұлы тұлғалардан үлгі алуға шақырады. Осыған байланысты Қазақ композиторларының ораториялық шығармаларының сюжеттік баяндау тәсілдері де ерекше талқылауды талап етеді. Ораториялық шығармалардың драматургиясы опера жанрына тән бір-біріне байланысты дамиды, оқиға желісін талап етпейді, баяндау кеңістігінің ауқымдылығын талап етіп, «аморфты» (Г.Гегель) реттік емес құрылымды ұстанады. Бөлімдер бір-бірімен тығыз байланыста болмағанымен ортақ драматургиялық даму сюжетімен жүйеленген. Жалпы осы тұрғыда дәстүрлі эпикалық жыр өнерімен жақындығы композиторлардың негізгі құралын қалыптастырды. Қазақ композиторларының ораторияларындағы мәнерлеп оқушы кейпі, ұлттық эпостың «жыршысы» ретінде түсіндіріледі. Тіпті драматургиялық даму желісіндегі екі қарама-қайшы күштердің контрастты тақырыптық негізі мен кульминациядан кейінгі күрт өзгерістер осы дәстүрлі эпикалық жанрдың заңдылығынан туындаған. Эпикалық сюжет авторлық ойдың еркін мәнерленуіне мүмкіндік беретінін есте сақтаған жөн. Осының арқасында қазақ композиторларының қаламынан шыққан көптеген ораторияларда автордың жеке мәнерлеу ерекшеліктері жарқын көрініс тапқан. Мысалы Ғ.Жұбанованың ораторияларының негізгі тақырыбын халық әндерінің мелодикасы құрағанымен, жаңа гармониялық толықтырулар мен даму барысындағы интонациялық алмасулар жаңа дүниенің пайда болуына әкелді.

Осы уақытқа дейін қазақ музыкатанушыларының қаламынан жарық көрген оратория тақырыбындағы еңбектерінде кантата жанры қатар алынып жүреді. Бұл тұрғыда екі жанрдың бөліну шегін шығармалардың көлемі мен драматургиялық негізі құрайды. Драматургиялық сюжетте қамтылған оқиғалар көлемі мен А.Хохловкинаның музыкатану ғылымына енгізген «Особая советская оратория» түсінігі совет композиторларының канталары мен ораторияларының жіктелу ерекшелігін түсіндіреді. Бір уақыттарда қазақ музыка мәдениетінде кеңінен етек жайған «камернизация» үрдісі де вокалдық-симфониялық жанрына әсерін тигізбей қоймағанын естен шығармау керек[11.109].

1980-2015 жылдар аралығындағы Қазақстан композиторлар одағына қарасты мәліметтер базасымен танысу барысында Теміржан Базарбаевтың «Степь» (5бөлімді, түрлі авторлардың мәтініне жазылған, 1997), Дүнгенбай Ботбаевтың «Ақыретке сапар» (К. Кожамбердиева, 1997), Мынжасар Мангитаевтың «Елім менің» (Т.Иманбеков), Владимир Новиковтың «Страницы целины» (1982), Жоламан Тұрсынбаевтың «Ступени Байконура» (Ж. Молдағалиев, 1981), Ермұрат Үсеновтың «Қасиетті кең дала», «Жер сұлуы – Көкшетау» (2005) атты ораторияларын қарастыру барысында замани өзгерістің әсері байқалады. Яғни, тәуелсіз Қазақстан композиторларына патриоттық тақырып өзектілігін жоғалтпағаны мен пацифизмдік идеология, ұлттар достастығы сияқты жаңа көзқарастар пайда болады. Сонымен қатар, әр композитордың шығармашылық кезеңдерінің шырқау шегінің негізі болған жеке

тұлғаның ішкі философиялық қырын түсіндіруге деген ұмтылыстың әсерін де ұмытпаған жөн[9.161].

XX – XXI ғасырлар аралығындағы оқиғалар ел тарихында ерекше толқыныстарға толы болғаны сөссіз. Тоталитарлық идеологияның құлдырауына әкеп соққан социалистік империяның ыдырауы мен Қазақстан Республикасының Тәуелсіз мемлекет мәртебесін иеленуі Отандық музыкалық мәдениеттің жаңа кезеңге аяқ басуына түрткі болды. Жаңа буын композиторларының жаңа идеологиялық – көркемдік мазмұндағы шығармалары ерекше ұлтшыл тереңдік пен замани рухқа толы болды.

Ерекше атап өтіге тұрарлық 1997 жыл, қазақ халқының тарихында маңызды оқиғаларға толы және соған сай заман композиторларының шығармашылығында ерекше жемісті болды. Қазақтың ұлы жазушысы Мұхтар Әуезовтың 100-жылдық мерей тойы, Егемен Қазақстанның жаңа астанасының туылуы және саяси қуғын-сүргін құрбандарын еске алу сынды атаулы оқиғалар заман композиторларының музыкалық шығармаларда кеңінен көрініс тауып, қалың жұртшылыққа ұсынылды. Мысалы, Теміржан Базарбаевтың «Дала» («Степь») ораториясы композитордың шын жүректен шыққан табиғи толғанысы болды [12.28].

Сонымен қатар, жоғары айтылған саяси қуғын-сүргін құрбандарын еске алу жылы қарқынында Мәдениет министрлігінің ұйымдастырылуымен өткізілген конкурс Дүнгенбай Ботбаевтың «Ақыретке сапар» ораториясының пайда болуына түрткі болды. [13.101].

Осылайша, қазақ композиторларының ораториялық шығармашылығы жаңа көркемдік бейнелермен толықтырылып, тақырыптық және бейнелеу қағидаларының басқа қыры ашыла бастады. Туған жерге, туған елге деген махаббатты суреттеу сипаты салтанатты гимн формасынан терең философиялық толғау бағытына қарай бой бұрады. Осы тұрғыда, Мыңжасар Мағытаевтың «Елім менің» ораториясы патриотизмнің ерекше лирикалық, терең философиялық интонациясымен ерекшеленеді. Ыспалы аспаптар, арфа және ағаш үрмелі аспаптар ансамблінің орындауындағы «Мөлдір махаббат» (1 бөлім) тақырыбымен басталып, бейбітшілік пен тыныш өмір салтына деген құштарлығын негіз еткен[14.131].

Шығармашылық жолы екі ғасырдың тоғысу шегінде басталып, қазіргі заман шындығын суреттеу үрдісінен заңды жалғасын таба білген композиторлар қатарынан Ермұрат Үсеноватың алатын орны бар. Композитор қаламынан 2005 жылы жарық көрген «Жер сұлуы-Көкшетау» және «Қасиетті кең дала» ораториялары жанр ерекшелігіне сай көкейкесті тақырыптарды негіз еткен. «Жер сұлуы- Көкшетау» ораториясының жаңашылдығы орындаушылар құрамындағы халық аспаптар оркестрінің басымдылығында болып табылады. Ата-бабамыздан қалған ұлы рухани мұрамызды сақтауға деген ұмтылыс тақырыптық негізіндегі Біржан-сал бейнесімен бекітілген. Сонымен қатар, «Қасиетті кең дала» ораториясының пайда болу тарихына көз жүгіртсек, ол да өзінше заманауи қоғамдық ой-толғаныстарға жауап болып саналады. 2005 жылдың 4 желтоқсанында өткен президенттік сайлау тақырыбына жазылған бұл шығарма, қарапайым халықтың мемлекетіміздің саяси өміріне ықпал етуіне мүмкіндік беретін басты формасы. Кіріспе мен кода бөліміндегі үрмелі аспаптар орындауындағы фанфарлар шығармаға эмоциялық жағынан көтеріңкі, салтанаты гимн ықшамын берсе, кең лирикалық әуезді интонациялар патетикалық мазмұнын ашады[11.296].

Оратория жанры вокалдық-хор өнерінің ең жоғарғы сатысы. Көлемі мен драматургиялық негізінің көпсатылығы бұл жанрды операдан кейінгі ірі көлем ретінде көрсетеді. Ораторияның мәнерлеу тәсілдерінің ішінде толық ауқымдысы поэтикалық мәтіннің тыңдармандарға қол жетімділігі болып табылады.

Г.Л.Арикайненің айтуы бойынша: «Қазақстан композиторларының қаламынан шыққан ораториялардың алғашқы және негізгі орындаушылары болып табылатын Мемлекеттік хор капелласы, сол заман композиторларының басты практикалық кеңістігін құрады». Көп жағдайда шығарма премьерасының сәтті немесе сәтсіз өтуі осы ұжымның кәсіби орындау деңгейіне тәуелді болды. Композитор мен орындаушылардың арасында пайда болған шығармашылық одақ, екі жақты жауапкершілікті талап етіп, жалпы қазақ музыка мәдениетінің даму негізін құрады. Орындаушылар, алдына қойылған техникалық және көркемдік міндеттерін абыроймен атқарып қана қоймай, сатылы түрде жүріп жатқан

орындаушылық даму процессінің қарқынды жүруіне үлес қосты. Басқалай айтқанда, қазақ хор мәдениеті жаңа белестерді бағындыра берді[5.50].

Қазақ хор мәдениетінің қалыптасуына ерен еңбегін аямай, алғашқы әйел дирижер атаған Гүлжазира Ахметқызының «Восхождение. Маэстро и Казахская капелла» атты еңбегінде Қазақ композиторларының ораториялық шығармашылығына қатысты көп деген мағлұматтар жиналған. Ораториялардың капелла репертуарындағы алатын орны жайлы, мемлекетімізде алғашқы рет көп дауысты а'capella шығармаларын орындаушы ұжым атанған капелланың жаңа классикалық жанрды меңгеруге деген ынтасы жайлы айтылған. Орындаушылық тарихын хорға арнап өңделген халық әндерінен бастаған ұжым, уақыт өте келе кәсіби біліктілігін жаңа деңгейге жеткізгенінің арқасында бірде-бір партиялық съезд, пленум немесе композиторлардың шығармашылық кеші мемлекеттік хордың қатысуысыз өтпейтін болды. Капелланың репертуарына енген жас композиторлардың ораториялары ұлттық музыка мәдениетіміздің «жарқын көрсеткіші» атанып, одақтастық ауқымында сұранысқа ие болды. Қазақ композиторларының ораториялық шығармалары мемлекетіміздің кәсіби хорлары мен кәсіби оркестр ұжымдарын бір сахнаға біріктіріп қана қоймай, Белорусия, Украина, Молдовия, Грузия, Армения, Эстония және Латвия мемлекеттерінде өткен Бүкілодақтық съездерде орындалатын мемлекеттік мұраға айналды[6.18].

Көпшілікке белгілі тұжырым бойынша, хор ораториядағы жетекші маңыздылықты ұстанады. Хор халықтың қуанышын, қайғы-қасіретін және философиялық арман ойларын бейнелейді. Осы қырда, композиторлардың ораториялық шығармаларының негізгі идеялық-көркемдік мазмұнын хор сахналары арқылы суреттеуге ұмтылуы әбден түсінікті болады. «Адам мен қоғам», «адам мен қоршаған орта» түсінігінің басымдылығы бұл жанрдың жаппай бірігу саясатының өзектілігін көрсетеді. Сонымен қоса ораторияда суреттелген оқиғалар халық батырлары мен халықтың тарихи өткені негізінде жазылып, қалың жұртшылықтың қызығушылығын тудырды. Кеңестік Қазақстан композиторларының қаламынан жеке стильдік ерекшелік пен ұлттық дәстүрді насихаттауға бағытталған көптеген ораториялар жарық көргенімен, оған қатысты теориялық тұжырымдамалардың жетіспеушілігі музыкатанушылардың тікелей міндетіне айналды. Яғни, Қазақстан композиторларының ораториялық шығармашылығы музыка зерттеушілері үшін ашық тақырып болып қала береді[7.17].

Қорыта келіп қазақ ораториясы тақырыптық және мәнерлеу тәсілдерінің ерекшелігіне байланысты үш бағытты ұстанды деген тұжырымға келуге болады. Олар: патриоттық бастау, философиялық көркемдікке деген ұмтылыс және тарихи-географиялық кеңістікті кеңейту. Тарихи патриоттық сюжет пен әдеби бейнелердің музыкалық оқылуын қалыптастыру барысында пайда болған ораториялық үлгілер қазақ музыка мәдениетінің басты мұрасына айналып қана қоймай, қазақтың кәсіби музыкасын жаңа деңгейге көтерді. Музыканың әлемдік даму қарқынынан еш қалыспайтын ұлттық музыкамыз жаңа жанрларды игеруден ешқашан тайынбады. Жекелеген оратория жанрындағы уақытша құлдырау көрсеткіші соңғы жылдары «Shint Astana» және «Astana – voice of the world» сынды хор ұжымдарына арналған әлемдік жобалар арқылы жаңа лепке ие болуда.

Әдебиет

1. Музыкальная энциклопедия 4 том / Ю.В.Келдыш - М., Советская энциклопедия, 1978.
2. История музыки народов СССР 5 том, 2 часть / М., Советский композитор, 1974.
3. Күзембай С.Ә. Дәстүрлі музыка мен композиторлық шығармашылықтағы тәуелсіздік идеясы. Алматы, -2011
4. Арикайнен Г.Л. Хоровое пение в Казахстане. - Алма-Ата, 1965.
5. Ахметова Г. Восхождение. Маэстро и Казахская капелла. - Алматы, 1999.
6. Захарченко Ю.Н. Оратории и кантаты композиторов Казахстана. / Ташкент, 1989.
7. Кетегенова Н. Композиторы Казахстана. / Алматы-Болашақ. Алматы, 2012.
8. Кетегенова Н, Джумакова У. Қазақтың музыкалық әдебиеті 1920-1980. / Астана, 2005.

9. Недлина В.Е. Пути развития музыкальной культуры Казахстана на рубеже XX-XXI столетий. Диссертация на соискание учёной степени кандидата искусствоведения. Москва, 2017.

10. Алданазарова Б.Ж. Краткий курс лекций по казахской хоровой литературе. - Алматы-Классик, 1995.

11. Нуржанова А.К. Ермұрат Үсенов. Очерки о композиторах Казахстана. Сост. А.С. Нсупова. - Алматы, 2013.

12. Тусупова А.Г. Теміржан Базарбаев. Очерки о композиторах Казахстана. Сост. А.С. Нсупова. - Алматы, 2013.

13. Турмагамбетова Б.Ж. На пике созидания. Родному вузу-наш талант. Сост. Кетегеноват Н.С. - Алматы, 2005.

14. Жоламанова Г. С любовью к народу. Родному вузу-наш талант. Сост. Кетегеноват Н.С. - Алматы, 2005.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ ҚҰЗІРЕТТІЛІКТЕРІН ДАМУ **ҚАСЫМОВА Гүлбану Жалмырзиновна, МИРКИЯСОВА Индира Мырзағалиевна**

М.Арын атындағы Қарғалы қазақ орта мектебі

Ақтөбе, Қазақстан

gulbanu.kasymova.1977@mail.ru

Функционалдық сауаттылық – адамның сыртқы ортамен қарым – қатынасқа түсе алу қабілеті және сол ортаға барынша тез бейімделе алуы мен қарым – қатынас жасай алу деңгейінің көрсеткіші. Олай болса функционалдық сауаттылық тұлғаның белгілі бір мәдени ортада өмір сүруі үшін қажетті деп саналатын және оның әлеуметтік қарым – қатынас жасауын қамтамасыз ететін білім, білік дағдаларының жиынтығынан құралады.

Функционалдық сауаттылық оқушылардың сыртқы ортамен қарым – қатынас жасау қабілеті, оқушылардың өзгермелі өмірге бейімделуінің шарты, оқушылардың жеке бас қабілеттерін дамытудың тетігі. Оқушылардың әлеуметтік дағдыларын дамытудың негізі, әлеуметтік мәдени дамуының өлшемі, білім, білік дағдыларының құзіреттілікке ұласу жолы.

«Функционалдық сауаттылық» белгілі бір кезеңге сай субъектінің алған білімі мен білігі негізінде іс – әрекет ете алуы деген мағынаны білдіреді. Осыған орай мектептегі берілетін білімді шынайы өмірмен ұштастырып, бастауыш мектепті бітіруші оқушыларды үлкен өмірге дайындау қажеттігі туындайды. Сондықтан бастауыш мектеп оқушыларының меңгеруі тиіс білім, білік дағдыларының жиынтығы ретінде, яғни оқытудың түпкі нәтижесі ретінде оқушылардың бойында қалыптасатын құзіреттіліктер алынады.

Оқушылардың функционалдық сауаттылық мазмұны келесі құзіреттіліктерден көрінеді: 1. Оқу, жазу сауаттылығынан 2. Жаратылыстану ғылымындағы сауаттылығынан; 3. Математикалық сауаттылығынан;

4. Компьютерлік сауаттылықтан; 5. Денсаулық мәселесіндегі сауаттылықтан;

6. Құқықтық сауаттылықтан. Сабақтастық дегеніміз, біріншіден, екі буын арасындағы ортақ мақсат міндеттер, ортақ мазмұндық жүйе, баланы жүйелі сатылы дамыту, бір буыннан екінші буынға неғұрлым сәтті өтуге бағыттау, екіншіден білім берудің әдістемелік жүйесінің әрбір компонентінің үйлесімділігі. Ә. Бидосов былай деген “Сабақтастық дегеніміз – мектеп жасына дейінгілер мен бастауыш мектептегі пәндерді оқытудың әр түрлі сатысында балалардың білімдерінің арасында қажетті байланыстар мен қатынастар орнату”. [1]

МАД сыныбы мен бастауыш буын арасындағы байланыс формаларының сабақтастығын екі өзара байланысты аспектіге бөлуге болады: ақпараттық – ағартушылық және практикалық. Бірінші аспект, мұғалімдер мен тәрбиешілердің оқу - тәрбие жұмысының міндеттерімен өзара танысуын, мектепалды даярлау сыныбы мен мектептің бірінші сыныбы бағдарламалар мазмұнын зерттеуді болжайды. Осы мақсатқа байланысты мұғалімдер мен тәрбиешілердің біріккен педагогикалық кеңестерінде балалардың мектепке дайындығы

мәселесі бойынша қатысуы, дәрістермен өзара алмасуы керек және т. б. Екінші, тәжірибелік аспект – бір жағынан мұғалімдердің МАД сыныбындағы тәрбиеленушілермен алдын ала танысу, екінші жағынан, тәрбиешілердің бұрынғы тәрбиеленушілерді бақылап отыруымен бейнеленеді. Берілген мазмұнды жүзеге асыру формалары: мұғалімдердің болашақ оқушылармен танысу үшін МАД сыныптарына жүйелі қатысып, тәрбиеленушілермен етене емін - еркін қарым – қатынас жасап, олардың іс - әрекетін бақылап, балалардың диагностикаларының нәтижелерімен танысу. Қазіргі оқу тәжірибесінде МАД сыныптары мен бірінші сынып оқушыларының оқуындағы сабақтастықты жүзеге асыруда негізгі екі бағытты белгілеуге болады. Олардың біріншісі, балалар дамуының темптерін көбейту және МАД сыныбындағы оқудың талаптары мен ерекшеліктеріне жету міндеттерінен тұратын тәжірибеге сүйенеді. Екінші, МАД сыныбындағы білім, іскерлік және дағдыларды дамыту тактикасына негізделеді. Мұнда В. В. Давыдовтың белгілеуі бойынша, бастауыш мектеп оларды жүйелейді және жалпылайды, оқуға, жазуға, санауға және т. б. үйретеді. Біздің көзқарасымызша, бұл бағыт жан - жақты емес, бірақ біріншісіне қарағанда көп қаланады. [2]

Сонымен бірге сабақтастық байланыстардың түрлері де ажыратылады. Олардың қатарында: МАД сыныптары мен бірінші сынып арасындағы байланыстар, бастауыш және орта буындардағы пәндерді оқытудағы сабақтастық байланыстар. Ойынның міндеті баланың қызығушылығын оятып, белсенділігін арттыру мақсатында іріктеліп алынған нақты мазмұнмен анықталады. Сабақта тиімді қолданылған ойын түрлері мұғалімнің түсіндіріп отырған материалын оқушылардың аса зор ілтипатпен тыңдап, отырған материалын оқушылардың аса зор ілтипатпен тыңдап, жемісті меңгеруіне ықпал етеді. Өйткені бастауыш сынып оқушылары жас ерекшеліктеріне байланысты ойынға өте ынталы келеді. Сабақта дидактикалық ойынды қолдану бастауыш сынып оқушыларының сол пәнге деген қызығушылығын арттырады, белсенділік танытып, бағдарламалық материалды қажетті деңгейде меңгеруіне ықпал етеді.

Мынадай ойын түрлері қолданылады: “Суретті аяқта”, “Көліктер”, “Құс бейнесін құрастыр”, “Кім жылдам”, “Қиялдағы сурет”, “Ұлттық киімдерді ата”, “Жылы – суық”, “Ғажайып алаң”, “Өрнектерді құрастыр”, “Біздің қаланың көліктері”, “Қуыршақты киіндір”, “Сиқырлы гүл”, “Андар мектебі”, “Суреттей біл”, “Өз жұбыңды тап”, “Лото” т. б. [3]

Сөйтіп, МАД сыныптары мен бастауыш сынып арасындағы байланысты орнату үшін МАД сыныбының тәрбиеленушілері мен бастауыш сынып оқушыларын бірге дамыту жолымен жүргізілуі керек. Мұнда мектептің бастауыш сыныбы МАД сыныбын өз қарамағына алу, тәрбиелік шараларды бірге өткізу және мектепте 1 - сыныпқа оқушыларды қабылдауда МАД сыныбының тәрбиешілерін қатыстыра отырып, олармен әр түрлі тақырыпқа кездесулер, дөңгелек үстелдер ұйымдастыру, еңбек әрекетін бірігіп өткізу қажеттілігі туады. Оқу жылының аяғында пед. консилиум өтілуі керек.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Н. Тазабекова. «Оқушының өз бетімен жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыру» Бастауыш сынып №4, 2012ж
2. Қ. Нұрғазықызы. «Бүгінгі таңдағы мұғалім» Отбасы және балабақша №2, 2013ж
3. Г. Жұмабекқызы. «Білім кілті кітапта» Бала мен балабақша №3. 2013ж

ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ ЧЕРЕЗ РАЗВИТИЕ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ

ЛИТВИНОВА Татьяна Анатольевна, ОВЧАРЕНКО Татьяна Александровна, СТАРОВОЙТОВА Наталья Александровна

ГУ «Средняя школа № 7 отдела образования акимата города Костаная»

Костанай, Казахстан

litvinovata12@mail.ru, tatyana.ovcharenko.94@inbox.ru, starnat21@mail.ru

Аңдатпа

Бұл мақалада жалпы білім беру мектебінде жаңартылған білім мазмұнын іске асыру аясында оқытудың әр кезеңі мен пәніне арналған тиімді технологияны пайдалану қажеттілігін негіздейді.

Сыни тұрғыдан ойлау және ақпараттық дағдылардың маңыздылығы- оқушылардың жоғары деңгейдегі ойлау қабілеттерін қалыптастыру.

Функционалдық сауаттылық және қалыптастыру моделі әр бала-оқушыға белгілі бір даму деңгейіне жетуге мүмкіндік береді, оқушының алға қарай жылжуы, өзін-өзі тануына бағытталған.

Аннотация

В данной статье обоснована необходимость применения наиболее продуктивной образовательной технологии для каждого этапа обучения и учебного предмета в общеобразовательной школе в рамках реализации обновленного содержания образования.

Критичность мышления и навыки работы с информацией - формирование у учащихся навыков мышления высокого уровня.

Модель формирования и развития функциональной грамотности даёт возможность каждому ребёнку-школьнику достигнуть определённого уровня в развитии, направлена на движение учащегося вперёд, на самореализацию ученика.

Abstract

This article is justified by the necessity to apply the most productive educational technology for each stage of education and school subject in the school within the framework of the implementation of updated curricular programm.

The critical thinking and information skills is the development of high-level thinking skills of students.

The model of formation and development of functional literacy allows each student to reach a certain level in development, is aimed at moving the student forward, at self-realization.

**«Если ребенок в начальной школе не почувствует радость познания, не приобретет умения учиться, не научится дружить, не обретет уверенность в себе, своих способностях и возможностях, сделать это в дальнейшем потребует неизмеримо более высокие душевные и физические затраты»
(Петровский А.В)**

Новые жизненные условия, в которые поставлены все мы, выдвигают свои требования к формированию молодых людей, вступающих в жизнь: они должны быть не только знающими и умелыми, но и инициативными, самостоятельными. Растить именно таких людей - вот заказ нашего современного общества.

Модернизация Казахстанского образования ведет к изменению подходов в обучении и преподавании.

Важнейшей задачей современной системы образования является «выращивание» функционально грамотной личности. Выбор этой цели объясняется тем, что только функционально грамотная личность сможет оценить сложившуюся в обществе ситуацию, выбрать востребованную на сегодняшний день профессию, принять правильное решение, адаптироваться в любом социуме, овладеть современными информационными технологиями.

Функциональная грамотность рассматривается, как способность использовать все постоянно приобретаемые в жизни знания, умения и навыки для решения максимально широкого диапазона жизненных задач в различных сферах человеческой деятельности, общения и социальных отношений.

В отличие от элементарной грамотности как способности личности читать, понимать, составлять простые короткие тексты и осуществлять простейшие арифметические действия, функциональная грамотность – это уровень знаний, умений, навыков, способов деятельности, обеспечивающий нормальное функционирование личности в системе социальных отношений,

который считается минимально необходимым для осуществления жизнедеятельности в конкретной культурной среде.

Функциональная грамотность младшего школьника состоит в его способности самостоятельно осуществлять деятельность учения, общения и творчества, применять постоянно приобретаемые знания, умения, навыки, универсальные способы деятельности для решения жизненно-практических задач на уровне, доступном учащемуся соответствующей возрастной группы. Слагаемыми функциональной грамотности являются универсальные способы деятельности определенного типа (познавательные, организационные, коммуникативные и личностные), основанные на прочных знаниях. Формирование функциональной грамотности в начальной школе рассматривается, как умение учителя профессионально выбрать наиболее продуктивные образовательные технологии для каждого этапа обучения и учебного предмета.

Критериальное оценивание и критическое мышление в современной педагогике являются одними из ключевых понятий и потому - актуальных для усовершенствования процессов преподавания и обучения в Казахстане.

Так как критичность мышления и навыки работы с информацией необходимы современному человеку для того, чтобы успешно адаптироваться в динамично меняющемся мире, движение в области академических стандартов в последнее десятилетие значительно сместилось в сторону формирования у учащихся навыков мышления высокого уровня.

Под мышлением высокого уровня (Higher Order Thinking Skills) понимается такой стиль мыслительной деятельности, когда учащийся умеет анализировать и синтезировать информацию, делать логические выводы, строить доказательства, критически перерабатывать факты, грамотно представлять результаты выполненных исследований.

Мышление высокого уровня характеризуется совокупностью разных типов мышления: аналитического, направленного, творческого, оценочного, конструктивного, целеустремленного. Технология «Развитие критического мышления» разработана американскими педагогами Джинни Стил, Кертис Мередит, Чарльзом Темплом и Скоттом Уолтером.

Под критическим мышлением понимают проявление детской любознательности, выработку собственной точки зрения по определенному вопросу, способность отстоять ее логическими доводами, использование исследовательских методов.

В основе технологии формирования критического мышления лежит теория осмысленного обучения Л.С. Выготского «...всякое размышление есть результат внутреннего спора, так, как если бы человек повторял по отношению к себе те формы и способы поведения, которые он применял раньше к другим».

Особенностью педагогической технологии развития критического мышления является то, что учащийся в процессе обучения сам конструирует этот процесс, исходя из реальных и конкретных целей, сам отслеживает направления своего развития, сам определяет конечный результат [1]. С другой стороны, использование данной стратегии ориентировано на развитие навыков вдумчивой работы с информацией.

«Скажи мне – я забуду,
Покажи мне – я запомню,
Вовлеки меня – я пойму».

Как известно, основы функциональной грамотности закладываются в начальной школе, где идет интенсивное обучение различным видам речевой деятельности. В течение многих лет специалисты в области образования стремились разработать наглядную и доступную теорию, которая помогла бы педагогам в эффективном и систематическом развитии навыков мышления у своих учащихся.

Самой известной моделью, описывающей процесс мышления, является Таксономия Блума (Bloom's Taxonomy), включающая в себя шесть навыков мышления, структурированных от самого базового до самого продвинутого уровня: знание - понимание-применение-анализ - синтез -оценивание.

Формированию функциональной грамотности на уроках в начальной школе помогут задания, соответствующие уровню вышеперечисленных логических приемов.

Логические приемы	Примеры заданий
1. уровень - знание	Составить список, выделить, рассказать, показать, назвать
2. уровень - понимание	Описать, объяснить, определить признаки, сформулировать по-другому
3. уровень - использование	Применить, проиллюстрировать, решить
4. уровень - анализ	Проанализировать, проверить, провести эксперимент, организовать, сравнить, выявить различия
5. уровень - синтез	Создать, придумать дизайн, разработать, составить план
6. уровень - оценка	Представить аргументы, защитить точку зрения, доказать, спрогнозировать

По отношению к изучаемым объектам ученик овладевает креативными навыками: добыванием знаний непосредственно из окружающей действительности, владением приемами учебно-познавательных проблем, действий в нестандартных ситуациях.

Самый высокий уровень – это оценка. Перед учителем начальной школы стоят колоссальные задачи: развить ребёнка. Что значит развить мышление? Для формирования у учеников функциональной грамотности, необходимы все уровни мыслительных процессов. Из наглядно-действенного перевести в абстрактно-логическое: развить речь, аналитико-синтетические способности, развить память и внимание, развить фантазию и воображение, пространственное восприятие[2]. Развить моторную функцию, способность контролировать свои движения, а также мелкую моторику, так как развитие кисти ведёт к развитию лобной доли мозга, ответственной за мыслительную деятельность. Очень важно развить коммуникативные способности, способность общаться, умение контролировать эмоции, управлять своим поведением.

При формировании функциональной грамотности так же важно помнить, что процесс оценивания является постоянной составляющей образовательного процесса и также подлежит развитию. Противоречивый характер школьной отметки отмечали еще Я.А. Коменский, К.Д. Ушинский.

Проблему оценивания учебных достижений учащихся можно решить путем формирования критериальной оценки результатов освоения учащимися основных образовательных программ. Критериальное оценивание позволяет формировать у учащихся положительные эмоции к учебному процессу, развивать критическое мышление.

Следовательно, задача современного учителя - создавать условия для формирования навыков мышления высокого уровня независимо от предмета, который он преподаёт, и побуждать самих учеников к получению знаний, используя техники критериального оценивания.

- Как повысить мотивацию к обучению у современных школьников?
- Как вовлечь учеников в образовательный процесс?
- Как научить учиться?

Эти вопросы ежедневно задает себе каждый учитель. Понятно, что решить данные проблемы, опираясь только на традиционную классно-урочную систему нельзя. Пришло время изменить подход к обучению, в центре которого должен стоять не учитель, а сам ученик. Только грамотное использование различных способов обучения позволит создать условия, которые будут побуждать самих школьников к получению знаний.

Государственный общеобязательный стандарт начального образования ориентирует на следующие результаты на «выходе» из школы:

- творческое применение знаний;
- критическое мышление;
- выполнение исследовательских работ;
- использование информационно-коммуникационных технологий (ИКТ);

- применение способов коммуникативного общения, включая языковые навыки;
- работа в группе и индивидуально.

Зная, что «Если ребенок в начальной школе не почувствует радость познания, не приобретет умения учиться, не научится дружить, не обретет уверенность в себе, своих способностях и возможностях, сделать это в дальнейшем потребует неизмеримо более высокие душевные и физические затраты» (Петровский А.В) можно сделать вывод: начальная школа ориентирована на достижение элементарной функциональной грамотности как ведущего уровня образованности ученика начальной школы.

Так как «Уровень знаний выпускников в средней школе в большей мере зависит от качества начального образования,...» М. Барбер, М. Муршед. [4]

Можно утверждать, что использование продуктивных образовательных технологий для каждого этапа обучения и учебного предмета в целом, активизируют мыслительную деятельность учащихся:

- они умеют ставить вопросы;
- умеют выделить главное;
- умеют делать сравнение;
- умеют устанавливать причинно-следственные связи и делать умозаключения;
- умеют видеть смысл в информации, понимать проблему в целом;
- имеют способности к поиску, анализу, к творческой переработке информации.

В чем же «инновационность» данных стратегий?

Эти модели, выходя за рамки классической технологической стратегии, тем не менее, представляют опыт практической реализации личностно-ориентированного подхода в обучении.

Овладение логическими приемами и операциями мышления, освоение и оперирование ими – одно из важнейших условий, обеспечивающих качественный процесс обучения в начальной школе.

На уроках – это способность ученикам:

- Использовать многообразие стилей обучения, типов мыслительной деятельности и способностей для выражения своего понимания;
- Знать и понимать критерии оценивания для прогнозирования результата, осознавать критерии успеха;
- Участвовать в рефлексии, оценивая себя и своих сверстников;
- Использовать знания для решения реальных задач, выражать разные точки зрения, критически мыслить.

учителям:

- Разработать критерии, способствующие получению качественных результатов обучения;
- Иметь оперативную информацию для анализа и планирования своей деятельности;
- Улучшить качество преподавания;
- Выстраивать индивидуальную траекторию обучения каждого ученика с учетом его индивидуальных особенностей;
- Использовать разнообразные подходы и инструменты оценивания;
- Вносить предложения по совершенствованию содержания учебной программы.

родителям:

- Получать доказательства уровня обученности ребенка;
- Отслеживать прогресс в обучении ребенка;
- Обеспечивать ребенку поддержку в процессе обучения.

Функциональная грамотность является действенным средством мотивации к учебной деятельности и индивидуального подхода к ученику.

Хватит ориентироваться на средних учеников, подходить ко всем детям с одинаковыми мерками! Модель формирования и развития функциональной грамотности даёт возможность каждому ребёнку-школьнику достигнуть определённого уровня в развитии, поскольку сама модель направлена на движение учащегося вперёд, на самореализацию ученика.

Если представить, что дети - цветы ...

Summative assessment растений – это просто их измерение. Может быть, интересно сравнить и проанализировать результаты измерений, но это никак не влияет на рост растений [4].

Formative assessment - эквивалент уходу и поливу, соответствующему потребностям растений, что непосредственно влияет на их рост.

(Министерство образования Новой Зеландии, 2009)

«В начальной школе должно быть достаточно времени для того, чтобы у учащихся действительно происходило развитие мышления, и становились «память мыслящей, а восприятие думающим» [3]

Список используемой литературы

1. Асмолов, А. Г. Как проектировать универсальные учебные действия в начальной школе: от действия к мысли. – Просвещение, 2008. – 151с.
2. Лебедева, Е. П. Повышение уровня технологической компетентности учителей начальных классов: трудности и пути их преодоления. Начальная школа плюс До и После. 2011. – № 2. – С. 79 – 83.
3. М. Выготский Л.С. Проблема обучения и умственного развития в школьном возрасте. Педагогическая наука и образование.-1996. -№4 с 2-15
4. М.М.Барбер, М. Муршед с 28-30

ІС – ӘРЕКЕТТЕГІ ЗЕРТТЕУ АЯСЫНДА «10 В» СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЖАЗБА ТАРИХИ ТҮПДЕРЕКТЕРДІҢ ҚҰНДЫЛЫҒЫН БАҒАЛАУ ДАҒДЫЛАРЫН ІШКІ ЖӘНЕ СЫРТҚЫ САРАПТАМА ЖАСАУ АРҚЫЛЫ ДАМЫТУ

МАНАТБЕКОВ Жуман Манатбекович

Химия-Биология бағытындағы Назарбаев Зияткерлік Мектебі

Өскемен, Қазақстан

manatbekov_zh@ukk.nis.edu.kz

Аннотация

Зерттеудің мақсаты – жазба тарихи түпдеректерге ішкі және сыртқы сараптама жасау әдісінің тиімділігін бағалау, Қазақстан Тарихы пәні бойынша Мемлекеттік Кембридж емтихан Кеңесінің сыртқы бағалау емтихандарында оқушылардың жоғары нәтижеге жетуіне ықпал ету, талдау дағдыларын жетілдіру, тарихи ойлау дағдысын дамыту.

Негізгі міндеті – оқушылардың тарихи түпдеректердің құндылығын бағалаудағы қиындықтары мен кедергілерін анықтап, ішкі және сыртқы сараптаманың тиімділігін өлшеу, тәжірибеде қолдануға ұсыныс жасау.

Аннотация

Цель исследования - оценить эффективность метода внутреннего и внешнего анализа письменных исторических источников, помочь студентам достичь высоких результатов на Государственных экзаменах по внешнему оцениванию Кембриджским экзаменационным советом по предмету История Казахстана, улучшить аналитические навыки и развивать навыки исторического мышления учеников. Основная задача - выявить трудности и препятствия в деятельности учеников в процессе оценки ценности исторических источников, оценить эффективность внутренней и внешней экспертизы и применять их на практике.

Annotation

The purpose of the study is to evaluate the effectiveness of the method of internal and external analysis of written historical sources, to help students achieve high results at the State exams for

external assessment by the Cambridge Examination Council on the subject of History of Kazakhstan, to improve analytical skills and develop students' historical thinking skills. The main task is to identify difficulties and obstacles in the activities of students in the process of assessing the value of historical sources, to evaluate the effectiveness of internal and external expertise and put them into practice.

Гуманитарлық – қоғамдық, танымдық пән ретінде қай кездерде болмасын тарих пәнінде тарихи түпдеректердің құндылығына баға беру - негізгі міндеттердің біріне жатады, себебі тарихи оқиғаның себеп-салдарларын анықтауға, қоғамдық – саяси өмірдегі маңызын түсіну үшін әрине заттай деректермен қатар жазба тарихи түпдеректерге сүйенеміз. Түпдеректерді талдау – оқушылардың тарихи ойлау негіздерін қалыптастырушы факторлардың бірі. Оның үстіне Назарбаев Зияткерлік мектептерінде негізгі мектеп бағдарламасы аяқталу сыныбында Кембридждік Емтихан Кеңесімен бағаланатын Сыртқы бағалау емтиханында дәл осы түпдеректерді бағалауға нақты тапсырма беріледі. Сондықтан түпдеректерді талдаудың маңызы айрықша болып отыр.

Жазба түпдеректердің ішкі, сыртқы талдауы (анализ) , мысалы контент – талдау әдісі ғылыми – әдістемелік кешенде көп зерттелген : түпдеректерді зерттеу әдістерінің ішінде контент талдаудың ерекше маңызы – күтпеген нәтижелер шығу мүмкіндігі [1] Жазба түпдеректердің тарихи оқиға мен қоғамдық, әлеуметтік үдерістерді түсінудегі маңызы мен түрлері (тарихи жазбалар, хаттар, мақалалар, мемуарлар, бұйрықтар т.б) туралы зерттеулер мол. [2] Ендігі кезекте жазба түпдеректерді зерттеудегі назар аударатын басты ұғымдар: түпнұсқалығы , шынайылығы, сенімділігі, құндылығы, маңыздылығы , тарихи ақиқатқа сәйкестігін анықтау тарихи оқиғалар мен тенденциялардың ерекшеліктерін анықтауда ролі зор. [3]

Бұл әрине тарихтың ғылым ретінде дамуы хақында жүргізілді. Бірақ педагогикалық тәжірибеде нақты сабақтағы іс – әрекеттегі зерттеуде оқушылардың жас ерекшеліктерін ескере отырып , олардың метатанымы мен психологиялық – дифференциациялық карталарын пайдаланып зерттеудің орны бөлек болмақ.

Тәжірибелік бөлім. 9 сынып оқушыларының қалыптастырушы және жиынтық бағалауда төмен көрсеткіштері мені ойлантты. Тарихи жазба түпдеректерді бағалау тапсырмаларын орындауда неден, қалай қиналатыны қобалжытты. Туындаған мәселе: оқушылар түпдеректерді бағалауда қателіктер жібереді, соның нәтижесінде төмен баллмен бағаланып, оқу көрсеткішіндегі жетістіктері кемиді. Бұл қателіктер - түпдеректің авторы мен шығу тегіне мән бермеу, мақсатын анықтай алмау, ресми әлде бейресми екендігін айырмау, қоғам мен әлеуметтік, саяси өмірдегі өзгерістерді көре алмау, интерпретация жасай алмау, ішкі, сыртқы талдауды ажырата алмау, түпдеректерді жалпылауда, мақсатын анықтауда, статистикалық диаграммаларды талдауда шатасу екендігі анықталды. Атқарылған шаралар мен зерттеу әдістері: сыни доспен коллаборациялық орта арқылы ақпарат алмасу, пікір бөлісу, аналитикалық жазбалар, іс-әрекеттегі зерттеу бойынша шетелдік әріптестермен өткен курстарға қатысу, оқушыларды сабақта және сабақтан тыс бақылау, өзге сабақтарға қатысу, оқушы жұмыстарын тексеру, бағалау, оқушылардан сауалнама алынды, анализ жасалынды, сол сыныпқа дүние тарихы пәнінен дәріс беруші мұғалімдермен және оқушылармен сұхбаттар жүргізілді. Мысалы : «Ғаламдық перспективалар мен жобалар» пәнінің халықаралық оқытушысы Карлин Сенекал оқушылардың ресрстарға контент талдаудың маңыздылығы туралы дәріс оқыды. Дүние тарихы пәні орысша жүретіндіктен сұхбат орыс тілінде алынды

1. Насколько понимают ученики 9 В класса исторические ресурсы?
2. Кто из них хорошо работает с источниками?
3. А кто слабо?
4. Как они понимают анализ с источниками?
5. Какие трудности есть в анализе источников
6. Какие источники им трудны?
7. В связи с чем трудны?
8. Как они оценивают источники?
9. Как они понимают важность источника?

10. Как они оценивают достоверность источников?
11. Есть ли у вас дескрипторы оценивания источников?

Мұғалімдермен сұхбат барысында оқушылардың сандық түпдеректерді талдауда қиналатыны және пәнаралық байланыстың әлсіздігі анықталды.

Оқушылар сауалнамасы сұрақтары:

1. Тарихи түпдерек деген ұғымды түсінесің бе?
2. Ресурстар нені көрсетуі мүмкін?
3. Ресурстардың қандай түрлері бар?
4. Ресурстарды талдау деген не?
5. Ресурстарды талдаудың қандай түрлері бар?
6. Ресурстарды бағалау деген не?
7. Ресурстарды қалай бағалау керек?
8. Ресурстарды бағалауда қандай қиындықтар бар?
9. Сол қиындықтарды қалай жеңуге болады деп ойлайсың?
10. Ресурстар несімен құнды бола алады?
11. Ресурстардың маңыздылығы неде?
12. Ресурстардың шынайылығын қалай бағалаймыз?
13. Ресурстардың сенімділігін қандай индикаторлар көрсетеді?

Сауалнама 18 оқушыдан алынды, нәтижесінде 14 оқушы интерпретация жасауда қиналатынын айтқан, 8 оқушы бірнеше ресурстарды жалпылауда (обобщение) қиналатынын, 14 оқушы ресурстардың мақсатын анықтауда қиналатынын айтқан, 12 оқушы түпдеректің сенімділігін анықтауда қиналатынын баяндады. Орта және төмен деңгейдегі оқушылармен сұхбат барысында түпдеректердегі оқиғаларды қазіргі өмірмен салыстыруда, демек қандай жаңғырығы барын анықтауда қиналатыны анықталды.

Дифференциациялық картадағы жұмыс істеу екпіні (Е.П.Ильин) бойынша айырмашылық тенденциялар байқалған жоқ, тек озат 2 оқушы ғана тапсырмаларды уақытынан бұрын орындаған. Қабылдау түрі (С.Ефремов) бойынша жазба жұмыстарды айырмашылықтар болған жоқ. Темперамент типі бойынша (Г.Айзенк) холерик оқушыларда түпдеректерді оқиғаларды эмоционалды түрде суреттеу кездеседі. Оқушылар көбінесе ішкі талдау жасауда қиналады: жазба қандай мақсатпен жазылған, қазіргі өмірмен байланысы қандай сұрақтарына жауап беруде қиналады. Ал сыртқы талдауда (түпдеректің авторы кім, қайдан алынған, құндылығы, сенімділігі, шынайылығы) түпдеректің сенімділігін анықтауда дұрыс дағдылары қалыптасқан.

Нәтижесінде іс-әрекеттегі зерттеу нәтижесінде 9 сынып оқушыларымен әсіресе ішкі талдау тапсырмаларын орындату және түпдеректегі оқиғаны өз білімімен салыстыру қажеттілігі анықталды. Оқушылардың жазба түпдеректерді бағалаудағы қиындықтарды еңсеруі және бағалау дағдысын қалыптастыру үшін ішкі және сыртқы талдау әдісін ұсынамын. Іс-әрекеттегі зерттеудің келесі циклы үшін мынадай мәселе анықталды: әртүрлі елдердің баспасөз қызметінің туындыларындағы саяси мазмұнның үстемдігі және оларды айыра білу, оқушылардың келесі жетістіктері бағаланып, іс-әрекеттегі зерттеу циклы жалғасады.

Қолданылған әдебиеттер:

1. Манекин Р.В. Контент-анализ как метод исторического исследования. //Клио. Международный ежеквартальный научно-исторический журнал Донецкого отделения Советской Ассоциации молодых историков и Агентства Информсервис - Донецк. - №2 - 01.05.1991. - Зарегистрирован: Госкомпечать СССР - №1611 от 05.03.1991 ISSN 0899-1096
2. Источниковедение: Теория. История. Методические источники российской истории : учеб. пособие / И.А. Данилевский, В.В. Кабанов, О.М. Медушевская, М.Ф. Румянцева. – М. : Изд-во Рос. гос. ун-та, 1998. – 702 с. – ISBN 5-72810-090-2.
3. Пронштейн, А.П. Вопросы теории и методики исторического исследования / М. : Высш. шк., 1980.
4. Элейн Уилсон. «Как проводить исследование в действии»

5. Статъя: В. Цафос (2009г.) «Обсуждение между учителем и учеником в проекте исследования в действии», Педагогическое исследование в действии, 17(2). 197 -211.
6. «Действовать с помощью учительских исследований», Heinemann Press (2003)

МӘДЕНИ-РУХАНИ ҚҰНДЫЛЫҚ БАҒДАРЫ АРҚЫЛЫ СТУДЕНТТЕРГЕ БІЛІМ БЕРУ

МАХМЕТОВА Сауле Дюсеновна

Ш.Есенов атындағы Каспий мемлекеттік технологиялар және инжиниринг университеті
Ақтау, Қазақстан
alsau@mail.ru

Аннотация

В этой статье рассматривается обучение студентов посредством культурно-духовных ценностей. Также в статье затрагивается вопрос о роли культурно-духовных ценностей в разностороннем развитии и воспитании студентов.

Annotation

This article discusses student learning through cultural and spiritual values. The article also addresses the issue of the role of cultural and spiritual values in diversified development and education of students.

«Культура» деген ұғым көне заманда «жерді өңдеу» деген мағынаны берген. Ал, кейінірек Цицеронның еңбектерінде (б.э.д.45ж.) бұл сөздің мағынасы тереңдеп, «жанды жетілдірі» деген ұғымды білдірген. Еуропалық тілдерде мәдениет сөзі «білім беру», «даму», «қабілеттік», «құрметтеу» сияқты көптүрлі мағыналарға ие бола бастады. Қазақ тілінде арабтың «маданият» - қала, қалалық деген сөзінен енген. Бұл орта ғасырдағы мұсылман мәдениетінің өркендеу кезеңінде қалыптасқан түсінікпен байланысты болып келеді.

Қазіргі заманғы сөздіктерде мәдениетке мынадай анықтамалар берілген:

а) мәдениет - белгілі бір халықтың қол жеткен табыстары мен шығармашылығын жиынтығы

ә) мәдениет - адамзат қауымның белгілі бір тарихи кеңістіктегі қызметі мен өзіндік ерекшеліктері

б) мәдениеті - адамзат әрекетінің белгілі бір саласының жетілу деңгейі (сөйлеу мәдениеті, еңбек мәдениеті, құқық мәдениеті және т.б.)

Мәдениет ұғымының алғаш рет ғылыми тұрғыдан анықтауға тырысқандар философтар болды. Сондықтан да «мәдениет» ұғымының тәрбие мен біліммен байланыстылығының тамыры да сонау көне заманда жатыр. Ал қазақ халқының мәдениеті біздің тарихымыздың маңызды саласы. Сондықтан, осы игеру ғылым ретінде танып біліп оқып үйрену қазақтың дейтін әрбір адамның борышы азаматтық парызы.

Ежелгі дәуірден қалған мұраларды сақтап, соларды қадір тұтып, мәдениет ескірткіштеріне көңіл қойып алғаш зерттеулерді қолға алған орыс ғаламдары А.Харуин, А.Левшин, Г.Потанин болса, этнографиялық фольклорлық мұраларды жинақтап зерттеген Ш.Уалихановтың орны ерекше. XX ғасырдың басында қазақ тарихын, тілін, әдебиетін, әлеуметтік ортасын, рухани мәдениетін, өнерін тереңдете меңгере отырып, мәдениет, өнер, әдебиет, педагогика, психология, тарих ғалымдарының сала ретінде қалыптасуына ат салысқан А.Байтұрсынов, М.Жұмабаев, М.Дулатов А.Бөкейхан, М.Әуезов сынды ағаларымыздың орны ерекше екенін атап кеткен жөн.

Мәдениет тарихы - халық тарихы. Орыс жазушысы М.Горький: «Мәдениет тарихын білмей тұрып, мәдениетті адам болу мүмкін емес», - деген. Мысалға Э.Тайлор «Адам қабілеті игерген білімнің жиынтығы, діни сенім, ақыл-парасатының заңы, салт-дәстүр, әдет-ғұрып, т.б. мәдениеттің аясына жатады» дейді.

Т.Ғабитовтың мәдениет туралы пікіріне назар аударсақ: «Мәдениет халықтың мыңдаған жылдар бойындағы шығармашылығы, онда қауым мен жеке адамның рухани

ізденісі, халықтың даналығы мен адамгершілік нышандары жинтақталады. Адамзаттың рухы мен келбеті, оның ерік-бостандығы мен тарихы, зейін-есі, философиялық жүйелері мен рәміз-танбалық өсиеттері, орны толмайтын шығындары мен өмірлік сабақтары, діні мен тілі, ділі мен мұраты - осының бәрі мәдениетпен бірге қайнасқан», - деп ағамыз мәдениет ұғымына толық тұжырымдама берген.

М.Вяткин қазақтар туралы «дұрысын айтсақ, қазақ халқының мәдениеті Қазақстанның тереңіне әкетеді. Оның тамыры Қазақстан даласында көшіп жүрген тайпалардың шығармашылығымен астарласады, қазақтың халық болып қалыптасу дәуірінен әлдеқайда алыста жатыр. Осы тайпалардың көшпелі тұрмысы негізінде пайда болған және оның мазмұны жағынан халықтан туған басқа да мәдениеттер сияқты оптимизге толы», - деп көне қазақ мәдениетіне жоғары баға берген болатын. Ұлттық мәдениеттің кеңейіп, қайта жаңарып өркендеуі, халықтың рухани мұрасы мен дәстүрлерін қастерлеуге үлкен міндет атқаратын – Адам [1].

Адам өз бойында адамзаттық, даналық болмысын жинақтаған тіршілік иесі. Өйткені өмір салты, рухани мұра, адамгершілік, адами қасиеттер - адам баласының тіршілік құндылығы. Құндылықтар туралы алғашқы түсінік сонау антика заманында өмір сүрген Сократтан бастау алады. Сократтың «Игілік» деген ұғымды жеке бөліп отырып, оған ерекше мән беруі, құндылықты болмысқа жақындатқаны, - дейді зерттеуші С.Е.Нұрмұратов. Олай болса, Сократ заманынан негіз алған «құндылық» мәселесі ХХІ ғасырдың екінші жартысынан бастап ғылым ретінде дараланып келеді.

Адам құндылығын өзегін құрайтын және оны зерттейтін саланы - аксиология деп атайды. Аксиология («axia» - грекше «құндылық»), логос – ілім, ғылым) ғылымының ең басты ерекшелігі, оның философиялық сипаты басым келеді өйткені философия ақиқат, шындықты іздейді. Сондықтан аксиологияның ғылым ретінде қалыптасуына үлес қосқан философтар (Гегель, Кант, Ницше, Кассирер және т.б.) мәдениетінің ішкі құрлымынан, жалпы адамзаттық құндылық арқылы адам алдына қойған мақсатына жету жолында өмір сүру негізін құрайтын «мәндік», «жақсылық» сияқты құндылықтарға ұмтылу қажет екенін атап көрсетті.

Құндылық біріншіден - жеке адамның адамгершілік қасиеті, оның аборойы, әділдігі, бақыты болса, екіншіден - моральдық сана, норма, мүдде, принцип, мұрат пен мақсат деп білеміз. Өйткені, қай кезде де адам өмір сүретін ортадан қызмет етіп, іс-әрекет жасаса, өз қажеттілігін өтеу үшін алдында мүдде мен мақсат қойып, мұратына жетуге ұмтылыс жасайды. Ал, мұратқа жетуде білім, ақыл-ой, шеберлік, ұстамдылық пен шыдамдылық, яғни рухани құндылық негіздері ерекше орын алады. Адамның өмір сүру үшін руханилықтан бастап, адам өмірін бағалау, адамның жағымды және жағымсыз қасиеттері мен адам өмірінің мәдениетінің негізін қалыптастыратын білім мен тәрбие.

Адамзат тарихында құндылықтардың қалыптасуы, мәні мен мағынасы, өткен ғасырдан-ақ ұлы ойшыл-ғұламалар, педагог-ағартушылар мен ғалымдардың басты назарында болып келеді. Олар өздерінің шығармаларында салауатты өмір салты, құндылық, салауатты өмір сүру жолдары деп ашып көрсетпегенімен өз ұрпағының адал, үлкенді сыйлайтын, әділ, ержүрек, ізгі ниетті, ар-ожданды, парасаттылық пен адамгершіліктің басты белгілерінде салауатты өмірді орнықтыру мақсатын көздеді. Тарихқа шолу жасасақ, ол сонау Орхон-Енисей жазуынан бастап Қорқыт, Әл-Фараби, Ж.Баласағұни, А.Иассауи, Ө.Тілеуқабылұлы т.б сияқты орта ғасыр ойшылдарының шығармаларынан бастау алды. Олардың ішіндегі адам баласы қанша өмір сүрсе де ешбір ескірмейтін, қадір-қасиетін жоғалтпайтын бүкіл адамзаттық мәнге ие болып қалыптасқан құндылықтар, ұрпақты салауаттылыққа тәрбиелеудегі жоғарыда өнегелері өз мәнін жоймайды [2].

Қазақ мәдениетіндегі құндылығын жоймайтын маңызды салалардың бірі - өнер. Өнер - ой мен сезім бірлігі арқылы әлемнің тұтастай көрінісін жасайтын адам әрекетінің бір түрі. Халық өз салты мен дәстүрін, ғұмырлық тарихын ең алдымен өнерге сіңірген, сол арқылы ұрпақтан-ұрпаққа жеткізген. Осы ғасырлар бойы жиған-терген асыл рухани қазыналарды, жас ұрпақтың бойына сіңіріп, дүниетанымын қалыптастыруды өнер арқылы тәрбиелеу өзекті мәселелердің бірі. Өнер сүйген қауым адам баласына тән ізгі қасиетті, шынайы достық пен махаббатты әсем мінез-құлықты қастерлейді. Қазақтың әнін мен күйін естіп өскен адамды биік

мұраттарға жетелейді. Шынында да, өнер мәдениетінің алтын қазынасы, адамның ұлылығын білдіретін ғажап көріністердің бірі - оның әсемдікке, сұлулыққа ұмтылуы.

«Біз қазір музыка саласында өзіміздің халқымыздың дәстүрінен, дүниежүзілік классикалық үлгіден айырлмай, ілгерілей беруіміз қажет, - дейді ғалымдар Ә.Нысанбаева мен Т.Әбжановтар, - өйткені музыка халқымыздың адамгершілік пен парасаттылық қасиеті жете тануға бастайтын жол ғой». Өте тура да, әділ айтылған пікір. Ендеше осы халқымыздың дәстүріндегі әсем ән мен тәтті күйіміз, бізді адамгершілік пен парасаттылыққа жетелейтін жол. Осы бір аса бай рухани қазыналардың бүгінгі таңда жастарға тәрбие берудегі рөлі де айрықша. Сол үшін де өнер сүйген қауым адам баласынан тән ізгі қасиеттерді қастерлейді.

Музыка - ерекше өнер түрі. Оның көп жақты сырын игеру, түсіну, қабылдау, тереңдеу тым ерте, яғни сәби шағынан басталуы тиіс. Сонау Эллада дәуірінде ақылман Аристотель адамның жан-жақты мәдени және рухани дамуына ерекше мән беріп, әсіресе, өнер, соның ішінде музыка адамдарды тәрбиелеудің негізгі құралы деп таныған. Д.Кабалевский былай деп жазды: «Музыкаға деген қызығушылық, музыкаға әуестену және оны ұнату, оның ғажайып сұлулығын түсіну үшін қажетті шарт. Сонда ғана ол өзінің тәрбиелік және танымдық рөлін атқара алатын болады. Ал музыкаға қызықпаған, онымен айналыспаған, оны ұнатпаған адамға білім мен тәрбие беремін деу сәтсіздікке ұшыратпай қоймайды».

Музыкалық білім мен тәрбие берудің негізі ұлттық дәстүрімізде. Біздің қазақ халқымыздың мәдениетін, өнерін, салт-дәстүрін зерттеу мәселесі де жас ұрпақ тәрбиесінде ерекше маңызға ие болды. Оқушы музыка әуенінің өзіндік ерекшелігін түсінуі керек. Шығарманың шығу тарихымен танысу керек. Кез келген музыкалық шығармадағы мінез, құрылым, мазмұн, жанр, стиль, шығу тарихы алғашқы сатыдағы терең талдау әдісіне бағынышты. Екінші кезеңде музыканы өңдеу, штрихтарын жөндеу, саусақтарын қою. Ал, үшінші кезеңдегі шығарманың әсемдігін сезініп, еркін орындай білу, шығармашылық шеберлігін шыңдау.

Адамның рухани өміріне өнердің берер әсері көп. Өнерде көркемдік, жасампаздық, танымдық, бағалы-хабарлар ету бағыттары жеке тұлғаның әлеуметтенуіне, оның шығармашылық әлеуетінің дамуына ықпал етеді. Өнер арқылы дүниетанымды қалыптастыру студенттердің тек көркемдік құндылықта бағыт табуды ғана емес, сонымен қатар қоршаған орта, т.абиғат, кеңістік, әлем туралы білімдерін кеңейтеді.

Өнертану ғылымдарының докторы Б.И.Каракулов: «Қазақтың кәсіби музыкасы, дәстүрлі фольклоры сияқты, көшпелі тұрмыс жағдайында туды және онымен тығыз бірлікте дамыды. Қазақ халқы өзінің өмірі мен тұрмыстық ерекшеліктеріне байланысты өнердің барлық түрлерін рухани қазына етті. Бұл тұрғыда саз өнері мен сөз өнерінің маңызы ерекше. Өнердің бұл түрлерінде халықтың сан ғасырлық ақыл-ойы, парасат пайымы, өмірге көзқарасы мен наным сенімдері жинақталған», - деп тұжырым жасаса, ғалым ағамыз А.Сейдімбек өзінің бір рухани құбылыс ретінде дамыған және олар үшін өнер және қол өнері мәдени рухани құбылыс ретінде дамыған, және олар үшін өнер тек қана рухани-эстетикалық ләззат беріп қоймаған, сонымен бірге ел қамы, халық тағдырына қатысты істерге қолқанат болып, саяси-әлеуметтік мәселелерді шешудің құралы да бола білген. Өнер көшпелілер өмірінің реттеушісі» деп түйіндейді. Яғни, өнер - мәдениеттің маңызды саласының бірі. «Өнер – мәдениеттің айнасы» деп бекер айтылмаған. Өнер арқылы мәдениет өзінің тұңғыық тереңінде болып жатқан құбылыстарын дәл бір айнаға қарап көргендей, байқап отырады. Өнер-адами ақиқат, адамдандырылған «екінші әлем» тудыратын адамның құдыретті. Сондықтан да өнерді «мәдениеттің айнасы» деп анықтауында негізі бар [3].

Өнер дегініміз - ой мен сезім бірлігі арқылы әлемнің тұтастай көрінісін жасайтын адам әректінің бірі түрі. Халық салты мен дәстүрін, ғұмырлық тарихын ең алдымен өнерге сіңірген, сол арқылы ұрпақтан-ұрпаққа жеткізген. Осы ғасырлар бойы жинаған-терген асыл рухани қазыналарды, жас ұрпақтың бойына сіңіріп, дүниетанымын қалыптастыруды өнер арқылы тәрбиелеу өзекті мәселелердің бірі. Өнер сүйген қауым адам баласында тән ізгі қасиетті, шынайы достық пен махаббаты, әсем мінез-құлықты қастерлейді. Қазақтың әні мен күйін естіп өскен адамды биік мұраттарға жетелейді. «Өнер-бұл құдіретті күш» (О.Бальзак)

Ата-баба ғасырлар бойы армандаған тәуелсіздікке қолы жеткен еліміздің білім, тәрбие беру ісіндегі басты мақсат - рухани жан дүниесі биік, жеке тұлға қалыптастыру. Ал тұлғаны музыкаға тәрбиелеу дегеніміз - ол баланың бойында белгілі бір қызығушылықты ояту, қажетті құндылық бағдарын, соның ішінде пайдалы іс-әрекеттерді қалыптастыру, дарындылық көзін ашу деген сөз. Қабілет дегеніміз - белгілі бір немесе бірнеше істі үздік орындауға мүмкіндік беретін адамның әр түрлі жеке қасиеттері, ал дарындылық дегеніміз - қабілеттердің өте жоғарғы деңгейі, адам мүмкіншіліктерінің әр түрлі сапада ерекше сипатқа ие болуы.

Қазақ халқы өте бай тарихтың, өнердің, мәдениеттің және ұрпақ тәрбиелеудегі өзіне тән тәрбие көздері мол, әдістері ұлттық ерекшеліктерді қамтитын мұраның иесі. «Ақыл озбайды, білім тозбайды» демекші, тәлім-тәрбие - ұзақ уақыт-мерзімді тәжірибелер, ақыл-ойдың арқасында қалыптасады. Өсіп келе жатқан жеткіншектерімізді ұлағатты игіліктер мен мәдени мұрасының сабақтастығын сақтай отырып мәдениетті, парасатты, білімді, көрегенді етіп тәрбиелеу, олардың дүниетанымын жоғары азаматтық деңгейге жеткізу, білімдік сапаларын жан-жақты дамыту, ұстаздардың қазіргі таңдағы басты мақсаты болып табылады.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Мұхамеджанов Б.К. Студент: әлеуметтік бітімі, жай-күйі, құндылықтарының көзқарастық бағдарлары: социология ғыл.канд.дисс. ҚР. – Түркістан, 1999ж.
2. Әбенбаев С. Ұлт тағылымы. №1, 2003ж.
3. Қалиев С. Көне тарихқа көз жіберсек. Ұлт тағылымы. №1, 2004ж.

ЖАС ПЕДАГОГТАРДЫҢ БІЛІМ БЕРУ МЕКЕМЕСІНДЕ НӘТИЖЕЛІ КӘСІБИ ӘЛЕУМЕТТЕНУІ

НАЗАРОВА Шынар Талғатқызы, А.С. ИРГАЛИЕВ

М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан мемлекеттік университеті

Орал, Қазақстан

shynar_93_93_10@mail.ru

Аңдатпа

Мақалада жас педагогтардың нәтижелі кәсіби әлеуметтенуі, кәсіби әлеуметтену факторлары, кәсіби әлеуметтену сатылары, кәсіби әлеуметтенуге қойылатын талаптар қарастырылады.

Тірек сөздер: жаңартылған білім беру бағдарламасы, нәтижелі кәсіби әлеуметтену, рефлексия, функционалдық сауаттылық.

Abstract

The article discusses the issues of effective socialization of young teachers, factors of professional socialization, stages of professional socialization, professional socialization.

Key words: updated educational program, effective professional socialization, reflection, functional literacy.

Қазіргі оқу орнын бітірген жас педагог – еліміздің келбеті. Бұл жөнінде Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев: «Ғасырлар мақсаты – саяси-экономикалық және рухани дағдарыстарды жеңіп шыға алатын, өмірге икемделген, жан-жақты жеке тұлғаны тәрбиелеп қалыптастыру», - деген тұжырым жасады [1]. Ол үшін бүгінгі оқу үрдісіне сай жас педагогтардың кәсіби әлеуметтенуіне педагогикалық шеберлік қажет. Жас педагогтардың бойындағы педагогтік шеберлік - дарынды талант емес, үйрену, ізденудің нәтижесі. Осы орайда жас мамандарға әдістемелік көмек көрсетіп отырудың маңызы зор.

Қазақстандағы білім беру үдерісіне енген жаңартылған білім беру бағдарламасы заманауи тенденцияларға негізделген. Өйткені білім берудің мазмұны жаңарып, жаңаша көзқарас пайда болып, оқытудың парадигмасы өзгерді. Осыған байланысты ұстаздар алдында

оқытудың әдіс-тәсілдерін үнемі жаңартып отыру және технологияларды меңгеру, оны тиімді қолдана білу міндеті тұр.

Білім мазмұнын жаңарту – білім беру бағдарламасының құрылымы мен мазмұнын, оқыту мен тәрбиелеудің әдістері мен тәсілдерін қайта қарастыру болып табылады. Ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтарды бойына сіңірген, кез келген өмірлік жағдайда функционалдық сауаттылығы мен бәсекеге қабілеттілігін көрсете білетін тұлғаның үйлесімді қалыптасуына және зияткерлік дамуына қолайлы білім беру ортасын тудыру – жаңартылған білім мазмұнын енгізудің нәтижесі болуы керек [2]. Қазіргі заман талаптарына сәйкес қазіргі мектеп «білімді тұлға», яғни білім, білік пен дағдылары қалыптасқан жеке тұлғаны дайындаумен ғана шектеле қоймай, «өмірдің өзгерістеріне дайын болатын», белсенді және шығармашыл ойлайтын, интеллектуалды және жан-жақты дамыған жеке тұлғаны дайындау тиіс [3].

Жас педагогтар білім беруде балаға не білу керектігін түсінсе де оны қолдана алуды қалай үйрету керектігін білмей қиналады. Заман ағымына ілесе алатын, мол ақпаратты меңгерте білетін әлеуметтік қарым қатынасқа түсе алатын оқушыларды даярлау үшін педагогтың кәсіби күзіреттілігін дамыту – басты міндет болып табылады. Яғни педагог «үйретуші мен білім көзі» емес, «үйрену процесін ұйымдастырушы», «менеджер», «үйренуге жағдай жасаушы». Бұл ұстанымнан «Шәкірт өздігімен үйрену керек», - деген түсінік қалыптасады.

Сонымен жаңартылған білім беру жағдайында жас педагог қандай болуы тиіс:

- толысқан шығармашыл тұлға,
- рухани дамыған,
- тұрақты өзін-өзі жетілдіруге талпынған,
- педагогикалық құралдардың барлығын меңгерген,

Осы орайда жас педагогтарға қойылатын талаптар: бәсекеге қабілеттілігі, білім беру сапасының жоғары болуы, кәсіби шеберлігі, әдістемелік жұмыстағы шеберлігі. Осы айтылғандарды жинақтай келіп, педагог – рефлексияға қабілетті, өзін-өзі жүзеге асыруға талпынған әдіснамалық, зерттеушілік, дидактикалық-әдістемелік, әлеуметтік тұлғалы, коммуникативтілік, ақпараттық және тағы басқа құзыреттіліктердің жоғары деңгейімен сипатталатын рухани-адамгершілікті, азаматтық жауапты, белсенді, сауатты, шығармашыл тұлға болу керек деп тұжырымдауға болады. Бұл бағытта педагогтардың біліктілігін арттыру – басты мақсат болып табылады.

Нәтижелі кәсіби әлеуметтену – жас педагогтардың әлеуметтік қатынастарға, іс-әрекетке және байланыстарға толығымен енуі, бұл өз кезегінде алдымен үйрету мен әдеттендіру арқылы әлеуметтік тәжірибенің қалыптасуынан, соңынан саналы жеке әлеуметтік тәжірибенің түзілуі үрдісінен құрылатын процесс [4].

Кәсіби әлеуметтенген жас педагог жаңартылған білім беру мазмұны бойынша жалпы орта білім беруді ұлттық тәрбиемен ұштастыруы тиіс. Бүгінде педагог рөлі өзгерді, ол бұрынғыдай балаға білім берудің бірден-бір көзі болып есептелмейді, оның негізгі міндеті оқушыға білімнің өзін емес, өз бетімен білім алудың жолдарын, алған білімін өз бетімен пайдалана білу әдістерін көрсетуші, өзіндік әрекеттерге бағыттаушы болып табылады. Сондықтанда ҚР Үкіметінің 23.08.2012 жылғы №1080 қаулысымен бекітілген орта білім берудің (бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім беру) мемлекеттік жалпыға міндетті стандартына сәйкес дайындалған білім берудің жаңартылған мазмұнының оқу бағдарламасындағы өзгерістер негізінде педагогтардың біліктіліктерін арттыру саласы көздейді: жалпы орта білім берудің жаңартылған мазмұнының әдіснамасы мен мазмұнын игертуді; педагогикалық қызметтің жаңа мақсаты мен тәсілдерін меңгерту; білім берудің нәтижелерін бағалауға мүмкіндік беретін бағалау әрекетінің жаңа тәсілдерін қолдану икемділіктерін қалыптастырады [5].

Жас педагог қызметінің нәтижелі болуы, оның оқу және тәрбие жұмысының мақсаттары мен міндеттерін жете түсінуге байланысты. Педагог оқушыларға саналы тәрбие жан-жақты білім береді, олардың көзқарасын қалыптастырады, дүниетанымын дамытады,

еңбек пен қоғамға деген сүйіспеншілігі мен ынтасын тәрбиелейді. Сондықтан жас педагог жоғарғы оқу орнынан алған білім көлемімен шектеліп қалуға болмайды.

Жас педагогтың кәсіби әлеуметтенуге қойылатын негізгі талаптар:

- қоғамның алдыңғы қатарлы идеяларын игеру;
- жан-жақты білімдарлық өмірдің әртүрлі саласынан хабардар болу;
- педагогикалық байланысты пәндерден - психологияны, анатомия, мектеп гигиенасын,

мектеп тану пәнін жақсы білу керек.

- оқытатын пәнін, соған байланысты ғылымдарды, олардың жетістіктерін, ағымын жақсы білу керек.

- жұмысына шығармашылық көзқарас;
- баланы жете білу, олардың жан дүниесін түсіну, педагогикалық сенім, оптимизм;
- педагогтік техниканы меңгеру, қисынды, мәнерлі сөйлеу;
- педагогтік әдептілік тактіні меңгеру;
- балаға деген сүйіспеншілік пен әділдік.

Жас педагог түсінігі кең және тар мағынада қолданылады. Тар мағынада жас педагог өзінің мамандығын толық меңгерген, мемлекеттік сынақтарды тапсырған, дипломын қорғаған, толық курстан өткен, жоғарғы немесе орта білімді меңгерген маман иесі болып табылады.

Кең мағынада жас педагог жоғарғы немесе орта білімі бар, жасы жиырмадан асқан, еңбек пен әлеуметтік жағынан өзін-өзі анықтаған, басқа адамдардан өзіндік айырмашылығы бар маман болып табылады.

Кәсіби әлеуметтендіру зерттеушілердің айтуы бойынша кез-келген жас педагогтың кәсіби деңгейіне байланысты, сонымен қоса маманның өзіндік ерекшелігіне ақылына, дағдысы мен өзіне тән тұлғалық сапаларымен анықталынады және қоғамға жағымды қатынасты көрсете алады [6].

Жас педагогтардың әлеуметтік және жасерекшелік жағынан келесідей ерекшеліктері болады:

- жас педагогтың еңбекті орындаушы ретінде, негізінен, теориялық білімі ғана болады. Еңбек әрекетінде тәжірибесі аз, білімі толық емес, сондықтан әлі де білім алып тәжірибе жинақтауы үлкен мәнге ие;
- жас педагогтың еңбек әрекеті төменгі иерархияны құрайды және еңбек ақысы төмен болады, бұл сатыда тек қажеттілікті ғана қанағаттандырумен шектеледі;
- жас педагог басқалармен салыстырғанда өзінің жас ерекшелігімен және тәжірибесінің аздығымен айқындалады;
- жас педагог үлкен мобильділікті иеленеді, профессионалды дайындықты қажет етеді, теориялық білімін практика жүзінде біртіндеп қолдана бастайды.

Жас маманның жаңа ортаға нәтижелі кәсіби әлеуметтену нышандарын мынадан байқауға болады:

Біріншіден - өз жұмысына қанағаттануы. Оған жұмысқа барған ұнайды, ол өзіне сенімсіздік танытпайды және қорықпайды.

Екіншіден - жұмыс талаптарының жеңіл меңгеруі үшін оған осы қиын кезде қолдау жасау керек. Жұмысының төмен деңгейде жүріп жатқанын және оның баяулығын сынамау керек. Оның ары қарай нәтижелі жұмыс істеуіне көмектесу керек.

Нәтижелі кәсіби әлеуметтендірудің келесі нышаны жас педагогтардың жұмыс тапсырмаларын өз бетімен орындау деңгейі, тапсырманы өзі орындай алмаса, қасындағы басқа адамдардан көмек сұрауы.

Отандық және шетелдік авторлардың айтуынша, жас педагогтардың жаңа жұмыс орнында нәтижелі кәсіби әлеуметтенуі кезінде өз мамандығы бойынша жұмысты дұрыс таңдау, кәсіпке деген жарамдылық және жұмыс жасауға деген қалау, қызығушылық, белсенділік т.б. көптеген факторлар әсер етеді.

Жас педагогтарды жаңа ортада кәсіби әлеуметтендірудің негізгі факторлары:

1. Жоғарғы оқу орнынан алған теориялық білімінің жаңа жұмыс орнына сәйкес келуі;

2. Жас педагог өзінің мүмкіндіктерін тиімді жасай білуі, ішкі мобильділікті шартты түрде орындай білуі, теориялық білімді игеруі.

3. Жас педагогтардың өзінің меңгерген теориялық білімін практикалық түрде қолдана алуы;

4. Ұжыммен қарым-қатынас орната білуі;

5. Бос уақытын дұрыс ұйымдастыруы [7].

Жас педагогтардың кәсіби әлеуметтендіру процесіндегі кері әсер ететін процесс басшының жас педагогқа немқұрайлы қарауы, ешқандай көмек көрсетпеуі, келісушілікке келмеуінен және өзі келген ұжыммен дұрыс қатынас жасай алмауынан туындайды. Басшының нәтижелі кәсіби әлеуметтену процесіндегі рөлі – жас педагогқа басшы тарапынан қолдау болса, жұмысын нәтижелі істей алады. Басшы жас маманға көптеген міндеттер жүктемей, оның дұрыс кәсіби әлеуметтенуіне дұрыс әсер еткенде ғана жас педагог өзіндік ерекшеліктерін көрсете бастайды. Ол өзінің әлсіз және мықты жақтарын басшыға көрсете бастайды, осы кезде басшы оның мықты жақтарын пайдаланып, әлсіз жақтарын түзетсе, жас маманнан нағыз өз ісінің шебері болатын тұлға қалыптасады. Сонымен қоса, жас педагог толық жұмысқа нәтижелі кәсіби әлеуметтенгенше басшы оны бақылауда ұстау керек.

Н.Е.Щурова бойынша жас педагогтардың жаңа ортаға нәтижелі кәсіби әлеуметтенуіне әсер ететін факторлар:

- уақытқа қарай кедергі келтіретін себептерді анықтау, әрі жою жолдарын қарастыру, жаңа жағдайға байланысты тактиканы өзгерту;

- жеке тұлғаның басты ұстанымы өзіндік белсенділігінде көрінетінін ескеру;

- жеке бас дамуында тәрбие мен өзіндік тәрбие сәйкестігі, ол мақсат, әдістер және тәрбие түрлерін таңдаумен байланысты байқалады;

- дербестікті дамыту құлшыныс, барынша әрекетті іскер ұйымдастыра білу мен табысқа жетелеуге бағыттау [8].

Осы талаптарды кешенді қолға алу жас және дара ерекшеліктерін үстіртін емес, процесс дамуын тереңдете, себеп-салдар қатынасының заңдылығына сүйене қарастырылса ғана жүзеге асады. Жеке тұлғалық ықпал етуде факторлар әсері оны дамытуға немесе тежеуге әкеледі. Ол екі бөлімде қарастырады: кәсіби әрекет ерекшелігі және кәсіби маманның жекелік сипаты. Ол факторлар: ішкі және сыртқы немесе жекелік және ұйымдастырушылық деп бөлінеді. Кейбір зерттеулерде үшінші фактор іс-әрекетті мазмұндық тұрғыда дербес әрекет ретінде жекелік, рөлдік және ұйымдастырушылық деп қарастырады. С.К. Бубнова зерттеулері бойынша мамандардың жаңа жұмыс орнына кәсіби әлеуметтенуінің негізгі факторларына келетін болсақ, ол ең алдымен ұйымдастырушылық факторларға тоқталады. Оған әлеуметтік психологиялық әрекет жағдайы, жұмыс мазмұны, орта жатады. Жас педагогтар жеке немесе топтық қарым-қатынасқа түскенде әр тұрғыда өз эмоцияларын бекітіп отыру қажеттігі туындайды, назар салып мұқият тыңдау: визуалды, аудиалды және кинестетикалық ақпаратты есте сақтап, артынша альтернативті шешімге тез келе білуге әкелуден тұрады деген болатын [9].

А.К. Маркованың пікірінше, жас педагогтардың жаңа ортаға кәсіби әлеуметтенуі сипаты екі деңгейде жүреді, яғни ақпараттық стресс және эмоционалды стресс. Ақпараттың шектен тыс көптігінен индивид міндетті орындауда жоғары деңгейде жылдамдықпен шешімді дұрыс жасай алмауы; ал эмоционалды стресс пен ашулану барысында іс-әрекетке деген мотивация өзгеріп, мінез-құлқы және сөйлеу мәнері бұзылады» деп атап айтады зерттеуші [10].

А.Г.Поршнов бойынша жас педагог жаңа ортаға кәсіби әлеуметтену процесі барысында мынадай сатылардан өтеді:

- Бірінші саты – жаңа жұмыс орнымен және жұмыспен, жұмысшылармен танысып, ары қарай қызмет етуге, өзінің болашағы үшін бірлесіп жұмыс атқаруға кіріседі. Жас педагог басшымен дұрыс қатынас жасағанда ғана жұмысы сәтті болады, себебі кез-келген мәселені басшымен бірлесіп қана шеше алады және жұмысын формалды түрде нәтижелі істей алады.

- Екінші саты – таныс адамдары көбейеді, топпен қызығушылығы сәйкес келе бастайды, іскерлік өзара қатынастар қалыпқа түсе бастайды. Топ та жас маманды жылы қабылдай бастайды. Бұл сатыда педагог конфликтілі жағдайды байқамайды, себебі топтағы адамдардың жақсы-жаманын айыра алмайды, өзі де топ үшін жақсы адам болып көрінеді және соған тырысады.

- Үшінші сатыда жас педагог топпен жақсы қатынас жасай бастайды, барлық адамдардың көңіл-күйі көтеріледі, өзінің де көңіл-күйі көтеріледі, жұмысты белсенді істей бастайды, бірақ бұл сатыда конфликтілі жағдай туындайды, конфликт нәтижесінде топта өзін көрсете бастайды, беделді бола бастайды.

- Төртінші саты жас педагог қоғам өміріне белсенді араласа бастайды және өзіндік пікірін, жаңа ойларын айта бастайды.

- Бесінші сатыда да барлық сәттіліктер мен сәтсіздіктерді қабылдай бастайды. Өзіне керекті жиналыстарға белсенді қатысады. Топ оның пікірімен санаса бастайды. Сонымен қоса, жас педагог топтан қолдау таба білсе, өзінің күмәнінен байырылады, өзінің жіберген қателіктерін түзетеді, комфорттылықты сезіне бастайды. Жас педагогтың өзіндік ерекшеліктері, жұмысқа қабілеті айқын, мықты және әлсіз жақтары, жіберген қателіктері айқын көріне бастайды.

- Алтыншы сатыда жас педагог өзінің мамандығына қатысты кез-келген мәселені өз бетімен шеше бастайды. Өз жұмысының нағыз маманы болады, кез-келген мәселені өзі ұйымдастыра алады және оны үлкен жауапкершілікпен істейді. Топпен толықтай жақсы қатынас орнатады және өзінің жұмысынан қанағат алады [11].

Қорытындылай келе, жас педагогтарды нәтижелі кәсіби әлеуметтендіру процесі өте күрделі, жан-жақты процесс болып табылады. Сонымен, кәсіби әлеуметтендіру дегеніміз тұлғаның қоғамға енуі, сонымен қоса қоғам шарттарын, талаптарын сәтті орындай алуға қабілеттілігінің жоғары болуы және сол ұжымның қазіргі өміріне бірден бой ұсынып, оның кез келген шарттарын, нормаларын орындай алуы, тұлғааралық қарым-қатынас жасауға талпыныс арқылы сол топтық ортасына енуі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. https://baq.kz/kk/news/aimaktik_bak_muragat/regmedia-44473, сілтемеге жүгіну күні – 22.10.2019
2. Бортко Т.Г. Проблемы социализации учащихся общеобразовательных школ Казахстана. - Алматы, 2005. – 45 б.
3. https://alashainasy.kz/ustazdar_ustahanasy/janartyilgan-bagdarlama--blm-berudeg-jana-mazmun-103589/, сілтемеге жүгіну күні – 23.10.2019
4. Иргалиев А.С. Основы социализации личности: Монография. Уральск: - 2012. – 114б.
5. Қазақстан Республикасының мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты. Жалпы орта білім. Негізгі ереже / Ресми басылым. Астана, 2012. (ҚР Үкіметінің 23.08.2012 ж. №1080 қаулысы бойынша), сілтемеге жүгіну күні – 23.10.2019
6. Андреева Г. М. К проблематике психологии социального познание // Мир психологии. – 1999. - № 6. - 45-47б.
7. Скендірова А. Жаңа формациядағы педагогтың жеке элитарлы тұлғалық үлгісімен іс-әрекетінің психологиялық ерекшеліктері. // «Педагогика және психология». №1. - Алматы, 2009. - 127-130 бб.
8. Щурова, Н.Е. Педагогическая технология.- М.: Педагогическое общество России, 2002. - 224 б.
9. Бубнова С. Психологические аспекты профессиональной консультации.//Психологический журнал,- 1990.- № 1.- 67-72 бб.
10. Маркова А.К. Психология профессионализма. М., 1996, 308. 157 б.
11. Основы и проблемы экономики предприятия. Пер. с нем. / Под ред. А. Г. Поршнова. - М.: Финансы и статистика, 2005.

БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ЖЕКЕ ТҰЛҒАНЫҢ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІ НУРБАЕВА Қарғаш Жалмырзаевна, НУРБАЕВ Мирболат Габитович

№4 мектеп, №2 Аула клубы

Ембі, Қазақстан

kargash88@mail.ru, mirbo_88@mail.ru

Білім беру – шын мәнінде баланың өзінің дербес мүмкіндіктерін ескере отырып белсенді іс – әрекет жасауына, жақсы көруі мен қорғанушылығын еркін көрсете білуіне, оқушының тұлға ретінде үнемі дамуына, өзін – өзі тәрбиелеп дамытуына, жас және жеке ерекшеліктерін ескеруге жағдай туғызу деген сөз. Оқушының өзін тану үшін ғылыми және өмірлік проблемаларын шешудің бірден – бір тәсілі – өзін-өзі рефлексиялық басқаруды жүргізе алуы. Білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі ретінде бастауыш және орта білім кезеңінен -ақ демократиялық қарым – қатынастарды орнықтыру көзделеді. [1,25]

Білім беру жүйесі әр қашанда оқушының мектептен тыс уақытта өз бойындағы құндылықтардың қалыптасуына негізделеді. Қазіргі уақытта қоғамның интеллектуалдық және білім беру деңгейі ұлттық байлықты құраушы сипат алды, адамның білімділігі, кәсіби мобилділік, шығармашылыққа ұмтылу және стандартты емес жағдайда әрекет ету іскерлігі еліміздің қауыпсіздігінің және тұрақтылығының кепілі. Қазіргі экономикада еңбек нарығында бәсекеге қабілеттілігі жаңа технологияларды игеру деңгейіне, өте көп ақпараттарға үйренісе алуына байланысты. Жаңа қоғамға сапалы, бәсекеге қабілетті білімділік жүйе қажет. Осыған байланысты білім беру құзыреттілігі идеясы еңбек нарығындағы жаңа сұраныстардың жауабы болып табылады. Құзыреттілік көз қарасын енгізу азаматтардың құзыреттілігін білім беру құралдарымен дамыту мақсатында білім берудің мемлекеттік бағдарламасында берілген. Қазақстан Республикасының мемлекеттік жалпыға міндетті стандартында тұлғалық ерекшелігін есепке ала отырып білім беру нәтижесі ретіндегі құзыреттілігіне бағытталған орта білім беруді 12 жылдық білім беру қабылданған. Білім беру жүйесінің мақсаты білім берудің негізгі құзыреттілік түрінде күтілетін нәтежені білдіреді: мәселені шешу (өзіндік менеджмент), ақпараттық құзыреттілік, коммуникативтік құзыреттілік. [2,12]

Мәселені шешу немесе өзіндік менеджменттің мынадай мүмкіндіктері береді:

- Әр түрлі жағдаяттарды проблемаларды анықтайды, жауапты шешім қабылдайды, өз шешімінің нәтижесін бағалайды;
- Өз әрекетіне мақсат қояды, жетістіген жоспарлап және ұйымдастыратын, оны жүзеге асыратын жағдайды анықтайды (технологияны өңдеу);
- Өз әрекетінің нәтижесін бағалау, өзіндік бағалау және рефлексияны жүзеге асыру;
- Өзіне нақты жағдайларда әрекеттер нормасын таңдау;
- Технологияны таңдау, нақты технологиялар арқылы жүру.

Білім беру өнімі - мектеп түлегіне қойылатын талаптар:

Құндылықты – бағдарлы құзыреттілік – өзінің Отаны Қазақстан патриоты болу, азаматтық белсенділіген көрсету, саяси жүйені түсіну, болып жатқан әлуметтік жағдайларға баға бере білу.

Мәдени танымдық құзыреттілік – Адам мен қоғамның дамуындағы ғылымның рөлін түсіну. Өз халқының мәдениеті мен әлемнің мәдени көптүрлілігін түсінуге және бағалауға мүмкіндік беретін мәдени – демалыс қызметін тиімді ұйымдастыру тәсілдерін игеру.

- **Оқу – танымдық құзыреттілік** - өзінің білімділік қызметін ұйымдастыра білуі, тиімді жоспарлай білуі, соған сәйкес функционалдық сауаттылық талаптары негізіндегі білімді игеруде әлемнің ғылыми бағытын түсінуге ізденушілік – зерттелушілік әрекет дағдыларын игеруге мүмкіндік беретін өзінің әрекетіне талдау және қортынды жасау тәсілдерінің білуі.

- **Коммуникативті құзыреттілік** – адармен өзара әрекет пен қарым – қатынас тәсілдернің білуі, түрлі әлеуметтік топтарда жұмыс істеу дағдыларын, қоғамдағы түрлі әлеуметтік рөлдердің орындалуы, өмірдегі нақты жағдайларда шешім қабылдау үшін байланыстың түрлі объектілерін қолдана алу білігін, мемлекеттік тіл ретінде қазақ тілінде, халықаралық қатынаста шетел тілінде қатынас дағдылары болуын қарастыруы.

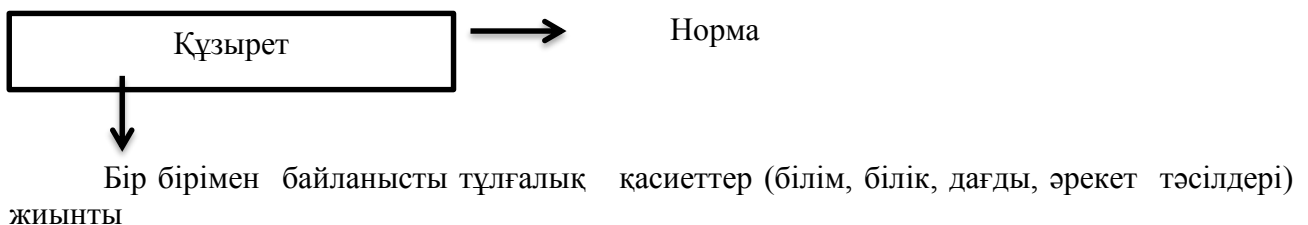
- **Ақпараттық технологиялық құзыреттілік** – бағдарлай білу, өз бетінше іздей білу, талдай, таңдай білу, өзгерте білу, сақтай білу, білім мен ақпаратты ақпараттық технологиялар мен техникалық объектілердің көмегімен жеткізуді жүзеге асыра білу және интерпретациялай білуі.

- **Әлеуметтік – еңбек құзыреттілігі** – отбасылық, еңбек, экономикалық, саяси, қоғамдық қатынастар саласындағы белсенді азаматтық – қоғамдық тәжірибе мен білімге ие болуы, әлеуметтік- қоғамдық жағдайларға нақты талдай жасай білуі, шешім қабылдай білуі, түрлі өмірлік жағдайларда жеке басына әне қоғам мүддесіне ықпал ете білуі.

- **Тұлғалық өзін –өзі дамыту құзыреттілігі**- дене тәрбиесі, рухани және интеллектуалдық дамуына ықпал ететін өз мүддесі мен қызығушылығы үшін қажетті әрекеттер тәсілдерін игеру.

Тұлғаға бағдарланған білім беруде оқу нәтижесі бұрынғыдай бес балдық жүйемен бағаланып, оқушылардың білім, білік, дағдыларымен ғана өлшенбейді. Олардың (оқушылардың) құзыреттіліктерімен өлшенеді. 12 жылдық мектептегі оқыту процесінің ең басты ерекшелігі де осында. Мұғалім соңғы нәтижедегі құзыреттіліктердегі қалыптастыруға қол жеткізу үшін «құзырет» «құзыреттілік» ұғымдарының мәнін түсінуі қажет. Сонымен қатар тұжырымдама мен стандарттарға осы мәселемен байланысты негізгі бағыттарды бағдарлай білуі тиіс. [3,34]

Құзыреттілік – ‘compereto’- латын сөзі – сәйкес келемін, қол жеткіземін. Құзыреттілік – жеке тұлғалық әрекет пәні мен соған сәйкес құзырлықты меңгеруі. Декларативтік (эксплициттік) білім – сөз жзіндегі білім. Процедуралық (имплициттік) білім – практикалық білім.

Тұлғалық қасиеттер
Белгілі бір әрекетке байланысты тұлғалық қатысты құзыреттерді игеру.

Құзыреттілік – міндеттерді шешудегі адамның қабілеті. Ю.Скжипчак пікірі бойынша құзыреттіліктер ішінде кейде бір нәрсеге қабілеттіліктің білім, білікке және осы қабілеттілікті қолдану қажеттілігімен сенім дәрежесіне, басқа сөзбен айтқанда бір міндетті орындау мотивациясына бағынышты құзыреттер бөлінеді. Құзыреттіліктерді топтарға (оқу және кәсібилік қызметтегі құзыреттілік, оқу және кәсіби қарым – қатынас құзыреттілігі және оқушы және мұғалім тұлғасын жүзеге асыру құзыреттілігі) және әр топ ішінде түрлерге бөлуге болады. [1,15]

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасы 12 жылдық орта жалпы білім берудің жалпыға міндетті стандарты. Дәріс материалы. Жоба. Астана 2006ж
2. 12 жылдық білім. 2006ж №9
3. География және табиғат 2008 ж №5

СОВРЕМЕННЫЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ.

УАЙСОВА Акмарал Султанбековна, НУРМУХАНОВА Асель Нурлановна, МУСТАФА

Куланда Ибашкызы

ОСШ №60

Актобе, Казахстан

selya_94_kz@mail.ru, a_uaysova@mail.ru, kulanda.mustafa.59@mail.ru

Земные чувства все отдайте постижению новизны.

Данте Алигьери.

Новая образовательная система ставит перед собой задачу подготовить образованного, творческого человека, способного к адаптации в современном изменяющемся мире. И реализация современных инновационных технологий в учебный процесс является определяющей чертой школьного образования.

Время диктует необходимость технологической компетентности учителя, который должен владеть системой знаний о современных педагогических технологиях, уметь выбрать наиболее эффективные из них применительно к задачам конкретной учебно-воспитательной ситуации, направленной на развитие предприимчивости, креативности воображения и мышления учащихся. Использование образовательных технологий имеет ряд преимуществ: у ученика появляется возможность управлять процессом решения учебных задач, варьировать их по степени трудности, постепенно формируя навыки и скорость выполнения заданий. Способы инновационного обучения: модульное обучение, проблемное обучение, дистанционное обучение, исследовательское методическое обучение, метод проектов, социальное партнёрство.

Основными принципами инновационного обучения являются: креативность, нетрадиционные формы уроков, усвоение знаний в системе, использование наглядности.

Инновационные воспитательные технологии: игровые, здоровьесберегающие технологии; проектные, технология развивающего обучения; технология проблемного обучения, технологии групповой деятельности, ИКТ-технология; личностно-ориентированный подход, технология учебно-исследовательской деятельности на уроке, технология КТД (коллективные творческие дела)

Компьютерные средства обучения называют интерактивными, они обладают способностью откликаться на действия ученика и учителя, вступать с ними в диалог, что и составляет главную особенность методик компьютерного обучения.

Стремительное развитие общества, распространение мультимедийных и сетевых технологий позволяют расширить возможности использования ИКТ на уроках в современной школе.

Использование ИКТ при обучении школьников общеобразовательным предметам в школе ведет к повышению качества образования. Практика показывает, что дети с большим успехом усваивают учебный материал, если в урок включаются ИКТ, более значимой становится роль ИКТ в плане интеллектуального и эстетического развития обучающихся, формируется их информационная культура, которая так необходима школьнику для его будущей социализации, расширяется духовный, социальный, культурный кругозор детей.

В.Г.Белинский говорил: « Без стремления к новому нет жизни, нет развития, нет прогресса». Слова эти сказаны очень давно. Тогда о компьютерных технологиях никто и не помышлял. Но эти слова о нем, о современном учителе, об учителе, который стремится вперед, который готов осваивать все новое, инновационное и с успехом применять в практике своей работы.

Чтобы организовать качественное использование ИКТ на уроке необходимо учителю иметь достаточную подготовку в области использования средств ИКТ, а также должную мотивацию по переводу учебного процесса на современный уровень. Информационные технологии не только облегчают доступ к информации, открывают возможности вариативной

учебной деятельности, ее индивидуализации дифференциации, но и позволяют по-новому, на более современном уровне организовать сам процесс обучения, построить его так, чтобы ученик был бы активным и равноправным его членом.

Внедрение ИКТ на уроках русского языка и литературы позволили мне реализовать идею развивающего обучения, повысить темп урока, увеличить объем самостоятельной работы, как на уроке, так и при подготовке домашних заданий, сделать урок более ярким и увлекательным. Именно ИКТ позволили нам вместе с учениками погрузиться в другой мир, увидеть языковые и литературные процессы другими глазами, стать их участниками. Компьютер обладает достаточно широкими возможностями для создания благоприятных условий для работы по осмыслению орфографического и пунктуационного правила.

Прежде чем предлагать задания с использованием Интернета необходимо соблюдать следующие требования:

- в процессе постановки учебной задачи должны быть упомянуты, а лучше в письменном виде предложены сайты, рекомендованные для выполнения данного задания. Ссылки на тематические ресурсы я сама нахожу, чаще всего, на сайте сетевого объединения методистов или ввожу фразу поиска в поисковых сайтах как Yandex, Google. Это только кажется, что поисковая работа – это просто. На самом деле – это достаточно сложно, так как из всего многообразия предлагаемой информации нужно выделить и выбрать только самое главное и необходимое.

- прежде чем предлагать задание ученикам, связанной с использованием не только интернета, но и любой ИКТ, первоначально самому учителю, хотя бы эскизно представлять, что в результате он должен получить;

- нацелить обучающихся на трудоемкость выполнения задания, предупредить о неожиданностях, с которыми они могут встретиться в процессе работы над ним;

- обеспечить достаточный ресурс времени для выполнения задания;

- предупредить учеников о критериях оценивания работы;

- показать практическую значимость выполняемого учащимися задания, упомянув о том, что их работы могут потом использоваться как учебные пособия на уроках в других классах. Здесь же я чаще всего даю понятие об авторском праве, а после того, как ученик сдал работу, прошу разрешения для ее использования;

- список тем для подобного вида работ лучше предложить заранее перед изучением большой темы, творчества конкретного писателя, чтобы у учащихся было право выбора;

- программа реализации задания Word, Power Point;

- объем работы;

Опыт работы обучения орфографии и пунктуации при помощи компьютера говорит об эффективности данной технологии, что объясняется следующим:

- Ученик работает активно и самостоятельно;

- Изменяется форма контроля занятий: ученика контролирует компьютер, тщательно проверяя и сразу же оценивая работу;

- Применяется индивидуализация и дифференциация обучения: парные виды работы сочетаются с групповыми и индивидуальными;

- У ученика вырабатывается умение работать, соблюдая тишину, не мешая другим, развивается его коммуникативная культура;

- Формируется иная, чем на традиционных уроках культура поведения учителя – он наблюдает за ходом работы, оказывая помощь только в случае необходимости, поощряя самообразование и саморазвитие детей.

Каждый учитель знает, как оживляет урок использование видеоматериалов, которые можно включить в презентацию. Применение ИКТ на уроках русского языка и литературы приводит к целому ряду положительных результатов:

- Создание учителем медиатеки, включающей в себя презентации по биографиям и творчеству писателей XIX и XX веков;

- Повышает качество обучения;
- Усиливает интерес к изучению предмета;
- Дает возможность педагогу рационально распределять время урока;
- Доходчиво объяснять материал, делать его интересным.

При объяснении нового материала на уроке я использую презентации, слайды, изображающие иллюстрации, фотографии, портреты, видеофрагменты, таблицы и схемы.

При этом существенно меняется технология объяснения- ученики комментируют информацию, появляющуюся на экране, по необходимости сопровождая ее дополнительными примерами.

Применение ИКТ эффективно при подготовке и проведении учителем различных форм урока.

Успешность современного педагога:

- это способность управлять собой;
- ставить разумные личные цели;
- умение решать проблемы;
- личностный рост;
- изобретательность и способность к инновационному творчеству.

Девизом каждого учителя сегодня пусть станут слова Эмиля Золя, касающиеся всех сфер нашей жизни: «Единственное счастье в жизни- это постоянное стремление вперед...»

Использованная литература:

1. Леведь И.Н. «Афоризмы великих о ..» Москва «Дрофа», 2007 г
2. Е.С.Полат Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. Москва, 2010 г.
3. Беспалько В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. Москва, 2015 г.

БІЛІМ САПАСЫН АРТТЫРУДАҒЫ МҰҒАЛІМ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫНЫҢ РОЛІ АБДИЕВА Тазагуль Утарбаевна

«Ақтөбе қаласының №47 жалпы білім беретін орта мектебі» ММ

Ақтөбе, Қазақстан

47ortamektep@mail.ru

Аннотация

Мақалада білім сапасы мұғалімдер қызметінің сапасына тікелей байланыстылығы айтылады. Мұғалімнің басты көрсеткіші – біліктіліктің ғылыми түсіндірмесін беріп, оның нәтижесі туралы мәлімет беріледі.

Мұғалімнің сабақ үстіндегі шығармашылығын 4 деңгейге бөліп көрсетіп, өз еңбегінің нәтижесі туралы ой қозғайды. Шығармашыл мұғалімнің басты ерекшеліктеріне тоқтала отырып, жаңаша оқытудың педагогикалық тәсілдерін толық меңгеру нәтижесінде жететін жетістіктері атап көрсетіледі. Үлгерімі жақсы және орташа оқушымен жұмыс ерекшеліктеріне бірдей назар аудару, жан – жақты дамыған, барлық жағдайларға тез арада шешім қабылдай алатын ұрпақ тәрбиелеп шығару мүмкіндігін арттыратынына дәлелдер келтіріліп, креативті мұғалімге сипаттама берілген.

Annotation

The article talks about the close relationship of the quality of student performance with teacher's creative activities.

The teacher's activity is to obtain explanations and achieve results. These are applications in the lessons of 4 level tasks that contribute to the development of communicative creative abilities. An individual approach to each student with different motivational activities contributes to their inner potential, comprehensive development of the personality, brought up in the spirit of the times, able to navigate in any life situations and make quick decisions.

This, according to the author of the article, is the activity of a teacher with a creative type of thinking.

Білім сапасы мұғалімдер қызметінің сапасына тікелей байланысты. Мұғалім жайлы Ахмет Байтұрсынов былай деген: «Мұғалім қандай болса, мектеп те сондай болмақшы. Яғни, мұғалім білімді болса, ол мектептен балалар көбірек білім алып шықпақшы. Солай болған соң, ең әуелі мектепке керегі білімді, педагогикадан, методикадан хабардар, жақсы оқыта білетін мұғалім». Демек, білім сапасын көтерудің негізгі тетігі-ұстаз, сондай-ақ оның теориялық білімі мен кәсіби шеберлігі, шығармашылық қызметі.

Жаңа ғасырдағы мектеп алдындағы міндет-егеменді еліміздің жас ұрпағын жан-жақты дамыта отырып тәрбиелеу. «Елімізді 2030 жылы барысқа айналдыратын күш – мектеп партасында отырған оқушылар мен 15-20 жас аралығындағы жастар» деп Елбасымыз бекер айтқан жоқ. Өйткені Қазақстанның бүгіні мен ертеңі жас ұрпақтың еншісінде. Ал жас ұрпағын жан-жақты, терең білімді, интеллектуалдық деңгейі жоғары етіп қалыптастырудың бірден бір жолы- оқушыға білімді терең игертудің тиімді әдіс – тәсілдерін іздестіру, шығармашылыққа жетелеу. Бұл ретте мұғалімнің терең біліктілігі қажет. Біліктілік- бұл білімдегі, тәжірибедегі, берілген білімді меңгертудегі бейімділік, құндылықты бейнелейтін жалпы қабілеттілік.

Біліктілік:

1. Білімнің негізінде қалыптасатын үлкен еңбек, яғни:
  - жауапкершілікті сезіну;
  - белгілі бір мәселені шешуге қатысу;
  - білім беру технологияларын түсіну, меңгеру, қолдануда қабілеттілік таныту;
  - еңбекке дұрыс қарым-қатынас;
  - кәсібінде үнемі ізденіс таныту.
2. Ақпараттық қажеттілікті сезіну.
3. Көздеген мақсатқа жетуде әдіс –тәсілдерін бір – бірімен сай келуі.

Біліктілік негізі:

1. Оқып үйрену:
  - белгілі бір тәжірибені пайдалана білу;
  - өз білімін өзара байланыстыра ұйымдастыру;
  - өзінің жеке оқыту бағдарламаларын құра білу;
  - өзін дамытумен дербес айналысу.
2. Іздеу:
  - әр түрлі базалық мәліметтерді іздестіру;
  - ақпараттармен жұмыс;
  - құжаттармен жұмыс жасай білу және оларды топтай білу.
3. Бейімделу:
  - технологиялар мен ақпараттарды қолдана білуге бейімделу;
  - өзгеріске икемділік таныту;
  - қиындыққа көне және жеңе білу;
  - жаңа шешімдер таба білу.
4. Ынтымақтастықта болу:
  - еңбекте ынтымақтастықта болу;
  - келіспеушілік пен әр түрлі көзқарастылықта көрегендік таныту;
  - келісе білу;
  - шарт жасай білу және оны орындау;
  - тілектестік және ынтымақтастық таныту.
5. Жұмысқа ниеттілік:
  - жобаға кірісу;
  - жауапкершілікті сезіну;
  - өз жұмысын ұйымдастыра білу;
  - өткенді жаңамен байланыстыруды ұйымдастыру;
  - қоғам дамуына сын көзбен қарай білу;

- қиындыққа және сенімсіздікке қарсы тұру;
- өзінің жеке көзқарасын білдіре білу, т.б.

Сапа өздігінен келмейді. Оны жоспарлау керек. Білім мекемесіндегі сапаға жету жолдарын жоспарлауды мына үлгіде құруға болады.

Жоспарлау кезеңі

- білім сапасының көрсеткішіне жету және оның мәніне қол жеткізеді;
- оқушылардың сұраныстарына және қажеттілігіне сай жаңа көзқарасты идеяларды, педагогикалық міндеттерді жаңаша шешуді талап етеді.

Күтілетін нәтиже – заманауи әдіс – тәсілді қолданады.

Біздің тұтынушыларымыз кімдер? Олар бізден не күтеді?

Олардың сұраныстарына біздер қалай жауап беруіміз керек?

Мекемеден олар не талап етеді? Тұтынушының қажетін өтеу.

2. Оқушы талаптары үшін біз қандай әдістерді қолданамыз?

Кездесетін қиыншылықтар мен кедергілерден шығуда неге сүйенеміз? Жетістікке жетуде қандай сыншыл факторлар болуы керек

3. Табысқа жол мүмкін? Жетістікке қалай жетеміз? Қандай стандартты жүзеге асырамыз?

4. Сапаны жүзеге асыру асырамыз? Сапа несімен құнды? Мамандар қызметін қалай ұйымдастырамыз? Кәсіптілік пен шығармашылықты дамыту жолдары қандай?

5. Мамандар қызметінде табыссыздық пен кезіккен кемшіліктерді жоюда қандай нақты әрекеттер болды? Нәтижелі жұмысты біз қалай не арқылы жүргіземіз?

6. Үрдісті бағалау білеміз? Нәтижені бағалауды қалай жүргізсек дұрыс болмақ? Сапаға жетуде білім мекемесі жұмысының құндылығы – бұл көзделген мақсатқа жету мен басты міндеттерді шешуде өз қызметін құру принципі. Ол:

- оқушыларды бірінші орынға қою;
- жоғары деңгейдегі кәсіптілікпен жұмыс істеу;
- бірлікте еңбек ету;
- тұрақты жақсартуға көмек жасау;
- барлық тұлғалар үшін бірдей еңбек ету;
- жоғары сапалы қызметпен қамту.

Білім сапасын арттыруда тұлғалар қызметін талап деңгейінде ұйымдастырудың мәні зор. Ол қызметтің бағыттары мынандай болып келеді:

Ұйымдастырушылық қызмет:

- педагогтің қызметін ұйымдастыру;
- мұғалімнің оқушы қызметін ұйымдастыруы;
- оқушы қызметіне жағдайдың жасалуы;
- мұғалім мен оқушының өзара байланыс қызметі;
- оқушының өз қызметін ұйымдастыруы.

Жобалаушылық қызмет:

- педагогикалық үрдіске қатысушылардың мүмкін болатын нәтижелерін жобалай білу;
- педагогикалық өзара әрекетті үлгілеу;
- педагогикалық технологияны жүзеге асыру үрдісінде мұғалім мен оқушының даму деңгейін болжау.

Коммуникативтік қызмет:

- педагогикалық үрдіске қатысушылардың (мұғалімдер, оқушылар, ата-аналар) арасындағы коммуникативтік қызмет.

- мұғалім мен оқушылар арасындағы ақпараттық алмасу;
- педагог пен тәрбиеленушілер арасындағы өзара түсіністік жағдайдың жасалуы.

Ю.К.Бабанский мұғалімнің сабақ үстіндегі шығармашылығын 4 деңгейге бөледі:

- мұғалімнің сыныппен өзара әрекеті, нәтижеге жетуге ұмтылуы;
- мұғалімнің сабақтағы қазметі, яғни жоспардан бастап оқытудың мазмұны, соған орай әдіс-тәсілдердің таңдалуы;
- оқушы шығармашылығын қалыптастыру, соны дамыту мүмкіндігін жасау;

-оқушылармен өзара қарым – қатынаста толық дербестік таныту, оқыту мен тәрбиелеуде нақты шағармашылықпен жұмыс жүргізу, оқушыларды өздігінен оқуға жұмылдыру.

Мұғалім шығармашылығы мынадан байқалады:

1. Алынған көрсеткіштерге талдау жасау;
2. Кезіккен проблемаларды, ситуацияларды сезіну;
3. Нәтижеге жету жолында педагогикалық өзара әрекет жүйесін құру;

4. Өз қызметінде бағдарланған міндеттерді шешуді тұрақты кері байланыс арқылы жүзеге асыру. Ал, мұның барлығы мұғалімнің кәсіптілігіне байланысты болмақ. Ол біріншіден, өзінің еңбегінің нәтижесін өлшеу біліктілігі мен қызметінде сапалы көрсеткішке жетуі. Екіншіден, практикалық қызметте педагогтің сапалық көрсеткішін зерттеу біліктілігі. Әр педагог өз жұмысына талдау жасауда: Неге жеттім? Неге ұмтыламын? Не кедергі жасайды? сұрақтарын басшылыққа алуы тиіс. Н.В. Кухарев бойынша педагогикалық шығармашылықты өлшеу.

Критерилері төмендегіше:

- Жаңашылдығы және түпкіліктілігі;
- Ғылыми негізділігі;
- Әлеуметтік – педагогикалық ерекшелігі;
- Болашақтылығы;
- Өзара әрекеттің тиімділігі;
- Қанағаттанушылық;
- Нәтиженің тұрақтылығы;
- Бейімділігі;

Педагогикалық шығармашылықты өлшеу критерийлері

Критерийлердің қызметте байқау түрлері

Материалды берудің түпкіліктілігі:

- білім беру мазмұнының түпкіліктілігі;
- пәнаралық байланыстардың түпкілікті негізі;
- жаңа әдістер, үлгілер, олардың түпкілікті байланысты;
- қолданылып жүрген әдістер, тәсілдер мен үлгілер дәрежесін

өзгерту;

- жаңа авторлық әдістеме;

1. Жаңашылдық және жаңа авторлық оқыту мен тәрбиелеу жүйесі;

Оның түпкіліктілігі педагогикалық ізденістегі бейімделу дәрежесі

Педагогикалық – психологиялық ғылымдардың жетекші идеяларына сүйену:

- өзінің шығармашылық ізденістерінен негізгі ойды ескеру;
- алдындағы қатарлы педагогикалық тәжірибелерге сүйену;
- басқа салалардағы: медицина, акмеология, философия,

2. Ғылыми дәлелділігі социология және т.б білімдерді пайдалану.

Педагогтың өзі үшін ізденудің ерекшелігі:

- әріптестер үшін ерекшелігі;
- оқушылармен шығармашылықпен жұмыс жүргізу бағытын дәрежесі;
- әлеуметтік тапсырыстар, ата-аналар сұраныстарының дәрежесі;
- білім беру жүйесіндегі шығармашылық ізденіске дем

3. Әлеуметтік- ерекшелігі берушінің әрекет дәрежесі;

- барлық аймақтың білім беру жүйелерін дамытудағы тәжірибелер ерекшелігі.

Оқушылардың жұмысқа қабілеттілігін өсіру дәрежесі.

- педагогтар мен оқушылар қызметінің тиімділігі;
- педагогикалық нәтижені аймақтық жағдайлар мен потенциалдық

мүмкіндіктеріне сай тұрақты жақсартуы;

- оқушылардың танымдық қызығушылықтарын тұрақты күшейту;
- сыртқы себептерді азайту есебінен ішкі бағыттағы себептерді кеңейту;

- болашақ тенденцияларды ескергенде материалдық

4. Болашақтылығы, шығын дәрежесі, қолайлылығы.

5. Педагогтың оқушыға ықпал ету дәрежесінің өзгеруі:

- педагогикалық нәжиженің сапалық, сандық көрсеткіштерінің динамикасы;
- оқушылардың психофизиологиялық ерекшеліктеріне педагогикалық әрекеттердің сәйкестік икемділігінің дәрежесі;
- педагогтың өзінің оқушылардың ықпалын өзгерту дәрежесі;
- оқушыларды жеке тұлға ретінде инновациялық, шығармашылық тұрғыда қалыптастырудағы педагогтың міндеті.

5. Өзара әрекет тиімділігі жеке тұлға ретіндегі ерекшелігі;

- жаңа әдістердің туындауы.

Педагогтің шығармашылық қызмет үрдісіне:

- педагогтің өз қызметінің нәтижесіне;
- оқушылардың қызметінің әр кезеңде нәтижеге жетуі;
- оқушылардың еңбектестік үрдісіне;
- оқушылардың педагог қызметін атқару үрдісіне;
- сезімдік- адамгершілікті жетілдірудің өзара нәтижелері;
- ақыл-ойдың өсуінің нәтижелері;
- өзіндік даму және өзіндік жетілу жолы;

6. Қанағаттанушылық шығармашылықты қалыптастыру бағытына.

Педагогтің қызметі бойынша көрсеткіші:

- пәнді оқыту көрсеткіші;
- басқа педагогтардың пән бойынша көрсеткішіне қатысы;
- туыстас пәндер педагогтарымен байланысы;

7. Нәтиженің тұрақтылығы.

- білім беру жүйесіне қатысы.

Өзіндік шығармашылыққа ынталандыруы:

- педагогикалық технологияны меңгерудегі шығармашылығының мүмкіндігі;
- педагогтің жеке қасиетіне сай әдістер мен технологияларға бейімделу мүмкінділігі;

8. Бейімділігі инновацияны пайдалану қызметіне бейімділігі,

- білім беру жүйесіндегі педагогтің қызметіне бейімділігі;
- әр түрлі жағдайға бейімділігі;

Педагогтің өз еңбегіне, сапалы көрсеткішіне зерттеу және талдау жасау біліктілігіне қарай шығармашылық мынандай деңгейлерге бөлінеді:

1. Ақпараттық – өндірушілік: педагог басқаның тәжірибесін ескере отырып, нәтижеге жету жолындағы педагогикалық міндеттерді шешеді, нақты ситуацияларды шешудің тиімділігін талдауды біледі.

2. Бейімділік-болжаушылық: педагог өзіне белгілі ақпараттан оқушылардың потенциалдық мүмкіндіктері мен өзіндік жеке қасиеттерін ескере отырып, өзара әрекет әдістерін, құралдарын, тәсілдерін іріктеп, өзгертіп пайдалана біледі. Бұл деңгейде пәнаралық байланыс, саралап оқыту, білім, білік дағдыларын меңгерту жұмыстары жүреді. Бұл педагогикалық шығармашылықтың I деңгейі.

3. Ұтымдылық: педагогтың құрастырушылық – болжаушылық қабілеті байқалады, яғни жаңашылдық, педагогикалық үрдісті мақсатты, ұйымдастыру, педагогикалық міндеттерді шешудің қалыптан тыс түрлерін қолдану, т.б. Бұл II деңгейі.

4. Зерттеушілік: педагог өзінің ізденісінің тұжырымдамалық негізін анықтай біледі, оларды еркін қисындырады. Оның нәтижесін зерттеу негізінде өзінің жүйесін дайындайды. Бұл педагог өзінің тәжірибесін жинақтай біледі. Бұл педагогикалық шығармашылықтың «жоғары» деңгейі.

5. Креативтік. (шығармашылықты елестете білу) – болжаушылық: педагог жоғары міндеттерді ұсыну және олардың шешудің әдістерін негіздеу қабілеттерін көрсетеді. Мұндай қызмет нәтижесінде өмірлік шығармашыл инновациялық тұлға қалыптасады. Бұл деңгейде

педагог қызметінде өзара әрекет жасау әдісі орын алады. Принцип бойынша бұл әдістерді оның оқушылары да меңгереді. Олар тұрақты жағдайда өз мүмкіндіктері бойынша өзіне-өзі іштей жарысқа түсу үрдісінде нәтижеге жетуге тырысады. Алғашқы екі деңгейде шығармашылықпен жұмыс істейтін мұғалім өзін іздейді, яғни ол өзіне: Мен не істей аламын? Қолымнан не келеді? Деген сұрақтарын қойса III деңгейде, Қалай жақсы істеуге болады? Қандай әдіс-тәсілдер, құралдар жоғары нәтиже береді? Деген сұрақтар басшылыққа алса, ал IV, V деңгейде өз іс әрекетіне шығармашыл-педагог: Мен кімді қалыптастырамын? Менің қызметімнің нәтижесі не? Сұрақтарын басшылыққа алады. Мұғалім сабағына қатысу және талдау жасау, бағыт – бағдар беру мектеп басшыларының қызметінің негізгі және маңызды кезеңі болуы тиіс.

В.А. Сухомлинский «Разговор с молодым дитектором школы» атты еңбегінде: «Сабаққа жиі қатысып, талдау жасайтын мектеп директоры мектепте не болып жатқынын хабардар болады, ал жиналыстар өткізіп, басқа ұйымдастыру жұмыстарымен жүріп, оқушының, мұғалімнің еңбегімен тікелей таныспаған басшының қызметінің мәні болмады» деген оқыту сапасының негізгі критерийлері оқыту үрдісінің нәтижесі мен оқушылардың білім, білік дағдысының сапасы болып табылады. Өйткені сапалы, білімді шығармашыл оқушы (кіші ғылым академиясы жанында ұйымдастырылатын ғылыми жұмыстар жоба жарыстары жүлдегерлері мен пәндік олимпиада, «Дарын» бағдармасы бойынша өткізілетін байқау, жарыстарының жеңімпаздары және т.б.) шығармашылықпен жұмыс жүргізетін мұғалім еңбегінің жемісі.

Мұғалім – өте нәзік инструмент, ол барлық адами қызметтерді өзінде жинақтауға ұмтылады. Ол философ, дирижер, ұйымдастырушы, оқуымысты, психолог, артист. Сондықтан оның бойындағы байқалатын қызметтерге сыйластықпен қарай отырып, оны жетілдіруге көмек көрсету және бұл инструменттің ерекшеліктері мен дауысына үн қосу негізгі міндеттердің бірі. Сондай – ақ олардың тұлғалық қасиеттерін аша отырып, оқушыларға сапалы білім беру және шығармашылығын қалыптастыруда жан-жақ жақты көмек ұйымдастыру сапалы еңбекке қол жеткізудің бірден – бір жолы болмақ.

Шығармашыл жұмыс істейтін мұғалім.

Өз пәні бойынша терең, жан – жақты білімді. Білімін жоспарлы жоғарлата алатын, мамандығы бойынша методикасын, әр түрлі саладағы ғылыми – көпшілік әдебиеттерді еркін меңгереді.

1. Өз пәні бойынша білімі өз пәнін біледі, қызықтырып өтеді.

2. Өз пәніне қатынасы жаңа көзқарасты идеяларды, педагогикалық міндеттерді жаңаша шешуді талап ететін активтілігімен көзқарасы ерекшеленеді.

3. Жұмыстағы жаңашылдыққа оқушылардың, сыныптың ерекшелігін ескереді.

4. Оқу жұмысын жоспарлауды жүйесінің формасы мен тәсілдерін түрлендіре отырып, білу. Шығармашылықпен жоспарлау.

5. Оқуының психологиялық, педагогикалық концепциясын еркін меңгереді және оны педагогикалық білім негізі. Оқушылармен қарым – қатынас жасау, оларға талап қоя білу, мөлшерін сақтай біледі.

6. Педагогикалық тәсіл. Оқушы ерекшелігін жүйелі зерттеу, оқыту талаптарында жеке қарым – қатынасты қамтамасыз ету, яғни тапсырманың күрделілігі мен көлемін деңгейлеу, нашар үлгеретін оқушыларға үнемі тиянақты көмек көрсету, үй тапсырмасының орындалуын үнемі бақылау.

7. Оқыту процесінде оқушымен нашар оқушыларды бір мезгілде көз алдында ұстай білу. Оқу еңбегін оқушыларда дағдыға айналдыру, білім – білік дағдысын мақсатты, тиянақты түрде бірдей қатынаста ұйымдастыру, білім алуда өзін – өзі бақылау, оқу еңбегін дұрыс қатынаста жоспарлау, оқыту.

8. Оқу еңбегі дағдысындағы жазудың, есептердің міндетті жеке қарым- қатынас оқушыларды дамыту жұмысын тудыру. Оқыту формасы мазмұны мен әдісінің активті дамуы материалдарындағы керектісін бөліп ала белуіне үйретеді және жеке қарым – қатынас жұмысы жасауға жағдай туғызады.

9. Ойлау қабілетін дамыту оқушылардың пәнге қызығушылығын арттыруда негізгі жұмыс тәсілдерін пайдаланады, мазмұнның жаңашылдығын пайдалану;

10. Оқушылардың пәнге қызығушылықтарын қалыптастыруға, жеке қарым – қатынас жасауға жағдай туғызады. Бағалауды практикада қолдана білу, тек қана білімін, қызығушылығын дамыту, күнделікті баға қорының жеткілікті саны оқушылардың тоқсандық қортынды баға бөліп ала білуіне үйретеді және жеке қарым–қатынас жасауға жағдай туғызады. Бағалау емес оның практикалық – эксперименталдық білім – білік дағдысын бағалауға дұрыс жағдай туғызады.

11. Оқушылардың білім-білік дағдысын, білім сапасын бағалай білу. Өз елінің сауатты, сапалы азаматы жан – жақты дамыған, барлық жағдайларда тез арада шешім қабылдай алатын.

Креативті мұғалім

Техниканы білу, интернет, компьютер қолдана алатын, Мейірімді, қамқоршы. Ақылшы болуға әрқашан дайын, Болашақ елімізді шет елдермен байланыстыра білу үшін тілдерді білу, меңгеру.

Әдебиеттер:

1. Авакова Р. Ә. Фразеология теориясы. – А.: Қазақ университеті, 2009. – 292б.
2. А. Қабдолов
3. Сөз өнері. Тандамалы шығармалар. I т, А., 1983. 3. Болғанбаев Ә. Қазақ тілінің түсіндірме сөздігін жасау тәжірибелері. А.: Ғылым, 1989
4. Қожахметова Ф. Тұрмағанбет Ізтілеуов тілдік тұлғасының дискурстық сипаты: Филол. ғыл. канд. дис.... автореф. 10.02.02.
5. А. Байтұрсынов атындағы Тіл білімі институты, – Алматы: 2004. – 32- б.

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ И ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОГО МЫШЛЕНИЯ МОЛОДЕЖИ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВУ

ТОЛЫКБАЙ Нургуль Оралбековна

Медицинский колледж «Шипагер»

Нур-Султан, Казахстан

asd_nur@mail.ru

Аннотация

Новые вызовы ставят новые задачи развития предпринимательского образования. Для преодоления данных вызовов необходима разработка компетентностных моделей, на основе которых будут формироваться образовательные программы, учебные материалы и др. В материале обобщены результаты работы по проекту «Исследование профессиональных компетенций молодежи в процессе обучения предпринимательству».

Чтобы обеспечить страну эффективными, конкурентоспособными предпринимателями и конкурентоспособной системой предпринимательства, эту систему надо создать. Ее нужно воспитать, сформировать и сделать ее действительно конкурентоспособной. Для этого нужно вырастить самих предпринимателей, которые станут клеточками этой системы. По этому пути прошли все страны земного шара. Хочется, чтобы наша страна по этому пути

также прошла как можно быстрее и как можно успешнее.

Ключевые слова:

Компетентностная модель, предпринимательство, обучение предпринимательству, система предпринимательского образования.

Предпринимательская деятельность приобретает профессиональный характер в тех случаях, когда люди: осознанно, добровольно и инициативно связывают с предпринимательством свои коренные жизненные интересы; самостоятельно, добросовестно и ответственно совершают ряд действий по созданию, ведению и ликвидации собственного

дела; самостоятельно обеспечивают с помощью собственного дела свою трудовую занятость; занимаются предпринимательством регулярно (постоянно) либо систематически в организованном ими самими порядке; ведут свои дела рационально и целенаправленно, ориентируясь на заранее спланированные результаты, сопоставляя планируемые результаты своих действий с планируемыми затратами, а фактические результаты – с фактическими затратами; занимаются предпринимательством ради получения доходов, выгоды, воспроизведения и развития своего персонального трудового ресурса, своей жизни, а также жизни своих близких; стремятся соответствовать признанному в обществе уровню профессионализма в своей деятельности, стремятся получить признание в качестве профессионалов в своем деле бизнес и микропредпринимательство. Результатом выделения ключевых предпринимательских компетенций являются: умение выдвигать и утверждать бизнес-идеи; умение разрабатывать бизнес-модель, бизнес-план нового бизнеса; умение учреждать бизнес-единицы выступать ее участником; умение обеспечивать разработку и выведение на рынок продукта / услуги; умение создавать команду бизнеса; умение осуществлять ресурсное обеспечение умение обеспечивать безопасность бизнеса; умение обеспечивать конкурентоспособность и конкурентную устойчивость бизнеса; умение обеспечивать бесперебойное ведение и развитие совокупности внутрифирменных и межфирменных бизнес-процессов и бизнес-коммуникаций умение осуществлять выход из бизнеса.

Наиболее важные для успешной работы знания и умения, по мнению опрошенных предпринимателей это- знания, умения и владения, способствующие успешности ведения бизнеса.

- Владение методами мониторинга и оценки конкурентоспособности бизнеса с учетом прогнозирования издержек и инвестиций (при развитии бизнес-процессов).
- Умение проектировать организационные структуры, участвовать в разработке проектов.
- Умение консолидировать различные ресурсы для оптимизации бизнес-процессов, придерживаясь при этом корпоративной и социальной ответственности.
- Навыки обеспечения коммерческой, информационной и кадровой безопасности организации при эффективном функционировании бизнес-единицы.
- Умение прогнозировать бизнес-тенденции на рынке при открытии своего дела.
- Умение оптимизировать ведение финансово- хозяйственной деятельности посредством современных информационных технологий и методов экономико-математического моделирования.
- Знание правовых вопросов и умение принимать управленческие решения в рамках национального и международного законодательства.
- Умение определять и формулировать предпринимательскую миссию.
- Умение выбирать подходящую организационно-правовую форму бизнеса и знания в области ее регистрации.
- Навыки составления финансовой отчетности и учета с использованием современных методов корпоративных, информационных систем.
- Знание нормативной законодательной базы при ликвидации организационно-правовой формы собственности

№	Компетенция	Личность
1	Знать, зачем?	Готовность к самоотдаче
2	Знать, как?	Профессиональные знания и умения риск, выдержка, вера в себя
3	Знать, кто?	Навык сетевого общения
4	Знать, когда?	Навыки и интуиция
5	Знать, что?	Общие знания, технологические знания

Важно при выстраивании такого курса помочь и преподавателям, и студентам избежать следующих предубеждений: суз может и хочет сделать предпринимателями. Это не так,

далеко каждый человек может стать предпринимателем; тому, кто не собирается сам заниматься бизнесом, не нужно знать о предпринимательстве. Нет, нужно! Потому что бизнес, предпринимательство—это важная часть нашего экономико-социального существования. Без понимания того, что это такое, сегодня невозможно работать ни в государственном управлении, ни в образовании, ни в социальной сфере. Уровням обучения предпринимательству относятся уровень: 1-й уровень – общие знания о предпринимательстве и о малом бизнесе; 2-й уровень –практические навыки для старта или управления действующим бизнесом; 3–ий уровень практические меры для стартапа

Обучение предпринимательству обычно носит комплексный характер.В систему формирования предпринимательских компетенций входит несколько элементов:

- формирование предпринимательских знаний и навыков в процессе обучения;
- поддержка предпринимательской деятельности с помощью развитой инфраструктуры;
- проведение научных исследований в области предпринимательства;
- развитие сетевого коммуникационного предпринимательского пространства. Для

формирования предпринимательского мышления важно показать различия в понятиях «бизнес» «предпринимательство». Бизнес—это форма занятости, деятельности. Она позволяет индивидам получить отсутствующий у них, но желаемый ресурс при помощи обмена имеющегося ресурса на то, что нужно. В качестве ресурсов, которыми может оперировать субъект, можно выделить: время, жизни, здоровье, тело, компетенции, способность к труду; землю (в том числе, полезные ископаемые, леса, вода); финансы; информацию(в том числе знания). Наиболее значимыми предпринимательскими компетенциями представляются:

1)способность, готовность и умение видеть возможности, делать рациональный выбор, проявлять волю для создания бизнеса;

2)умение применить знания о бизнесе, предпринимательстве, макро-и микросреде, психологических особенностях человека для формирования модели бизнеса, создания бизнес-плана;

3)умение устанавливать деловые коммуникации для формирования элементов бизнеса в соответствии с моделью, планом;

4)привлечение и введение в хозяйственный оборот новых ресурсов. Предприниматель не обязательно является собственником этого ресурса, но он способен найти на рынке ранее недооцененный ресурс, создать для него товарную форму и продать;

5)готовность брать на себя рыночное лидерство, проявлять инициативу, управлять рисками, ломать шаблоны, брать на себя ответственность, конкурировать с другими субъектами;

6)умение структурировать не только свое время, но и тех, кому он делегирует полномочия по трансформации ресурса (сотрудникам);

7)навыки создавать, формировать, поддерживать и завершать деятельность организационно- правовой формы предпринимательской деятельности, предпринимательской фирмы;

8)способность, готовность и умение включать в хозяйственный оборот компетенции: свои, сотрудников, страны регистрации, интернациональные и глобальные.

Мышление предпринимателя обусловлено необходимостью:

- поиска сферы приложения своих усилий;
- формированием системы элементов.

Активная роль предпринимательства проявляется в двух направлениях:

во-первых, создавая новые ресурсы жизни общества, предприниматель создает свой бизнес как «дело». Соответственно появляются рабочие места, а попутно новые возможности в хозяйственной общества для развития инфраструктуры возникновения возможностей для создания новых видов бизнеса; во-вторых, существование предпринимательского бизнеса обуславливает потребительский бизнес. Предпринимательский бизнес не существует без потребительского бизнеса и наоборот. Вместе с тем он создает возможности для существования наемно-трудового и государственного бизнеса, является базой развития международного, социального и глобального бизнеса. заявленному проекту и формулирует

задание. Таким образом, результатом работы над проектом может быть бизнес-план проекта, заявка на грант, обзор или отчет по исследованию рынка и т. п.

В результате студенты приобретают дополнительные компетенции и практические навыки: способность находить и оценивать новые возможности, формировать и оценивать коммерческие перспективы бизнес-идеи, разрабатывать бизнес-планы создания нового бизнеса; способность порождать принципиально новые идеи и продукты, проявлять креативность и инициативность способность разрабатывать стратегию коммерциализации инновационного проекта; способность анализировать, верифицировать информацию, оценивать ее в ходе работы над проектом, при необходимости восполнять и синтезировать недостающую информацию и работать в условиях неопределенности; способность выявлять данные, необходимые для решения поставленных задач; осуществлять сбор данных (как в полевых условиях, так и из открытых источников), анализ и обработку этих данных;

Навыки подготовки бизнес-планов инвестиционных предложений для инновационных проектов, а также навыки подготовки презентационных материалов.

**РЕАЛИЗАЦИЯ СЦЕНАРИЯ НА ЗАНЯТИЯХ ПО НЕМЕЦКОМУ ЯЗЫКУ
ХМАРА Анастасия Сергеевна, научный руководитель - Е.А. ДЕРЕВЯНЧЕНКО,
ДОЦЕНТ, КАНДИДАТ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ НАУК**

ФГБОУ ВО «ОмГПУ»

Омск, Россия

nastja0810_95@mail.ru

Аннотация

Статья посвящена применению сценарного подхода на занятиях по иностранному языку в педагогическом вузе. Рассматривается сценарий на занятиях по немецкому языку. В основе сценария находятся коммуникативные умения, профессиональный и межкультурный компоненты.

Андатпа

Мақала педагогикалық университеттегі шет тілі сабақтарында сценарийлік тәсілді қолдануға арналған. Сценарий сыныпта неміс тілінде қарастырылады. Сценарий қарым-қатынас дағдыларына, кәсіби және мәдениаралық компоненттерге негізделген.

Abstract

The article is devoted to the usage of the scenario approach in the foreign language classes in the pedagogical university. The script is considered in the classroom in the German language. The script is based on communication skills, professional and intercultural components.

Главной целью вузов во время подготовки будущих учителей иностранного языка, в том числе немецкого языка, является формирование профессиональной компетенции, поскольку на данном этапе совершенствования российского образования собственно компетентностная модель профессиональной подготовки студентов составляет целенаправленную и результативную основу организации образовательного процесса. Т. Б. Серебровская под профессиональной компетентностью учителя иностранного языка понимает интегративный комплекс качеств педагога, демонстрирующий уровень его индивидуального, социально-нравственного опыта, устанавливающий стремление и подготовленность преподавателя к повышению качества профессиональной деятельности, осмысленное владение языковыми средствами передачи смысловых связей [2]. Для будущих учителей немецкого языка большое значение приобретает знание профессионально-ориентированного языка, связанного с педагогической деятельностью, поскольку учителю необходимо не просто передать детям знание немецкого языка, но и принимать участие в решении повседневных проблем, относящихся к воспитательной и педагогической деятельности.

Для наилучшего усвоения и закрепления учебного материала на немецком языке можно использовать сценарный подход. По мнению А. С. Числовой, сценарий – это определенная последовательность запланированных событий, которые предполагают достижение педагогических целей [5]. В связи с этим сценарий должен включать в себя основные виды речевой деятельности, а именно говорение, чтение, письмо и аудирование. Также в сценарии необходимо отразить 3 компонента, которые имеют тесную связь друг с другом: коммуникативные умения, профессиональный компонент и межкультурный компонент.

Рассмотрим каждый вид речевой деятельности как основополагающую часть сценария.

Чтение

Чтение – это «процесс восприятия и активной переработки информации, графически закодированной по системе того или иного языка» [3]. Сначала необходимо определить цель и задачи такого вида речевой деятельности, как чтение. Цель может состоять в формировании навыков и развитии умений чтения с общим и полным пониманием текста. Задачи могут определяться умением студентов проанализировать ситуацию текста, умением ответить на вопросы на полное понимание текста и т.д. Затем важно поэтапно распределить задания, касающиеся определенного текста. В данном случае речь идет об этапах работы с текстом, а именно, предтекстовый, текстовый и послетекстовый этапы. На послетекстовом этапе уже можно реализовать первую сцену, которая имеет непосредственное отношение к теме, которая была затронута на этапах работы с текстом. Например, это может быть тема, связанная со снижением успеваемости школьников. Для реализации сценария также нужно определить цели и задачи первой сцены, которые уже будут направлены на развитие навыков говорения (например, диалогической речи). Также следует четко прописать саму ситуацию, которую студенты должны решить. Кроме того, студентам необходимо предоставить роли, касающиеся описываемой ситуации, и указать, что именно должен выполнить и сказать каждый студент относительно своей роли. Решение проблемы, связанной со снижением успеваемости школьников, будет способствовать развитию у студентов профессионального и межкультурного компонента. В данном случае профессиональный компонент заключается в решении вышеописанной проблемы, а именно выяснение причины снижения успеваемости, предоставление рекомендаций в отношении методик, способствующих повышению успеваемости, оказание социальной поддержки и т.д. Межкультурный компонент развивается с помощью проявления толерантности к проблемам ученика, знания способов решения данной проблемы.

Письмо

Теперь рассмотрим следующий вид речевой деятельности, а именно письмо, которое определяется, как продуктивная аналитико-синтетическая деятельность, связанная с порождением и фиксацией письменного текста [1]. Для подготовки студентов ко второй сцене необходимо проработать учебный материал, направленный на развитие навыков письменной речи. Сначала нужно определить цель и задачи данного вида речевой деятельности. Цель будет состоять в формировании навыков и развитии умений письменной речи. Задачи преподаватель определяет самостоятельно в соответствии с целью, например, студенты знают правила оформления письма; студенты умеют проанализировать ситуацию (кто пишет, кому пишет, зачем – цель письма); умеют ответить на вопросы на полное понимание текста письма; студенты знают речевые клише оформления письма и т.д. Затем нужно провести тщательную работу над текстом письма, которая осуществляется на предтекстовом, текстовом и послетекстовом этапах. После того как студенты ознакомились с правилами оформления письма и его содержанием, можно разыграть вторую сцену. Содержание второй сцены с методической точки зрения повторяет содержание первой сцены, т.е. нужно определить цель и задачи для второй сцены. Цель будет заключаться в формировании навыков и развитии умений письменной речи, а задачи формулируются относительно цели. Если, например, сосредоточить внимание на теме «Поездка учителя с классом», то соответственно задачу можно сформулировать следующим образом: «Студенты умеют писать письмо от лица учителя и родителей на тему «Поездка с классом». Затем необходимо описать ситуацию и распределить студентов по ролям для решения предложенной проблемы. Данная тема

отражает профессиональную направленность будущих учителей иностранного языка, т.к. студентам предлагается написать письмо родителям от имени учителя по поводу поездки с классом, спросить их разрешения, осведомиться о проблемах со здоровьем у школьников, а родители, в свою очередь, должны ответить на письмо учителя. Межкультурный компонент проявляется в стремлении студентов к познанию установленных в другой стране правил написания письма и в умении написать письмо делового характера, придерживаясь правильного и логичного построения текста.

Аудирование

Следующий вид речевой деятельности, на который мы хотим обратить внимание – аудирование. Аудирование представляет собой трудный процесс обучения и изучения, поскольку при слушании в действии находятся психические процессы, а именно, понимание на слух и узнавание, внимание, вероятностное прогнозирование, смысловая догадка, анализ информации [4]. Как и в предыдущих видах речевой деятельности важно определить цель аудирования и его задачи. Цель будет заключаться в формировании навыков и развитии умений аудирования с общим и полным пониманием текста. Задачи могут включать следующие аспекты: студенты умеют проанализировать ситуацию текста, умеют ответить на вопросы на полное понимание текста, умеют понимать всю информацию текста, включая второстепенные факты и т.п. Далее нужно провести работу над учебным материалом, в основе которого находится аудирование. Аудиотекст (видеотекст) должен передавать информацию, отражающую педагогическую проблему, например, снижение мотивации у школьников. После работы над аудиотекстом, которая состоит из заданий на предтекстовом и текстовом этапах, следует претворить данную деятельность в продукт, а именно реализация третьей сцены на основе пройденного материала. В третьей сцене необходимо описать ситуацию, например, касающуюся проблемы снижения мотивации школьников. Тогда профессиональный компонент будет заключаться в умении понимать на слух и употреблять лексику, связанную с педагогической профессией, а межкультурный компонент будет проявляться в отношении любознательности к иноязычным текстам профессиональной направленности.

Таким образом, реализация сценария на занятиях по немецкому языку позволяет студентам «прожить» и попытаться решить ситуации, относящиеся к педагогической деятельности. Кроме того, развиваются коммуникативные умения в основных видах речевой деятельности, профессиональный и межкультурный компоненты, которые составляют основу при овладении иностранным языком студентами педагогического университета.

Библиографический список

1. Гальскова, Н.Д., Гез, Н.И. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика : учеб. пособие для студ. лингв. ун-тов и фак. ин. яз. высш. пед. учеб. заведений / Н.Д. Гальскова, Н.И. Гез. – 3-е изд., стер. – М. : Издательский центр «Академия», 2006. – 336 с.
2. Серебровская Т.Б. Формирование профессиональной компетентности будущих учителей иностранного языка. Учебное пособие. Орск . 2014. - 124с.
3. Скрипникова Т.И. Методика формирования речевой компетенции на иностранном языке: [Электронный ресурс]: Учебное пособие для студентов языковых вузов / Дальневосточный федеральный университет, Школа педагогики; [Автор: Т.И. Скрипникова]. – Электрон. дан. – Владивосток: Дальневосточный федеральный университет, 2018. – Режим доступа: <http://uss.dvfu.ru/>
4. Халева И.И. Основы теории обучения пониманию иноязычной речи. М.: Высшая школа, 1989. С.42
5. Числова А.С. (2008). Педагогический сценарий как усиление обучающего и воспитывающего эффекта мультимедийных программ. Educational technology & Society No. 11(2) 2008.

**ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДАҒЫ ХИМИЯ САБАҚТАРЫНДА КЕЙС
ТЕХНОЛОГИЯНЫ ҚОЛДАНУ**
ШАЙМАРДАНОВА Маншук Максатовна. Ғылыми жетекші: А.К. Сапакова, доцент
м.а., б.ғ.к.
Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті
Семей, Қазақстан
manshuk.78@mail.ru

Аннотация

Кейс технология – шынайы немесе ойдан шығарылған жағдай негізінде қысқа мерзімде оқытуға арналған интерактивті технология. Бұл мақалада ЖОО-да химиялық пәндерді оқытуда кейс технологиясын қолдану қажеттілігі және өзектілігі мәселелері қарастырылады.

Аннотация

Кейс технология – интерактивная технология для краткосрочного обучения на основе реальных и вымышленных ситуаций. В данной статье рассматриваются вопросы актуальности и необходимости применения кейс технологии в преподавании химических дисциплин в ВУЗе.

Summary

Case technology-interactive technology for short-term learning based on real and fictional situations. This article discusses the relevance and necessity of the use of case technology in the teaching of chemical disciplines at the University.

Білім берудің жаңа стандарттарын іске асыру жағдайында оқытушылар мен білім алушылар алдында жаңа білімді меңгеруге емес, оларға қол жеткізе білуге бағытталған көп жоспарлы міндеттер тұр. Осылайша, оқытушы білім алушыға жаңа жұмыс түрлерін, білім өндірудің жаңа технологияларын ұсынуға міндетті. Мысалы, айта кететін болсақ жобалап оқыту, модульды технология, ақпараттық-коммуникациялық технология, сыни ойлауды дамыту технологиясы, кейс және т. б. Кейс-технология солардың бірі болып табылады.

Кейс немесе нақты жағдайды талдау технологиясының өзектілігі осы технология нақты кәсіби мәселелерді шешуді болжайды, бұл кәсіби сынаманы жүзеге асыруға мүмкіндік береді, әрі неғұрлым саналы таңдау жасау үшін қандай да бір мамандықты "өзіне үлгі етуге" мүмкіндік береді. Кейс-технологияны оқытуды қолдану жоғары оқу орындарының білім алушыларының оқуға деген жоғары уәждемесін қалыптастыруға, болашақ кәсіби қызметіне, ынтымақтастыққа қабілеттілік, көшбасшылық сезім сияқты тұлғалық қасиеттерін дамытуға және іскерлік этика негіздерін қалыптастыруға мүмкіндік береді [1].

Кейс технологиялар нақты мәселелер мен нақты міндеттерді шешуге негізделген білім беру технологиялары, оқыту әдістері мен тәсілдері тобын білдіреді. Оларды оқытудың интерактивті әдістеріне жатқызады, олар барлық білім алушыларға, соның ішінде педагогтарға өзара іс-қимыл жасауға мүмкіндік береді.

Кейс технологиясының атауы латын термині "casus" — шатастырылған немесе ерекше жағдай деген сөзден алынған. Сонымен қатар, кейде "кейс-технологиялар" термині оқу материалдары бар папка ретінде де қолданылады. Кейс - практикалық проблемалар тұжырымдалған, олардың шешімдерін ұжымдық немесе жеке іздестіруді болжайтын оқу материалдарының жиынтығы, бұл нақты фактілер, тапсырма мәртебесіне көшіруге және одан кейін шешім барысы мен ресурстарының рефлексиясымен шешуге болатын жағдайлар негізінде проблемалық жағдайдың сипаттамасы [3].

Кейс технологиялардың өзіндік талаптары және мақсаттары бар. Кейс талаптарына талқылауға болатын және бір жақты шешімі жоқ өзекті проблеманы қою, мәтіннің қойылған білім беру міндеттеріне және сабақ тақырыбына (бөлімге) сәйкестігі, зерттеу проблемасын талдау жүргізу және шешу жолдарын табу үшін ақпараттың жеткілікті санының болуы, проблеманы авторлық бағалаудың болмауы жатады. Ал кейс мақсаты ақпаратты талдау, берілген тапсырманы шешу үшін оны сұрыптау, негізгі мәселелерді анықтау, баламалы

шешу жолдарын жасау және оларды бағалау, оңтайлы шешімді таңдау және әрекет және т. б. бағдарламаларын қалыптастыруды үйрету болып табылады.

Бұл мақсаттардан басқа да жағдайларды талдау кезінде білім алушылар қосымша қабілеттерге де ие болады. Мысалы, коммуникативтік дағдыларды қалыптастыру, ұжымдық шешімдер қабылдау және тиімді өзара іс-қимыл жасауға мүмкіндік беретін интерактивті іс-әрекеттерді қалыптастыру, сараптамалық қабілеттер мен дағдыларды меңгеру, ситуациялық мәселелерді шешу үшін қажетті білімді өз бетінше іздей отырып, түрлі мәселелерді әзірлеуді үйрену, жағдайды талдау, баламаларды бағалау, оңтайлы шешім нұсқасын таңдау, шешімдерді жүзеге асыру жоспарын құру, практикалық міндеттерді шешудің тұрақты дағдысын қалыптастыру және ақпаратпен жұмыс істеуге үйрену [2].

Кейстер ретінде кез келген мәтіндерді (газет, журнал материалдары, интернет материалдары және т.б.) қолдануға болады. Кейс түрлері практикалық, оқыту және ғылыми-зерттеу болуы мүмкін. Практикалық кейс – олар нақты өмірдегі жағдайларды сипаттайды, ал оқыту кейстерінің негізгі міндеті оқыту болып табылса, ғылыми-зерттеу кейстері зерттеу жұмыстарына бағытталған. Жалпы, кейс технологияның артықшылығы ол бір өзіне рөлдік ойындарды, жоба әдісін, әрі жағдайлық талдауды да біріктіреді.

"Кейстерді" жіктеудің әртүрлі тәсілдері бар. Кейстің мазмұны мен оның білім алушыларға әсер ету дәрежесін негізге алатын жіктеуді қарастырайық. Осы жіктеуде мыналарды бөліп қарастыруға болады:

- шынайы өмірлік жағдайларды көрсететін тәжірибелік кейстер;
- негізгі міндеті оқыту болып табылатын оқыту кейстері;
- зерттеу қызметін жүзеге асыруға бағытталған ғылыми-зерттеу кейстері.

Бұл жіктеу 1-кестеде толығымен көрсетілген.

1-кесте

Кейс түрлері

Кейс түрі	Кейстің мазмұны	Кейсті құру мақсаты	Кейстің негізгі оқыту, білім беру міндеті
Практикалық кейс	Өмірлік жағдайлар	Өмірді тану, түсіну	Мінез-құлық тренингі
Оқыту кейсі	Оқу (шартты) жағдайлары	Жағдайдың типтік сипаттамаларын түсіну	Талдау, ойлау
Ғылыми-зерттеу кейсі	Зерттеу жағдайлары	Жағдайлардың үлгілерін жасау	Зерттеу, жобалау

Оқу процесін белсендіретін кейс-технологияда қолданылатын әдістерге инциденттер әдісі, рөлдерді ойнату, топтық пікірталас, ойынды жобалау және іскерлік хат-хабарларды талдау жатады.

Әрбіреуіне жеке-жеке сипаттама берсек:

1. Инциденттер әдісі – оқиғаға негізделген (лат.инциденс - оқиға, оқиға, қақтығыс). Бұл нақты немесе имитацияланған жағдайды терең және егжей-тегжейлі зерттеу. Әдістің мақсаты-тыңдаушының өзі шешім қабылдау үшін ақпаратты іздеу, соның салдарынан-ақпаратпен жұмыс істеуге үйрету: оны хабарлау, жүйелеу, талдау.

2. Рөлдерді ойнату әдісінде - сахналау түрінде шынайы жағдай жасалады, ол одан кейін бағаланады. "Рөлдерде жағдайларды ойнату" кезінде қатысушылар мінез-құлық стратегиясын, сценарийін, жоспарланған нәтижені өз бетінше анықтай отырып, рөл атқарады.

3. Ал "Топтық пікірталас" әдісінде әдетте пікірталастарды модератор басқарады. Топтық пікірталас кезінде коммуникацияның жалпы ережелері топтың қатысушыларына қойылатын келесі талаптарда көрсетіледі: ортақ сөздерге жол бермеу; әңгімеде белсенді болу; жауаптың қысқа болуы.

4. Ойынды жобалау әдісінің мақсаты - объектілерді құру немесе жетілдіру процесі. Осы технология бойынша жұмыс істеу үшін сабаққа қатысушыларды топтарға бөлуге болады, олардың әрқайсысы өз жобасын әзірлейді. Ойынды жобалау әртүрлі түрдегі жобаларды қамтуы мүмкін: зерттеу, іздеу, шығармашылық, болжамдық, талдау.

5. Соңғысы, іскерлік хат - хабарларды талдау. Әдіс қандай да бір ұйымға, жағдайға, проблемаға қатысты құжаттар мен қағаздармен жұмыс істеуге негізделген. Білім алушылар қосымша ақпарат іздеу қажеттілігін көрсету керек, демек, сұрақтар қоюға мәжбүр болады, негізінен "өрлеу – дамуға арналған сұрақтар", яғни жаңа қосымша ақпарат алу үшін. Әдетте мұндай сұрақтар келесідей сөзден басталады: не? қайда? қашан? неліктен? қалай? не үшін? Әдістің мақсаты-оқушылар тобының бірлескен күш-жігерімен туындаған жағдайды талдау, практикалық шешімді әзірлеу, процестің аяқталуы - ұсынылған алгоритмдерді бағалау, қойылған мәселе контекстінде олардың ең жақсысын таңдау [5].

Кейстерді пайдаланудың өзіндік кезеңдері бар: дайындық, таныстыру, талдау және қорытынды. Дайындық кезеңінде кейсті жасау және оны талдау үшін сұрақтар дайындау жүргізіледі. Таныстыру кезеңінде оқытушы сабақты ұйымдастыр, білім алушылар жағдайымен, оның ерекшеліктерімен танысады. Талдау кезеңінде топтағы кейсті талдау және шешім шығару болады. Талдау кезеңінің өзі негізгі проблеманы бөлу және оның шешімі бойынша кез келген ұсыныс, қандай да бір шешімді қабылдау салдарын талдаудан тұрады. Ал қорытынды кезеңде оқытушы білім алушылардың жағдайды талдаудағы үлесін бағалайды, жалпы қорытындыға әкеледі [5].

Кейстерді шешудің негізінен 7 кезеңі ұсынылады (2-кесте). Оларға тоқталсақ:

1. Сюжетпен танысу.
2. Проблематизация-топтық пікірталас барысында сюжеттегі қарама-қайшылықты анықтау, оның "елшілік" деген не екенін анықтау. (3-4 минут)
3. Проблеманы тұжырымдау және оның үздік тұжырымдарын іріктеу (кейіннен дискуссиямен фронтальды Ми шабуылы).
4. Проблемалы сұраққа гипотетикалық жауаптар ұсыну (кіші топтардың ішіндегі ми шабуылы)
5. Сюжет ақпараты және басқа да қол жетімді көздер негізінде гипотезаларды тексеру (топтық жұмыс). 15 минутқа дейін. Білім алушыларға кез келген әдебиетті, оқулықтарды, анықтамалықтарды пайдалануға мүмкіндік беру қажет.

Кейбір жағдайларда мұғалімнен кейсті шешу үшін қажетті, оқушылар үшін қолжетімді оқулықтар мен анықтамаларда жоқ ақпараттармен басып шығаруды дайындау қажет болуы мүмкін. Алайда, мұндай басып шығару көлемі 1-2 беттен аспауы тиіс.

6. Презентация.
  7. Кейстің шешімі барысының рефлексиясы.
- 2-кесте
Кейс шешу кезеңдері

Кейс шешу кезеңдері	Білім алушылар іс-әрекеті
Сюжетпен және оның ерекшеліктерімен танысу	Ұсынылған жағдайды қабылдайды
Білімді өзектендіру	Жұптармен біріктіріледі, рөлдерді бөледі, өзара іс-қимыл жасайды, ынтымақтасады, уағдаласады.
Ми шабуылы	Іздестіру қызметін жүзеге асырады
Презентация	Өз рөлдерін ұсынады, презентация.
Рефлексия	Талдау жасайды, қорытынды жасайды.

Жоғары оқу орындарында химия мұғалімдерін дайындау мамандықтарында «Периодтық жүйе элементтерінің химиясы» пәні бойынша «Сутегі» тақырыбына кейс ұсынып отырмыз. Бұл кейсте оқыту функциясының үстемдігі тақырыпты кейс мысалында терең түсіну. Кейс түрі – оқыту, әдісі – топтық пікірталас.

"Сутегі" тақырыбына арналған кейс технологиясы

Кейс шешімі:

1. Сюжетпен танысу

Ғалымдар сутегін жанар май ретінде қалай пайдалану керектігін және оның жарылмауын ойлап тапты. Газға арнайы қоспа-ингибиторлар (химиялық "тежегіштер") қосып бастады. Мысалы, пропилен. Бұл арзан пропилен газының тек 1% - ы қауіпті қарудан сутегін

қауіпсіз газға айналдырады. XX ғасырдың екінші жартысында BMW компаниясы сутегімен жүретін алғашқы автокөлікті шығарған, сонымен қатар автокөлік газдан жарылмаған және қалдық құбырдан су буын шығар. [6].

"Егер де сутегі осындай керемет қасиеттерге ие болса, - неге біз оны автокөлікте пайдаланбаймыз?".

2. Проблематизация – білім алушылар проблеманы табу керек: неге сутегін отын ретінде пайдаланбайды.

3. Проблеманы тұжырымдау: сутегі отыны экологиялық таза және экономикалық тиімді, неге өнеркәсіп сутегі қозғалтқышы бар машиналарды өндірмейді.

4. Проблемалы сұраққа гипотетикалық жауаптар ұсыну (кіші топтардың ішіндегі ми шабуылы).

5. Сюжет ақпараты және басқа да қол жетімді көздер негізінде гипотезаларды тексеру (топтық жұмыс). Білім алушыларға кез келген әдебиетті, оқулықтарды, анықтамалықтарды пайдалануға мүмкіндік беру қажет.

Оқытушы көлемі бір беттен аспауы тиіс ақпараты бар бетті басып шығаруды ұсынады. Жұмыс оқулықпен де жүре алады.

6. Презентация.

7. Кейстің шешімі барысының рефлексиясы.

Оқытушының сұрақтары (төменде келтірілген):

1. Сутегі атомының құрылысы: Сутегінің мекен-жайын атаңыз. Сутегі атомы құрылысының ерекшеліктері.

2. Сутегінің физикалық қасиеттері.

3. Сутегінің химиялық қасиеттері. Ұсынылған реакциялардың қайсысында сутегі тотықтырғыш қайсысында тотықсыздандырғыш болып табылатындығын анықта

4. Сутегін алудың негізгі тәсілдері.

Егер сіздің алдыңызда сутегінің көп мөлшерін алу міндеті болса сіз қандай шикізатты таңдайсыз және неге?

5. Сутегін қолдану саласы.

Жоғары оқу орындарында, соның ішінде химия пәндерінде кейс технологияларды пайдалану білім алушылардың оқуға деген ынтасын арттыруға, болашақ кәсіби маман ретінде тұлғалық қабілеттерін қалыптастыруға, топта жұмыс жасай білуге, білім сапасын арттыруға және өзбеттік білім алуға ынталандырады. Химия бойынша дәстүрлі практикалық жұмыстардың орнына практикалық кейстерді қолдануға болады, сонда сынауықтарға заттарды жай құюдың орнына білім алушылар осы жағдайда білімді, шеберлікті, дағдыларды бекіту, шешім қабылдау бойынша жақсы тренинг алады. Практикалық кейстер барынша көрнекі және егжей-тегжейлі болуы тиіс және бұл практикалық кейсті орындау кезінде жақсы көрінуі мүмкін. Зерттеу кейстері ондағы жағдай мен мінез-құлық туралы жаңа білім алу үшін үлгі болып табылады. [4].

Қорытындылайтын болсақ, кейс - бұл тек қана шынайы сипаттама емес, бірыңғай ақпараттық кешен. Дәстүрлі оқыту әдістерінен айырмашылығы, кейс-технология бір нәрсені оқу емес, үйренуге бағытталған, яғни ол білім алушылардың өз бетінше шешім қабылдай және сұрақтарға дұрыс жауап таба білуін дамытуға арналған. Бұл әдіс оқушылар тарапынан жасампаздықты, шығармашылық көзқарасты және креативтілікті көздейді. Бұл жерде тек соңғы нәтиже ғана емес, сонымен қатар білім алу процесінің өзі де маңызды. Дәстүрлі әдіс шеңберінде оқытушы тәлімгер рөлін атқарады, ал кейс-технологияны қолданғанда ол тьютор ретінде әрекет етеді. Кейс-технологияны енгізгісі келетін кез келген оқытушы өз әдістемесімен және білім алушылармен жұмыстың әр түрлі формаларын пайдалана отырып, мұны кәсіби түрде жасай алады. Оқытудың осы түрін қолдану тәжірибесі келесі қорытындыларды жасауға мүмкіндік береді:

- білім алушылар өтебелсенді, мақсатты жұмыс істейді;
- болжанатын нәтижені алуға ынталандыру артады;
- жұмыстағы жеделдік пен ұтқырлық пысықталады;
- әркім үшін тең жағдайлар жасалады;

- білім алушылар жаңа әлеуметтік жағдайда бейімделеді. [7].

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Студенттердің өзіндік оқу қызметін белсендіру мақсатында кейс-технологияны қолдану. / URL: <http://www.ethicscenter.ru>
2. Даутова О. Б., Крылова О. Н. Заманауи педагогикалық технологиялар. Оқу.- әдіс. мұғалімдер үшін оқу құралы / ред. А. П. Тряпицина. СПб.: КАРО, 3. Долгоруков, А. case-study әдісі Кәсіби-бағытталған оқытудың заманауи технологиясы / URL: <http://www.evolkov.net/case/case.study.html>
3. Завгородняя. А., Д. Ямпольская нақты жағдайлар Әдісі оқытудағы ересектер // Жаңа білім. 2001. № 2.
4. Оқытудың заманауи технологиялары / ред. Г. В. Борисова және т.б. СПб., 2002.
5. Луи И. Барнс, К. Роланд Кристенсен, Эбби Жд. Хансен. Нақты жағдайларды оқыту және әдісі. М., 2000.
6. Никитина Е. В. " химия сабақтарында кейс-технология бойынша жұмыс әдістемесі
7. Ситуациялық талдау немесе кейс-әдістің анатомиясы / ред. с. ф. д., проф. Ю. П. Сурмина. Киев: инновация және даму орталығы, 2002.

ФОРМИРОВАНИЕ НАВЫКОВ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ ЧЕРЕЗ ИНСТРУМЕНТЫ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ В РАМКАХ МОДУЛЯ ТАЛАНТЛИВЫЕ И ОДАРЕННЫЕ

ШАЛАБАЕВА Айгюль Васильевна

ГУ «Средняя школа №8 отдела образования акимата г. Костаная»

Костанай, Казахстан

aigyulshalabaeva@mail.ru

Аннотация

В статье представлены материалы, посвященные саморазвитию личности современного педагога. Главный акцент делается на работу с одаренными и талантливыми обучающимися. Представлены приемы, техники и принципы работы в научно-исследовательской, проектной деятельности школьников на уроках географии и внеурочной деятельности. Статья представляет ценность для молодых специалистов, учителей общеобразовательных школ.

Түсініктеме

Мақалада заманауи педагог тұлғасының өзін-өзі дамуына арналған материалдар берілген. Дарынды және талантты білім алушылармен жұмыс істеуге басты назар аударылады. География және сабақтан тыс іс-әрекет сабақтарында оқушылардың ғылыми-зерттеу, жобалық іс-әрекетінде жұмыс істеу тәсілдері, техникасы мен принциптері ұсынылған. Мақала жас мамандар, жалпы білім беретін мектептердің мұғалімдері үшін құнды.

Annotation

The article presents materials about personal self-development of a modern teacher. The main emphasis is on working with gifted and talented students. The tricks, techniques and principles of work in the research project activities of schoolchildren in geography and extracurricular activities are presented. The article is valuable for young specialists and teachers of secondary schools

«Дети учатся лучше, если им дают самостоятельно исследовать основы изучаемого материалы»

Питер Клайн.

Особенность казахстанского государственного образовательного стандарта общего образования - их деятельностный характер, который ставит главной задачей развитие личности ученика. Школа – тот социальный институт, где каждый ребенок должен раскрыться

как уникальная, неповторимая индивидуальность. Современная педагогика предполагает формировать у детей самостоятельно мыслить, добывать и применять знания, планировать действия и сотрудничать в коллективе. Для этого необходимо развивать у школьников в совокупности такие компетенции как:

- Самоменеджмент или разрешение проблемы, что позволяет определить проблему, принимать решение, ставить цель, определять условие для ее достижения, осуществлять рефлексии и самооценку;

- Информационная компетенция, что позволяет принимать осознанные решения, планировать и осуществлять познавательную деятельность, обрабатывать и использовать информацию;

- Коммуникативная компетенция позволяет отбирать и использовать стили и жанры, адекватные решению задач, выражать свою точку зрения в соответствии с нормами этикета, осуществляя продуктивное взаимодействие в группе людей, стоящих на разных позициях.

Сегодняшним школьникам предстоит стать активным участником развития нашей страны. Поэтому им необходимо научиться универсальным способам деятельности, которые можно будет использовать для решения любых проблем.

Одной из моих целей урочной и внеурочной деятельности школьников среднего звена является раскрытие и развитие потенциала ребенка, создание благоприятных условий для реализации его природных способностей. На протяжении нескольких лет в своей работе именно среднего звена я использую в комплексе методику ситуации мыслительной активности (СМА).

В основе методики лежит способ общения учителя с учащимися через ситуации мыслительной активности: в ходе изучения темы учитель создает проблему, учащиеся ее разрешают. СМА имеет четыре аспекта: **выбор, прогноз, противоречие, поиск причинно-следственных связей**. Ведущим приемом в данной методике – метод моделирования и технология критического мышления. Это продиктовано тем, что основа любого понятия содержит два компонента: образно - чувственный и словесно – понятийный. Сущность технологии состоит в том, что учитель на модели показывает образную часть понятия, затем ставит вопрос в соответствии с выбранной им проблемной задачей. Результатом поиска решения созданной учителем ситуации является словесная формулировка изучаемого понятия.

Алгоритм создания СМА:

- Демонстрация модели изучаемого понятия;
- Формулировка вопроса в рамках выбранной ситуации МА;
- Таймменеджмент. Выделение времени на поиск решения;
- Словесная формулировка учащимся изучаемого понятия.

Пример: 5 класс. Естествознание. Для исследования процесса горения провели опыт: зажгли две свечи и приготовили колбу, чтобы накрыть вторую зажженную свечу. Перед учениками, были поставлены следующие задачи:

1. Сформулируйте цель опыта;
2. Спрогнозируйте ожидаемый результат;
3. Составьте план исследования;
4. Сравнивая оба случая, сделайте вывод о результатах исследования.

Далее учитель демонстрирует опыт до конца, где в динамике показывает, что происходит с предметами исследования. В результате учащиеся сами формулируют различия между этими явлениями.

На уроках создается несколько ситуаций МА, что способствует развитию мыслительной деятельности учащихся, повышает мотивацию к изучению географии и стимулирует творческое развитие.

Исследовательская деятельность обучающихся связана с решением творческой исследовательской задачи с заранее неизвестным ученику решением. Ее главной целью является развитие личности, а не получение нового результата, как в «большой науке».

Проектная деятельность обучающихся - не просто поиск нового, а решение реальной проблемы всегда ориентировано на практику, это совместное творчество по плану. Обязательным условием проекта является представление о конечном результате. Так на уроках и внеурочной среде старшего звена чаще всего использую именно проектно-исследовательскую деятельность, предполагающее проектирование собственного исследования и его практическую реализацию.

Следует выделить основные функции проектно-исследовательской деятельности:

- ✚ Познавательная;
- ✚ Исследовательская;
- ✚ Развивающая;
- ✚ Воспитывающая;
- ✚ Рефлексивная.

Основные этапы работы над проектом таковы:

- ✚ Актуальность проблемы;
- ✚ Выбор темы исследования;
- ✚ Определение целей и задач;
- ✚ Составление плана;
- ✚ Сбор и обработка информации;
- ✚ Анализ и обобщение материалов;
- ✚ Подготовка отчета;
- ✚ Публичная презентация.
- ✚ Обсуждение итогов работы, рефлексия.

Такие уроки отличаются новизной, динамичностью и увлекательностью, а главное, развитие умений вести самостоятельное исследование, развитие лидерских и коммуникативных качеств. Позволяет творчески проявиться каждому ученику. Как индивидуально, так и в группе, попробовать свои силы, приложить свои знания, принести пользу, показать публично достигнутый результат, является средством развития познавательного интереса, становление мотивации к учебной деятельности и успешной социализации личности ребенка в окружающем мире.

Пример. 10 класс. География. Природопользование. Четыре творческие группы представили свои проекты по рациональному природопользованию в городе Костанай.

<p>бизнес-план мусороперерабатывающего завода</p>	<p>использование биогаза как биотехнологии в г.Костанай</p>	<p>экологический транспорт в г.Костанай</p>	<p>реклама Костанайских экосельхоз брендов Казахстана</p>

Уроки с проектно-исследовательской деятельностью благоприятны для развития личности как индивидуальности. Особенно для группы талантливых и одаренных. Но одаренных людей в мире рождаются единицы, а способных – великое множество. Способности ученика плюс упорный труд – и перед нами так называемый «одаренный» ученик. Нам важно почувствовать интерес ученика к предмету, его желание работать и помочь

ему развить его способности. Одаренные дети — наше достояние. Одаренность можно сравнить со звездой, свет которой пронизывает каждого ребенка, пробуждая к жизни ростки удивительных способностей и талантов. А как увидеть таких детей на фоне каждодневной напряженной работы? Как поддержать их интерес к познанию, развить его нестандартное мышление? Как заметить ученика с «божьей искрой» в голове, организовать его на творчество — поиск оригинального и высокоэффективного способа решения познавательной задачи, деятельности, наполненной исканиями, новаторством, вдохновением.

Способный ученик должен развиваться не только на уроке. Одних уроков недостаточно, даже если мы будем «напрягать» ученика заданиями повышенной сложности. Кроме уроков нужна система внеурочной работы по предмету. Большое значение имеют элективные авторские курсы – «Туристический Казахстан», «Основы геологии», а также консультирование – как метод индивидуальной работы с желающими учащимися. Индивидуальная работа с одарёнными детьми принимает различные формы и приемы: решение в классе дополнительных упражнений, тестов, знакомство учащихся с дополнительной литературой по предмету, участие в олимпиадах различных уровней, системная исследовательская работа в урочное и внеурочное время. Считаю, что основа успешности - глубокий и всесторонний самоанализ, то есть анализ каждого содействия, каждого слова, каждого жеста, и, конечно же, анализ своей работы, её результативности: так мои ученики — это призеры городских и областных (очных), республиканских (дистанционных - КИО) предметных олимпиад по общеобразовательным дисциплинам, а также городском, областном, республиканском и международных конкурсах исследовательских работ.

Успех, удовольствие, уверенность - таков секрет проектно-исследовательской деятельности.

Литература

1. Жексенбаева У.Б. Ниязова Г.Б. «Технология исследовательского обучения школьников», Астана, 2006.
2. Цукерман Г.А., Мастеров Б.М. « Психология саморазвития», Интерпракс, 1998.
3. Винокуров Н.К. « Развитие творческих способностей учащихся», Москва, «Аст-ПРЕСС». 1999

МЕТОДИКА НЕСТАНДАРТНЫХ ФОРМ ОБУЧЕНИЯ, ОРИЕНТИРОВАННЫХ НА РАЗВИТИЕ ТРЕХЯЗЫЧИЯ НА УРОКАХ КАЗАХСКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ, РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ, АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

ТУПИНА Имут Аутеновна

*ГККП «Индустриально-технический колледж
Степногорск, Казахстан
zamira_su@mail.ru*

Аннотация

Данная статья посвящена методике нестандартных форм обучения, ориентированных на развитие трехязычия на уроках. В рамках политики трехязычия нашей страны, прежде всего, создание условий для обучения родному языку представителей этносов, проживающих в Казахстане.

Аннотация

Бұл мақала оқытуда үштілділікті дамытуға бағытталған білім берудің стандартты емес нысандарын оқыту әдістемесіне арналған. Біздің еліміздің үштілділік саясаты шеңберінде, ең алдымен, Қазақстанда тұратын түрлі этнос өкілдерін ана тілге оқытуда жағдай жасау.

Abstract

This article is devoted to the methodology of non-standard forms of education focused on the development of trilingualism in the lessons. Within the framework of the policy of trilingualism of

our country, first of all, the creation of conditions for teaching the native language to representatives of ethnic groups living in Kazakhstan.

Основной целью работы преподавателей филологических дисциплин является необходимостью помочь студентам в приобретении знаний и развитие трехязычия. В данное время актуальной проблемой для обучающихся является одинаковое владение тремя языками в совершенстве. И поэтому необходимо помочь им выработать те языковые умения и навыки, позволяющие высказывать свою точку зрения на проблемы, которые поднимают авторы произведений, ценить и чувствовать красоту, без чего невозможен путь личности к духовному совершенству.

Основополагающими принципами нашей педагогической деятельности являются:

- гуманизация образования;
- личностно-ориентированный подход в обучении;
- педагогика сотрудничества;
- проведение нестандартных уроков и внеклассных мероприятий.

Каждый творчески работающий педагог заинтересован в применении нестандартных форм при проведении уроков. Такие формы уроков обнаруживают не только высокую результативность в плане знаний и умений студентов, но и явные развивающиеся возможности. У студентов развивается не только речь и связанные с ней интеллектуальные способности, но и такие функции, как внимание, воображение и самые разные виды памяти, без которых невозможно полноценное формирование трехязычия.

Для преподавателей важнейшим приемом активизации познавательной деятельности обучающихся на уроках литературы и казахского, русского и английского языков является разнообразие жанров уроков, так называемых нестандартных форм проведения. В практике своей работы активно использую такие формы урока, как уроки-соревнования, уроки-конкурсы, урок-игра, уроки-путешествия, уроки-концерты, уроки-семинары, уроки-викторины, конкурс чтецов.

В своей работе стараюсь проводить комплексное обучение: развиваю речь (монологическую, диалогическую, письменную), мышление, формирую орфографические, пунктуационные навыки.

С целью повышения активизации мыслительной деятельности использую самостоятельные работы творческого характера.

Они способствуют также развитию монологической, письменной речи обучающихся, развитию творческого воображения.

Другой формой работы для развития трехязычия является игра. Это эффективное средство воспитания познавательных интересов и активизации деятельности обучающихся. Игра стимулирует умственную и языковую деятельность обучающихся, развивает внимание и познавательный интерес к предмету [1]. Игра – один из приемов преодоления пассивности обучающихся. На своих уроках часто используем игру, особенно на первом курсе.

Огромную роль на уроке играет общая эмоциональная атмосфера, свободная от авторитарности, и эмоциональность и организация творческих работ обучающихся – всё это способствует эмоциональной открытости, и развитию познавательной, языковой и творческой активности обучающихся.

Сегодня в современном образовании стоит главная задача развития творческих, личностно-значимых качеств студентов.

Главной компетенцией преподавателя-языковеда является обновленная роль проводника знаний, своего рода «навигатора», помогающего студентам ориентироваться в безграничном море информации.

В работе по повышению педагогической компетенции и самосовершенству основными задачами являются:

1. Углубленное изучение языков с лингвистически одаренными детьми как на уроках так и внеурочное время свыходом на конечный результат.

2. Проведение внеклассных мероприятий на трех языках с целью формирования научно-творческих способностей студентов и знакомство с обычаями и традициями народов.

3. На уроках создавать учебные ситуации, развивающие в студентах творческое мышление, самостоятельность.

Наглядным примером на протяжении многих лет служит учебно-исследовательские и опытно-экспериментальные работы со студентами.

Главная задача роста нашей профессиональной деятельности формирование творческой социально-адаптированной языковой личности – это участие в международных, республиканских, областных и городских конкурсах и фестивалях.

Современному миру необходима личность способная решать нестандартные задачи в нестандартно сложившихся ситуациях [2].

Нужны творческие личности, владеющие тремя языками и способные саморазвиваться и самореализовываться. Для этого необходимо постоянно развиваться и совершенствоваться, и реализовывать свою активность и творческое отношение к изучению языков.

Использованная литература:

1. Кырбашова М. НЕСТАНДАРТНЫЕ УРОКИ КАК ЭФФЕКТИВНАЯ ФОРМА ШКОЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ // Международный журнал экспериментального образования. – 2016. – № 11-2. – С. 162-165;

2. Крюкова И.Н. Интерактивные методы обучения// [Электронный ресурс] Режим доступа: <https://infourok.ru/doklad-tema-interaktivnie-metodi-obucheniya510175.html>

3. Методы и приемы развития критического мышления на уроках русского языка и литературы // [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://multiurok.ru/aigul3008/blog/mietody-i-priiemy-razvitiiakritichieskogho-myshlieniiia-na-urokakh-russkogho-iazyka-i-litieratury.html>

4. О синквейнах, даймонде, диаманте, хайку и штрихах // [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://nsportal.ru/shkola/literatura/library/2014/01/08/osinkveyne-daymonde-diamante-khayku-i-shtrikhakh>

5. Методы и приемы развития критического мышления на уроках русского языка и литературы // [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://multiurok.ru/aigul3008/blog/mietody-i-priiemy-razvitiiakritichieskogho-myshlieniiia-na-urokakh-russkogho-iazyka-i-litieratury.html>

6. О синквейнах, даймонде, диаманте, хайку и штрихах // [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://nsportal.ru/shkola/literatura/library/2014/01/08/osinkveyne-daymonde-diamante-khayku-i-shtrikhakh>

ПОЛИТИКА ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ РОССИИ НА ПРИМЕРЕ ДАЛЬНЕГО ВОСТОКА

АЛИБАЕВ Ерлан Акылжанович

Северо-Казахстанский государственный университет

Петропавловск, Казахстан

alibai_88@mail.ru

Аннотация

Данная статья посвящена теме продовольственной безопасности России и Дальнего Востока. В рамках исследования предпринята попытка решения вопросов продовольственных проблем с учетом демографической спецификой региона, здоровья населения, продовольственной безопасности и угроз национальной безопасности восточных территорий России. Целью исследования является оценка уровня продовольственной безопасности Дальневосточного федерального округа, соотношения объемом и качества произведенной

региональной сельскохозяйственной продукции и ввезенных продуктов пищевой и рыбной промышленности за счет межрегионального обмена, а также из-за рубежа.

Продовольственная безопасность – неотъемлемая часть экономического благосостояния и основополагающий вектор национальной безопасности любого государства. Следует иметь в виду, что продовольственная безопасность является приоритетным направлением государственной политики, так как охватывает широкий спектр национальных, экономических, социальных, демографических и экологических факторов. Таким образом, социально-экономическая система государства имплицитно связана с продовольственной безопасностью, основанной на мобилизации внутренних ресурсов для обеспечения ее гарантий. Подобная логическая модель включает в себя жизненно важные изменения через выработку стратегии национального экономического реформирования, устойчивого стабильного развития, использования эффективных норм правового характера и обеспечения продолжительности и качества жизни населения. Достижение оптимального уровня продовольственной сбалансированности – это не только важная национальная, но и актуальная международная проблема.

После распада Советского Союза перед руководством страны возникли новые задачи. Это, прежде всего задачи сохранения государственной целостности, независимости, вопросы национальной безопасности. 90-е годы характеризуются нарастанием кризисных явлений, которые приняли затяжной характер, экономическим и демографическим спадом. По всей стране устойчиво снижался продовольственный потенциал отраслей. Снижается плодородие почв, уменьшается восприимчивость производства к достижениям научно-технического прогресса, падает производительность труда. За годы реформ существенно ослабла государственная поддержка аграрного сектора, разрушены сложившиеся хозяйственные связи, серьезно обострилось финансовое состояние сельскохозяйственных товаропроизводителей.

Как мы видим, проблема обеспечения продовольственной безопасности имеет очень большое значение и является актуальной. В рамках данной статьи будет сделана попытка ответить на волнующие вопросы, касающиеся данной темы.

Ключевые слова: продовольственная безопасность, национальная безопасность, независимость, экономика, рынок АТР, кризис, голод, недоедание, АПК, сельское хозяйство, экономические санкции, государственная программа.

This article deals with the topic of food security and the Russian Far East. The study attempted to address food problems in view of the demographic specifics of the region, public health, food security, and threats to national security of Russia's eastern territories. The aim of the study is to assess the food security of the Far Eastern Federal District, the ratio of the volume and quality of regional agricultural products produced and imported food products and the fishing industry at the expense of inter-regional exchange, as well as from abroad.

Food security - an integral part of the economic well-being and a fundamental vector of the national security of any state. It should be borne in mind that food security is a priority of state policy, as it covers a wide range of national, economic, social, demographic and environmental factors. Thus, the socio-economic system of the state is implicitly linked to food security, based on the mobilization of domestic resources to ensure its security. This logic model includes the vital changes through the production of national economic reform strategy, sustainable development of a stable, effective use of the legal nature of the rules and ensure the longevity and quality of life. Achieving the optimal level of food balance - is not only an important national, and current international issues.

After the collapse of the Soviet Union created new challenges for the country's leadership. This is primarily the task of keeping state integrity, independence, national security issues. 90s are characterized by the growth of crisis phenomena, which took a protracted nature, economic and demographic decline. Across the country, steadily declining potential food industries. Reduced soil fertility, reduced susceptibility to the production of scientific and technological progress, productivity falls. During the years of reforms considerably weakened state support for the agricultural sector, to

destroy the existing economic relations seriously deteriorated financial condition of agricultural producers.

As we can see, the problem of food security is very important and it is urgent. As part of this article will attempt to answer the urgent questions relating to this topic.

Keywords: food security, national security, the independence, the economy, the Asia-Pacific market, the crisis, hunger, malnutrition, agriculture, agriculture, economic sanctions, the government program.

С появлением на планете человека возникла первая и вечная его жизненная потребность - питание. Следовательно, производство продуктов питания представляет собой наиболее древнюю сферу целенаправленной и созидательной деятельности человека. Время идет, появляются, развиваются и исчезают новые цивилизации, меняются общественные формации, но жизненно важная продовольственная проблема в планетарном масштабе не решена, и более того приобретает все более острый характер. Это сложное явление, в котором сочетаются политические, социальные и экономические аспекты.

Продовольственная проблема в различных условиях обусловлена различными причинами и имеет неодинаковые формы проявления. Характеризуя сущность продовольственной безопасности, следует четко обозначить, о каком проявлении идет речь: устранение голода, недоедания, улучшение качества производства продовольствия, рациональное потребление пищи, восстановление равновесия между спросом и предложением, ликвидация социальной дифференциации в потреблении производства, основанной на эксплуатации человека человеком и нерациональном распределении доходов.

Если рассматривать продовольственную проблему только с этих позиции, то получается что, в настоящее время, пожалуй, нет ни одного государства в мире, в котором производство, распределение и внешняя торговля продовольствием не представляли бы никаких проблем для его правительства. Вот почему продовольственная проблема носит поистине глобальный характер. Это проблема затрагивает государства, народы всего мира, каждого человека планеты.

Улучшение продовольственного положения человечества в значительной степени обусловлено воздействием факторов, выходящих за рамки собственно сельского хозяйства. Повышение плодородия земель, интенсификация сельскохозяйственного производства, переработка его продукции, развитие социальной инфраструктуры требуют огромных инвестиции. Однако производители сельскохозяйственной продукции не располагают ими. Необходима соответствующая экономическая, социальная и политическая поддержка со стороны не только других отраслей, но и государства.

Тенденции развития сельского хозяйства, перерабатывающей промышленности во многих странах мира, особенно в развивающихся, можно сделать вывод, что к середине столетия или в ближайшей перспективе, острой задачей человечества будет решение мировой продовольственной проблемы. Поэтому этот вопрос относится к числу долгосрочных, дорогостоящих и наиболее сложных проблем мировой политики.

Возрастание реального спроса на продовольствие в развивающихся странах в значительной мере связано с качественными сдвигами в составе населения, которые происходят под влиянием структурных изменений в экономике, вызванных ростом индустриализации и урбанизации, углублением общественного разделения труда в сельском хозяйстве. Некоторые ученые считают, что надвигается демографический кризис: население планеты, уже удвоившись за последние полвека, может, согласно одному из наиболее вероятных прогнозов, увеличиться с 7 до 10 млрд в ближайшее время. Существуют, однако, и другие сценарии, по которым население возрастет за то же время до 15-20 млрд. Но и вариант 10-миллиардный ставит задачу небывалой сложности: как накормить, одеть, обуть, согреть такое количество людей, если уже сейчас на планете огромное число человек находятся за чертой бедности, недоедает и голодает.

Для многих стран продовольственная безопасность снижается. При рассмотрении проблем продовольственной безопасности важными показателями является наличие

сельскохозяйственных угодий, особенно пашни, как главного средства производства в сельском хозяйстве.

Но на сегодняшний день площадь пахотнопригодных земель неуклонно сокращается. Виной тому много различных факторов. Это и расширение инфраструктуры, дороги, населенные пункты, эрозия почв, ненадлежащее использование земель, заболачивание, опустынивание и т.д.

Как мы видим, проблема обеспечения продовольственной безопасности имеет очень большое значение и является актуальной. В рамках данной статьи будет сделана попытка ответить на волнующие вопросы, касающиеся данной темы.

Продовольственная безопасность – неотъемлемая часть экономического благосостояния и основополагающий вектор национальной безопасности любого государства. Следует иметь в виду, что продовольственная безопасность является приоритетным направлением государственной политики, так как охватывает широкий спектр национальных, экономических, социальных, демографических и экологических факторов. Таким образом, социально-экономическая система государства имплицитно связана с продовольственной безопасностью, основанной на мобилизации внутренних ресурсов для обеспечения ее гарантий. Подобная логическая модель включает в себя жизненно важные изменения через выработку стратегии национального экономического реформирования, устойчивого стабильного развития, использования эффективных норм правового характера и обеспечения продолжительности и качества жизни населения. Достижение оптимального уровня продовольственной сбалансированности – это не только важная национальная, но и актуальная международная проблема.

Во взаимозависимом мире экономических и политических отношении продовольственную безопасность следует рассматривать как глобальную проблему, имеющую приоритетную значимость.

Политика и стратегия продовольственной безопасности в развитых государствах сводится к применению для развития сельскохозяйственного сектора двух концепции: классическая модель либерализма в АПК (США, Франция, Великобритания) и внедрение протекционистской политики (Канада, Швейцария, Япония и ряд других стран ЕС). Учитывая, что инновационная политика этих государств направлена на создание и преобразование в сельскохозяйственном секторе технологических оснащенных производств, значение в производстве продовольствия предприятий малого и среднего бизнеса, ферм, агрообъединений и сельхозформирований не снижается.

Для развивающихся государств – стран «третьего мира» концепция продовольственной безопасности имеет свои особенности. Она напрямую связана как с решением проблем, предусматривающих подъем национального сельскохозяйственного сектора, так и с развитием экспортной базы продовольствия. Особенно наглядно это проявляется для товаров, которые составляют основную доходную статью в экспортных поставках. Кроме того, для развивающихся государств особое значение имеют вопросы продовольственной безопасности, при решении которых жителям страны, особенно наименее развитых в экономическом отношении, должен быть обеспечен гарантированный доступ к продовольствию. Ведь для большинства групп развивающихся стран характерна борьба с хроническим продовольственным дефицитом, недоеданием, а порой и голодом. Доступ к продовольствию в этих странах зачастую связан не только с падением уровня их доходов, но и наличием кризисных явлений. Сокращение площади сельскохозяйственных земель из-за эрозии, опустынивания и другие факторы ставят под сомнение возможность сохранения даже существующего уровня продуктов питания. Неравенство в распределении продовольствия, вызванное природными катастрофами и геополитическими факторами, не позволяет обеспечить в странах «третьего мира» полноценное питание почти 900 млн. человек, включая более 200 млн. детей и подростков. По данным ООН на декабрь 2008 года число голодающих во всем мире превысило 960 миллионов человек. По информации NSA США в 2004–2005 гг. каждый день от голода в мире умирало 24 000 человек. Каждую минуту от голода умирает 11 детей, 16,000 — в день, 6 миллионов — в год [2].

Драматизм продовольственной ситуации и недоступность продуктов питания для бедных слоев населения становятся веской причиной увеличения числа беженцев, голодающих и постоянно недоедающих в государствах Азии, Африки и Латинской Америки. Как отмечается в прогнозах ФАО на перспективу, отсутствие гарантированной продовольственной безопасности у большинства развивающихся стран ведет к деградации естественных ресурсов мирового сельского хозяйства.

Продовольственная безопасность, кроме национальных аспектов, тесно сопряжена с продовольственной независимостью и обеспеченностью продуктами питания на региональном уровне. Это особенно характерно для государств, территории которых расположены в разных климатических зонах с большими размерами пашни и земельных ресурсов, а также имеющих районы в географическом делении с достаточно плотным удельным весом народонаселения. Несмотря на то, что при государственном территориальном делении среди регионов отсутствует конкуренция и противоборство, так как территориальные зоны выступают равноценной частью целостного государственного пространства, продовольственная безопасность и продовольственная независимость для них проявляются по-разному.

Остаются острыми проблемы хозяйственно-географической дезинтеграции, возникшие во время "парада суверенитетов", и вытекающая из этого возможность региональной обособленности, которая может затронуть районы Дальнего Востока. Уже в настоящее время Сахалин активно развивает экономические связи с Японией, а на юге Дальнего Востока все явственней ощущается присутствие Китая. В условиях отдаленности от центра, помноженных на политические и хозяйственные неурядицы, может возникнуть вопрос о расколе России на европейскую и азиатскую части. Подобная опасность имеет под собой исторические корни - после Октябрьского переворота появилась Дальневосточная Республика.

Наибольший уровень продовольственной зависимости характерен для тех регионов, которые находятся в зонах неблагоприятного климата, нестабильного и низкого экономического развития, слабой технической оснащенности и неэффективного агропромышленного производства. Величина продовольственной безопасности для регионов определяется совершенно иными показателями, чем на национальном. Так, для определения национального уровня продовольственной безопасности и защиты интересов государства разработан пакет документов, который включает правила таможенного регулирования, применение акцизов, установления компенсационных сборов и налогов.

Для обеспечения продовольственной безопасности региона используются иные оценочные критерии, такие, как: эффективная организация розничной торговли, переработка и хранение продовольствия и с/х сырья, развитие АПК на местном уровне, равномерное обеспечение и поддержание достаточно широкого, сбалансированного ассортимента продовольственных товаров, размер сезонных запасов продукции и т.д. Помимо этого, учитывается уровень дохода населения, действующими на местных рынках ценами, развитием личного подсобного хозяйства сельских и пригородных жителей, промышленным развитием и рядом демографических и географических факторов.

По классификации регионы России подразделяются на производящие продовольствие и потребляющие его. К первой категории относятся регионы Центрально-Черноземного, Северо-Кавказского, Поволжского, Западно-Сибирского регионов. Во вторую группу входят регионы Северного, Восточно-Сибирского, Дальневосточного экономических районов [3].

В России имеются также регионы, которые испытывают постоянную потребность в продовольственном обеспечении из-за низкой обеспеченности собственными ресурсами. К ним в первую очередь следует отнести районы и территории Крайнего Севера, Якутии, Бурятии, Камчатской области и Сахалинского края.

Вряд ли можно переоценить значение Дальнего Востока для России. Даже довольно примитивное отношение к этому региону как к природной кладовой отводит большую роль Дальнему Востоку в экономике страны. Сейчас еще большую значимость обретает геополитическое положение Дальнего Востока. Обусловлено это, в первую очередь стремительным развитием АТР, в котором Дальний Восток является одним из наиболее

удобных плацдармов для взаимодействия на текущие и перспективные социально-экономические, политические события в АТР. Как указывает С.П. Капица, «сравнение динамики народонаселения Европы и Азии показывает, как в самое ближайшее время центр переместится в АТР... Тихий океан станет последним средиземноморьем планеты, где Атлантика была вторым и Средиземное море первым» [2].

На этом фоне регионы Дальнего Востока сейчас испытывает на себе возрастающее влияние соседних государств, в частности Китая. Все более возрастает экономическая зависимость жителей пограничных территории от китайских предпринимателей и товаров.

Казалось бы, обеспечить продовольствием почти 6,3 млн жителей Дальнего Востока при наличии территории в 6169,3 тыс. км² и, почти такой же площади прилегающей морской акватории, не составляет проблем. Но первым, и пожалуй, наиболее глубоким противоречием регионального аграрного сектора с начала его активного сельскохозяйственного освоения и до настоящего времени, является сохраняющийся менталитет европейской культуры землепользования и производства сельскохозяйственной продукции. На соседних территориях северо-восточных провинций Китая при сходных агроклиматических условиях продуктивность китайских аграриев значительно выше.

Дальневосточные сельскохозяйственные территории по природно-климатическим условиям значительно отличаются от европейской части страны. На этой территории иностранные товаропроизводители получают на удивление устойчивые и высокие результаты, а цены конечной продукции практически на порядок могут отличаться от отечественных. Очевидно, настало время серьезно проанализировать причины столь скромных успехов, и попытаться найти выход на качественно новый уровень регионального сельхозпроизводства.

В экономике Дальневосточного федерального округа удельный вес агросектора невелик. И задача в решении проблем продовольственной безопасности заключается не только и не столько в том, чтобы обеспечить себя на 60 % и даже 80 % собственной продукцией, сколько и главным образом, имея ввиду соотношение между численностью населения и возможностями сельскохозяйственного производства на территории российского Дальнего Востока, выйти на внешний продовольственный рынок.

Уникальность юга Дальнего Востока, где сосредоточены основные сельскохозяйственные угодья (Приморский и Хабаровский края, Амурская область и Еврейская автономная область), заключается в том, что в радиусе 1000 километров вокруг морского порта Владивосток проживает порядка 300 млн человек (вдвое больше численности населения России). И это можно рассматривать в качестве потенциального продовольственного рынка, где будет востребовано все: от риса до морепродуктов. Но реализовать эту возможность удастся только при наличии долгосрочной и последовательной государственной политики, направленной как на достижение максимального уровня производительности труда в сельском хозяйстве за счет повышения энерговооруженности, внедрения инновационных технологий и построения логистических схем движения продуктовых потоков, так и внедрение эффективных управленческих, организационных, финансовых и правовых решений.

Кроме того, ухудшающееся качество земель, высокая скорость выбытия из сельскохозяйственного оборота пашни, нехватка воды, все более широкое распространение генно-модифицированной продукции, возрастающая численность населения и рост потребности в продуктах питания Китая, - все это делает более чем актуальной новую интерпретацию в постановке проблемы продовольственной безопасности Дальневосточного федерального округа.

Это масштабная задача, которая нуждается в скорейшем и системном решении. В рамках исследования предпринята попытка решения вопросов продовольственных проблем с учетом демографической спецификой региона, здоровья населения, продовольственной безопасности и угроз национальной безопасности восточных территорий России. Целью исследования является оценка уровня продовольственной безопасности Дальневосточного федерального округа, соотношения объемом и качества произведенной региональной

сельскохозяйственной продукции и ввезенных продуктов пищевой и рыбной промышленности за счет межрегионального обмена, а также из-за рубежа.

На прошедшем в сентябре 2016 году Восточном экономическом форуме политиками высокого ранга поднимались вопросы продовольственной безопасности и обеспечения продовольствием. Так гендиректор АО "Российский экспортный центр" Петр Фрадков заявил что, - «Порядка 60% дальневосточного не сырьевого экспорта составляет продовольствие». А по словам Олега Шелахаева, генерального директора АНО "Агентство Дальнего Востока по привлечению инвестиций и поддержке экспорта" одной из поставленной задач является уход от «ресурсного и энергетического экспорта», для Дальнего Востока нужно сделать ставку на глубокую переработку, о чем говорится уже не первый год. «Видим на Дальнем Востоке потенциал в сельском хозяйстве как в животноводстве, так и растениеводстве. В растениеводстве есть логистические ограничения. Это почва для инвестиций. И мы пытаемся повернуть их в сторону инвестпроектов. Другая проблема, которая является тормозом, — это торговое ограничение по мясу в Японию и Китай. Эти рынки пока для нас закрыты», — отметил г-н Шелахаев [5].

В этой связи решение региональных проблем продовольственной безопасности и продовольственной независимости является актуальной проблемой. Для ее решения требуются усилия, как на государственном, так и на местном административном уровне. Продовольственная безопасность на региональном уровне непосредственно связана с обеспечением населения хлебопродуктами. Поэтому важное значение приобретают концепция развития и снабжения регионов зерном и зернопродуктами, необходимость формирования отечественного рынка зерна, который в полной мере отвечал бы требованиям продовольственной независимости страны.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Нестеренко, А.Д. Продовольственная безопасность / А.Д. Нестеренко. – Владивосток: Изд-во ДВГАЭУ, 1998 – 184 с.
2. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org> [Массовый голод]
3. Безопасность России. Разд. II «Продовольственная безопасность». М.:МГФ «Знание» 2001. С.258
4. Капица С.П. Общая теория роста человечества: Сколько людей жило, живёт и будет жить на Земле // М.: Наука, 1999.
5. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://primamedia.ru/news/economics/02.09.2016/528768/tsifri-s-vef-60-dalnevostochnogo-nesirevogo-eksporta-eto-prodovolstvie.html>

REFERENCES:

1. Nesterenko A. D. Prodoval'stvennaya bezopasnost'. A.D. Nesterenko. – Vladivostok: Izd-vo DVGAEU, 1998 – 184 s.
2. [Elektronnyii resurs.]. – Rezhim dostupa: <https://ru.wikipedia.org> [Massovyii golod]
3. Bezopasnost' Rossii. Razd. II «Prodoval'stvennaya bezopasnost'». M.:MGF «Znanie» 2001. S.258
4. Kapitsa S.P. Obshaya teoriya rosta: Skol'ko lyudei zhilo, zhiwet I budet zhit na Zemle. M.: Nauka, 1999.
5. [Elektronnyii resurs.]. – Rezhim dostupa: <http://primamedia.ru/news/economics/02.09.2016/528768/tsifri-s-vef-60-dalnevostochnogo-nesirevogo-eksporta-eto-prodovolstvie.html>

МАСТЕР ПРОИЗВОДСТВЕННОГО ОБУЧЕНИЯ, ОСНОВНАЯ ФИГУРА В РЕФОРМИРОВАНИИ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

ФЕДОТОВА Ольга Анатольевна

КГУ «Профессионально-технический колледж»

Нур-Султан, Казахстан
nilyfar.@mail.ru

«Воспитание, полученное человеком, закончено, достигло своей цели, когда человек настолько созрел, что обладает силой и волей самого себя образовывать в течение дальнейшей жизни и знает способ и средства, как он это может осуществить в качестве индивидуума, воздействующего на мир.»

А. Дистервег

Любое начинание или изменения - это процесс воплощения требований социума в котором живет человек. Он может соглашаться или не соглашаться с этим фактом, но пройти мимо не сможет. Наш мир меняется параллельно с нашими запросами. Каждому времени присуще свои требования и начинания. Что-то исчезает из нашего бытия и остается на страничках истории, что – то возникает вновь. Наши потребности растут с геометрической прогрессией. Все новшества заставляют человека вступать в этот процесс, не зависимо от пола, возраста и образа жизни. Степень участия и понимание значимости у каждого своя, но в любом случае это процесс обучения. Самообразование – есть потребность творческого и ответственного человека любой профессии, тем более для профессий с повышенной моральной и социальной ответственностью, каковой является профессия учителя.

Все революции, которые происходили, происходят и еще произойдут в обществе не возможны без процесса осмысления и восприятия того или иного факта. В любом случае во главе всех начинаний и реформаций стоит человек, деятельность которого направлена на построение и реализацию индивидуального образовательного маршрута, самообразования человека на различных этапах его жизни. Особенно актуальной проблема самообразования педагогов стала в условиях информационного общества, где доступ к информации, умение работать с ней являются ключевыми. Информационное общество характеризуется как общество знания, где особую роль играет процесс трансформации информации в знание. Поэтому современная система образования требует от педагогов постоянного совершенствования знаний. Знания можно получать разными способами.

В настоящее время педагогам предлагается огромный спектр услуг повышения квалификации: в учебных заведениях - очное обучение, очно-заочное обучение, заочное обучение, на курсах повышения квалификации, семинары и т.д.

Не смотря на снижение «Статуса педагога» в обществе, требования к нему остаются неизменными. Для того, чтобы учить других жизненному успеху, самому надо быть на голову выше. Педагог - наставник в системе профессионально- технического образования является «осью», вокруг которого вращается механизм обучения и подготовки специалиста. Если другие участники процесса выполняют определенную функцию, то мастер производственного обучения должен уметь все. К сожалению практика показывает, что зачастую в учебных заведениях общеобразовательные предметы редко выделяют траекторию интеграции с профессией. Многие преподаватели не знают глубины вопросов профессии, вследствие этого возникает недопонимание со стороны студентов и как результат снижение процента качества по общеобразовательным предметам. Это конечно не основной фактор, но один из них. Для решения этого вопроса необходимо внедрять в практику междпредметные недели, занятия и не просто прописывать в плане занятия междпредметные связи, а акцентировать внимание на них в ходе проведения занятий. Одним из методов повышения заинтересованности в профессии преподавателями общеобразовательных предметов можно рассматривать практические семинары, где в роли студентов выступают сами педагоги. Больше привлекать их к мероприятиям профессионального цикла. Проводить экскурсии на предприятия и вводить их участниками круглых столов по вопросам «Социального партнерства» и «Подготовки конкурентноспособных специалистов». В школах решать эти вопросы сложно, а ТиПО имеет для этого все необходимое.

Вернемся к вопросу методической грамотности мастеров производственного обучения и преподавателей профессионального цикла. Если это молодой специалист или специалист из производства, то он имеет огромные трудности в оформлении надлежащей документации по

проведению занятий. Все, что касается наглядного примера по выполнению практических работ, находится на высоте и у специалиста не вызывает трудностей. А вот защитить или обосновать свои занятия научно, зачастую является нелегкой задачей, что приводит к внутриличностным трудностям и зачастую человек уходит из ТиПО. На сегодняшний день никто не отменял плана занятий и всего методического комплекса, который сопровождает учебный процесс и в частности педагога. В этом случае методическая служба должна проявить свои профессиональные качества, но на деле это не всегда возможно. Есть много причин. Например: на одного методиста в среднем приходится около 15-20 мастеров производственного обучения. Говорить о том, что всем можно оказать своевременно помощь неправильно. Не хватит физических сил и времени. Если учесть, что мастер производственного обучения отвечает за всю группу студентов и за каждого в отдельности, ведет занятия, то очень сложно найти время для его обучения.

Второй и самый основной фактор – это немотивированный педагог. Здесь может быть множество причин объективных и субъективных. Например: нежелание самого педагога вкладывать силы в работу, которая не приносит финансового удовлетворения. Чтобы мы не говорили, что педагог это не профессия, а образ жизни – кушать хочется всегда. Зачем ему работать с детьми, брать на себя ответственность, терять личное время и пространство. Он может такую зарплату заработать поваром в кафе за неделю.

Большая загруженность: зачастую мастер ведет две группы. Это в среднем 30-35 детей. За обе группы он отвечает в течение всего дня. С каждым студентом ведет работу. Вот здесь возникает несоответствие. Ответственность за обе группы -100%, а оплата « за расширение зон обслуживания» -20 или 50% от основного оклада. Как посчитает возможным администрация. Вот и получается, что работает за двоих, получает за одного, а кушает через раз. Расходная часть, такого мастера производственного обучения, возрастает в два раза: бумага, распечатка, различная канцелярская мелочь для качественного проведения занятия.

Нельзя упускать вопросы организации производственной практики. Посещение мест практики мастером ежедневный. Если вы работаете в таком большом городе, как Нур-Султан, то понимаете какой территориальный обхват и чтобы доехать из пункта А в пункт Б, зачастую меняешь два или три автобуса. Вот и посчитайте 190 тенге в одну сторону, 190 тенге в другую итого 380 тенге в день. Практика может длиться от 1 недели до 6-ти недель сколько нужно потратить мастеру? Простая арифметика, при зарплате не выше 150 тысяч тенге.

Еще один интересный вопрос. Если мастер производственного обучения должен вести занятия, в том числе и теорию, то он также, как общеобразовательные предметы дает письменные задания и занимается их проверкой. Но почему - то в его заработной плате нет такого пункта, как оплата за проверку тетрадей.

Можно бесконечно говорить о реформировании образования и культуре в образовании, но глубинные вопросы так и останутся глубинными. Пока не будет четкой организационной работы и правовой основы, все так и останется на бумаге.

Как нести культуру в массы и говорить о возвышенном в профессии педагогу, если он не имеет финансовой возможности к самообразованию. Например: курс в г. Нур-Султан по теме «Современное оформление кондитерских изделий» стоит 40 тысяч тенге. Это только стартовая цена самых доступных курсов. Качество семинаров и курсов повышения также оставляют желать лучшего. На этих курсах не учитываются такие аспекты, как вопросы психологии, методической грамотности аудитории. Как уже говорилось выше, мастера производственного обучения имеют профессиональное образование, но не имеют педагогического. Они не знают как строить правильно структуру занятия. Как подобрать правильно формы и методы, как выбрать направление в работе и правильно сформулировать свою методическую цель.

Говорить на эту тему можно долго. Сейчас в средствах массовой информации много говорят о педагогах ВУЗов и школ, но про ТиПО забывают, даже на государственном уровне. Не все повышения зарплат распространяются на педагогов ТиПО. Например: в школах ввели «обновленку», что это такое? Это новые методы обучения и ведения учебного процесса и за

это проводят доплату. В ТиПО с 2015 года идет внедрение Программ нового поколения по модульно-компетентностному подходу, это тоже «обновленка» для ТиПО, но доплат нет.

Пути решения:

Провести четкое разделение обязанностей и структурирование производства. Для этого можно прибегнуть к фиксированию рабочего дня мастера в течение недели (хронометраж или фотография рабочего дня). Исходя из этого, можно выделить оперативное время, которое является продуктивным.

В некоторых заведениях имеется внутренние сервера, которые предусматривают упрощение сдачи отчетов и служит общим информационно-цифровым блоком колледжа. Неправильное и неполное использование возможностей этой системы ведет к загруженности мастера. Зачастую за день ему необходимо представить более трех отчетов, копирующих друг друга. Необходимо изучить возможности этой и системы и оптимизировать затраты бумаги и времени мастера. При наличии таких серверов мастер сдает отчеты в электронном и бумажном варианте. Это дополнительный расход денег и природных ресурсов Казахстана. Ведь бумага это дерево. Один мастер в среднем за месяц расходует не менее 2-х пачек бумаги. Студенты университета Лестера подсчитали сколько нужно бумаги, чтобы напечатать весь интернет, при этом они выяснили, что в среднем с одного промышленного дерева — береза, дуб, ель — можно получить 17 пачек бумаги по 500 листов каждая. Если взять эти данные за расчет, то один мастер за учебный год тратит не менее 20 пачек бумаги. Простая арифметика.

В оплате необходимо перейти на дифференцированные оплаты. Также, как говорил наш министр образования необходимо сделать доступным информацию о количестве часов и их распределении. Это основная часть работы по формированию личного бюджета каждого педагога и зачастую распределение ведется не как положено на заседаниях цикловых комиссий, а «тройным союзом»- завуч, директор и зам. по УПР. Программы меняются, жизнь меняется, а человеческие амбиции остаются прежними. Дайте этому решению прозрачность и возможно педагоги начнут получать достойную зарплату при нагрузке 18 часов в неделю.

Нужны изменения, необходимо использовать все возможные способы, чтобы создать условия для реформаций и улучшения образования. Если педагог почувствует себя настоящим гражданином, права которого будут соблюдаться на всех этапах его трудовой деятельности, думаю и мотивация к работе повысится, соответственно и личные требования к себе. Он начнет развиваться, самообразовываться, идти вперед в надежде на будущее и нести эту веру в массы. Самая главная культура в любых отраслях, это культура уважения к гражданину государства и его гражданской политике. Давайте будем слышать и уважать друг друга.

Используемая литература:

1. Митина Л.М. Учитель как личность и профессионал. – М.: Дело, 1994.
2. Самоукина Н.В. Психология и педагогика профессиональной деятельности. – М.: Ассоциация авторов и издателей «ТАНДЕМ»; Издательство ЭКМОС, 1999.
3. Эверт Н.А. Диагностика профессиональной культуры и мастерства работников образования. – Красноярск, 2004.
4. Электронный педагогический словарь
5. Сергеева Н.И. Профессионально-личностное саморазвитие как цель профессионального роста педагога // Современные проблемы науки и образования. – 2015. – № 2-1.
6. Некрасова Т. П. Самообразование - неотъемлемая часть жизни современного педагога // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2013. – Т. 3. – С. 246–250. – URL: <http://e-koncept.ru/2013/53051.htm>.

СОДЕРЖАНИЕ/ МАЗМҰНЫ

№	ФИО	стр
1.	DUISSEBAYEVA I. T.	3
2.	ХАЛИБЕКОВА А. Х.	5
3.	АЛИМАНОВА Г. З.	8
4.	АЛМАБАЕВА Н. М., АДИБАЕВ Б. М., АБДРАСИЛОВА В. О.	12
5.	АМАНИЯЗОВА Б. А.	13
6.	БЕГАЙДАРОВА К. Д., ҚҰРМАНАЕВА Қ. А., САГЫНГАЛИЕВ А. А.	18
7.	БЕКЕНОВА Л. Л., ШВАЙБОВИЧ Т. Н.	23
8.	ДЖУНКАБАЕВА З. А.	25
9.	ДУСЕНКО С. В.	32
10.	ЕРЖАНОВА Б. Е., РСМАГАМБЕТОВА Ш. Ш., КОКШИБАЕВА Ж. С.	37
11.	ЖАЛМАХАНОВА Л. А.	39
12.	ЖАНДОНГАРОВА Н. У., ТУЛЕПБЕРГЕНОВА Д. А., ЖУБАНДЫКОВА Ж. У.	45
13.	ЖУНУСОВА А. Б.	49
14.	ЖУНУСОВА С. Е.	51
15.	ЖУСИПАЛИЕВА В. О.	55
16.	ИСИНА Н. О.	57
17.	КАЙДАУЛОВА Г. М., КЕНЖЕБАЕВА Ж. К., СЕЙТКАСЫМОВА К. С.	60
18.	КАЛИЕВА З. С., БЕКТАСОВА Г. Е.	63
19.	КИЗАТУЛЛИНА А. С.	66
20.	КИРИЧЕНКО О. Ю.	69
21.	ҚАРЕКЕНОВА Д. Т.	71
22.	ҚАСЫМОВА Г. Ж, МИРКИЯСОВА И. М.	76
23.	ЛИТВИНОВА Т. А., ОВЧАРЕНКО Т. А., СТАРОВОЙТОВА Н. А.	77
24.	МАНАТБЕКОВ Ж. М.	82
25.	МАХМЕТОВА С.Д.	85
26.	НАЗАРОВА Ш. Т., А.С. ИРГАЛИЕВ	88
27.	НУРБАЕВА Қ. Ж., НУРБАЕВ М. Г.	93
28.	УАЙСОВА А. С., НУРМУХАНОВА А. Н., МУСТАФА К. И.	95
29.	АБДИЕВА Т. У.	97
30.	ТОЛЫКБАЙ Н. О.	103
31.	ХМАРА А. С.	106
32.	ШАЙМАРДАНОВА М. М.	109
33.	ШАЛАБАЕВА А. В.	113
34.	ТУПИНА И. А.	116
35.	АЛИБАЕВ Е.А.	118
36.	ФЕДОТОВА О.А.	124

Қолжазбалар өңделеді және қайтарылмайды. Авторлардың көзқарасы, ұстанымы сақталады.

Жинақтағы деректердің нақтылығына авторлар жауапты. Олардың байлам-тұжырымдары редакция көзқарасымен сәйкеспеуі де мүмкін. Ғылыми басылымда жарияланған материалдар көшіріп басылған жағдайда сілтеме жасалуы тиіс.

Халықаралық білім және ғылым академиясы
International Academy of Education and Science
Международная Академия Образования и Науки